SCRIITORI GRECI ȘI ROMANI

PRESOCRATICII

FRAGMENTELE ELEAȚILOR

XENOFANES • PARMENIDES • ZENON • MELISSOS

Traducere, prefață și note
de D.M. PIPPIDI

UNIVERSITAS

Titlul: **Fragmentele Eleaților**
Copyright © 1998 **Editura Teora**
Toate drepturile asupra acestei cărți aparțin Editurii Teora.
Reproducerea integrală sau parțială a textului din această carte este posibilă numai cu acordul prealabil scris al Editurii Teora.
UNIVERSITAS este un imprint al Editurii Teora.

Șef de redacție: Gelu Diaconu
Coperta: Gheorghe Popescu
Director: Teodor Răducanu

NOT 2339 UMA FRAGMENTELE ELEATILOR
ISBN 973-601-813-X
Printed in Romania

Distribuție:
București: B-dul Al. I. Cuza nr. 39; tel./fax: 222.45.33
Sibiu: Șos. Alba Iulia nr. 40; tel.: 069/21.04.72; fax: 069/23.51.27

Teora – Cartea prin poștă
CP 79-30, cod 72450 București, România
Tel./fax: 252.14.31
e-mail: cpp@teora.kappa.ro

Teora
CP 79-30, cod 72450 București, România
Fax: 210.38.28
e-mail: teora@teora.kappa.ro
Internet: www.teora.ro

Cuprins

Lămurire 7

Xenofanes 13
A) Viața și învățătura 14
B) Fragmente 56
C) Imitații 74

Parmenides 77
A) Viața și învățătura 78
B) Fragmente 114

Zenon 141
A) Viața și învățătura 142
B) Fragmente 172

Melissos 177
A) Viața și învățătura 178
B) Fragmente 206

Note 223

Indice bibliografic 281

Indici alfabetici 283
a) termeni greci 283
b) *notabilia* 284

Prietenilor din clasa de greacă

...ἐπεὶ οὐ μέν τι κασιγνήτοιο χερείων
γίνεται ὅς κεν ἑταῖρος ἐὼν πεπνυμένα εἰδῇ.

LĂMURIRE

Traducerea de față e opera unui filolog. Autorul ține s-o mărturisească, înainte ca alții să-i facă vină dintr-un neajuns ale cărui urmări e cel dintâi să le deplângă: lipsa unei serioase pregătiri filosofice. În alte țări, asemenea versiuni de monumente ale înțelepciunii antice sunt făcute în mod obișnuit de filosofi, – în orice caz de dascăli de filosofie, – deajuns de buni cunoscători ai limbilor clasice pentru a se lipsi de serviciile colegilor lor grămătici. Asemenea traduceri beneficiază de un interes sporit, în măsura în care – la valoarea dintotdeauna a originalului – se adaugă înțelesul pe care o minte familiarizată cu marile probleme nu poate lipsi să-l descopere acolo unde filologul nu vede decât litera textului. Ca să mă restrâng la domeniul culturii grecești, publicațiile unor Burnet și Reinhardt în Anglia și Germania, Robin și Diès în Franța, sau Calogero în Italia, sunt pilde de interpretări înnoitoare, unind respectul pentru opera studiată cu înțelegerea personală pe care singură o poate prilejui cunoașterea gândirii europene în dezvoltarea ei neîntreruptă.

La noi, unde, cu puține excepții, o greșită întocmire a programelor a împiedicat și continuă să împiedice pe filosofi să citească pe Platon și Aristotel în limba în care au scris, serviciile filologilor – oricât de modeste – își au folosul lor, de vreme ce izbutesc să pună la îndemâna unui public larg texte fără de a căror adâncire, în alte locuri, nici nu se concepe o instrucție demnă de acest nume. Că osteneala lor nu poate avea interesul unei tălmăciri făcute de un filosof, e de la sine înțeles; dar poate că tocmai lipsa-i de strălucire conferă unei asemenea traduceri o calitate care nu-i nici ea de disprețuit, vreau să spun obiectivitatea făcută să înlesnească cititorului situarea operei în climatul ei spiritual firesc, în acea ambianță istorică fără de înțelegerea căreia cea mai originală interpretare e un joc gratuit.

În lipsă de altele, mai puțin comune, e meritul pe care-l revendică versiunea aceasta, pe care autorul ei a voit-o credincioasă, fără ca – din această pricină – să nesocotească acea supremă lege a traducerilor din toate limbile: de a se citi cu ușurință. Chiar pentru un scop atât de modest, piedicile erau însă numeroase, și cine nu-i străin de greutățile oferite de atâtea fragmente din Zenon sau din Parmenides va înțelege pentru ce, în foarte multe cazuri, am ținut să citez în comentariu interpretările felurite ale exegeților celor mai autorizați ai gândirii eleate. Pentru același motiv am găsit util să reproduc în notele mele pasaje uneori întinse din scrierile acelorași comentatori. Într-o țară unde lucrările importante de istorie a filosofiei se găsesc în toate bibliotecile, lucrul n-ar fi fost necesar; la noi, însă, unde și cele mai uzuale tratate se procură anevoie, procedeul mi s-a părut a înlesni orientarea cititorului în hățișul numeroaselor probleme unde slabele mele lumini, singure, nu-i puteau fi de folos.

În această ordine de idei, plătesc o datorie de recunoștință mărturisind ajutorul prețios pe care, în munca mea, l-am găsit în cărțile învățaților italieni Guido Calogero și Pilo Albertelli. Unul cu scânteietoarele-i «Studii asupra Eleatismului», altul cu învățatu-i comentariu la traducerea Fragmentelor (lucrări citate mai departe aproape pe fiecare pagină) mi-au înlesnit considerabil o sarcină care, în alte condiții, ar fi depășit probabil puterile mele. Celelalte scrieri puse la contribuție se găsesc indicate la locul lor (cele mai des folosite, și în bibliografia de la sfârșitul volumului); așijderi traducerile consultate, fie generale, ca aceea a doamnei Maria Cardini, fie parțiale, ca interpretările din Parmenides ale d-lor Untersteiner și Riezler. În sfârșit precizez că textul avut sub ochi e cea de a V-a ediție a «Fragmentelor Presocraticilor» lui Diels, îngrijită de Walther Kranz[1]. Locurile unde am adoptat o lecțiune diferită de a lor sunt arătate în comentariu.

Sinaia, August 1945. D. M. P.

---

1. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, gr. u. d. von Hermann Diels. Fünfte Auflage, herausgegeben von Walther Kranz. Berlin, Weidmann, 1934.

Pentru înlesnirea cititorilor, lămuresc aci câteva din prescurtările cele mai des întrebuințate în sistemul de referințe al mărturiilor (A) și al fragmentelor originale (B):

C. A. F.: *Comicorum Atticorum Fragmenta* edidit Th. Kock, Lipsiae, 1880-1888.

D.: *Doxographi Graeci*. Collegit recensuit prolegomenis indicibusque instruxit H. Diels, Berolini, 1879.

F. Gr. Hist.: *Fragmente der griechischen Historiker* herausg. von Felix Jacoby, Berlin, 1923 și urm.

F. H. G.: *Fragmenta Historicorum Graecorum* ed. C. Müller. Paris, 1841-1884

St. Vet. Fr.: *Stoicorum Veterum Fragmenta* ed. Joannes ab Arnim, Lipsiae, 1902-1905.

Alte culegeri de fragmente – de mare răspândire în lumea specialiștilor – sunt citate numai cu numele editorului. Astfel:

Kern: *Orphicorum Fragmenta*, ed. Otto Kern, Berolini, 1922

Nauck: *Tragicorum Graecorum Fragmenta* ed. A. Nauck, ed. altera, Lipsiae, 1889

XENOFANES

1. DIOG. LAËRT., IX 18 sqq. (18) Ξενοφάνης Δεξίου ἢ, ὡς Ἀπολλόδωρος [FGrHist., 244 F 68 a, II 1039], Ὀρθομένους Κολοφώνιος ἐπαινεῖται πρὸς τοῦ Τίμωνος· φησὶ γοῦν [fr. 60 Diels; cf., mai departe, fr. A 35]

Ξεινοφάνη θ' ὑπάτυφον Ὁμηραπάτην ἐπικόπτην'.

οὗτος ἐκπεσὼν τῆς πατρίδος ἐν Ζάγκλῃ τῆς Σικελίας <διέτριβε καὶ τῆς εἰς Ἐλέαν ἀποικίας κοινωνήσας ἐδίδασκεν ἐκεῖ>, διέτριβε δὲ καὶ ἐν Κατάνῃ. διήκουσε δὲ κατ' ἐνίους μὲν οὐδενός, (κατ' ἐνίους δὲ Βότωνος Ἀθηναίου ἢ, ὥς τινες, Ἀρχελάου). καί, ὡς Σωτίων φησί, κατ' Ἀναξίμανδρον ἦν. γέγραφε δὲ ἐν ἔπεσι καὶ ἐλεγείας καὶ ἰάμβους καθ' Ἡσιόδου καὶ Ὁμήρου, ἐπικόπτων αὐτῶν τὰ περὶ θεῶν εἰρημένα. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐρραψώιδει τὰ ἑαυτοῦ. ἀντιδοξάσαι τε λέγεται Θαλῆι [fr. B 19] καὶ Πυθαγόραι [fr. B 7], καθάψασθαι δὲ καὶ Ἐπιμενίδου [fr. B 20], μακροβιώτατός τε γέγονεν, ὥς που καὶ αὐτός φησιν· 'ἤδη ... ἐτύμως' [fr. B 8].

(19) φησὶ δὲ τέτταρα εἶναι τῶν ὄντων στοιχεῖα, κόσμους δὲ ἀπείρους, οὐ παραλλακτοὺς δέ. τὰ νέφη συνίστασθαι τῆς ἀφ' ἡλίου ἀτμίδος ἀναφερομένης καὶ αἰρούσης αὐτὰ εἰς τὸ περιέχον. οὐσίαν θεοῦ σφαιροειδῆ, μηδὲν ὅμοιον ἔχουσαν ἀνθρώπωι· ὅλον δὲ ὁρᾶν καὶ ὅλον ἀκούειν, μὴ μέντοι ἀναπνεῖν· σύμπαντά τε εἶναι νοῦν καὶ φρόνησιν

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

VIAȚA

1. DIOG. LAËRT., IX 18 și urm. (18) **Xenofanes din Colofon, fiul lui Dexios sau, cum pretinde Apollodoros** [FGrHist., 244 F 68 a, II 1039], **al lui Orthomenes, e lăudat de Timon, care zice** [fr. 60 Diels; cf., mai departe, fr. A 35]:

«iar Xenofanes, care fără înfumurare a înfierat minciunile homerice».

Părăsindu-și patria[1], **acesta a trăit în orașul Zancle**[2] **din Sicilia, apoi, luând parte la întemeierea coloniei Elea**[3], **a ținut acolo școală; a trăit și în Catania. După unii, n-a urmat învățătura nici unui dascăl, după alții, pe a atenianului Boton, sau, cum se mai crede, pe a lui Archelaos**[4]. **După spusa lui Sotion, trăia pe vremea lui Anaximandros. A scris versuri epice, apoi elegii și iambi îndreptați împotriva lui Hesiod și a lui Homer, mustrându-i pentru spusele lor în legătură cu zeii. Obișnuia să-și recite singur compunerile poetice**[5]. **Se zice că ar fi propovăduit învățături potrivnice lui Thales** [fr. B 19] **și lui Pythagoras** [fr. B 7], **și că s-ar fi măsurat și cu Epimenides** [fr. B 20]. **A trăit până la adânci bătrânețe, cum spune singur undeva: «sunt de-acum șaizeci și șapte de ani...»** [fr. B 8].

(19) **Zice că elementele din care sunt alcătuite lucrurile sunt patru, că lumile sunt în număr nesfârșit, dar neschimbătoare; că nourii se formează din aburul ridicat de Soare, înălțat în spațiul înconjurător**[6]; **că natura divinității e sferică, neavând nimic asemănătorcu natura omului (în întregimea lui vede și în întregimea lui aude, dar nu respiră)**[7]; **că e tot numai inteligență și înțelepciune**

καὶ ἀίδιον. πρῶτός τε ἀπεφήνατο, ὅτι πᾶν τὸ γινόμενον φθαρτόν ἐστι καὶ ἡ ψυχὴ πνεῦμα.

ἔφη δὲ καὶ τὰ πολλὰ ἥσσω νοῦ εἶναι· καὶ τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν ἢ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἥδιστα. (20) Ἐμπεδοκλέους δὲ εἰπόντος αὐτῶι ὅτι ἀνεύρετός ἐστιν ὁ σοφός 'εἰκότως' ἔφη· 'σοφὸν γὰρ εἶναι δεῖ τὸν ἐπιγνωσόμενον τὸν σοφόν' [cf. Emped., fr. A 20 Diels]. φησὶ δὲ Σωτίων πρῶτον αὐτὸν εἰπεῖν ἀκατάληπτα εἶναι τὰ πάντα [cf., mai jos, fr. B 34], πλανώμενος.

ἐποίησε δὲ καὶ Κολοφῶνος κτίσιν καὶ τὸν εἰς Ἐλέαν τῆς Ἰταλίας ἀποικισμὸν ἔπη δισχίλια [Lobon fr. 17 Crönert]. καὶ ἤκμαζε κατὰ τὴν ἑξηκοστὴν ὀλυμπιάδα [540–537: Apollod., FGrHist., 244 F 68 b, II 1039. Cf., mai departe, fr. B 8, 4]. φησὶ δὲ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐν τῶι Περὶ γήρως καὶ Παναίτιος ὁ Στωικὸς ἐν τῶι Περὶ εὐθυμίας [fr. 17 Fowler] ταῖς ἰδίας χερσὶ θάψαι τοὺς υἱεῖς αὐτόν, καθάπερ καὶ Ἀναξαγόραν. δοκεῖ δὲ πεπρᾶσθαι ὑπὸ <* καὶ λελύσθαι ὑπὸ> τῶν Πυθαγορικῶν Παρμενίσκου καὶ Ὀρεστάδου, καθά φησι Φαβωρῖνος ἐν Ἀπομνημονευμάτων πρώτωι [fr. 2, FHG III 577]. γέγονε δὲ καὶ ἄλλος Ξενοφάνης Λέσβιος ποιητὴς ἰάμβων.

2. — IX 21. Ξενοφάνους δὲ διήκουσε Παρμενίδης Πύρητος Ἐλεάτης. τοῦτον Θεόφραστος ἐν τῆι Ἐπιτομῆι [fr. 6 a Dox., 482] Ἀναξιμάνδρου φησὶν ἀκοῦσαι. Cf. Parm, fr. A 1, mai departe, p. 78.

3. HERACLIT fr. B 40 Diels. πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐ διδάσκει· Ἡσίοδον γὰρ ἂν ἐδίδαξε καὶ Πυθαγόρην αὖτίς τε Ξενοφάνεα καὶ Ἑκαταῖον.

4. CIC., Acad., II 118 (după Theofrast) *Xenophanes paulo etiam antiquior (Anaxagoras) unum esse omnia.*

5. DIOG. LAËRT., VIII 56 [cf. Emped., fr. A 1 Diels] Ἕρμιππος οὐ Παρμενίδου, Ξενοφάνους δὲ γεγονέναι ζηλωτήν [Empedocles],

și că e veșnic. A fost cel dintâi care a susținut că tot ce se naște e pieritor și că sufletul e un abur[8].

A mai spus că multiplicitatea lucrurilor e subordonată inteligenței[9] și că, cu tiranii, trebuie să te găsești în raporturi ori cât mai puține, ori cât mai bune. (20) Spunându-i odată Empedocles că înțeleptul e greu de găsit, i-a răspuns: «nici vorbă, de vreme ce înțeleptul trebuie recunoscut de un înțelept» [cf. Emped., fr. A 20 Diels]. Sotion pretinde că el, cel dintâi, ar fi spus că Totul nu poate fi înțeles [cf., mai jos, fr. B 34]; dar se înșeală.

A cântat și întemeierea Colofonului și pe a coloniei Elea din Italia[10] în două mii de versuri [Lobon, fr. 17 Crönert]. Era în floarea vârstei către cea de a șaizecea olympiadă [540-537; Apollod., FGrHist., 244 F 68 b, II 1039. Cf., mai departe, fr. B 8, 4]. Demetrios din Faleron în *Despre bătrânețe* și Panaitios Stoicul în *Despre pacea sufletească* [fr. 17 Fowler] spun că și-ar fi îngropat feciorii cu mâinile lui, ca Anaxagoras. Pare-se că a fost vândut <și răscumpărat[11]> de pythagoricii Parmeniskos și Orestades, după câte spune Favorinus în prima carte a *Memorabilelor* [fr. 2, FGH III, 577]. A mai fost și un alt Xenofanes – din Lesbos – poet iambic.

2. — IX 21. Elev al lui Xenofanes a fost Parmenides, fiul lui Pyres, din Elea. La rândullui, Xenofanes ar fi fost elevullui Anaximandros, după spusa lui Theofrast, în *Prescurtare* [fr. 6 a Dox., 482]. Cf. Parm., fr. A 1, mai departe, p. 79.

3. HERACLIT fr. B 40 Diels. Multa știință de carte nu-l învață pe om să aibă și minte: altfel i-ar fi învățat pe Hesiod[12] și pe Pythagoras, și tot așa pe Xenofanes și pe Hekataios[13].

4. CIC., *Acad.*, II 118 (după Theofrast). Ceva mai înaintea lui [*a lui Anaxagoras*], Xenofanes a spus că Totul e Unu...

5. DIOG. LAËRT., VIII 56 [cf. Emped., fr. A 1 Diels] În schimb, Hermippos afirmă că acesta [*Empedocles*] n-a fost elevul lui

ὧι καὶ συνδιατρῖψαι καὶ μιμήσασθαι τὴν ἐποποιίαν. Cf., mai sus, fr. A 1 (20).

6. [LUCIAN], Macrob., 20 Ξ. ὁ Δεξίνου μὲν υἱός, Ἀρχελάου δὲ τοῦ φυσικοῦ μαθητὴς ἐβίωσεν ἔτη ἓν καὶ ἐνενήκοντα.

7. CENSORIN., 15, 3 X. *Colophonius maior annorum centum fuit.*

8. CLEM., Strom., I 64 (II 40, 20 St.) τῆς δὲ Ἐλεατικῆς ἀγωγῆς Ξ. ὁ Κολοφώνιος κατάρχει, ὅν φησι Τίμαιος [fr. 92 FHG I 215] κατὰ Ἱέρωνα τὸν Σικελίας δυνάστην καὶ Ἐπίχαρμον τὸν ποιητὴν γεγονέναι, Ἀπολλόδωρος [FGrHist, 244 F 68 C II 1039] δὲ κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ὀλυμπιάδα [620–617] γενόμενον παρατετακέναι ἄχρι Δαρείου τε καὶ Κύρου χρόνων. (*Din acelaşi izvor*) SEXT., Adv. math., I 257: Ξ. Κολοφώνιος ἐγένετο περὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ὀλυμπιάδα [cf., mai jos, fr. B 8].

9. EUSEB., Chron.; a) Ol. 56 [556–3] Ξ. Κολοφώνιος ἐγνωρίζετο. b) Ol. 59–61 [mai exact vers. arm. 60,1=540] Ἴβυκὸς ὁ μελοποιὸς καὶ Φερεκύδης ὁ ἱστοριογράφος καὶ Φωκυλίδης καὶ Ξενοφάνης ὁ φυσικὸς <καὶ Θέσπις> ὁ τραγωιδιῶν ποιητής. Cf., mai sus, fr. A 1.

10. THEOL. Arithm., p. 40 Ast [c. 14, 8 : I 99, 34].

11. PLUT., Reg. apophth., p. 175 C πρὸς δὲ Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον εἰπόντα μόλις οἰκέτας δύο τρέφειν· 'ἀλλ' Ὅμηρος' εἶπεν (Hieron), 'ὃν σὺ διασύρεις, πλείονας ἢ μυρίους τρέφει τεθνηκώς'.

Parmenides, ci al lui Xenofanes, cu care ar fi avut legături și după pilda căruia și-ar fi compus poemele. Cf., mai sus, fr. A 1 (20).

6. [LUCIAN], *Macrob.*, 20 Xenofanes, fiul lui Dexinos, învățăcel al filosofului naturalist Archelaos, a trăit nouăzeci și unu de ani.

7. CENSORIN., 15, 3. Xenofanes din Colofon a trăit mai mult de o sută de ani.

8. CLEM., *Strom.*, I 64 (II 40, 20 St.) Începutul învățăturii eleatice vine de la Xenofanes din Colofon, despre care Timaios [fr. 92 FGH I 215] spune că ar fi trăit pe vremea lui Hieron[14], regele Siciliei, și a poetului Epicharmos[15]; Apollodoros, în schimb [FGrHist., 244 F 68 C, II 1039], zice că s-ar fi născut în jurul celei de a patruzecea[16] olympiade [620-617] și ar fi trăit până în zilele lui Dareios și ale lui Cyros. (*Din același izvor*) SEXT., *Adv. math.*, I 257: Xenofanes din Colofon s-a născut în jurul celei de a patruzecea olympiade [cf., mai jos, fr. B 8].

9. EUSEB., *Chron.*: a) Ol. 56 [556-3] Se făcea cunoscut Xenofanes din Colofon; b) Ol. 59-61 [mai exact vers. arm. 60, 1 =540] [*Trăiau*] Ibycos[17], poetul melic, și Ferekydes[18] istoricul și Fokylides[19] și Xenofanes, filosoful naturalist <și Thespis[20]> autorul de tragedii. Cf., mai sus, fr. A 1.

10. THEOL. Arithm., p. 40 Ast [c. 14, 8: I 99, 34].

APOFTEGMELE Cf. A 1, *supra*, p. 15

11. PLUT., *Reg. apophth.*, p. 175 C Lui Xenofanes din Colofon, care spunea că abia poate să hrănească doi robi, (Hieron) i-a răspuns: «Iar Homer, pe care-l vorbești de rău[21], și mort hrănește mai mult de zece mii...»[22]

12. ARISTOT., Rhet., B 23, 1399 b 5 ἄλλος [sc. τόπος] ἐκ τοῦ, τὸ συμβαῖνον ἐὰν ἦι ταὐτόν, ὅτι καὶ ἐξ ὧν συμβαίνει ταὐτά· οἷον Ξ. ἔλεγεν ὅτι 'ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γενέσθαι φάσκοντες τοὺς θεοὺς τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν'· ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει μὴ εἶναι τοὺς θεούς ποτε.

13. — — B 26, 1400 b 5 οἷον Ξ. Ἐλεάταις ἐρωτῶσιν, εἰ θύωσι τῆι Λευκοθέαι καὶ θρηνῶσιν ἢ μή, συνεβούλευεν, εἰ μὲν θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, μὴ θρηνεῖν, εἰ δ' ἄνθρωπον, μὴ θύειν. *Altminteri* PLUTARCH., Amat. 18, 12. 763 D Ξ. Αἰγυπτίοις ἐκέλευσε τὸν Ὄσιριν εἰ θνητὸν νομίζουσι μὴ τιμᾶν ὡς θνητόν, εἰ δὲ θεὸν ἡγοῦνται μὴ θρηνεῖν. De Is. et Os. 70, 379 B εὖ μὲν οὖν Ξ. ὁ Κολοφώνιος ἠξίωσε τοὺς Αἰγυπτίους, εἰ θεοὺς νομίζουσι, μὴ θρηνεῖν, εἰ δὲ θρηνοῦσι, θεοὺς μὴ νομίζειν [Cf. Heracl., fr. B 127]. – De superst., 13, p. 171 E Ξ. ὁ φυσικὸς τοὺς Αἰγυπτίους κοπτομένους ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ θρηνοῦντας ὁρῶν ὑπέμνησεν οἰκείως· 'οὗτοι' φησίν 'εἰ μὲν θεοί εἰσι, μὴ θρηνεῖτε αὐτούς· εἰ δ' ἄνθρωποι, μὴ θύετε αὐτοῖς'. [PS.–PLUTARCH., *Apophth. Lacon.*, 26, p. 228 E].

14. — — A 15, 1377 a 19 καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους ἁρμόττει, ὅτι οὐκ ἴση πρόκλησις αὕτη ἀσεβεῖ πρὸς εὐσεβῆ, ἀλλ' ὁμοία καὶ εἰ ἰσχυρὸς ἀσθενῆ πατάξαι ἢ πληγῆναι προκαλέσαιτο.

15. — Metaph., Γ 5, 1010 a 4 διὸ εἰκότως μὲν λέγουσιν, οὐκ ἀληθῆ δὲ λέγουσιν· οὕτω γὰρ ἁρμόττει μᾶλλον εἰπεῖν ἢ ὥσπερ Ἐπίχαρμος εἰς Ξενοφάνην.

16. PLUT., De vit. pud., 5, p. 530 E μὴ δυσωπηθῆις μηδὲ δείσηις σκωπτόμενος, ἀλλ' ὥσπερ Ξ. Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως μὴ βουλόμενον αὐτῶι συγκυβεύειν δειλὸν ἀποκαλοῦντος

12. ARISTOT., *Rhet.*, B 23, 1399 b 5 **Alt loc retoric e acel întemeiat pe argumentul: dacă urmările sunt aceleași, antecedentele trebuie să fi fostși ele aceleași. De pildă, Xenofanes spunea că «e deopotrivă de nelegiuit să pretinzi că zeii se nasc, sau să susții că mor»; într-un caz și în celălalt concluzia fiind că o vreme nu există zei.**

13. — — B 26, 1400 b 5 **Ca Xenofanes, care, întrebat de locuitorii din Elea dacă trebuie să aducă jertfe Leucotheei și s-o jelească, i-a sfătuit să n-o jelească, dacă o țin drept zeiță, și să nu-i aducă jertfe, dacă o consideră muritoare.** *Altminteri* PLUTARCH., *Amat.*, 18, 12. 736 D: **Xenofanes a sfătuit pe Egipteni să nu-l slăvească pe Osiris, dacă-l cred muritor, pentru că e muritor; iar de-l socot zeu, să nu-l jelească.** – *De Is. et Os.*, 70, 379 B **Bine judeca Xenofanes, celdin Colofon, <când spunea că> egiptenii, dacă-i cred zei, să nu-i jelească, iarde-i jelesc, să nu-i mai creadă zei** [Cf. Heracl., fr. B 127 Diels]. – *Desuperst.*, 13, p. 171 E **Văzândpe Egipteni cum – la sărbătorile lor – se lovesc[23] și se tânguie, Xenofanes, filosoful naturalist, le-a spus pe bună dreptate: «dacă aceștia sunt zei, nu-i jeliți; iar dacă sunt oameni, nu le aduceți jertfe».** [Cf. P5.– PLUTARCH., *Apophth. Lacon.*, 26, p. 228 E].

14. — — A 15, 1377 a 19 **Se potrivește vorba lui Xenofanes, că nu-s condiții egale când un nelegiuit cheamă la jurământ pe un om cu frica divinității, și că aceasta e ca și cum un om voinic ar pofti pe altul slab să dea sau să primească pumni.**

15. — *Metaph.*, Γ 5, 1010 a 4... **motiv pentru care spun lucruri verosimile, dar nu adevărate. Asemenea judecată e, oricum, mai potrivită decât vorba lui Epicharmos despre Xenofanes[24].**

16. PLUT., *De vit. pud.*, 5, p. 530 E **Nu-ți pierde firea și nu te teme, văzându-te luat în râs, ci fă ca Xenofanes, care – în fața lui Lasos din Hermione[25], care-l făcea fricos, pentru că nu voise să**

ὡμολόγει καὶ πάνυ δειλὸς εἶναι πρὸς τὰ αἰσχρὰ καὶ ἄτολμος.

17. — *De commun. notit.*, 46, 3, p. 1084 F ὁ μὲν οὖν Ξ. διηγουμένου τινὸς ἐγχέλεις ἑωρακέναι ἐν ὕδατι θερμῶι ζώσας· 'οὐκοῦν' εἶπεν 'ἐν ψυχρῶι αὐτὰς ἑψήσομεν'.

18. DIOG. LAËRT., IX 22 καὶ αὐτὸς (*Parmenides*) δὲ διὰ ποιημάτων φιλοσοφεῖ καθάπερ Ἡσίοδός τε καὶ Ξ. καὶ Ἐμπεδοκλῆς. Cf. THALES, fr. B1 Diels şi *supra*, fr. A 5.

19. — IX 18 (reprodus mai sus, p. 14). II 46 ἀποθανόντι δὲ [scil. Ὁμήρωι ἐφιλονίκει] Ξ. ὁ Κολοφώνιος καὶ Κέρκωψ Ἡσιόδωι ζῶντι, τελευτήσαντι δὲ ὁ προειρημένος Ξ.

20. STRABO, XIV, p. 643 Ξ. ὁ φυσικὸς ὁ τοὺς Σίλλους ποιήσας διὰ ποιημάτων.

21. APUL., Florida, c. 20 *canitenim Empedocles carmina, Plato dialogos, Socrates hymnos, Epicharmus comoedias, Xenophon historias, Xenocrates* [*Xenophanes* Casaubonus?] *satiras*.

22. PROCL. la HESIOD., Opp., 284 (după Plutarch) Ξ. διὰ δή τινα πρὸς τοὺς κατ' αὐτὸν φιλοσόφους καὶ ποιητὰς μικροψυχίαν Σίλλους ἀτόπους ἐκθεῖναι λέγεται κατὰ πάντων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν.

23. SCHOL. ABT sub B 212 ἤδη δὲ οὐ Ξενοφάνει, ἀλλ' Ὁμήρωι πρώτωι Σίλλοι πεποίηνται, ἐν οἷς αὐτός τε τὸν Θερσίτην σιλλαίνει καὶ ὁ Θερσίτης τοὺς ἀρίστους.

joace cu el zaruri – recunoștea că e fricos foarte și necutezător, când e vorba de lucruri urâte.

17. — *De commun. notit.*, 46, 3, p. 1084 F **Cuiva, care-i povestea că văzuse țipari trăind în apă caldă, Xenofanes i-a răspuns: «de-i așa, îi vom fierbe în apă rece».**

POEZIA

18. DIOG. LAËRT., IX 2 2 **Acesta** [*Parmenides*] **filosofează și el în versuri[26], ca Hesiod, Xenofanes și Empedocles.** Cf. THALES, fr. B 1 Diels și, *supra*, fr. A 5.

19. — IX 18 (reprodus mai sus, p. 15). II 46 **Cu Homer – mort – a polemizat Xenofanes din Colofon, iar Kerkops cu Hesiod încă în viață: mort, a polemizat cu el și abia pomenitul Xenofanes[27].**

20. STRABO, XIV, p. 643 **Xenofanes, filosoful naturalist, cel ce a compus *silli*[28] în versuri...**

21. APUL., *Florida*, c. 20 **Empedocles compune poeme, Platon dialoguri, Socrate imnuri, Epicharmos comedii, Xenofon opere istorice, Xenofanes [?] satire.**

22. PROCL. la HESIOD., *Opp.*, 284 (*după Plutarch*) **Se spune că, dintr-un soi de micime de suflet față de filosofii și poeții vremii lui, Xenofanes ar fi dat la iveală *silli* nelalocul lor împotriva tuturor filosofilor și poeților.**

23. SCHOL. ABT sub B 212 **Primii *silli* au fost scriși nu de Xenofanes, ci de Homer, acolo unde-și bate joc de Thersites, iar Thersites de capii oștirii[29].**

24. ARIUS DID. la STOB., Ecl., II 1, 18 (p. 6, 14 W.) Ξενοφάνους πρώτου λόγος ἦλθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἄξιος γραφῆς ἅμα παιδιᾶι τάς τε τῶν ἄλλων τόλμας ἐπιπλήττοντος καὶ τὴν αὐτοῦ παριστάντος εὐλάβειαν, ὡς ἄρα θεὸς μὲν οἶδε τὴν ἀλήθειαν, 'δόκος ... τέτυκται' (fr. B 34, 4). Cf. fr. A 35.

25. CIC., Acad. prior., II 23, 74 *Parmenides, X., minus bonis quamquam versibus* [*decât ale lui Empedocles*], *sed tamen illi versibus increpant eorum adrogantiam quasi irati, qui cum sciri nihil possit, audeant se scire dicere.*

26. PHILO de provid. II 39 *non ita tamen X. aut Parmenides aut Empedocles sive alii quicumque theologi a poesi capti sunt divini viri [sc. deos mendaces finxerunt], sed potius theoriam naturae gaudio amplexi et vitam omnem ad pietatem laudemque deorum dedicantes optimi quidem viri comperti sunt, poetae tamen non felices: quos oportebat divinitus spiritum sortiri gratiamque de caelo metrum carmen rhythmumque caelestem ac divinum, ut poemata vera relinquerent velut prototypum libri perfectum et pulcrum cunctis exemplar.* – Ibid., 42 *at quare Empedocles, Parmenides, X. aemulatorque istorum chorus non sortiti sunt spiritum Musarum, cum theologiam exercuerunt?*

27. ATHEN. XIV 632 C D ὅτι δὲ πρὸς τὴν μουσικὴν οἰκειότατα διέκειντο οἱ ἀρχαῖοι, δῆλον καὶ ἐξ Ὁμήρου· ὃς διὰ τὸ μεμελοποιηκέναι πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν ποίησιν ἀφροντιστὶ [τοὺς] πολλοὺς ἀκεφάλους ποιεῖ στίχους καὶ λαγαρούς, ἔτι δὲ μειούρους. Ξ. δὲ καὶ Σόλων καὶ Θέογνις καὶ Φωκυλίδης, ἔτι δὲ Περίανδρος ὁ Κορίνθιος ἐλεγειοποιὸς καὶ τῶν λοιπῶν οἱ μὴ προσάγοντες πρὸς τὰ ποιήματα μελωιδίαν ἐκπονοῦσι τοὺς στίχους τοῖς ἀριθμοῖς καὶ τῆι τάξει τῶν μέτρων καὶ σκοποῦσιν ὅπως αὐτῶν μηδεὶς <μήτε> ἀκέφαλος ἔσται μήτε λαγαρὸς μήτε μείουρος.

24. ARIUS DID. la STOB., *Ecl.*, II 1, 18 (p. 6, 14 W) **Prima vorbă vrednică de pomenire ajunsă la urechile grecilor a fost a lui Xenofanes, care, recurgând la derâdere, a lovit îngâmfările altora și, în același timp, și-a arătat propria modestie, proclamând că doar zeul cunoaște adevărul: «tuturor le e dată părerea»** (fr. B 34, 4). Cf. fr. A 35.

25. CIC., *Acad. prior.*, II 23, 74 **Parmenides, Xenofanes, măcar că în versuri mai puțin bune [*decât ale lui Empedocles*], dar, oricum, în versuri, mustră – s-ar zice, cu mânie – trufia celor ce, deși nu se poate ști nimic, îndrăznesc să pretindă că știu.**[30]

26. PHILO, *De provid.*, II 39 **Nu astfel [*și-au închipuit pe zei*] Xenofanes, sau Empedocles, sau oricare alți teologi pătrunși de harul divinității**[31], **ci, mai curând, îmbrățișând cu voioșie cercetarea naturii și închinându-și viața întreagă cinstirii și slăvirii zeilor, s-au dovedit oameni cât se poate de buni, dar poeți nu tocmai inspirați: și doar s-ar fi cuvenit să aibă parte de har venit de la zei și – din sferele de sus – de măsuri, melodii și ritmuri cerești și divine, ca să lase în urmă-le cântări adevărate, pildă desăvârșită pentru orice carte și chezășie de frumusețe pentru toți... – *Ibid.*, 42. Pentru ce oare Empedocles, Parmenides, Xenofanes și ceata imitatorilor lor n-au avut parte de duhul Muzelor, când s-au ocupat de teologie?**

27. ATHEN., XIV 632 C D **Că autorii vechi erau cât se poate de înzestrați cu simț muzical, se vede limpede din Homer, care, pentru că și-a compus întreaga operă preocupat de muzicalitate, face fără să se sinchisească o mulțime de versuri fie fără cap**[32], **fie scurtate, fie fără coadă**[33]**. În schimb, Xenofanes, și Solon, și Theognis, și Fokylides și, pe lângă ei, elegiacul Periandros din Corint și câți vor mai fi fiind, care nu-s în stare să dea muzicalitate compunerilor lor, își muncesc stihurile și în privința ritmului și în privința rânduielii măsurilor, grijulii să nu fie nici unul fără cap sau scurtat sau fără coadă.**

28. [ARISTOT.] *de Melisso Xenophane Gorgia cc. 3. 4.*

ed. Bekker p. 977a

c. 3 (1) Ἀδύνατόν φησιν εἶναι, εἴ τι ἔστι, γενέσθαι, τοῦτο λέγων ἐπὶ τοῦ θεοῦ· ἀνάγκη γὰρ ἤτοι ἐξ ὁμοίου ἢ ἐξ ἀνομοίου γενέσθαι τὸ γενόμενον· δυνατὸν δὲ οὐδέτερον· οὔτε γὰρ ὅμοιον ὑφ' ὁμοίου προσήκειν τεκνωθῆναι μᾶλλον ἢ τεκνῶσαι (ταὐτὰ γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἴσοις καὶ ὁμοίως ὑπάρχειν πρὸς ἄλληλα) οὔτ' ἂν ἐξ ἀνομοίου τἀνόμοιον γενέσθαι. (2) εἰ γὰρ γίγνοιτο ἐξ ἀσθενεστέρου τὸ ἰσχυρότερον ἢ ἐξ ἐλάττονος τὸ μεῖζον ἢ ἐκ χείρονος τὸ κρεῖττον, ἢ τοὐναντίον τὰ χείρω ἐκ τῶν κρειττόνων, τὸ οὐκ ὂν ἐξ ὄντος <ἢ τὸ ὂν ἐξ οὐκ ὄντος> ἂν γενέσθαι· ὅπερ ἀδύνατον. ἀίδιον μὲν οὖν διὰ ταῦτα εἶναι τὸν θεόν. (3) εἰ δ' ἔστιν ὁ θεὸς ἁπάντων κράτιστον, ἕνα φησὶν αὐτὸν προσήκειν εἶναι. εἰ γὰρ δύο ἢ πλείους εἶεν, οὐκ ἂν ἔτι κράτιστον καὶ βέλτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων. ἕκαστος γὰρ ὢν θεὸς τῶν πολλῶν ὁμοίως ἂν τοιοῦτος εἴη. τοῦτο γὰρ θεὸν καὶ θεοῦ δύναμιν εἶναι, κρατεῖν, ἀλλὰ μὴ κρατεῖσθαι, καὶ πάντων κράτιστον εἶναι. ὥστε καθὸ μὴ κρείττων, κατὰ τοσοῦτον οὐκ εἶναι θεόν. (4) πλειόνων οὖν ὄντων, εἰ μὲν εἶεν τὰ μὲν ἀλλήλων κρείττους τὰ δὲ ἥττους, οὐκ ἂν εἶναι θεούς· πεφυκέναι γὰρ τὸ θεῖον μὴ κρατεῖσθαι. (5) ἴσων δὲ ὄντων, οὐκ ἂν ἔχειν θεοῦ φύσιν, ὃν δεῖν εἶναι κράτιστον· τὸ δὲ ἴσον οὔτε βέλτιον οὔτε χεῖρον εἶναι τοῦ ἴσου. ὥστ' εἴπερ εἴη τε καὶ τοιοῦτον εἴη θεός, ἕνα μόνον εἶναι τὸν θεόν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πάντα δύνασθαι ἂν ἃ βούλοιτο [οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι] πλειόνων ὄντων· ἕνα ἄρα εἶναι

ÎNVĂȚĂTURA

28. [ARISTOT.,] *DeMelisso Xenophane Gorgia*[34], cc. 3-4 Ed. Bekker (după ediția lui H. Diels în *Abhandlungen der Berl. Akademie*, 1900)

ed. Bekker p. 977a

c. 3 (1) Zice – referindu-se la divinitate – că, dacă ceva este, e cu neputință să se fi născut. Într-adevăr, ceva născut trebuie să se fi născut neapărat fie din ceva asemenea cu el, fie din ceva deosebit: amândouă ipoteze imposibile, întrucât, din două lucruri asemenea, nu se vede pentru ce unul arnaște pe celălalt în loc să fie el cel născut (membrele unei egalități având aceleași proprietăți și comportându-se identic în raporturile lor reciproce)[35], iar un lucru deosebit nu se poate nici el naște din altul deosebit. (2) Într-adevăr, dacă din ceva mai slab s-ar naște ceva mai tare, sau din ceva mai mic ceva mai mare, sau din ceva mai rău ceva mai bun (ori dimpotrivă, lucruri mai rele din lucruri mai bune), – ar însemnacă nașterea a avut loc de la neființă la ființă, ceea ce e imposibil. Pentru toate aceste motive, divinitatea e veșnică. (3) Dacă însă divinitatea e mai presus de tot ce există, atunci – zice el – trebuie să fie Unu. Căci dac-ar fi doi sau mai mulți, nici unul n-ar putea fi cel mai tare și cel mai bun, de vreme ce, fiecare fiind zeu, ar trebui să fie zeu în același chip. Doar asta vrea să zică a fi zeu și a avea putere de zeu: să stăpânești fără să fii stăpânit, să fii atoatestăpânitor. Încât, în măsura în care nu-i atotputinte, în aceeași măsură nu-izeu. (4) Dacă, prin urmare, zeii ar fi mai mulți și dacă, dintre ei, unii ar fi mai puternici și alții mai slabi, n-ar mai fi zei: căci e în firea dumnezeirii să nu se lase stăpânită. (5) Dar și egali de-ar fi, încă n-ar avea o natură divină, căci divinitatea trebuie să fie mai presus de orice, iar egalul nu-i nici mai bun, nici mai rău decât egalul său. Încât, dacă divinitatea există și are o fire zeiască, Zeul trebuie să fie Unu. Dealtminteri, dac-ar fi mai mulți, nici n-ar putea face tot

977a μόνον. (6) ἕνα δ' ὄντα ὅμοιον εἶναι πάντη, ὁρῶντα καὶ ἀκούοντα τάς τε ἄλλας αἰσθήσεις ἔχοντα πάντη· εἰ γὰρ μή, κρατεῖν ἂν καὶ κρατεῖσθαι ὑπ' ἀλλήλων
977b 1 τὰ μέρη θεοῦ [ὄντα], ὅπερ ἀδύνατον. (7) πάντη δ' ὅμοιον ὄντα σφαιροειδῆ εἶναι· οὐ γὰρ τῇ μὲν τῇ δ' οὐ τοιοῦτον εἶναι, ἀλλὰ πάντη. (8) ἀίδιον δὲ ὄντα καὶ ἕνα καὶ <ὅμοιον καὶ> σφαιροειδῆ οὔτε ἄπειρον οὔτε πεπεράνθαι. ἄπειρον μὲν <γὰρ> τὸ μὴ ὂν εἶναι· τοῦτο γὰρ οὔτε μέσον οὔτε ἀρχὴν καὶ τέλος οὔτ'
5 ἄλλο οὐδὲν μέρος ἔχειν, τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸ ἄπειρον· οἷον δὲ τὸ μὴ ὄν, οὐκ ἂν εἶναι τὸ ὄν· περαίνειν δὲ πρὸς ἄλληλα, εἰ πλείω εἴη. τὸ δὲ ἓν οὔτε τῶι οὐκ ὄντι οὔτε τοῖς πολλοῖς ὠμοιῶσθαι· ἓν γὰρ <ὂν> οὐκ ἔχειν, πρὸς ὅτι περανεῖ. (9) τὸ δὴ τοιοῦτον ἕν, ὃν τὸν θεὸν εἶναι λέγει, οὔτε κινεῖσθαι οὔτε ἀκίνητον
10 εἶναι· ἀκίνητον μὲν γὰρ εἶναι τὸ μὴ ὄν· οὔτε γὰρ ἂν εἰς αὐτὸ ἕτερον οὔτ' ἐκεῖνο εἰς ἄλλο ἐλθεῖν. κινεῖσθαι δὲ τὰ πλείω ὄντα ἑνός· ἕτερον γὰρ εἰς ἕτερον δεῖν κινεῖσθαι. εἰς μὲν οὖν τὸ μὴ ὂν οὐδὲν ἂν κινηθῆναι. (10) τὸ γὰρ μὴ ὂν οὐδαμῆ εἶναι, εἰ δὲ εἰς ἄλληλα μεταβάλλοι, πλείω ἂν τὸ ἓν εἶναι ἑνός.
15 διὰ ταῦτα δὴ κινεῖσθαι μὲν ἂν τὰ δύο ἢ πλείω ἑνός, ἠρεμεῖν δὲ καὶ ἀκίνητον εἶναι τὸ οὐδέν. (11) τὸ δὲ ἓν οὔτε ἀτρεμεῖν οὔτε κινεῖσθαι· οὔτε γὰρ τῶι μὴ ὄντι οὔτε τοῖς πολλοῖς ὅμοιον εἶναι· κατὰ πάντα δὲ οὕτως ἔχοντα τὸν θεόν, ἀίδιόν τε καὶ ἕνα, ὅμοιόν τε καὶ σφαιροειδῆ ὄντα, οὔτε ἄπειρον οὔτε
20 πεπερασμένον οὔτε ἠρεμοῦντα οὔτε κινητὸν εἶναι.

c. 4 (1) Πρῶτον μὲν οὖν λαμβάνει τὸ γιγνόμενον καὶ οὗτος ἐξ ὄντος γίγνεσθαι, ὥσπερ ὁ Μέλισσος [fr. 20 A 5]. καίτοι τί κωλύει μήτ' ἐξ ὁμοίου <μήτ' ἐξ ἀνομοίου> τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, ἀλλ' ἐκ μὴ

ce-ar vrea: nu poate fi dar decât Unu. (6) Dacă, prin ur- 977a
mare, Zeul e Unu, e la fel în toate părțile lui, și vede și 45
aude și-și are celelalte simțuri în toate părțile lui; altmin-
teri părțile luis-ar găsi, unele, într-o stare de superioritate,
altele, într-o stare de inferioritate, ceea ce e cu neputință.

(7) Fiind la fel în toate părțile lui, însemnează că e sfe- 1 977b
ric, căci nu poate fi la fel numai ici și colo, ci pretutin-
deni. (8) Veșnic fiind și Unu, și la fel și sferic, nu-i nici
nemărginit, nici mărginit[36]. Într-adevăr, nemărginită e
neființa: ea n-are nici mijloc, nici început, nici sfârșit, nici 5
vreo altă parte, și tocmai așa e nemărginirea; dar ființa
nu se poate să fie ca neființa. Și iarăși, dacă ființele ar fi
mai multe, s-ar mărgini între ele. Dar unul nu-i la fel nici
cu neființa, nici cu o pluralitate de ființe: tocmai pentru că
Unu n-are cu ce se mărgini. (9) O astfel de ființă unică, 10
cum zice el că e divinitatea, nici nu se mișcă, nici nu-i
nemișcată. Nemișcată e neființa: unde nici altceva nu vine
spre ea, nici ea în altceva. De mișcat, iarăși, se mișcă ființe-
țele maimulte decât una, fiecare trebuind să se miște spre
cealaltă. Dar spre neființă nu se mișcă nimic: (10) căci 15
neființa nu-i nicăieri și, admițând că lucrurile s-ar prefa-
ce unul într-altul, ar trebui ca unul să fie mai mult decât
unu. Se mișcă așadar două, sau mai multe decât unu; ni-
micul stă neclintit și nemișcat. (11) Unul, în schimb, nici
nu stă pe loc nici nu se mișcă, căci firea lui nu-i asemenea 20
nici cu neființa, nici cu pluralitatea. Pentru toate aceste
motive, o asemenea divinitate veșnică și una, identică cu
sine și sferică, nu poate fi nici nemărginită nici mărginită,
nici nemișcată nici în mișcare.

c. **4** (1) Și el, dar, ca și Melissos [fr. 20 AS, mai departe, 25
p. 183], pornește de la ideea că ceea ce se naște, se naște
din ființă. Și totuși, ce se împotrivește ca născutul să nu
se nască nici din ceva la fel, <nici din ceva deosebit>[37], ci
din neființă? Așijderi, divinitatea nu-i cu nimic mai nenăs-

977b ὄντος; ἔτι οὐδὲν μᾶλλον ὁ θεὸς ἀγένητος ἢ καὶ τἆλλα
πάντα, εἴπερ ἅπαντα ἐξ ὁμοίου ἢ ἐξ ἀνομοίου
γέγονεν (ὅπερ ἀδύνατον). ὥστε ἢ οὐδέν ἐστι παρὰ
τὸν θεὸν ἢ καὶ τὰ ἄλλα ἀίδια πάντα. (2) ἔτι
κράτιστον τὸν θεὸν λαμβάνει, τοῦτο δυνατώτατον
καὶ βέλτιστον λέγων· οὐ δοκεῖ δὲ τοῦτο κατὰ τὸν
νόμον, ἀλλὰ πολλὰ κρείττους εἶναι ἀλλήλων οἱ θεοί.
οὐκ οὖν ἐκ τοῦ δοκοῦντος εἴληφε ταύτην κατὰ τοῦ
θεοῦ τὴν ὁμολογίαν. (3) τό τε κράτιστον εἶναι τὸν
θεὸν οὐχ οὕτως ὑπολαμβάνειν λέγεται, ὡς πρὸς ἄλλο
τι τοιαύτη ἡ τοῦ θεοῦ φύσις, ἀλλὰ πρὸς τὴν αὑτοῦ
διάθεσιν, ἐπεὶ τοί γε πρὸς ἕτερον οὐδὲν ἂν κωλύοι
μὴ τῆι αὐτοῦ ἐπιεικείαι καὶ ῥώμηι ὑπερέχειν, ἀλλὰ
διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀσθένειαν. θέλοι δ' ἂν οὐδεὶς
οὕτω τὸν θεὸν φάναι κράτιστον εἶναι, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς
ἔχει ὡς οἷόν τε ἄριστα, καὶ οὐδὲν ἐλλείπει καὶ εὖ
καὶ καλῶς ἔχειν αὐτῶι· τἆλλα γὰρ ἴσως ἔχοντι
κἀκεῖνο ἂν συμβαίνοι. (4) οὕτω δὲ διακεῖσθαι καὶ
πλείους αὐτοὺς ὄντας οὐδὲν ἂν κωλύοι, ἅπαντας
978a 1 ὡς οἷόν τε ἄριστα διακειμένους, καὶ κρατίστους
τῶν ἄλλων, οὐχ αὑτῶν ὄντας. (5) ἔστι δ', ὡς ἔοικε,
καὶ ἄλλα. κράτιστον γὰρ εἶναι τὸν θεόν φησι, τοῦτο
δὲ τινῶν εἶναι ἀνάγκη· ἕνα τ' ὄντα πάντη ὁρᾶν καὶ
ἀκούειν οὐδὲν προσήκει· οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ καὶ τῆδ'
5 ὁρᾶι, χεῖρον ὁρᾶι ταύτη, ἀλλ' οὐχ ὁρᾶι. ἀλλ' ἴσως
τοῦτο βούλεται τὸ πάντη αἰσθάνεσθαι, ὅτι οὕτως
ἂν βέλτιστα ἔχοι, ὅμοιος ὢν πάντη. (6) ἔτι τοιοῦτος
ὢν διὰ τί σφαιροειδὴς ἂν εἴη, ἀλλ' οὐχ [ὅτι] ἑτέραν

cută decât toate celelalte lucruri, de vreme ce toate se 30 977b
nasc fie din ceva asemănător, fie din ceva deosebit (presupunere absurdă): ceea ce face că, ori nu există nimic afară de divinitate, ori toate câte există sunt și ele veșnice. (2) Așijderi pune divinitatea mai presus de orice, înțelegând că e cea mai puternică și mai bună. Nu a- 35
ceasta pare să fie regula, ci că, în multe privințe, unii zei sunt mai puternici decât alții. Așadar, părerea aceasta despre divinitate n-a împrumutat-o credinței obștești.
(3) Se zice dealtminteri că, în ochii lui, supremația divinității nu trebuie înțeleasă ca și cum natura acesteia ar fi 40
astfel în raport cu altceva, ci în raport cu propriul său fel de a fi, devreme ce, în primul caz, nimic nu s-ar împotrivi ca superioritatea să nu decurgă din bunătatea sau din tăria ei, ci din slăbiciunea celorlalți. Nimeni, de bună seamă, nu s-ar încumeta să spună că divinitatea e mai presus de 45
toate în înțelesul acesta, ci că felul său de a fi e cel mai bun cu putință și că nimic nu-i lipsește pentru a se găsi într-o stare bună și frumoasă: având aceste din urmă atribute, va avea și pe acel al supremației. (4) Ce se opune atunci ca – și de-ar fi mai mulți – să se bucure de aceleași 50
condiții, găsindu-se în starea cea mai bună cu putință, mai 1 978a
presus de toate celelalte lucruri, dar nu și unul de altul? (5) Pentru că, după cât se pare, mai sunt și celelalte lucruri. Doar Xenofanes spune că divinitatea e mai presus de orice, fără doar și poate raportându-se la ceva. Mai 5
departe, presupunând că e Unu, nu urmează câtuși de puțin că trebuie să vadă și să audă în toate părțile lui; căci, dacă cu o anumită parte nu vede, nu însemnează că cu acea parte vede mai puțin, ci că nu vede. Dar poate că sensibilitatea răspândită în toată ființa divină vrea să spu- 10
nă că aceasta s-ar găsi astfel în condiția cea mai desăvârșită: la fel în toate părțile ei. (6) Admițând totuși că divinitatea ar fi așa, pentru ce – sub cuvânt că vede și

978a τινὰ μᾶλλον ἔχων ἰδέαν, ὅτι πάντη ἀκούει καὶ πάντη κρατεῖ; ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγωμεν τὸ ψιμύθιον ὅτι πάντη ἐστὶ λευκόν, οὐδὲν ἄλλο σημαίνομεν ἢ ὅτι ἐν ἅπασιν αὐτοῦ τοῖς μέρεσιν ἐγκέχρωσται ἡ λευκότης· τί δὴ κωλύει οὕτως κἀκεῖ τὸ πάντη ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ κρατεῖν λέγεσθαι, ὅτι ἅπαν ὃ ἄν τις αὐτοῦ λαμβάνηι μέρος, τοῦτ' ἔσται πεπονθός; ὥσπερ δὲ οὐδὲ τὸ ψιμύθιον, οὐδὲ τὸν θεὸν ἀνάγκη εἶναι διὰ τοῦτο σφαιροειδῆ. (7) ἔτι μήτε ἄπειρον <εἶναι> μήτε πεπεράνθαι σῶμά γε ὄντα καὶ ἔχοντα μέγεθος πῶς οἷόν τε, εἴπερ τοῦτ' ἐστὶν ἄπειρον ὃ ἂν μὴ ἔχηι πέρας δεκτικὸν ὃν πέρατος, πέρας δ' ἐν μεγέθει καὶ πλήθει ἐγγίγνεται καὶ ἐν ἅπαντι τῶι ποσῶι, ὥστε εἰ μὴ ἔχει πέρας μέγεθος ὃν ἄπειρόν ἐστιν; (8) ἔτι δὲ σφαιροειδῆ ὄντα ἀνάγκη πέρας ἔχειν· ἔσχατα γὰρ ἔχει, εἴπερ μέσον ἔχει αὐτοῦ, οὗ πλεῖστον ἀπέχει. μέσον δὲ ἔχει σφαιροειδὴς ὤν· τοῦτο γάρ ἐστι σφαιροειδὲς ὃ ἐκ τοῦ μέσου ὁμοίως πρὸς τὰ ἔσχατα. (9) σῶμα δ' ἔσχατα ἢ πέρατα ἔχειν, οὐδὲν διαφέρει. *** εἰ γὰρ καὶ τὸ μὴ ὂν ἄπειρόν ἐστι, τί οὐκ ἂν καὶ τὸ ὂν ἄπειρον; τί γὰρ κωλύει ἔνια ταὔτ' ἂν λεχθῆναι κατὰ τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος; τό τε γὰρ ὂν οὐκ ὂν οὐδεὶς νῶν αἰσθάνεται, καὶ ὂν δέ τις οὐκ ἂν αἰσθάνοιτο ἃ νῶν· ἄμφω δὲ λεκτὰ καὶ διανοητά *** οὐ λευκόν τε τὸ μὴ ὄν· ἢ οὖν διὰ τοῦτο τὰ ὄντα πάντα λευκά, ὅπως μή τι ταὐτὸ κατὰ τοῦ ὄντος σημήνωμεν καὶ μὴ ὄντος, ἢ οὐδέν, οἶμαι, κωλύει καὶ τῶν ὄντων τι μὴ εἶναι λευκόν· οὕτω δὲ καὶ μᾶλλον ἂν ἀπόφασιν δέξαιτο [τὸ ἄπειρον], εἰ κατὰ τὸ πάλαι λεχθέν τι [μᾶλλον] παρὰ τὸ μὴ ἔχειν <πέρας> ἐστὶν ἄπειρον· ὥστε καὶ τὸ ὂν ἢ ἄπειρον ἢ πέρας ἔχον ἐστίν. (10) ἴσως δὲ ἄτοπον καὶ τὸ προσάπτειν τῶι μὴ ὄντι ἀπειρίαν· οὐ γὰρ πᾶν, εἰ μὴ

stăpânește în toate părțile ei – ar fi numaidecât sferică și 978a
n-ar avea mai curând altă înfățișare? Doar, când spunem
că ceruza e albă în toate părțile ei, nu vrem să spunem
altceva decât că albul se străvede în toate părțile ei; și
atunci ce se împotrivește ca și în cazul nostru, când spu-
nem că vede și aude și stăpânește în toate părțile lui, să
înțelegem că, orice parte am lua, va avea aceste calități?
Fără ca pentru aceasta să credem că ori ceruza, ori Zeul
trebuie să semene numaidecât cu o sferă. (7) Și iarăși,
cum e cu putință să nu fie nici nemărginit, nici mărginit,
câtă vreme e corp și are o mărime? Bineînțeles, dacă ne-
mărginite ceea ce – comportând o margine – nu are totuși
margine, și dacă, la rândul ei, marginea se exprimă prin
mărime, număr sau orice formulă cantitativă. Dar atunci,
dacă – mărime fiind – n-are margini, însemnează că e ne-
mărginit. (8) Tot așa, dacă e sferic, trebuie numaidecât
să fie mărginit: căci, dacă are un centru, are și extremități,
in punctul cel mai depărtat de centru. Centru însă trebuie
să aibă, de vreme ce e sferic; iar sferic e ceea ce are
extremitățile deopotrivă depărtate de centru. (9) Pentru
un corp, a avea extremități sau margini e tot una *** Căci,
dacă și neființa e nemărginită, de ce n-ar fi nemărginită și
ființa? Ce se opune, într-adevăr, ca anumite lucruri să se
poată spune atât despre ființă cât și despre neființă? ***
Amândouă pot fi concepute și exprimate;*** neființa nu e
albă. Așadar, sau toate lucrurile vor fi din această pricină
albe (pentru ca nu cumva să spunemacelași lucru despre
ființă și despre neființă), sau – cum socot – nimic nu se
împotrivește ca și unele ființe să nu fie albe. În felul aces-
ta[38], lesne putea-vor primi și cealaltă negație, dacă, așa
cum s-a spus de mult, nemărginirea e altceva decât fap-
tul de a nu avea margini: așa că, și ființa, e ori nemărgini-
tă, ori cu margini. (10) Se prea poate dealtminteri să fie
absurd să atribui neființei nemărginirea; doar nu orice

978a ἔχει πέρας, ἄπειρον λέγομεν, ὥσπερ οὐδ' ἄνισον οὐκ
ἂν φαῖμεν εἶναι τὸ μὴ ἴσον. (11) ἔ<τι> τί οὐκ ἂν
ἔχοι ὁ θεὸς πέρας εἷς ὤν, ἀλλ' οὐ πρὸς θεόν; εἰ δὲ ἓν
μόνον ἐστὶν ὁ θεός, <ἓν> ἂν εἴη μόνον καὶ τὰ τοῦ
978b 1 θεοῦ μέρη. (12) ἔτι καὶ τοῦτ' ἄτοπον, εἰ τοῖς πολλοῖς
ξυμβέβηκεν πεπεράνθαι πρὸς ἄλληλα, διὰ τοῦτο τὸ
ἓν μὴ ἔχειν πέρας. πολλὰ γὰρ τοῖς πολλοῖς καὶ τῶι
ἑνὶ ὑπάρχει ταὐτά, ἐπεὶ καὶ τὸ εἶναι κοινὸν αὐτοῖς
5 ἐστιν. ἄτοπον οὖν ἴσως ἂν εἴη, εἰ διὰ τοῦτο μὴ φαῖμεν
εἶναι τὸν θεόν, εἰ τὰ πολλὰ ἔστιν, ὅπως μὴ ὅμοιον
ἔσται αὑτοῖς ταύτη. (13) ἔτι τί κωλύει πεπεράνθαι
καὶ ἔχειν πέρατα ἓν ὄντα τὸν θεόν; ὡς καὶ ὁ
Παρμενίδης [fr. B 8, 43] λέγει ἓν ὂν εἶναι αὐτὸν
'πάντοθεν εὐκύκλου σφαίρας ἐναλίγκιον ὄγκωι,
10 μεσσόθεν ἰσοπαλές'. τὸ γὰρ πέρας τινὸς μὲν ἀνάγκη
εἶναι, οὐ μέντοι πρός τί γε, οὐδὲ ἀνάγκη τὸ ἔχον
πέρας πρός τι ἔχειν πέρας, ὡς πεπερασμένον πρὸς
τὸ [μὴ] ἐφεξῆς ἄπειρον, ἀλλ' ἔστι τὸ πεπεράνθαι
ἔσχατα ἔχειν, ἔσχατα δ' ἔχον οὐκ ἀνάγκη πρός τι
14 ἔχειν. (14) ἐνίοις μὲν οὖν συμβαίνοι γ' ἂν καὶ
14a πεπεράνθαι <καὶ> πρός τι συνάπτειν, τοῖς δὲ πεπε-
15 ράνθαι μέν, μὴ μέντοι πρός τι πεπεράνθαι. (15) πάλιν
15a περὶ τοῦ ἀκίνητον εἶναι τὸ ὂν καὶ τὸ <μὴ> ὄν
15b <λεκτέον ὅτι τὸ ὑπολαμβάνειν ἀκίνητον εἶναι τὸ μὴ
16 ὄν>, ὅτι καὶ τὸ ὂν κινεῖται, ἴσως ὁμοίως τοῖς ἔμπροσ-
θεν ἄτοπον. καὶ ἔτι· ἆρά γε οὐ ταὐτὸ ἄν τις ὑπολάβοι
18 τὸ μὴ κινεῖσθαι καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι, ἀλλὰ τὸ μὲν
ἀπόφασιν τοῦ κινεῖσθαι, ὥσπερ τὸ μὴ ἴσον, ὅπερ
20 καὶ κατὰ τοῦ μὴ ὄντος εἰπεῖν ἀληθές, τὸ δὲ ἀκίνητον
τῶι ἔχειν πως ἤδη λέγεσθαι, ὥσπερ τὸ ἄνισον, καὶ
ἐπὶ τῶι ἐναντίωι τοῦ κινεῖσθαι, τῶι ἠρεμεῖν, ὡς καὶ

n-are margini e pentru noi nemărginit, după cum nu tot 978a
ce nu e egal e inegal. (11) Mai mult: pentru ce Zeul, singur fiind, n-ar avea și el margini, bineînțeles nu față de alt 1 978b
zeu? Iar, dacă divinitatea e numai Unu, părțile ei vor alcătui și ele numai o unitate. (12) Deopotrivă absurdă e și presupunerea că ceeace e unic n-ar avea margini, pentru că se întâmplă ca acolo unde sunt mai mulți să se mărgi- 5
nească unul cu altul. În realitate, multe atribute sunt comune unității și pluralității, devreme ce au comun și faptul de a fi. Ar fi dar absurd să spunem că, întrucât există o pluralitate de ființe, divinitatea nu există, numai pentru ca în felul acesta să nu semene cu ele. (13) Ce se împo- 10
trivește dealtminteri ca divinitatea, deși una, să fie mărginită și să aibă margini? Doar și Parmenides [fr. B 8, 43, mai departe, p. 129] spune că – Unu fiind – e «asemenea masei unei sfere bine rotunjite, în toate părțile ei deopotrivă cumpănită față de mijloc». În realitate, marginea tre- 15
buie să mărginească ceva, nu să se mărginească cu ceva; nu-i doar nevoie ca un lucru mărginit să-și aibă marginea spre ceva (cum am zice: mărginit către nemărginitul vecin), faptul de a fi mărginit însemnând numai a avea extremități, și nu numaidecât extremități către ceva. (14) Se 20
întâmplă astfel ca unele lucruri să fie mărginite și să se învecineze cu ceva, altele să fie mărginite, dar să nu se mărginească cu nimic. (15) Și iarăși, în legătură cu mișcarea ființei și a neființei, trebuie spus că a proclama nemișcarea neființei pentru simplul motiv că se mișcă 25
ființa, e o presupunere absurdă pe măsura celor dinainte. Mai mult: cineva ar putea observa că «a nu se mișca» și «a fi nemișcat» nu-i același lucru, primul termen – ca «a nu fi egal» – echivalând cu o negație a mișcării, ce se poate aplica fără a greși și neființei, celălalt – «a fi nemișcat» – 30
exprimând o anumită stare (ca «a fi inegal»), potrivnică mișcării, – rămânerea pe loc, – negațiile compuse cu *a*

978b σχεδὸν αἱ ἀπὸ τοῦ α ἀποφάσεις ἐπὶ ἐναντίοις λέγονται; τὰ μὲν οὖν μὴ κινεῖσθαι ἀληθὲς ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος, τὸ δὲ ἠρεμεῖν οὐχ ὑπάρχει τῶι μὴ ὄντι. 20 ὁμοίως δὲ οὐδὲ <τὸ> ἀκίνητον εἶναι σημαίνει ταὐτόν. ἀλλ᾽ οὗτος ἐπὶ τῶι ἠρεμεῖν αὐτῶι χρῆται, καὶ φησὶ τὸ μὴ ὂν ἠρεμεῖν, ὅτι οὐκ ἔχει μετάβασιν. (16) ὅπερ τε καὶ ἐν τοῖς ἄνω εἴπομεν, ἄτοπον ἴσως, εἴ τι τῶι μὴ ὄντι προσάπτομεν, τοῦτο μὴ ἀληθὲς εἶναι κατὰ τοῦ ὄντος εἰπεῖν, ἄλλως τε κἂν ἀπόφασις ἧι τὸ 30 λεχθέν, οἷον καὶ τὸ μὴ κινεῖσθαι μηδὲ μεταβαίνειν ἐστί. πολλὰ γὰρ ἄν, καθάπερ καὶ ἐλέχθη, ἀφαιροῖτο τῶν ὄντων κατηγορεῖν. οὐδὲ γὰρ ἂν πολλὰ ἀληθὲς εἰπεῖν εἴη μὴ ἕν, εἴπερ καὶ τὸ μὴ ὂν ἐστι μὴ ἕν. (17) ἔτι ἐπ᾽ ἐνίων τἀναντία ξυμβαίνειν δοκεῖ κατὰ τὰς 35 αὐτὰς ἀποφάσεις· οἷον ἀνάγκη ἢ ἴσον ἢ ἄνισον, ἄν τι πλῆθος ἢ μέγεθος ἧι, καὶ ἄρτιον ἢ περιττόν, ἂν ἀριθμὸς ἧι· ὁμοίως δ᾽ ἴσως καὶ τὸ <ὂν ἢ> ἠρεμεῖν ἢ κινεῖσθαι ἀνάγκη, ἂν σῶμα ἧι· (18) ἔτι εἰ καὶ διὰ τοῦτο μὴ κινεῖται ὁ θεός τε καὶ τὸ ἕν, ὅτι τὰ πολλὰ 979a 1 κινεῖται τῶι εἰς ἄλληλα ἰέναι, τί κωλύει καὶ τὸν θεὸν κινεῖσθαι εἰς ἄλλο; οὐδα<μοῦ γὰρ λέγει> ὅτι <ἕν ἐστι> μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι εἷς μόνος θεός. (19) εἰ δὲ καὶ οὕτως, τί κωλύει εἰς ἄλληλα κινουμένων τῶν μερῶν τοῦ <θεοῦ> κύκλωι φέ<ρεσθαι τὸν> θεόν; οὐ 5 γὰρ δὴ τὸ τοιοῦτον ἕν, ὥσπερ ὁ Ζήνων, πολλὰ εἶναι φήσει. αὐτὸς γὰρ σῶμα λέγει εἶναι τὸν θεόν, εἴτε τόδε τὸ πᾶν εἴτε ὅ τι δήποτε αὐτὸ λέγων· ἀσώματος γὰρ ὢν πῶς ἂν σφαιροειδὴς εἴη; (20) ἔτι μόνως γ᾽ ἂν οὕτως οὔτ᾽ ἂν κινοῖτο οὔτ᾽ ἂν ἠρεμοῖ μηδαμοῦ γε ὤν; ἐπεὶ δὲ σῶμά ἐστι, τί ἂν αὐτὸ κωλύοι κινεῖσθαι, ὡς ἐλέχθη;

privativ fiind îndeobște folosite pentru a exprima contrariul. Fără a greși, se poate dar spune despre neființă că nu se mișcă; «a sta pe loc» nu-i însă un atribut al neființei. Tot așa, nici «a fi nemișcat» nu-i tot una cu «a nu se mișca»: totuși Xenofanes le confundă, spunând că neființa stă pe loc, pentru că nu suferă schimbări. (16) Cum am spus-o mai sus, e fără îndoială absurd să pretinzi că – întrucât un predicat se aplică neființei – ar fi greșit să-l aplicăm ființei, mai ales când e vorba de o negație, cum e cazul cu «a nu se mișca» și «a nu-și schimba locul». Dac-ar fi așa, cum iarăși s-a spus, multe ar fi predicatele ființelor la care ar trebui să încetăm a mai recurge. Până și despre pluralitate nu s-ar mai putea spune, fără teamă de a greși, că nu-i unitate, de vreme ce neființa nu-i nici ea unitate. (17) Mai mult, potrivit acestor negații, s-ar părea că unor anumite lucruri li se pot aplica predicate contrarii: bunăoară, o cantitate sau o mărime trebuie să fie numaidecât egală sau neegală, un număr cu soț sau fără; tot așa și ființa, în măsura în care e corp, trebuie fie să stea pe loc, fie să se miște. (18) Și iarăși, dacă divinitatea și unitatea nu se mișcă, – din pricină că numai elementele unei pluralități se mișcă unul spre altul, – ce se împotrivește ca divinitatea să se miște și ea spre altceva? Doar Xenofanes nu spune nicăieri că unitatea singură există, ci că Zeul e unic.

978b

979a

(19) Chiar așa de-ar fi, ce s-ar împotrivi ca – mișcându-se părțile divinității una spre alta – ea să descrie o mișcare circulară? Căci Xenofanes nu spune, precum Zenon, că unitatea astfel concepută e o pluralitate: el singur arată că divinitatea e un corp, înțelegând prin aceasta fie Totul, fie orice altceva. Și-apoi, dac-ar fi incorporală, cum ar mai fi asemenea unei sfere? (20) Doar numai incorporală fiind, și negăsindu-se nicăieri, ar putea să nu fie nici în mișcare, nici în repaus. De vreme ce, însă, e corp, cum s-a spus, ce ar împiedica-o să se miște?

29. PLATON, Sophist., p. 242 C D [*vorbește străinul din Eleea*] μῦθόν τινα ἕκαστος φαίνεταί μοι διηγεῖσθαι παισὶν ὡς οὖσιν ἡμῖν, ὁ μὲν ὡς τρία τὰ ὄντα, πολεμεῖ δὲ ἀλλήλοις ἐνίοτε αὐτῶν ἄττα πηι, τοτὲ δὲ καὶ φίλα γιγνόμενα γάμους τε καὶ τόκους καὶ τροφὰς τῶν ἐκγόνων παρέχεται· δύο δὲ ἔτερος εἰπών, ὑγρὸν καὶ ξηρὸν ἢ θερμὸν καὶ ψυχρόν, συνοικίζει τε αὐτὰ καὶ ἐκδίδωσι. τὸ δὲ παρ' ἡμῶν Ἐλεατικὸν ἔθνος, ἀπὸ Ξενοφάνους τε καὶ ἔτι πρόσθεν ἀρξάμενον [cf. Phileb. p. 16 C D], ὡς ἑνὸς ὄντος τῶν πάντων καλουμένων, οὕτω διεξέρχεται τοῖς μύθοις. PHILOP. Phys. 125, 27 Vitell. ὁ Πορφύριός φησι τὸν Ξενοφάνη τὸ ξηρὸν καὶ τὸ ὑγρὸν δοξάσαι ἀρχάς, τὴν γῆν λέγω καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ χρῆσιν αὐτοῦ παρατίθεται τοῦτο δηλοῦσαν 'γῆ καὶ ὕδωρ πάντ' ἔσθ' ὅσα φύοντ' ἠδὲ γίνονται' [fr. B 29]· ταύτης δὲ τῆς δόξης δοκεῖ καὶ Ὅμηρος εἶναι ἐν οἷς φησιν 'ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε' [*Iliada*, VII 99].

30. ARISTOT. Metaph. A 5. 986b 18 Παρμενίδης μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κατὰ τὸν λόγον ἑνὸς ἅπτεσθαι, Μέλισσος δὲ τοῦ κατὰ τὴν ὕλην· διὸ καὶ ὁ μὲν πεπερασμένον, ὁ δ' ἄπειρόν φησιν εἶναι αὐτό· Ξ. δὲ πρῶτος τούτων ἑνίσας (ὁ γὰρ Παρμενίδης τούτου λέγεται γενέσθαι μαθητής) οὐδὲν διεσαφήνισεν, οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐδετέρας ἔοικε θιγεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας τὸ ἓν εἶναί φησι τὸν θεόν [cf. fr. B 23]· οὗτοι μὲν οὖν, καθάπερ εἴπομεν, ἀφετέοι πρὸς τὴν νῦν παροῦσαν ζήτησιν, οἱ μὲν δύο καὶ πάμπαν ὡς ὄντες μικρὸν ἀγροικότεροι, Ξ. καὶ Μέλισσος.

31. SIMPL. Phys. 22, 22 şi urm. (1) ἀνάγκη τοίνυν τὴν ἀρχὴν ἢ μίαν εἶναι ἢ οὐ μίαν, ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν πλείους, καὶ εἰ μίαν, ἤτοι ἀκίνητον ἢ κινουμένην, καὶ εἰ ἀκίνητον, ἤτοι ἄπειρον ὡς Μέλισσος ὁ Σάμιος δοκεῖ λέγειν, ἢ πεπερασμένην ὡς Παρμενίδης Πύρητος Ἐλεάτης, οὐ περὶ φυσικοῦ

29. PLATON, *Sophist.*, p. 242 C D [*vorbește străinul din Elea*] Ca și cum fiecare, în felul lui, ne-ar spune o poveste, – o poveste pentru copii. Unul zice că ființele ar fi trei la număr și că uneori se războiesc între ele, alteori, împrietenite, ni se arată nuntind, zămislind și crescându-și vlăstarele. Altul, oprindu-se la două, – umedul și uscatul sau caldul și recele, – le împreună și le însoțește. Barim vița noastră, a eleaților, pornită de la Xenofanes și încă și mai din vechi [cf. *Phileb.*, p. 16 C-D], privind ca o unitate ceea ce se cheamă Totul, își deapănă astfel poveștile... PHILOPON., *Phys.*, 125, 27 Vitelli. Zice Porfyrios că Xenofanes ar fi socotit ca principii uscatul și umedul, –altfel spus: pământul și apa, – și reproduce un pasaj doveditor: «pământ și apă sunt toate, câte se nasc și cresc» [fr. B 29, mai departe, p. 69]; de părerea aceasta arată să fi fost și Homer, acolo unde zice: «ci vă veți face toți apă și pământ» [*Iliada*, VII 99].

30. ARISTOT., *Metaph.*, A 5, 986 b 18 Parmenides pare să se fi oprit la o unitate cerută de rațiune, Melissos la una cerută de materie: e și motivul pentru care unul susține că e mărginită, altul că e nemărginită. Xenofanes, care, înaintea lor, a redus și el totul la unitate[39] (se zice că Parmenides ar fi fost elevul lui), nu și-a lămurit bine gândul, nici nu s-a ocupat de vreunul din cele două feluri ale acesteia[40], ci, cu gândul la întregul Univers[41], se mulțumește să spună că unitatea e Zeul [cf. fr. B 23, mai departe, p. 67]. Cum am mai spus-o, aceștia pot fi lăsați la o parte în cercetarea de față, doi din ei cu desăvârșire, – Xenofanes și Melissos, – ca fiind cam prea neciopliți...

31. SIMPL., *Phys.*, 22, 22 și urm. (1) În mod obligatoriu dar, principiul trebuie să fie ori Unu, ori altfel decât Unu, ceea ce revine a spune mai multe; iar dacă-i Unu, ori nemișcat ori în mișcare, și dacă-i nemișcat, ori nemărginit, cum pare să fi spus Melissos din Samos, ori mărginit, cum susține Parmenides, fiul lui Pyres, din

στοιχείου λέγοντες οὗτοι, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄντως ὄντος. (2) μίαν δὲ τὴν ἀρχὴν ἤτοι ἓν τὸ ὂν καὶ πᾶν (καὶ οὔτε πεπερασμένον οὔτε ἄπειρον οὔτε κινούμενον οὔτε ἠρεμοῦν) Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον τὸν Παρμενίδου διδάσκαλον ὑποτίθεσθαί φησιν ὁ Θεόφραστος [Phys. Op., fr. 5 D. 480] ὁμολογῶν ἑτέρας εἶναι μᾶλλον ἢ τῆς περὶ φύσεως ἱστορίας τὴν μνήμην τῆς τούτου δόξης. (3) τὸ γὰρ ἓν τοῦτο καὶ πᾶν τὸν θεὸν ἔλεγεν ὁ Ξ., ὃν ἕνα μὲν δείκνυσιν ἐκ τοῦ πάντων κράτιστον εἶναι· πλειόνων γάρ, φησίν, ὄντων ὁμοίως ὑπάρχειν ἀνάγκη πᾶσι τὸ κρατεῖν· τὸ δὲ πάντων κράτιστον καὶ ἄριστον θεός. (4) ἀγένητον δὲ ἐδείκνυεν ἐκ τοῦ δεῖν τὸ γινόμενον ἢ ἐξ ὁμοίου ἢ ἐξ ἀνομοίου γίνεσθαι. ἀλλὰ τὸ μὲν ὅμοιον ἀπαθές φησιν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον γεννᾶν ἢ γεννᾶσθαι προσήκει τὸ ὅμοιον ἐκ τοῦ ὁμοίου· εἰ δὲ ἐξ ἀνομοίου γίνοιτο, ἔσται τὸ ὂν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. καὶ οὕτως ἀγένητον καὶ ἀίδιον ἐδείκνυ. (5) οὔτε δὲ ἄπειρον οὔτε πεπερασμένον εἶναι, διότι ἄπειρον μὲν τὸ μὴ ὂν ὡς οὔτε ἀρχὴν ἔχον οὔτε μέσον οὔτε τέλος, περαίνειν δὲ πρὸς ἄλληλα τὰ πλείω. (6) παραπλησίως δὲ καὶ τὴν κίνησιν ἀφαιρεῖ καὶ τὴν ἠρεμίαν. ἀκίνητον μὲν γὰρ εἶναι τὸ μὴ ὄν· οὔτε γὰρ ἂν εἰς αὐτὸ ἕτερον οὔτε αὐτὸ πρὸς ἄλλο ἐλθεῖν· κινεῖσθαι δὲ τὰ πλείω τοῦ ἑνός· ἕτερον γὰρ εἰς ἕτερον μεταβάλλειν. (7) ὥστε καὶ ὅταν ἐν ταὐτῶι μένειν λέγηι καὶ μὴ κινεῖσθαι, 'ἀεὶ δ' ... ἄλληι' [fr. B 26], οὐ κατὰ τὴν ἠρεμίαν τὴν ἀντικειμένην τῆι κινήσει μένειν αὐτό φησιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπὸ κινήσεως καὶ ἠρεμίας ἐξηιρημένην μονήν. (8) Νικόλαος δὲ ὁ Δαμασκηνὸς ὡς ἄπειρον καὶ ἀκίνητον λέγοντος αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἐν τῆι Περὶ θεῶν ἀπομνημονεύει, Ἀλέξανδρος δὲ ὡς πεπερασμένον αὐτὸ καὶ σφαιροειδές. (9) ἀλλ' ὅτι μὲν οὔτε ἄπειρον οὔτε πεπερασμένον αὐτὸ δείκνυσιν, ἐκ τῶν προειρημένων δῆλον· πεπερασμένον δὲ καὶ σφαιροειδὲς αὐτὸ διὰ τὸ πανταχόθεν ὅμοιον λέγειν. καὶ πάντα νοεῖν δέ φησιν αὐτὸ λέγων 'ἀλλ' ... κραδαίνει' [fr. B 25].

Elea, amândoi ocupându-se nu de elementul primordial, ci de ființa absolută[42]. (2) Că principiul e Unu și Una ființa sau Totul (nici mărginită nici nemărginită, nici în mișcare nici în nemișcare[43]), pare să fi fost ipoteza lui Xenofanes din Colofon, dascălul lui Parmenides[44], după spusa lui Theofrast [*Phys. op.*, fr. 5, D. 480], care recunoaște că pomenirea părerii acestuia și-ar avea locul mai curând într-o altă cercetare decât într-una de știința naturii. (3) Acest Unul și Totul e numit de Xenofanes Zeu (ὁ θεός); iarcă e Unu, o dovedește cuargumentul că e mai presus de toate. Dac-ar fi mai mulți, – zice, – faptul de a stăpâni ar fi în chip necesar o prerogativă a tuturor: dar Zeul e ceea ce e mai înalt și mai bun. (4) Că e nenăscut, o dovedea cu argumentul că orice lucru născut se naște ori din ceva la fel, ori din ceva deosebit. Dar, din două lucruri la fel, – zice, – nici unul nu exercită vreo înrâurire asupra celuilalt: nu-i dar cu nimic mai firesc ca unul să dea naștere altuia, în loc să fie născut de el; iar de s-ar naște din ceva deosebit, ființa s-ar trage din neființă. În felul acesta dovedea că e nenăscut și veșnic. (5) Mai zice că nu e nici nemărginit nici mărginit, sub cuvânt că nemărginită e neființa – ca una ce n-are început, nici mijloc, nici sfârșit – și că mărginirea reciprocă presupune o pluralitate. (6) În chip analog tăgăduiește și mișcarea și nemișcarea. Nemișcată e – după el – neființa: căci spre ea nu se îndreaptă nimic, și nici ea spre altceva. De mișcat, iarăși, se mișcă ce e mai mult de Unu, căci Unul spre altul își schimbă locul. (7) Încât, chiar atunci când zice că rămâne în același loc și că nu se mișcă: «veșnic în același loc...» [fr. B 26, mai departe, p. 67], nu înțelege că rămâne în acea nemișcare ce se opune mișcării, ci într-o oprire mai presus de mișcare și de nemișcare. (8) În *Despre zei*, Nicolae din Damasc amintește că, după Xenofanes, principiul ar fi nemărginit și nemișcat; Alexandros, că ar fi mărginit și sferic. (9) În realitate, din cele de mai sus reiese lămurit că umblă să facă dovada că nu-i nici nemărginit, nici mărginit; limitat și sferic îl socoate pentru că e pretutindeni la fel. Mai zice de el că gândește totul, acolo unde spune: «Ci fără osteneală...» [fr. B 25, mai departe, p. 67].

32. [PLUT.], Strom. 4, [Eus., P. E., I 8, 4. D. 580] Ξ. δὲ ὁ Κολοφώνιος ἰδίαν τινὰ ὁδὸν πεπορευμένος καὶ παρηλλαχυῖαν πάντας τοὺς προειρημένους [Thales, Anaximandros, Anaximenes] οὔτε γένεσιν οὔτε φθορὰν ἀπολείπει, ἀλλ᾽ εἶναι λέγει τὸ πᾶν ἀεὶ ὅμοιον· εἰ γὰρ γίγνοιτο τοῦτο, φησίν, ἀναγκαῖον πρὸ τούτου μὴ εἶναι λέγει τὸ μὴ ὂν δὲ οὐκ ἂν γένοιτο οὐδ᾽ ἂν τὸ μὴ ὂν ποιήσαι τι οὔτε ὑπὸ τοῦ μὴ ὄντος γένοιτ᾽ ἄν τι. ἀποφαίνεται δὲ καὶ τὰς αἰσθήσεις ψευδεῖς καὶ καθόλου σὺν αὐταῖς καὶ αὐτὸν τὸν λόγον διαβάλλει. ἀποφαίνεται δὲ καὶ τῶι χρόνωι καταφερομένην συνεχῶς καὶ κατ᾽ ὀλίγον τὴν γῆν εἰς τὴν θάλασσαν χωρεῖν. φησὶ δὲ καὶ τὸν ἥλιον ἐκ μικρῶν καὶ πλειόνων πυριδίων ἀθροίζεσθαι. ἀποφαίνεται δὲ καὶ περὶ θεῶν ὡς οὐδεμιᾶς ἡγεμονίας ἐν αὐτοῖς οὔσης· οὐ γὰρ ὅσιον δεσπόζεσθαί τινα τῶν θεῶν· ἐπιδεῖσθαί τε μηδενὸς αὐτῶν μηδένα μηδ᾽ ὅλως· ἀκούειν δὲ καὶ ὁρᾶν καθόλου καὶ μὴ κατὰ μέρος. ἀποφαίνεται δὲ καὶ τὴν γῆν ἄπειρον εἶναι καὶ μὴ κατὰ πᾶν μέρος περιέχεσθαι ὑπὸ ἀέρος· γίνεσθαι δὲ ἅπαντα ἐκ γῆς· τὸν δὲ ἥλιόν φησι καὶ τὰ ἄστρα ἐκ τῶν νεφῶν γίνεσθαι.

33. HIPPOL. Ref. I 14 (D. 565, W. 17) (1) Ξ. δὲ ὁ Κολοφώνιος Ὀρθομένους υἱός. οὗτος ἕως Κύρου διέμεινεν. οὗτος ἔφη πρῶτος ἀκαταληψίαν εἶναι πάντων εἰπὼν οὕτως· ‘εἰ γὰρ ... τέτυκται᾽ [fr. B 34, 3. 4].

(2) λέγει δὲ ὅτι οὐδὲν γίνεται οὐδὲ φθείρεται οὐδὲ κινεῖται καὶ ὅτι ἓν τὸ πᾶν ἐστιν ἔξω μεταβολῆς. φησὶ δὲ καὶ τὸν θεὸν εἶναι ἀίδιον καὶ ἕνα καὶ ὅμοιον πάντηι καὶ πεπερασμένον καὶ σφαιροειδῆ καὶ πᾶσι τοῖς μορίοις αἰσθητικόν. (3) τὸν δὲ ἥλιον ἐκ μικρῶν πυριδίων ἀθροιζομένων γίνεσθαι καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, τὴν δὲ γῆν ἄπειρον εἶναι καὶ μήτε ὑπ᾽ ἀέρος μήτε ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ περιέχεσθαι. καὶ ἀπείρους ἡλίους εἶναι καὶ σελήνας, τὰ δὲ πάντα εἶναι ἐκ γῆς. (4) οὗτος τὴν θάλασσαν ἁλμυρὰν ἔφη διὰ τὸ πολλὰ μίγματα συρρέειν ἐν αὐτῆι. ὁ δὲ Μητρόδωρος [fr. 70 A 19]

32. [PLUT.], *Strom.*, 4 [EUS., *P. E.*, I 8, 4. D. 580] **Xenofanes din Colofon, care și-a urmat calea lui, deosebită de aceea a tuturor celor înainte pomeniți [*Thales,Anaximandros,Anaximenes*], nu lasă să subziste nici nașterea, nici pieirea, ci susține că Totul e veșnic la fel[45]. Într-adevăr, zice, dacă s-ar naște, ar însemna că înainte de naștere nu era: dar ce nu e, nici de născut nu se poate naște, nici de creat nu poate crea, nici de zămislit nu poate zămisli. Mai susține că datele simțurilor sunt mincinoase și, îndeobște, o dată cu ele, depreciază însăși rațiunea[46]. Susține iarăși că Pământul, necontenit lăsat în decursul vremii, încetul cu încetul se cufundă în mare. Tot așa, spune că Soarele e un conglomerat de scântei mici și numeroase. Despre zei[47], pretinde că nu cunosc între dânșii nici un soi de precădere, sub cuvânt că ar fi o nelegiuire ca un zeu să aibă stăpân; apoi că nici unul din ei nu duce lipsă de nimic în chipul cel mai absolut; că aud și văd cu toată ființa lor, și nu cu părți anumite. Mai susține și că Pământul e nemărginit și că nu e încon jurat de aer din toate părțile; că toate se trag din Pământ și că Soarele și stelele s-au format din nori.**

33. HIPPOL., *Ref.*, I 14 (D. 565, W. 17) (1) **Xenofanes din Colofon, fiul lui Orthomenes; a trăit până în zilele lui Cyros. El, cel dintâi, a vorbit de imposibilitatea de a înțelege totul, acolo unde spune: «dacă într-adevăr...»** [fr. B 34, 3–4, mai departe, p. 71].

(2) **Zice că nimic nu se naște, nici nu piere, nici nu se mișcă, și că totul e Unu, nesupus schimbării. Zice iarăși că Zeul e veșnic și Unu și identic în toate părțile și mărginit și sferic și înzestrat cu simțire în toată ființa lui.** (3) **De Soare, spune că se naște în fiecare zi din mici scântei adunate laolaltă; de Pământ, că-i nemărginit și că nici aerul nici cerul nu-i dau ocol; că sorii și lunile ar fi fără număr și că toate s-ar trage din Pământ.** (4) **Mai zice că marea e sărată, pentru că se varsă în ea tot soiul de amestecuri; Metrodoros** [fr. A 19 Diels], **în schimb, crede că e sărată pentru că**

διὰ τὸ ἐν τῆι γῆι διηθεῖσθαι, τούτου χάριν γίνεσθαι ἁλμυράν. (5) ὁ δὲ Ξενοφάνης μίξιν τῆς γῆς πρὸς τὴν θάλασσαν γίνεσθαι δοκεῖ καὶ τῶι χρόνωι ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ λύεσθαι, φάσκων τοιαύτας ἔχειν ἀποδείξεις, ὅτι ἐν μέσηι γῆι καὶ ὄρεσιν εὑρίσκονται κόγχαι, καὶ ἐν Συρακούσαις δὲ ἐν ταῖς λατομίαις λέγει εὑρῆσθαι τύπον ἰχθύος καὶ φωκῶν, ἐν δὲ Πάρωι τύπον δάφνης ἐν τῶι βάθει τοῦ λίθου, ἐν δὲ Μελίτηι πλάκας συμπάντων θαλασσίων. (6) ταῦτα δέ φησι γενέσθαι, ὅτε πάντα ἐπηλώθησαν πάλαι, τὸν δὲ τύπον ἐν τῶι πηλῶι ξηρανθῆναι. ἀναιρεῖσθαι δὲ τοὺς ἀνθρώπους πάντας, ὅταν ἡ γῆ κατενεχθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν πηλὸς γένηται, εἶτα πάλιν ἄρχεσθαι τῆς γενέσεως, καὶ ταύτην πᾶσι τοῖς κόσμοις γίνεσθαι μεταβολήν.

34. CIC., Acad., II 118 [v. mai sus, p. 16] ***unum esse omnia neque id esse mutabile et id esse deum neque natum umquam et sempiternum, conglobata figura.*** *De. nat. deor.*, I 11, 28 ***tum X. qui mente adiuncta omne praeterea quod esset infinitum deum voluit esse, de ipsa mente item reprehendetur ut ceteri, de infinitate autem vehementius, in qua nihil neque sentiens neque coniunctum potest esse.*** Cf. ARISTOT., *Poet.*, 25, 1460 b 35.

35. [GALEN.], Hist. phil., 7 (Dox. 604, 17) ... Ξενοφάνην μὲν περὶ πάντων ἠπορηκότα, δογματίσαντα δὲ μόνον τὸ εἶναι πάντα ἓν καὶ τοῦτο ὑπάρχειν θεὸν πεπερασμένον, λογικόν, ἀμετάβλητον. TIMON fr. 59 [Sext., P. H., I 223] ἐν πολλοῖς γὰρ αὐτὸν ἐπαινέσας [τὸν Ξενοφάνην], ὡς καὶ τοὺς Σίλλους αὐτῶι ἀναθεῖναι, ἐποίησεν [Timon] αὐτὸν ὀδυρόμενον καὶ λέγοντα·

ὡς καὶ ἐγὼν ὄφελον πυκινοῦ νόου ἀντιβολῆσαι
ἀμφοτερόβλεπτος· δολίηι δ' ὁδῶι ἐξαπατήθην
πρεσβυγενὴς ἔτ' ἐὼν καὶ ἀμενθήριστος ἁπάσης
σκεπτοσύνης· ὅππηι γὰρ ἐμὸν νόον εἰρύσαιμι,

se filtrează prin pământ. (5) E părerea lui Xenofanes că se săvârșește un amestec al pământului cu marea și că, pe măsură ce trece vremea, pământul se topește în elementul umed; ca dovezi, pomenește faptul că în mijlocul uscatului și pe munți se găsesc scoici; că la Syracuza[48], în cariere, se văd urme de pești și de foci, la Paros, în adâncul marmorei, întipărirea unei sardele[49], iar în Malta, rămășițe de-ale tuturor vietăților marine. (6) Toate acestea s-ar fi petrecut în vremea depărtată când totul era nămol, iar urmele din nămol s-ar fi uscat. Zice că oamenii toți au să piară, când pământul cufundat în mare va fi nămol, că pe urmă va începe o nouă facere și că aceasta e transformarea sortită tuturor lumilor.

34. CIC., *Acad.*, II 118 [v. mai sus, p. 17] ... că toate sunt una, că-s neschimbătoare, divinitatea veșnică și nenăscută, rotundă la înfățișare. – *De nat. deor.*, I 11, 28 ... Xenofanes, care, adăugând și inteligența, a identificat divinitatea cu tot ce e nesfârșit[50], se cuvine criticat ca și ceilalți în ce privește inteligența, dar mai ales în ce privește nesfârșitul, în legătură cu care nu poate fi vorba nici de ceva capabil de simțire, nici de ceva adăugat... Cf. ARISTOT., *Poet.*, 25, 1460 b 35.

35. [GALEN.], *Hist. phil.*, 7 (*Dox.*, 604, 17) ... Xenofanes, care s-a îndoit de orice, afirmă răspicat numai că toate sunt una și că această unitate e divinitatea, mărginită, înzestrată cu rațiune, neschimbătoare. TIMON, fr. 59 [Sext., *P. H.*, I, 223] ... dupăce-l laudă în multe privințe [pe Xenofanes], până acolo că-i închină *Sillii* săi, [Timon] îl înfățișează jeluindu-se și spunând: «De-aș fi avut și eu parte, ca omul băgător de seamă, de o minte înțeleaptă! Așa, m-am lăsat amăgit de o cale înșelătoare, bătrân de ani și uituc de orice judecată. Ori încotro-mi întorceam mintea, totul se topea în

εἰς ἓν ταὐτό τε πᾶν ἀνελύετο· πᾶν δ' ἐὸν αἰεὶ
πάντηι ἀνελκόμενον μίαν εἰς φύσιν ἵσταθ' ὁμοίην.

TIMON fr. 60 [Sext., P. H., I 224. DIOG. LAËRT. IX 18, mai sus, p. 14]

Ξεινοφάνης θ' ὑπάτυφος, Ὁμηραπάτης ἐπικόπτης,
ἔα, τὸν ἀπ' ἀνθρώπων θεὸν ἐπλάσατ' ἶσον ἁπάντηι
<ἀτρεμῆ> ἀσκηθῆ νοερώτερον ἠὲ νόημα.

Desluşirile lui Sextus διὰ τοῦτο γοῦν καὶ 'ὑπάτυφον' αὐτὸν λέγει καὶ οὐ τέλειον ἄτυφον, δι' ὧν φησι· 'Ξεινοφάνης ... νόημα'. 'ὑπάτυφον' μὲν γὰρ εἶπε τὸν κατά τι ἄτυφον, "Ομηραπάτης' [sic] δὲ ἐπισκώπτην, ἐπεὶ τὴν παρ' Ὁμήρωι ἀπάτην διέσυρεν· ἐδογμάτιζε δὲ ὁ Ξ. παρὰ τὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων προλήψεις ἓν εἶναι τὸ πᾶν, καὶ τὸν θεὸν συμφυῆ τοῖς πᾶσιν, εἶναι δὲ σφαιροειδῆ καὶ ἀπαθῆ καὶ ἀμετάβλητον καὶ λογικόν. Sext., Adv. math., VII 14 τῶν δὲ διμερῆ τὴν φιλοσοφίαν ὑποστησαμένων Ξ. μὲν ὁ Κ. τὸ φυσικὸν ἅμα καὶ λογικόν, ὥς φασί τινες, μετήρχετο.

36. THEODORET., IV 5, după AËTIUS (*Dox.*, 284) Ξ. μὲν οὖν ὁ Ὀρθομένους ὁ Κολοφώνιος ὁ τῆς Ἐλεατικῆς αἱρέσεως ἡγησάμενος ἓν εἶναι τὸ πᾶν ἔφησε σφαιροειδὲς καὶ πεπερασμένον, οὐ γενητὸν ἀλλ' ἀίδιον καὶ πάμπαν ἀκίνητον. πάλιν δὲ αὖ τῶνδε τῶν λόγων ἐπιλαθόμενος ἐκ τῆς γῆς φῦναι ἅπαντα εἴρηκεν· αὐτοῦ γὰρ δὴ τόδε τὸ ἔπος ἐστὶν 'ἐκ γῆς ... τελευτᾶι' [fr. B 27]. STOB., Ecl., I 10, 12 Ξ. ἀρχὴν τῶν ὄντων πάντων εἶναι τὴν γῆν. γράφει γὰρ ἐν τῶι Περὶ φύσεως 'ἐκ ... τελευτᾶι'. OLYMPIOD. *De arte sacra* 24 [Berthelot, Coll. des Alchim., gr. I 2] p. 82, 21 τὴν μὲν γὰρ γῆν οὐδεὶς ἐδόξασεν εἶναι ἀρχήν, εἰ μὴ Ξ. ὁ Κολοφώνιος. GALEN., In Hippocr. de nat. hom., XV 25 K. κακῶς δὲ καὶ τῶν ἐξηγητῶν ἔνιοι κατεψεύσαντο Ξενοφάνους ὥσπερ καὶ Σαβῖνος ὧδέ πως γράψας αὐτοῖς ὀνόμασιν· 'οὔτε γὰρ πάμπαν ἀέρα λέγω τὸν ἄνθρωπον ὥσπερ Ἀναξιμένης οὔτε ὕδωρ ὡς Θαλῆς οὔτε γῆν ὡς ἔν τινι [fr. B 33?] Ξενοφάνης'· οὐδαμόθεν γὰρ εὑρίσκεται ὁ Ξ. ἀποφηνάμενος οὕτως ... καὶ Θεόφραστος δ' ἂν ἐν ταῖς

Unul și același; ori încotro aș fi tras-o, orice ființă vădea mereu o singură natură una și aceeași...»

TIMON, fr. 60 [Sext., *P. H.*, I 224. DIOG. LAËRT., IX 18, mai sus, p. 15] «iar Xenofanes, care fără înfumurare a înfierat minciunile homerice, și-a închipuit divinitatea departe de înfățișarea oamenilor, la fel în toate părțile ei, nemișcată, nevătămată, mai plină de gând decât gândul...». *Deslușirile lui Sextus*: de aceea îl și numește ὑπάτυφον, și nu de-a dreptul ἄτυφον, în versurile: «iar Xenofanes etc.» Pentru el, ὑπάτυφον e cineva care e oarecum ἄτυφον, iar Ὁμηραπάτης δὲ ἐπισκώπτην (*sic*), întrucât a dezvăluit amăgirea din scrierile homerice. Împotriva credințelor celorlalți oameni, Xenofanes susținea, într-adevăr, că Totul e Unu, că divinitatea e de aceeași natură cu Totul, că e sferică și impasibilă și neschimbată și rațională. SEXT., *Adv. math.*, VII 14 Dintre cei ce împart filosofia în două ramuri, Xenofanes din Colofon, după spusa unora, cultiva filosofia naturii și logica...

36. THEODORET., IV 5, după AËTIUS (*Dox.*, 284) Xenofanes din Colofon, fiul lui Orthomenes, întemeietorul școlii eleate, a spus că Totul e Unu, sferic și mărginit, nu născut, ci veșnic și deplin nemișcat. Uitând însă de aceste afirmații, susține iarăși că toate s-au ivit din pământ; căci e al luiversul: «din pământ etc.» [fr. B 27, mai departe p. 69]. STOB., *Ecl.*, I 10, 12 Xenofanes [*pretinde*] că principiul tuturor ființelor e pământul. Într-adevăr, în *Despre natură*, scrie: «din pământetc.» OLYMPIOD., *De arte sacra*, 24 [Berthelot, *Coll. des Alchim. gr.*, I 2], p. 82, 21 Nimeni n-a făcut din pământ un principiu, afară de Xenofanes din Colofon. GALEN., *In Hippocr. de nat. hom.*, XV 25 K. Pe Xenofanes, unii dintre comentatori l-au vorbit de rău pe nedrept, bunăoară Sabinus, care – chiar cu cuvintele astea – scrie cam așa: «după mine, omul nu e nici în întregime aer, cum pretinde Anaximenes, nici apă, cum pretinde Thales, nici pământ, cum pretinde undeva [fr. B 33?] Xenofanes». În realitate, nicăieri Xenofanes nu arată să se fi exprimat astfel... iar Theofrast, în *Prescurtarea părerilor filosofilor naturaliști*,

τῶν Φυσικῶν δοξῶν ἐπιτομαῖς τὴν Ξενοφάνους δόξαν, εἴπερ οὕτως εἶχεν, ἐγεγράφει. Cf. ARISTOT., *Metaph.*, A 8, 989 a 5.

37. AËT., II 4, 11 (D. 332) Ξ. ἀγένητον καὶ ἀίδιον καὶ ἄφθαρτον τὸν κόσμον. Cf. II 1, 3 (D. 327).

38. – II 13, 14 (D. 343) Ξ. ἐκ νεφῶν μὲν πεπυρωμένων [sc. τοὺς ἀστέρας γίνεσθαι]· σβεννυμένους δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναζωπυρεῖν νύκτωρ καθάπερ τοὺς ἄνθρακας· τὰς γὰρ ἀνατολὰς καὶ τὰς δύσεις ἐξάψεις εἶναι καὶ σβέσεις.

39. – II 18, 1 (D. 347) Ξ. τοὺς ἐπὶ τῶν πλοίων φαινομένους οἷον ἀστέρας, οὓς καὶ Διοσκούρους καλοῦσί τινες, νεφέλια εἶναι κατὰ τὴν ποιὰν κίνησιν παραλάμποντα.

40. – 20, 3 (D. 348) Ξ. ἐκ νεφῶν πεπυρωμένων εἶναι τὸν ἥλιον. Θεόφραστος ἐν τοῖς Φυσικοῖς [fr. 16. D. 492] γέγραφεν ἐκ πυριδίων μὲν τῶν συναθροιζομένων ἐκ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιάσεως, συναθροιζόντων δὲ τὸν ἥλιον.

41. – II 24, 4 (D. 354) Ξ. κατὰ σβέσιν [sc. τὴν ἔκλειψιν, mai corect δύσιν, ἡλίου γίνεσθαι], ἕτερον δὲ πάλιν πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς γίνεσθαι. παριστόρηκε δὲ καὶ ἔκλειψιν ἡλίου ἐφ' ὅλον μῆνα καὶ πάλιν ἔκλειψιν ἐντελῆ, ὥστε τὴν ἡμέραν νύκτα φανῆναι.

41a. – II 24, 9 (D. 355) Ξ. πολλοὺς εἶναι ἡλίους καὶ σελήνας κατὰ κλίματα τῆς γῆς καὶ ἀποτομὰς καὶ ζώνας, κατὰ δέ τινα καιρὸν ἐκπίπτειν τὸν δίσκον εἴς τινα ἀποτομὴν τῆς γῆς οὐκ οἰκουμένην ὑφ' ἡμῶν καὶ οὕτως ὥσπερ κενεμβατοῦντα ἔκλειψιν ὑποφαίνειν· ὁ δ' αὐτὸς τὸν ἥλιον εἰς ἄπειρον μὲν προϊέναι, δοκεῖν δὲ κυκλεῖσθαι διὰ τὴν ἀπόστασιν.

ar fi menționat părerea lui Xenofanes, dacă ar fi fost așa... Cf. ARISTOT., *Metaph.*, A 8, 989 a 5.

37. AËT., II 4, 11 (D. 332) Xenofanes [*zice*] că lumea e nenăscută, veșnică și nepieritoare. Cf. II 1, 3 (D. 327).

38. — II 13, 14 (D. 343) Xenofanes [*pretinde că stelele se formează*] din nori înflăcărați și că, după ce se sting în fiece zi, noaptea se aprind din nou ca niște cărbuni[51]; răsăritul și apusul [*stelelor*] n-ar fi astfel decât aprinderi și stingeri[52].

39. — II 18, 1 (D. 347) Xenofanes [*spune*] că felul acela de stele ce se văd deasupra corăbiilor, și cărora unii le zic Dioscuri, sunt nori deveniți luminoși în urma unei mișcări speciale a lor.

40. — II 20, 3 (D. 348) Xenofanes [*spune*] că Soarele e format din nori înflăcărați. Theofrast, în cărțile-i de *Fizică* [fr. 16, D. 492], scrie că [*după Xenofanes*] Soarele e un conglomerat de scântei, grămădite laolaltă de evaporarea umedă.

41. — II 24, 4 (D. 354) Xenofanes [*afirmă că eclipsele de Soare au loc*] prin stingere și că un alt soare se formează din nou la răsărit. Mai vorbește de o eclipsă de Soare care ar fi ținut o lună întreagă și, iarăși, de o eclipsă totală, de părea că ziua e noapte.

41a. — II 24, 9 (D. 355) Xenofanes [*spune*] că există mai mulți sori și mai multe luni, după climele, secțiunile și zonele Pământului, și că, în anumite momente, discul [*Soarelui sau al Lunii*] declinând într-o secțiune a acestuia nelocuită de noi, – ca și cum s-ar cufunda în gol, – ne dă astfel impresia eclipsei. Totel [*susține*] că Soarele se deplasează în linie dreaptă, la nesfârșit, și că ni se pare că se rotește din pricina distanței.

42. – II 30, 8 (D. 362) Ξ. τὸν μὲν ἥλιον χρήσιμον εἶναι πρὸς τὴν τοῦ κόσμου καὶ τὴν τῶν ἐν αὐτῶι ζώιων γένεσίν τε καὶ διοίκησιν, τὴν δὲ σελήνην παρέλκειν.

43. – II 25, 4 (D. 356) Ξ. νέφος εἶναι πεπιλημένον [sc. τὴν σελήνην]. II 28, 1 [D. 358] Ἀναξίμανδρος, Ξ., Βήρωσος ἴδιον αὐτὴν ἔχειν φῶς. II 29, 5 (D. 360) Ξ. καὶ τὴν μηνιαίαν ἀπόκρυψιν κατὰ σβέσιν [sc. γίνεσθαι].

44. – III 2, 11 (D. 367) Ξ. πάντα τὰ τοιαῦτα [sc. κομήτας, διάιττοντας, δοκίδας] νεφῶν πεπυρωμένων συστήματα ἢ κινήματα.

45. – III 3, 6 (D. 368) Ξ. ἀστραπὰς γίνεσθαι λαμπρυνομένων τῶν νεφῶν κατὰ τὴν κίνησιν.

46. – III 4, 4 (D. 371) Ξ. ἀπὸ τῆς τοῦ ἡλίου θερμότητος ὡς ἀρκτικῆς αἰτίας τὰν τοῖς μεταρσίοις συμβαίνειν. ἀνελκομένου γὰρ ἐκ τῆς θαλάττης τοῦ ὑγροῦ τὸ γλυκὺ διὰ τὴν λεπτομέρειαν διακρινόμενον νέφη τε συνιστάνειν ὁμιχλούμενον καὶ καταστάζειν ὄμβρους ὑπὸ πιλήσεως καὶ διατμίζειν τὰ πνεύματα. γράφει γὰρ διαρρήδην 'πηγὴ δ' ... ὕδατος' [fr. B 30, 1].

47. ARISTOT. De caelo B 13. 294a 21 οἱ μὲν γὰρ διὰ ταῦτα ἄπειρον τὸ κάτω τῆς γῆς εἶναί φασιν, ἐπ' ἄπειρον αὐτὴν ἐρριζῶσθαι λέγοντες ὥσπερ Ξ. ὁ Κολοφώνιος [fr. B 28], ἵνα μὴ πράγματ' ἔχωσι ζητοῦντες τὴν αἰτίαν. διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς οὕτως ἐπέπληξεν εἰπὼν ὡς 'εἴπερ ... ἰδόντων [fr. B 39]. Cf. SIMPL., *ad Arist. l. c.*, p. 522, 7 Heib. ἀγνοῶ δὲ ἐγὼ τοῖς Ξενοφάνους ἔπεσι τοῖς περὶ τούτου μὴ ἐντυχών, πότερον

42. — II 30, 8 (D. 362) Xenofanes [*spune*] că Soarele e necesar la facerea și rânduiala lumii și a viețuitoarelor din ea, dar că Luna e de prisos.

43. — II 25, 4 (D. 356) Xenofanes [*spune*] că [*Luna*] e un nor compact. II 28, 1 (D. 358) Anaximandros, Xenofanes, Berossos [*susțin*] că are lumină proprie. II 29, 5 (D. 360) Xenofanes [*pretinde*] că și dispariția ei lunară [*are loc*] din pricina stingerii.

44. — III 2, 11 (D. 367) Xenofanes [*spune*] că toate acestea [*comete, stele căzătoare, meteori*] sunt masse sau deplasări de nori înflăcărați.

45. — III 3, 6 (D. 368) Xenofanes [*spune*] că fulgerele se produc prin aprinderea norilor din pricina mișcării.

46. — III 4, 4 (D. 371) Xenofanes [*spune*] că fenomenele petrecute în văzduhau drept cauză primă căldura Soarelui. Într-adevăr, atunci când umiditatea mării se evaporează, apa dulce, desprinsă din pricina subțirimii elementelor ei, sau formează nori și, condensându-se, cade sub formă de ploaie, sau pune în mișcare vânturile. Iată ce scrie el însuși, în termeni precișI: «marea e izvorul...» [fr. B 30, 1, mai departe p. 69].

47. ARISTOT., *De caelo*, B 13, 294 a 21 De aceea pretind unii că partea de jos a Pământului e nemărginită, susținând, ca Xenofanes din Colofon [fr. B 28, mai departe, p. 69], că rădăcinile ei merg la nesfârșit: ca să n-aibă bătaie de cap căutând cauza [*nemișcării*]. Aceasta-i de altminteri și pricina pentru care Empedocles a făcut critica acestor opinii zicând: «dacă adâncurile pământului sunt fără de margini, și nesfârșit eterul, așa cum se proclamă în spusele multor muritori, ieșite din guri puțin știutoare despre natura întregului» [fr. B 39 Diels]. Cf. SIMPL., *ad Arist. l. c.*, p. 522, 7 Heib. Întrucât n-am dat peste versurile lui Xenofanes privitoare la acest

τὸ κάτω μέρος τῆς γῆς ἄπειρον εἶναι λέγων διὰ τοῦτο μένειν αὐτήν φησιν ἢ τὸν ὑποκάτω τῆς γῆς τόπον καὶ αἰθέρα ἄπειρον καὶ διὰ τοῦτο ἐπ᾽ ἄπειρον καταφερομένην τὴν γῆν δοκεῖν ἠρεμεῖν. οὔτε γὰρ ὁ Ἀριστοτέλης διεσάφησεν οὔτε τὰ Ἐμπεδοκλέους ἔπη διορίζει σαφῶς· ‘γῆς’ γὰρ ‘βάθη’ λέγοιτο ἂν καὶ ἐκεῖνα εἰς ἃ κάτεισιν. AËT. III 9, 4 (D. 376) Ξ. ἐκ τοῦ κατωτέρου μέρους εἰς ἄπειρον [μέρος] ἐρριζῶσθαι [scil. τὴν γῆν], ἐξ ἀέρος δὲ καὶ πυρὸς συμπαγῆναι. II 11, 1. 2 (D. 377) οἱ ἀπὸ Θάλεω τὴν γῆν μέσην, Ξ. πρώτην· εἰς ἄπειρον γὰρ ἐρριζῶσθαι [cf. fr. B 28]. ClC. Acad. pr. II 39, 122 ***sed ecquid nos eodem modo rerum naturas persecare aperire dividere possumus, ut videamus, terra penitusne defixa sit et quasi radicibus suis haereat [aluzie la Xenophanes] an media pendeat?*** 123 ***habitariait Xenophanes [maicurând Anaxagoras] in luna eamque esse terram multarum urbium et montium.*** Cf. Hippol., I 14, 3. După Aristotel, Ps.-Aristot., *De MXG*, 2, 21, p. 976 a 32 [Melissos, fr. 20 A 5]. Diog. Oenoand., fr. 21, 10, p. 26 urm. William.

48. [ARISTOT.], Mirab., 38. 833a 15 τὸ δ᾽ ἐν τῇι Λιπάραι [scil. πῦρ] ποτὲ καὶ ἐκλιπεῖν Ξ. φησὶν ἐπ᾽ ἔτη ἑκκαίδεκα, τῶι δ᾽ ἑβδόμωι ἐπανελθεῖν.

49. ARISTOCLES, Περὶ φιλοσοφίας ἢ [EUS. XIV 17, 1] οἴονται γὰρ δεῖν τὰς μὲν αἰσθήσεις καὶ τὰς φαντασίας καταβάλλειν, αὐτῶι δὲ μόνον τῶι λόγωι πιστεύειν· τοιαῦτα γάρ τινα πρότερον μὲν Ξ. καὶ Παρμενίδης καὶ Ζήνων καὶ Μέλισσος ἔλεγον, ὕστερον δ᾽ οἱ περὶ Στίλπωνα καὶ τοὺς Μεγαρικούς. ὅθεν ἠξίουν οὗτοί γε τὸ ὂν ἓν εἶναι καὶ τὸ ἕτερον μὴ εἶναι μηδὲ γεννᾶσθαί τι μηδὲ φθείρεσθαι μηδὲ κινεῖσθαι τὸ παράπαν. AËT., IV 9, 1 (D. 369) Πυθαγόρας, Ἐμπεδοκλῆς, Ξ. ... ψευδεῖς εἶναι τὰς αἰσθήσεις. Cf. fr. B 34.

subiect, nu știu dacă spune că Pământul stă pe loc pentru că partea lui inferioară e nesfârșită, sau că nesfârșit e spațiul și aerul de sub Pământ și că, din această pricină, căzând în nesfârșit, Pământul pare a sta pe loc. Lucrul nu-i lămurit nici de Aristotel, și nici versurile lui Empedocles nu-l explică limpede: căci «adâncuri ale Pământului» s-ar putea chema și regiunea spre care coboară... AËT., III 9, 4 (D. 376) Xenofanes [*zice că*], în partea-i inferioară, [*Pământul*] își înfige rădăcinile la nesfârșit și că [*partea-i superioară*] s-ar fi închegat din aer și foc. – II 11, 1–2 (D. 377) după elevii lui Thales pământul [*e*] la mijloc, după Xenofanes, cel dintâi: într-adevăr, [*zice*] că-și înfige rădăcinile în nesfârșit [cf. fr. B 28, mai departe, p. 49]. CIC., *Acad., pr.*, II 39, 122. Dar putem noi oare să tăiem, să deschidem și să împărțim deopotrivă lucrurile din natură, ca să vedem dacă Pământul e înfipt în adânc, ținut oarecum de rădăcinile lui [*aluzie la Xenofanes*], sau atârnat în mijloc? – 123 Xenofanes [*mai curând Anaxagoras*] afirmă că Luna e locuită și că e un pământ cu multe orașe și munți. Cf. Hippol., I 14, 3 reprodus mai sus, p. 43 După Aristotel, Ps.-Aristot., *De MXG*, 2, 21, p. 976 a 32 [mai departe, Melissos, fr. 20 A 5]. Diog. Oenoand., fr. 21, 10, p. 26 urm. William.

48. [ARISTOT.], *Mirab.*, 38, 833 a 15 [*probabil după Timaios*] Xenofanes spune că [*focul*] din insula Lipari a încetat odată vreme de șaisprezece ani, dar că în al șaptesprezecelea a reapărut.

49. ARISTOCLES, Περὶ φιλοσοφίας ἢ [Eus., XIV 17, 1] Părerea lor e că senzațiile și reprezentările trebuie nesocotite, și avută încredere numai în rațiune. Convingeri de acestea au exprimat, mai întâi, Xenofanes și Parmenides și Zenon, apoi adepții lui Stilpon și ai școlii din Megara. În urma lor, au ajuns și ei la ideea că ființa e una, că altceva nu există, și că nimic nu se naște, nimic nu piere, nici nu se mișcă în vreun fel. AË Γ., IV 9, 1 (D. 369) Pythagoras, Empedocles, Xenofanes [*susțin*] că datele simțurilor sunt mincinoase. Cf. fr. B 34, mai departe, p. 69.

50. MACROB., Somn. Scip., I 14, 19 X. **ex terra et aqua** [sc. animam esse].

51. TERTULL., De anima, c. 43 [despre somn] ***Anaxagoras cum Xenophane defetiscentiam*** [gr. κόπον τῆς σωματικῆς ἐνεργείας].

52. CIC., De divin., I 3, 5 ***philosophorum vero exquisita quaedam argumenta cur esset vera divinatio collecta sunt, e quibus, ut de antiquissumis loquar, Colophonius X., unus qui deos esse diceret, divinationem funditus sustulit; reliqui vero omnes praeter Epicurum balbutientem de natura deorum divinationem probaverunt.***
AËT., V 1, 1 (D. 415) Ξ. καὶ Ἐπίκουρος ἀναιροῦσι τὴν μαντικήν.

50. MACROB., *Somn. Scip.*, I 14, 19 **Xenofanes [*e de părere că sufletul e format*] din pământ și apă.**

51. TERTULL., *De anima*, c. 43 **Anaxagoras împreună cu Xenofanes [*gândesc că somnul*] e o sleire.**

52. CIC., *De divin.*, I 3, 5 **S-au adunat [*de Poseidonios*] câteva alese argumentări de-ale filosofilor în legătură cu adevărul ghicirii viitorului. Dintre aceștia, ca să pomenesc numai pe cei mai vechi, Xenofanes din Colofon e singurul care, deși recunoaște existența zeilor, tăgăduiește ghicitul cu desăvârșire; ceilalți, cu excepția lui Epicur, – ale cărui opinii despre zei nu se ridică peste nivelul unei simple bâiguieli, – îl admit.** AËT., V 1, 1 (D. 415) **Xenofanes și Epicur tăgăduiesc ghicirea viitorului.**

ΞΕΝΟΦΑΝΟΥΣ ΕΛΕΓΕΙΑΙ

1. ATHEN., XI 462 C

νῦν γὰρ δὴ ζάπεδον καθαρὸν καὶ χεῖρες ἁπάντων
καὶ κύλικες· πλεκτοὺς δ' ἀμφιτιθεῖ στεφάνους,
ἄλλος δ' εὐῶδες μύρον ἐν φιάλῃ παρατείνει·
κρατὴρ δ' ἕστηκεν μεστὸς εὐφροσύνης,
ἄλλος δ' οἶνος ἕτοιμος, ὃς οὔποτέ φησι προδώσειν,
μείλιχος ἐν κεράμοις' ἄνθεος ὀζόμενος·
ἐν δὲ μέσοις' ἁγνὴν ὀδμὴν λιβανωτὸς ἵησι·
ψυχρὸν δ' ἔστιν ὕδωρ καὶ γλυκὺ καὶ καθαρόν·
πάρκεινται δ' ἄρτοι ξανθοὶ γεραρή τε τράπεζα
τυροῦ καὶ μέλιτος πίονος ἀχθομένη·
βωμὸς δ' ἄνθεσιν ἀν τὸ μέσον πάντῃ πεπύκασται,
μολπὴ δ' ἀμφὶς ἔχει δώματα καὶ θαλίη.
χρὴ δὲ πρῶτον μὲν θεὸν ὑμνεῖν εὔφρονας ἄνδρας
εὐφήμοις μύθοις καὶ καθαροῖσι λόγοις·
σπείσαντας δὲ καὶ εὐξαμένους τὰ δίκαια δύνασθαι
πρήσσειν–ταῦτα γὰρ ὧν ἐστι προχειρότερον–
οὐχ ὕβρις πίνειν ὁπόσον κεν ἔχων ἀφίκοιο
οἴκαδ' ἄνευ προπόλου μὴ πάνυ γηραλέος.
ἀνδρῶν δ' αἰνεῖν τοῦτον ὃς ἐσθλὰ πιὼν ἀναφαίνῃ,
ὥς οἱ μνημοσύνη καὶ τόνος ἀμφ' ἀρετῆς.
οὔτι μάχας διέπων Τιτήνων οὐδὲ Γιγάντων
οὐδέ <τε> Κενταύρων, πλάσματα τῶν προτέρων,
ἢ στάσιας σφεδανάς, τοῖς' οὐδὲν χρηστὸν ἔνεστι·
θεῶν <δὲ> προμηθείην αἰὲν ἔχειν ἀγαθόν.

B) FRAGMENTE

ELEGII

1. ATHEN., XI 462 C «De-acumpodeaua e curată și mânile tuturor și cupele[1]. Un sclav ne-mpodobește frunțile cu cununi împletite, altul – în potir – ne îmbie mireasma frumos mirositoare. Înainte-ne, craterul stă plin cu voie bună (5) și, în ulcioare, alt vin așteaptă, pregătit: vin dulce ca mierea, cu miros de floare, juruit să nu ne lase când ne-a fi lumea mai dragă. Printre noi, tămâia-și răspândește mireasma sfințită. Nu lipsește apa: rece, dulce și limpede. Alături, pâini aurii și cinstita masă, (10) împovărată de brânza și de mierea groasă. La mijloc, altarul e tot acoperit cu flori și, de jur împrejur, casa răsună de chiot și petrecere. Cuvine-se mai întâi – ca oameni cu cugetele curate – să slăvim pe Zeul[2] cu cântări cucernice și vorbe neprihănite[3]. (15) Dar, după ce vom fi adus prinos și ne-am rugat să ne fie dat a săvârși tot fapte drepte, – cel dintâi lucru pe care trebuie să-l cerem[4], – nu-i păcat să bem cât să putem ajunge acasă singuri, dacă nu ne împiedică vârsta. Vrednic de laudă e bărbatul care, după ce a băut, știe să dea la iveală gânduri alese, (20) cât îl ajută ținerea de minte și râvna-i spre virtute[5]: nu războaie cu Titanii, cu Giganții sau cu centaurii, – scorniri de-ale strămoșilor, – și nici amarnice certuri dintre cetățeni, de pe urma cărora nimeni nu folosește; ci bine e să-și îndrepte fiecare veșnic gândul către zei...»

2. ATHEN., X 413 F [după fr. C 2, mai departe, p. 74]: ταῦτ᾽ εἴληφεν ὁ Εὐριπίδης ἐκ τῶν τοῦ Κολοφωνίου ἐλεγείων Ξενοφάνους οὕτως εἰρηκότος·

ἀλλ᾽ εἰ μὲν ταχυτῆτι ποδῶν νίκην τις ἄροιτο
ἢ πενταθλεύων, ἔνθα Διὸς τέμενος
πὰρ Πίσαο ῥοῆις᾽ ἐν Ὀλυμπίηι, εἴτε παλαίων
ἢ καὶ πυκτοσύνην ἀλγινόεσσαν ἔχων,
εἴτε τι δεινὸν ἄεθλον ὃ παγκράτιον καλέουσιν,
ἀστοῖσίν κ᾽ εἴη κυδρότερος προσορᾶν
καί κε προεδρίην φανερὴν ἐν ἀγῶσιν ἄροιτο
καί κεν σῖτ᾽ εἴη δημοσίων κτεάνων
ἐκ πόλεως καὶ δῶρον ὅ οἱ κειμήλιον εἴη·
εἴτε καὶ ἵπποισιν, ταῦτά κε πάντα λάχοι–
οὐκ ἐὼν ἄξιος ὥσπερ ἐγώ. ῥώμης γὰρ ἀμείνων
ἀνδρῶν ἠδ᾽ ἵππων ἡμετέρη σοφίη.
ἀλλ᾽ εἰκῆι μάλα τοῦτο νομίζεται, οὐδὲ δίκαιον
προκρίνειν ῥώμην τῆς ἀγαθῆς σοφίης.
οὔτε γὰρ εἰ πύκτης ἀγαθὸς λαοῖσι μετείη
οὔτ᾽ εἰ πενταθλεῖν οὔτε παλαισμοσύνην,
οὐδὲ μὲν εἰ ταχυτῆτι ποδῶν, τόπερ ἐστὶ πρότιμον
ῥώμης ὅσς᾽ ἀνδρῶν ἔργ᾽ ἐν ἀγῶνι πέλει,
τοὔνεκεν ἂν δὴ μᾶλλον ἐν εὐνομίηι πόλις εἴη.
σμικρὸν δ᾽ ἄν τι πόλει χάρμα γένοιτ᾽ ἐπὶ τῶι,
εἴ τις ἀεθλεύων νικῶι Πίσαο παρ᾽ ὄχθας·
οὐ γὰρ πιαίνει ταῦτα μυχοὺς πόλεως.

3. ATHEN., XII 526 A Κολοφώνιοι δ᾽, ὥς φησι Φύλαρχος [F GrHist., 81 F 66, II 184], τὴν ἀρχὴν ὄντες σκληροὶ ἐν ταῖς ἀγωγαῖς, ἐπεὶ εἰς τρυφὴν ἐξώκειλαν πρὸς Λυδοὺς φιλίαν καὶ συμμαχίαν ποιησάμενοι, προήιεσαν διησκημένοι τὰς κόμας χρυσῶι κόσμωι, ὡς καὶ Ξ. φησίν·

ἁβροσύνας δὲ μαθόντες ἀνωφελέας παρὰ Λυδῶν,
ὅφρα τυραννίης ἦσαν ἄνευ στυγερῆς,
ἤιεσαν εἰς ἀγορὴν παναλουργέα φάρε᾽ ἔχοντες,

2. ATHEN., X 413 F (după fr. C 2, mai departe, p. 75) motivele acestea de inspirație le-a luat Euripide din elegiile lui Xenofanes din Colofon, care se exprimă astfel[6]:

«De-ar câștiga cineva o biruință cu iuțeala picioarelor ori în încincita luptă – în Olympia, unde-și poartă apele Pisa – ori la trântă ori în dureroasa bătaie a pumnilor[7], (5) ori în cumplita întrecere căreia-i zic *pancrațiu*, mai plin de fală s-ar înfățișa cetățenilor, la jocuri ar căpăta loc de frunte, ar fi hrănit pe cheltuiala obștii și Cetatea i-ar da și un dar, să-i fie amintire; (10) de toate acestea ar avea parte și de-ar birui cu caii, fără să fie vrednic de ele cum sunt eu. Căci mai presus de tăria oamenilor și a cailor e înțelepciunea noastră[8]. Fără temei e o asemenea deprindere, și nici drept nu-i să se dea întâietate forței asupra slăvitei înțelepciuni. (15) Căci și de s-ar găsi în norod un bărbat cu pumni voinici, ori strașnic la *pentathlon* și la trântă, ori neîntrecut la alergare, – cel dintâi dintre jocurile unde oamenii-și încearcă tăria, – nu pentru aceasta țara s-ar bucura de o mai bună rânduială[9]. (20) De pe urma biruinței câștigate la întrecerile de pe malurile Pisei, folosul i-ar fi mic; căci n u cu ea se umplu hambarele Cetății».

3. ATHEN., XII 526 A După spusa lui Filarchos (FGrHist., 81 F 66, II 184), locuitorii din Colofon, deprinși la început cu un trai aspru, după ce – legând prietenie și alianță cu lydienii[10] – au prins a se moleși, umblau gătiți cu podoabe de aur în plete, cum spune și Xenofanes:

«Deprinzând de la lydieni luxul nefolositor, cât n-aveau încă parte de urâcioasa tiranie, mergeau la adunare în straie muiate-n

οὐ μείους ὥσπερ χίλιοι εἰς ἐπίπαν,
αὐχαλέοι, χαίτῃσιν ἀγάλμενοι εὐπρεπέεσσιν,
ἀσκητοῖς' ὀδμὴν χρίμασι δευόμενοι.

4. POLLUX IX 83 εἴτε Φείδων πρῶτος ὁ Ἀργεῖος ἔκοψε νόμισμα εἴτε Δημοδίκη ἡ Κυμαία συνοικήσασα Μίδαι τῶι Φρυγὶ (παῖς δ' ἦν Ἀγαμέμνονος Κυμαίων βασιλέως) εἴτε Ἀθηναίοις Ἐριχθόνιος καὶ Λύκος, εἴτε Λυδοί, καθά φησι Ξ. Cf. HEROD. I 94 Λυδοὶ γὰρ δὴ καὶ πρῶτοι ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ κοψάμενοι ἐχρήσαντο.

5. ATHEN., XI 18., 782 A
οὐδέ κεν ἐν κύλικι πρότερον κεράσειέ τις οἶνον
ἐγχέας, ἀλλ' ὕδωρ καὶ καθύπερθε μέθυ.

6. ATHEN., IX 368E Ξ. δ' ὁ Κολοφώνιος ἐν τοῖς ἐλεγείοις φησί·
πέμψας γὰρ κωλῆν ἐρίφου σκέλος ἤραο πῖον
ταύρου λαρινοῦ, τίμιον ἀνδρὶ λαχεῖν,
τοῦ κλέος Ἑλλάδα πᾶσαν ἐφίξεται οὐδ' ἀπολήξει,
ἔστ' ἂν ἀοιδάων ἦι γένος Ἑλλαδικῶν.

7. DIOG. LAËRT., VIII 36 περὶ δὲ τοῦ ἄλλοτε ἄλλον γεγενῆσθαι (*Pythagoras*) Ξενοφάνης ἐν ἐλεγείαι προσμαρτυρεῖ, ἧς ἀρχή 'νῦν ... κέλευθον'. ὁ δὲ περὶ αὐτοῦ (*Pythagoras*) φησιν, οὕτως ἔχει 'καί ... ἀίων'. Cf. fr. A 1.
νῦν αὖτ' ἄλλον ἔπειμι λόγον, δείξω δὲ κέλευθον.
καί ποτέ μιν στυφελιζομένου σκύλακος παριόντα
φασὶν ἐποικτῖραι καὶ τόδε φάσθαι ἔπος·
'παῦσαι μηδὲ ῥάπιζ', ἐπεὶ ἢ φίλου ἀνέρος ἐστίν
ψυχή, τὴν ἔγνων φθεγξαμένης ἀίων'.

8. DIOG. LAËRT., IX 18., 19 (cf. fr. A 1) μακροβιώτατός τε γέγονεν (Xenophanes), ὥς που καὶ αὐτός φησιν·

purpură, nu mai puțin de o mie o dată[11], (5) încrezuți, mândri de chica bine pieptănată, unși cu miresme de rafinate esențe...[12]»

4. POLLUX IX 83 Cei dintâi bani au fost bătuți sau de Feidon din Argos, sau de Demodike din Kyme, nevasta frigianului Midas (fiica lui Agamemnon, regele din Kyme), sau de atenienii Erichthonios și Lycos, sau – după spusa lui Xenofanes – de lydieni. Cf. HEROD., I 94 Lydienii au fost și cei dintâi oameni despre care avem cunoștință că s-au slujit de bani bătuți din aur și argint[13].

5. ATHEN., XI 18, 782 A Nimeni n-ar amesteca în cupă turnând întâi vinul, ci întâi apa și pe urmă vinul.

6. ATHEN., IX 368 E Xenofanes din Colofon în *Elegiile* lui spune:

«Trimis-ai un picior de ied și ai primit în schimb o ciosvârtă sățoasă de bou gras, – cinste mare pentru un bărbat a cărui faimă se va întinde peste întreaga Grecie și nu va pieri cât va dăinui neamul cântărilor ellenice»[14].

7. DIOG. LAËRT., VIII 36 Despre întrupările de altă dată [*ale lui Pythagoras*[15]] mărturisește Xenofanes în elegia al cărei început e: Cf. fr. A 1.

«Acum, iarăși, vreau să încep alt cuvânt și să arăt calea».

Ceea ce spune despre el [*despre Pythagoras*] sună:

«Odată, în preajma cuiva care bătea un cățel, zice-se că s-ar fi înduioșat și ar fi spus: «Oprește, nu-l mai bate! Căci e sufletul unui prieten, (5) pe care l-am recunoscut, auzindu-i glasul...»[16].

8. DIOG. LAËRT., IX 18, 19 Xenofanes a trăit mult, cum spune singurundeva:

ἤδη δ' ἑπτά τ' ἔασι καὶ ἑξήκοντ' ἐνιαυτοὶ
βλητρίζοντες ἐμὴν φροντίδ' ἀν' Ἑλλάδα γῆν·
ἐκ γενετῆς δὲ τότ' ἦσαν ἐείκοσι πέντε τε πρὸς τοῖς,
εἴπερ ἐγὼ περὶ τῶνδ' οἶδα λέγειν ἐτύμως.

9. ETYM. GEN., s.v. γῆρας
ἀνδρὸς γηρέντος πολλὸν ἀφαυρότερος.

ΣΙΛΛΟΙ

10. HERODIAN., περὶ διχρ., p. 296, 6 [Cr. An. Ox. III]
ἐξ ἀρχῆς καθ' Ὅμηρον ἐπεὶ μεμαθήκασι πάντες ...

11. SEXT., Adv. math., IX 193
πάντα θεοῖς' ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδός τε,
ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγος ἐστίν,
κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.

12. — — I 289 Ὅμηρος δὲ καὶ Ἡσίοδος κατὰ τὸν Κολοφώνιον Ξενοφάνη
ὡς πλεῖστ(α) ἐφθέγξαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα,
κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.
Κρόνος μὲν γὰρ ἐφ' οὗ τὸν εὐδαίμονα βίον γεγονέναι λέγουσι τὸν πατέρα ἠνδροτόμησε καὶ τὰ τέκνα κατέπιεν Ζεύς τε ὁ τούτου παῖς ἀφελόμενος αὐτὸν τῆς ἡγεμονίας 'γαίης νέρθε καθεῖσε' (Ξ 204) κτλ.

13. GELLIUS, N. A., III 11 *alii Homerum quam Hesiodum maiorem natu fuisse scripserunt, in quibus Philochorus* [fr. 54b, FHG I 393] *et X., alii minorem.*

14. CLEM., Strom., V 109 [II 399, 19 St.], după fr. B 23
ἀλλ' οἱ βροτοὶ δοκέουσι γεννᾶσθαι θεούς,

«Sunt șaizeci și șapte la număr anii ce mi-au purtat aleanul de-a-lungul pământului grecesc; înaintea lor, alți douăzeci și cinci trecuseră de la naștere, dacă despre așa ceva mai știu vorbi cu noimă...»

9. ETYM. GEN., s. v. γῆρας

Mult mai neputincios decât un om bătrân.

SILLI

10. HERODIAN., περὶ διχρ., p. 296, 6 [Cr., *An. Ox.*, III]:

De vreme ce, de la început, cu toții au învățat de la Homer.

11. SEXT., *Adv. math.*, IX 193:

Homer și Hesiod au pus pe seama zeilor tot ce, între muritori, e lucru derușine și de hulă: hoții, adultere și înșelăciuni reciproce.

12. — — I 289 După Xenofanes din Colofon, Homer și Hesiod «astfel au povestit nenumărate fapte nelegiuite: hoții, adultere și înșelăciuni reciproce».

Într-adevăr, Cronos, sub a cărui cârmuire se zice că viața ar fi fost fericită, și-a scopit părintele și și-a înghițit copiii[17], iar Zeus, feciorul lui, după ce i-arăpit domnia, «l-a pus adânc subpământ»[18].

13. GELLIUS, *N. A.*, III 11 Unii, printre care Filochoros [fr. 54 b, FGH I 393] și Xenofanes, scriu că Homer ar fi fost mai vechi decât Hesiod; alții, mai recent...

14. CLEM., *Strom.*, V 109 [II 399, 19 St.], după fr. B 23:

Ci muritorii își închipuie că zeii se nasc și ei, că au îmbrăcă-

τὴν σφετέρην δ' ἐσθῆτα ἔχειν φωνήν τε δέμας τε.

15. — — V 110 [II 400, 1 St.], după fr. B 14

ἀλλ' εἰ χεῖρας ἔχον βόες <ἵπποι τ'> ἠὲ λέοντες
ἢ γράψαι χείρεσσι καὶ ἔργα τελεῖν ἅπερ ἄνδρες,
ἵπποι μέν θ' ἵπποισι βόες δέ τε βουσὶν ὁμοίας
καί <κε> θεῶν ἰδέας ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποίουν
τοιαῦθ' οἷόν περ καὐτοὶ δέμας εἶχον <ἕκαστοι>.

16. — — VII 22 [III 16, 6 St.]

Αἰθίοπές τε <θεοὺς σφετέρους> σιμοὺς μέλανάς τε
Θρῆικές τε γλαυκοὺς καὶ πυρροὺς <φασι πέλεσθαι>.

17. SCHOL. ARISTOPH., Equ. 408 (cf. Hesych., s.v. βάκχος) βάκχους ... τοὺς κλάδους, οὓς οἱ μύσται φέρουσι. μέμνηται δὲ Ξ. ἐν Σίλλοις·

ἑστᾶσιν δ' ἐλάτης <βάκχοι> πυκινὸν περὶ δῶμα.

18. STOB. Ecl. I 8, 2. Flor. 29, 41.

οὗτοι ἀπ' ἀρχῆς πάντα θεοὶ θνητοῖς ὑπέδειξαν,
ἀλλὰ χρόνωι ζητοῦντες ἐφευρίσκουσιν ἄμεινον.

19. DIOG. LAËRT., I 23 [cf. fr.A 1, mai sus, p. 14] δοκεῖ δὲ [Thales] κατά τινας πρῶτος ἀστρολογῆσαι καὶ ἡλιακὰς ἐκλείψεις καὶ τροπὰς προειπεῖν, ὥς φησιν Εὔδημος ἐν τῆι περὶ τῶν Ἀστρολογουμένων ἱστορίαι [fr. 94 Speng.], ὅθεν αὐτὸν καὶ Ξ. καὶ Ἡρόδοτος θαυμάζει.

20. — I 111 [cf. fr. A 1, mai sus, p. 14] ὡς δὲ Ξ. ὁ Κολοφώνιος ἀκηκοέναι φησί, τέτταρα πρὸς τοῖς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν (sc. ἔτη βιῶναι Ἐπιμενίδην).

21. SCHOL. ARISTOPH. Pac. 697 ὁ Σιμωνίδης διεβέβλητο ἐπὶ φιλαργυρίαι .... χαριέντως δὲ πάνυ τῶι αὐτῶι λόγωι

minte, glas și înfățișare ca ale lor[19].

15. — — V 110 [II 400, 1 St.], după fr. B 14:

Dacă boii și caii și leii ar avea mâini, sau dacă – cu mâinile – ar ști să deseneze și să plăsmuiască precum oamenii, caii și-ar desena chipuri de zei asemenea cailor, boii asemenea boilor, și le-ar face trupuri așa cum fiecare din ei își are trupul[20].

16. — — VII 22 [III 16, 6 St.].

Etiopienii spun că zeii lor sunt cârni și negri, tracii – că au ochi albaștri și părul roș...

17. SCHOL. ARISTOPH., *Equ.* 408 (cf. Hesych., s.v. βάκχος) Bacchoi... ramurile purtate de inițiați. Pomenește de ele Xenofanes în *Silli*:

«Ramuri [*bacchoi*] de brad stau în jurul clădirii solide».

18. STOB., *Ecl.*, I 8, 2. *Flor*, 29, 41

Nu dintru început le-au dezvăluit zeii muritorilor toate, ci, cu vremea, căutând, izbutesc să găsească ce-i mai bun[21].

19. DIOG. LAËRT., I 23 [cf. fr. A 1, mai sus, p. 15] După unii, se pare că [Thales] ar fi fost cel dintâi care a cercetat stelele și a prevestit eclipsele și evoluțiile solare, spune Eudemos în *Istoria astronomiei* [fr. 94 Speng.]: de aceea îl admiră Xenofanes[22] și Herodot.

20. — I 111 [cf. fr. A 1, mai sus, p. 15] Dimpotrivă, după câte spune că a auzit Xenofanes, [*Epimenides ar fi trăit*] 154 de ani.

21. SCHOL. ARISTOPH., *Pac.*, 697 Simonides e învinuit de iubire de arginți... în chip foarte nimerit, cu aceleași vorbe îl mustră

διέσυρε [β τοῦ ἰαμβοποιοῦ] καὶ μέμνηται ὅτι σμικρολόγος ἦν. ὅθεν Ξενοφάνης κίμβικα αὐτὸν προσαγορεύει. Cf. fr. A 22, mai sus, p. 22.

21a. SCHOL. HOM. OXYRH., 1087, 40 (OX. Pap. VIII p. 103) τὸ Ἔρυκος παρὰ Ξενοφάνει ἐν ε Σίλλων.

ΠΑΡΩΙΔΙΑΙ [=ΣΙΛΛΟΙ? Cf. fr. A 9]

22. ATHEN., Epit. II, p. 54 E Ξ. ὁ Κολοφώνιος ἐν Παρωιδίαις·

πὰρ πυρὶ χρὴ τοιαῦτα λέγειν χειμῶνος ἐν ὥρηι
ἐν κλίνηι μαλακῆι κατακείμενον, ἔμπλεον ὄντα,
πίνοντα γλυκὺν οἶνον, ὑποτρώγοντ' ἐρεβίνθους·
'τίς πόθεν εἶς ἀνδρῶν, πόσα τοι ἔτε' ἐστί, φέριστε;
πηλίκος ἦσθ', ὅθ' ὁ Μῆδος ἀφίκετο;'

ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

23. CLEM. Strom. V 109 (II 399, 16 St.) Ξ. ὁ Κολ. διδάσκων ὅτι εἷς καὶ ἀσώματος ὁ θεὸς ἐπιφέρει [cf. fr. A 30, mai sus, p. 38]·

εἷς θεός, ἔν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος,
οὔτι δέμας θνητοῖσιν ὁμοίιος οὐδὲ νόημα.

24. SEXT., Adv. math., IX 144 [cf. fr. A 1, mai sus, p. 14].

οὖλος ὁρᾶι, οὖλος δὲ νοεῖ, οὖλος δέ τ' ἀκούει.

25. SIMPL., Phys., 23, 19 [cf. fr. A 31, 9, mai sus, p. 38]

ἀλλ' ἀπάνευθε πόνοιο νόου φρενὶ πάντα κραδαίνει.

26. — — 22, 9 [cf. fr. A 31, 7, mai sus, p. 40]

αἰεὶ δ' ἐν ταὐτῶι μίμνει κινούμενος οὐδέν

și amintește că era calic. De aceea și Xenofanes îl numește κίμβιξ (cărpănosul). Cf. fr. A 22, mai sus, p. 23.

21a. SCHOL. HOM. OXYRH., 1087, 40 (*Ox. Pap.*, VIII, p. 103) Erycos e pomenit de Xenofanes în cartea a V-a a *Sillilor*...

PARODII [= SILLI? cf. fr. A 9]

22. ATHEN., *Epit.*, II p. 54 E Xenofanes din Colofon în *Parodiile* lui:

«Astea sunt vorbele de grăit la gura focului, în zile de iarnă, întins sătul pe patul moale, bând vin dulce și ronțăind năut: «Cine ești? De unde te tragi? Câți ani ai, dragule? (S) Cât erai de mare, când a năvălit Medul?»[23].

DESPRE NATURĂ

23. CLEM., *Strom.*, V 109 (II 399, 16 St.). Propovăduind că Zeul e unul și incorporal, Xenofanes din Colofon se exprimă astfel [cf. fr. A 30, mai sus, p. 39]:

«Unul e Zeul, între zei și oameni cel mai mare, nici la chip nici la minte asemenea muritorilor»[24].

24. SEXT., *Adv. math.*, IX 144 [cf. fr. A 1, mai sus, p. 15]

«Întreg vede, întreg gândește, întreg aude»[25].

25. SIMPL., *Phys.*, 23, 19 [cf. fr. A 31, 9, mai sus, p. 39]:

Ci fără trudă, cu tăria gândului, zguduie totul[26].

26. — — 22, 9 [cf. fr. A 31, 7, mai sus, p. 41]

Veșnic rămâne în același loc fără să se miște cu nimic, și nici

οὐδὲ μετέρχεσθαί μιν ἐπιπρέπει ἄλλοτε ἄλλῃ.

27. AËT. [THEODORET.], IV 5 [cf. A 36, mai sus, p. 46]
ἐκ γαίης γὰρ πάντα καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾶι.

28. ACHILL., Isag., 4 p. 34, 11 Maass [cf. A 32-33, mai sus, p. 42]
γαίης μὲν τόδε πεῖρας ἄνω παρὰ ποσσὶν ὁρᾶται
ἠέρι προσπλάζον, τὸ κάτω δ' ἐς ἄπειρον ἱκνεῖται.

29. SIMPL., Phys., 188, 32 [cf. A 29, mai sus, p. 38]
γῆ καὶ ὕδωρ πάντ' ἐσθ' ὅσα γίνοντ(αι) ἠδὲ φύονται.

30. AËT., III 4, 4 [=fr. A 46] SCHOL. GENAV. ad Il., Φ 196 [după Krates din Mallos] Ξ. ἐν τῶι Περὶ φύσεως·
πηγὴ δ' ἐστὶ θάλασσ(α) ὕδατος, πηγὴ δ' ἀνέμοιο·
οὔτε γὰρ ἐν νέφεσιν <γίνοιτό κε ἶς ἀνέμοιο
ἐκπνείοντος> ἔσωθεν ἄνευ πόντου μεγάλοιο
οὔτε ῥοαὶ ποταμῶν οὔτ' αἰ<θέρος> ὄμβριον ὕδωρ,
ἀλλὰ μέγας πόντος γενέτωρ νεφέων ἀνέμων τε
καὶ ποταμῶν.

31. HERACLIT., Alleg. Hom., c. 44 [etimologia cuvântului ὑπερίων]
ἠέλιός θ' ὑπεριέμενος γαῖάν τ' ἐπιθάλπων.

32. SCHOL. BLT Eust. ad Hom. Λ 27
ἥν τ' Ἶριν καλέουσι, νέφος καὶ τοῦτο πέφυκε,
πορφύρεον καὶ φοινίκεον καὶ χλωρὸν ἰδέσθαι.

33. SEXT., Adv. math., X 314
πάντες γὰρ γαίης τε καὶ ὕδατος ἐκγενόμεσθα.

34. SEXT., Adv. math., VII 49. 110; PLUT., aud. poet., 2 p. 17 E
καὶ τὸ μὲν οὖν σαφὲς οὔτις ἀνὴρ ἴδεν οὐδέ τις ἔσται
εἰδὼς ἀμφὶ θεῶν τε καὶ ἄσσα λέγω περὶ πάντων·

nu i se cade să se mute când ici, când colo... [27].

27. AËT. [THEODORET.], IV 5 [cf. fr. A 36, mai sus, p. 47].
Căci toate [*se trag*] din pământ și toate sfârșesc în pământ.

28. ACHILL., *Isag.*, 4, p. 34, 11 Maass [cf. fr. A 32-33, mai sus, p. 43].
Hotarul acesta de sus al Pământului îl vedem la picioarele noastre, în atingere cu aerul, dar cel de jos se întinde la nesfârșit[28].

29. SIMPL., *Phys.*, 188, 32 [cf. fr. A 29, mai sus, p. 39]
Pământ și apă sunt toate, câte se nasc și cresc[29].

30. AËT., III 4, 4 [= fr. A 46, mai sus, p. 51], SCHOL. GENAV. la *Il.*, Φ 196 (după Krates din Mallos): **Xenofanes în *Despre natură*:**
«Marea e izvorul apei, (marea) e izvorul vântului; fără de întinsa mare, în nori nu s-ar aduna tăria vântului ce răbufnește, nici apele râurilor și nici ploaia din văzduh[30]**: ci întinsa mare e născătoarea norilor, a vânturilor, a râurilor...»**

31. HERACLIT, *Alleg. Hom.*, c. 44 [etimologia cuvântului ὑπερίων].
Soarele, care se înalță peste Pământ și-l încălzește.

32. SCHOL. BLT Eust. ad Hom. Λ 27
Cea care poartă numele de Iris e și ea un nor, – purpuriu, roș și verzui la vedere...

33. SEXT., *Adv. math.*, X 314
Căci cu toții ne-am născut din pământ și apă[31].

34. SEXT., *Adv. math.*, VII 49, 110; PLUT., *aud. poet.*, 2, p. 17 E
Cât privește adevărul[32]**, nu-i om să-l fi văzut, nici în stare să-l știe, fie despre zei, fie despre toate câte sunt aci pomenite; căci și**

εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τύχοι τετελεσμένον εἰπών,
αὐτὸς ὅμως οὐκ οἶδε· δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται.

35. PLUT., Sympos., IX 7 p. 746 B
ταῦτα δεδοξάσθω μὲν ἐοικότα τοῖς ἐτύμοισι ...

36. HERODIAN., περὶ διχρ., 296, 9
ὁππόσα δὴ θνητοῖσι πεφήνασιν εἰσοράασθαι ...

37. — — 30, 30
καὶ μὲν ἐνὶ σπεάτεσσί τεοις καταλείβεται ὕδωρ.

38. —— p. 41, 5
εἰ μὴ χλωρὸν ἔφυσε θεὸς μέλι, πολλὸν ἔφασκον
γλύσσονα σῦκα πέλεσθαι.

39. POLLUX, VI 46 κέρασον τὸ δένδρον ἐν τῶι Περὶ φύσεως Ξενοφάνους εὑρών.

40. ETYM. GEN. s.v. βρόταχον τὸν βάτραχον Ἴωνες [καὶ Ἀριστοφάνης φησὶ] καὶ παρὰ Ξενοφάνει.

41. TZETZ. ad Dion. Perieg. v. 940 p. 1010 Bernhardy περὶ τῶν εἰς ρος κανών (în legătură cu σιρός)
σιλλογράφος δέ τις τὸ σι μακρὸν γράφει
τῶι ῥῶ, δοκεῖ μοι, τοῦτο μηκύνας τάχα.
σιλλογράφος νῦν ὁ Ξενοφάνης ἐστὶ καὶ ὁ Τίμων καὶ ἕτεροι.

42. HERODIAN. περὶ μον. λέξεως 7, 11 καὶ παρὰ Ξενοφάνει ἐν δωι Σίλλων·

de s-arîntâmpla cuiva – mai bine decât oricui – să spună un lucru cu noimă[33], încă, de știut nu l-ar ști: căci tuturor le e dată părerea...[34].

35. PLUT., *Sympos.*, IX 7, p. 746 B
Socoată-se acestea asemenea adevărului...

36. HERODIAN., περὶ διχρ., 296, 9
Câte le-a fost dat muritorilor să privească...

37. — — 30, 30
Și în anumite peșteri picură apa[35]...

38. — — p. 41, 5
Dacă divinitatea n-ar fi făcut galbena miere, s-ar fi zis că smochinele sunt mult mai dulci...

39. POLLUX., VI 46 Cireșul, ca pom, se găsește pomenit în poemului Xenofanes, *Despre natură*.

40. ETYM. GEN. s. v. βρόταχον: broasca [βάτραχον], Ionienii și în Xenofanes.

41. TZETZ. la Dion. Perieg. v. 940, p. 1010 Bernhardy Regulă privitoare la cuvintele terminate în – ρος [*în legătură cu* σιρός]: «un sillograf oarecare scrie silaba σι lungă, pentru că, dacă nu mă înșel, o lungește repede cu ajutorul lui ρ»; acum, sillografi au fost Xenofanes, Timon și alții.

FRAGMENTE ÎNDOIELNICE

42. HERODIAN. περὶ μον. λέξ., 7, 11... și la Xenofanes în cartea a IV-a a *Sillilor*: «iar tânărul și-ar dori o slujitoare tânără».

καί <κ'> ἐπιθυμήσειε νέος νῆς ἀμφιπόλοιο.

43. SCHOL. HIPPOCR. ad Epid. I 13, 3 [Nachmanson, Erotian. p. 102, 19] βληστρισμός: ὁ ῥιπτασμός· οὕτω Βακχεῖος τίθησιν· ἐν ἐνίοις δὲ ἀντιγράφοις εὕρομεν βλητρισμὸν χωρὶς τοῦ ς. ὄντως δὲ τὸν ῥιπτασμὸν σημαίνει, καθὼς καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιός φησιν· 'ἐγὼ δὲ ἐμαυτὸν πόλιν ἐκ πόλεως φέρων ἐβλήστριζον' ἀντὶ τοῦ ἐρριπταζόμην. [cf. fr. B 8, mai sus, p. 62]

43. SCHOL. HIPPOCR. *Ad Epid.*, I 13, 3 [Nachmanson, *Erotian*, p. 102, 19]: **βλητριςμός: înseamnă** ὁ ῥιπτασμός; **astfel zice Bakheios. În unele copii am găsit** βλητρισμός, **fără** ς. **Are, într-adevăr, înțelesullui** ῥιπτασμός **[«frământare, neliniște»], după cum spune și Xenofanes din Colofon: «m-am frământat** (ἐβλήστριζον), **rătăcind din oraș înoraș», în loc de** ἐρριπταζόμην [cf. fr. B 8, mai sus, p. 63].

1. EURIPID., Herc., 1341 [cf. fr. B 11, 12 şi A 32]

ἐγὼ δὲ τοὺς θεοὺς οὔτε λέκτρ' ἃ μὴ θέμις
στέργειν νομίζω, δεσμά τ' ἐξάπτειν χεροῖν
οὔτ' ἠξίωσα πώποτ' οὔτε πείσομαι,
οὐδ' ἄλλον δεσπότην πεφυκέναι.
δεῖται γὰρ ὁ θεός, εἴπερ ἔστ' ὀρθῶς θεός,
οὐδενός· ἀοιδῶν οἵδε δύστηνοι λόγοι.

2. ATHEN., X 413 C διὸ καὶ Εὐριπίδης ἐν τῶι πρώτωι Αὐτολύκωι λέγει [fr. 282 Nauck]

κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα
οὐδὲν κάκιόν ἐστιν ἀθλητῶν γένους·
. . . . . .

ταῦτ' εἴληφεν ὁ Εὐριπίδης ἐκ τῶν τοῦ Κολοφωνίου ἐλεγείων Ξενογάνους οὕτως εἰρηκότος· 'αλλ' ... πόλεως' [v. mai sus, fr. B 2].

C) IMITAȚII

1. EURIPID., *Herc.*, 1341 [cf. fr. B 11, 12 și A 32] **«Eu nu cred, nici n-am crezut vreodată, nici nu voi crede că zeii râvnesc legături neîngăduite, că-și pun unul altuia cătușe la mâini, sau că unul s-ar face stăpânul celuilalt. Căci un zeu, dacă e cu adevărat zeu, nu duce lipsă de nimic: astea sunt vorbe nesăbuite de-ale poeților».**

2. ATHEN., X 413 C **De aceea și Euripide, în prima versiune a dramei *Autolycos*, zice** [fr. 282 Nauck]: **«Din miile de rele de care e plină Grecia, nu-i rău mai mare decât neamul atleților...** [*urmează o lungă tiradă împotriva «sportivilor» de tot felul*].

Aceste idei le-a luat Euripide din elegiile lui Xenofanes cel din Colofon, care spune... [v. mai sus, fr. B 2].

PARMENIDES

1. DIOG. LAËRT., IX 21–23. (21) Ξενοφάνους δὲ διήκουσε Παρμενίδης Πύρητος Ἐλεάτης (τοῦτον Θεόφραστος ἐν τῆι Ἐπιτομῆι [Phys. Opin. fr. 6a. D. 482, 14] Ἀναξιμάνδρου φησὶν ἀκοῦσαι). ὅμως δ' οὖν ἀκούσας καὶ Ξενοφάνους οὐκ ἠκολούθησεν αὐτῶι. ἐκοινώνησε δὲ καὶ Ἀμεινίαι Διοχαίτα τῶι Πυθαγορικῶι, ὡς ἔφη Σωτίων, ἀνδρὶ πένητι μέν, καλῶι δὲ καὶ ἀγαθῶι. ὧι καὶ μᾶλλον ἠκολούθησε καὶ ἀποθανόντος ἡρῶιον ἱδρύσατο γένους τε ὑπάρχων λαμπροῦ καὶ πλούτου, καὶ ὑπ' Ἀμεινίου, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ Ξενοφάνους εἰς ἡσυχίαν προετράπη. πρῶτος δὲ οὗτος τὴν γῆν ἀπέφαινε σφαιροειδῆ καὶ ἐν μέσωι κεῖσθαι. δύο τε εἶναι στοιχεῖα, πῦρ καὶ γῆν, καὶ τὸ μὲν δημιουργοῦ τάξιν ἔχειν, τὴν δὲ ὕλης. (22) γένεσίν τε ἀνθρώπων ἐξ ἡλίου πρῶτον γενέσθαι· αὐτὸν [?] δὲ ὑπάρχειν τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν, ἐξ ὧν τὰ πάντα συνεστάναι. καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν ταὐτὸν εἶναι, καθὰ μέμνηται καὶ Θεόφραστος ἐν τοῖς Φυσικοῖς [fr. 6a. D. 483, 2], πάντων σχεδὸν ἐκτιθέμενος τὰ δόγματα. δισσήν τε ἔφη τὴν φιλοσοφίαν, τὴν μὲν κατὰ ἀλήθειαν, τὴν δὲ κατὰ δόξαν. διὸ καὶ φησί που· 'χρεὼ ... ἀληθής' [B 1, 28–30]. καὶ αὐτὸς δὲ διὰ ποιημάτων φιλοσοφεῖ, καθάπερ Ἡσίοδός τε καὶ Ξενοφάνης καὶ Ἐμπεδοκλῆς. κριτήριον δὲ τὸν λόγον εἶπε· τάς τε αἰσθήσεις μὴ ἀκριβεῖς ὑπάρχειν. φησὶ γοῦν· 'μηδέ ... ἔλεγχον' [B 1, 34–36].

(23) διὸ καὶ περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ Τίμων· [fr. 44 D.]

Παρμενίδου τε βίην μεγαλόφρονος οὐ πολύδοξον,

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

VIAȚA

1. DIOG. LAËRT., IX 21-23 (21) Auditor al lui Xenofanes a fost Parmenides[1], fiul lui Pyres, din Elea[2] (Theofrast, în *Prescurtare* [*Phys. opin.* fr. 6 a, D. 482, 14], pretinde că l-ar fi ascultat pe Anaximandros). Dar și de l-a ascultat pe Xenofanes, învățătura nu i-a urmat-o[3]. După spusa lui Sotion, a fost prieten și cu Ameinias, fiul lui Diochaites, pytagorician, om sărac, dar distins. De aceea i-a și urmat învățătura și, după moarte, i-a ridicat o capelă, – de neamul lui fiind nobil și bogat. Cătreviața contemplativă[4] s-a îndreptat sub înrâurirea lui Ameinias, nu a lui Xenofanes.

Parmenides, cel dintâi, a arătat că Pământul e sferic[5] și așezat în mijlocul Universului; că elementele primordiale sunt două – focul și pământul – și că unul îndeplinește funcțiunea de creator, iar celălalt de materie; (22) că, dintru început, oamenii s-au născut din nămol[6] și că în ei[7] se întâlnesc caldul și recele, din care toate sunt alcătuite. (Mai spunea iarăși) că sufletul și inteligența sunt unul și același lucru, cum amintește și Theofrast în cărțile-i de *Fizică* [fr. 6 a, D. 483, 2], unde înșiră mai mult sau mai puțin părerile tuturor. Despre filosofie zicea că e de două feluri: una după adevăr, alta după părere. De aceea și spune undeva: «trebuie să te pătrunzi...» [B 1, 28-30]. El însuși își înfățișează învățătura în versuri, ca Hesiod și Xenofanes și Empedocles. Criteriul adevărului era pentru el rațiunea; despre senzații zicea că-s înșelătoare. Chiar și spune: «nici deprindere...» [B 1, 34-36]. (23) De aceea și Timon zice despre el [fr. 44 D.]:

«Tăria singuratecă a lui Parmenide cel cu gânduri mărețe, care

ὅς ῥ' ἀπὸ φαντασίας ἀπάτης ἀνενείκατο νώσεις.
εἰς τοῦτον καὶ Πλάτων τὸν διάλογον γέγραφε 'Παρμενίδην' ἐπιγράψας 'ἢ περὶ ἰδεῶν'. ἤκμαζε δὲ κατὰ τὴν ἑνάτην καὶ ἑξηκοστὴν ὀλυμπιάδα [504–501 a.C.]. καὶ δοκεῖ πρῶτος πεφωρακέναι τὸν αὐτὸν εἶναι Ἕσπερον καὶ Φωσφόρον, ὥς φησι Φαβωρῖνος ἐν πέμπτωι Ἀπομνημονευμάτων (οἱ δὲ Πυθαγόραν)· Καλλίμαχος δέ φησι μὴ εἶναι αὐτοῦ τὸ ποίημα. λέγεται δὲ καὶ νόμους θεῖναι τοῖς πολίταις, ὥς φησι Σπεύσιππος ἐν τῶι Περὶ φιλοσόφων. καὶ πρῶτος ἐρωτῆσαι τὸν Ἀχιλλέα λόγον, ὡς Φαβωρῖνος ἐν Παντοδαπῆι ἱστορίαι [fr. 14 FHG III 579]. γέγονε δὲ καὶ ἕτερος Παρμενίδης, ῥήτωρ τεχνογράφος.

2. SUIDAS Παρμενίδης Πύρητος Ἐλεάτης φιλόσοφος, μαθητὴς γεγονὼς Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου, ὡς δὲ Θεόφραστος Ἀναξιμάνδρου τοῦ Μιλησίου. αὐτοῦ δὲ διάδοχοι ἐγένοντο Ἐμπεδοκλῆς τε ὁ καὶ φιλόσοφος καὶ ἰατρὸς καὶ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης. ἔγραψε δὲ φυσιολογίαν δι' ἐπῶν καὶ ἄλλα τινὰ καταλογάδην, ὧν μέμνηται Πλάτων [Soph. 237 A. Cf. B 7]

3. DIOG. LAËRT. II 3 Ἀναξιμένης Εὐρυστράτου Μιλήσιος, ἤκουσεν Ἀναξιμάνδρου, ἔνιοι δὲ καὶ Παρμενίδου φασὶν ἀκοῦσαι αὐτόν. [Cf. fr. A 1]

4. IAMBLICHOS, Vita Pyth., 166 [din Nicomachos] καὶ περὶ τῶν φυσικῶν ὅσοι τινὰ μνείαν πεποίηνται, πρῶτον Ἐμπεδοκλέα καὶ Παρμενίδην τὸν Ἐλεάτην προφερόμενοι τυγχάνουσιν. PROCLOS, In Parmen., I p. 619, 4 (Cousin Paris 1864) ταύτης δ' οὖν ὅπερ εἴπομεν τῆς ἑορτῆς οὔσης ἀφίκοντο Παρμενίδης καὶ Ζήνων Ἀθήναζε, διδάσκαλος μὲν ὁ Π. ὢν μαθητὴς δ' ὁ Ζήνων, Ἐλεᾶται δ' ἄμφω καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ διδασκαλείου μεταλαβόντε, καθάπερ που καὶ Νικόμαχος ἱστόρησεν. PHOTIOS. Bibl. c. 249 (*Vita Pyth.*)

a abătut cugetele de la înșelăciunea închipuirilor».

În cinstea lui a scris și Platon dialogul intitulat *Parmenides* sau *Despre idei*. Înflorea către cea de a 69-a olimpiadă [504-501 a. C.]. Pare să fi fost cel dintâi[8] care a observat că luceafărul de zi și luceafărul de seară sunt unul și același, după spusele lui Favorinos în cartea a V-a a *Memorabilelor*; alții cred că Pythagoras, dar Callimach pretinde că poemul n-ar fi de el. Se mai zice că ar fi dat și legi concetățenilor săi, după afirmația lui Speusippos[9] în cartea *Despre filosofi*, și că cel dintâi ar fi pus în discuție raționamentul lui Achille, cum spune Favorinos în *Istoria Generală* [fr. 14, FGH III 579]. A mai fost și un alt Parmenides, retor, care a scris lucrări de specialitate.

2. SUIDAS Parmenides, fiul lui Pyres, filosof eleat, elev al lui Xenofanes din Colofon; după Theofrast, al lui Anaximandros din Milet[10]. A avut ca elevi pe Empedocles, filosof și medic, și pe Zenon din Elea. A scris despre natură, în versuri, și alte lucrări în proză[11], amintite de Platon [*Soph.* 237 A. Cf. B 7].

3. DIOG. LAËRT. II 3 Anaximenes din Milet, fiul lui Eurystratos, auditor al lui Anaximandros; unii pretind că l-ar fi ascultat și pe Parmenides[12]. [Cf. fr. A 1]

4. IAMBLICHOS, *Vita Pyth.*, 166 [din Nicomachos]... cât i vorbesc în vreun fel de științele naturii, sunt de acord să pomenească în primul rând pe Empedocles și pe Parmenides eleatul. PROCLOS, *In Parmen.*, I p. 619, 4 (Cousin, Paris, 1864). În timpul sărbătorii de care a fost vorba, au sosit la Atena Parmenides și Zenon – unul învățător, altul învățăcel – amândoi eleați, și nu numai atât, dar și membri ai școlii pytagoreice, cum o spune undeva Nicomachos[13].

p. 439a 36 Ζήνωνα καὶ Παρμενίδην τοὺς Ἐλεάτας· καὶ οὗτοι δὲ τῆς Πυθαγορείου ἦσαν διατριβῆς.

5. PLATON, Theaet., 183 E Π. δέ μοι (*Socrate*) φαίνεται τὸ τοῦ Ὁμήρου αἰδοῖός τέ μοι εἶναι ἅμα δεινός τε· συμπροσέμειξα γὰρ δὴ τῶι ἀνδρὶ πάνυ νέος πάνυ πρεσβύτηι καί μοι ἐφάνη βάθος τι ἔχειν παντάπασι γενναῖον. Sophist. 217 C δι' ἐρωτήσεων, οἷόν ποτε καὶ Παρμενίδηι χρωμένωι καὶ διεξιόντι λόγους παγκάλους παρεγενόμην ἐγὼ νέος ὢν ἐκείνου μάλα δὴ τότε ὄντος πρεσβύτου. PARM. 127 A ἔφη δὲ δὴ ὁ Ἀντιφῶν λέγειν τὸν Πυθόδωρον ὅτι ἀφίκοιντό ποτε εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα Ζήνων τε καὶ Π.· τὸν μὲν οὖν Παρμενίδην εὖ μάλα δὴ πρεσβύτην εἶναι σφόδρα πολιόν, καλὸν δὲ κἀγαθὸν τὴν ὄψιν περὶ ἔτη μάλιστα πέντε καὶ ἑξήκοντα· Ζήνωνα δὲ ἐγγὺς ἐτῶν τετταράκοντα τότε εἶναι, εὐμήκη δὲ καὶ χαρίεντα ἰδεῖν· καὶ λέγεσθαι αὐτὸν παιδικὰ τοῦ Παρμενίδου γεγονέναι. καταλύειν δὲ αὐτοὺς ἔφη παρὰ τῶι Πυθοδώρωι ἐκτὸς τείχους ἐν Κεραμεικῶι· οἳ δὴ καὶ ἀφικέσθαι τόν τε Σωκράτη καὶ ἄλλους τινὰς μετ' αὐτοῦ πολλούς, ἐπιθυμοῦντας ἀκοῦσαι τῶν τοῦ Ζήνωνος γραμμάτων· τότε γὰρ αὐτὰ πρῶτον ὑπ' ἐκείνων κομισθῆναι· Σωκράτη δὲ εἶναι τότε σφόδρα νέον. [cf. com. lui Procl. la acest loc, p. 684, 21]. ATHEN., XI 505 F Παρμενίδηι μὲν γὰρ καὶ ἐλθεῖν εἰς λόγους τὸν τοῦ Πλάτωνος Σωκράτην μόλις ἡ ἡλικία συγχωρεῖ, οὐχ ὡς καὶ τοιούτους εἰπεῖν ἢ ἀκοῦσαι λόγους. τὸ δὲ πάντων σχετλιώτατον καὶ <ψευδέστατον> τὸ εἰπεῖν οὐδεμιᾶς κατεπειγούσης χρείας ὅτι παιδικὰ γεγόνοι τοῦ Παρμενίδου Ζήνων ὁ πολίτης αὐτοῦ. [MACROB., Sat., I 1, 5]. DIOG. LAËRT., IX 25 Ζήνων Ἐλεάτης. τοῦτον Ἀπολλόδωρός φησιν εἶναι ἐν Χρονικοῖς [F GrHist. 244 F 30 II 1028] [Πύρητος τὸν δὲ Παρμενίδην] φύσει μὲν Τελευταγόρου, θέσει δὲ Παρμενίδου ... ὁ δὴ Ζήνων διακήκοε Παρμενίδου καὶ γέγονεν αὐτοῦ παιδικά.

PHOTIOS, *Bibl.*, c 249 (*Vita Pyth.*), p. 439 a 36... pe eleații Zenon și Parmenides: și aceștia adepți ai învățăturii pythagoreice.

5. PLATON, *Theaet.*, 183 E Mie (*vorbește Socrate*), Parmenides îmi apare, cum zice Homer, totodată venerabil și temut; am putut într-adevăr să-l cunosc – când eram tânăr tare, iar el tare bătrân – și mi s-a părut înzestrat cu o profunzime cu totul neobișnuită. *Sophist.*, 217 C Pe calea întrebărilor, de care se slujea și Parmenides în frumoasele-i demonstrații, cum am avut prilejul să văd într-o vreme când eram tânăr, iar el foarte bătrân. – *Parm.*, 127 A Zicea dar Antifon că Pythodoros ar fi povestit cum au venit odată, la sărbătoarea Marilor Panatenee, Zenon și Parmenides; Parmenides, destul de bătrân și cărunt tare, – dar distins la înfățișare, – cam de vreo șaizeci și cinci de ani; Zenon, care atunci se apropia de patruzeci, bine făcut și plăcut la vedere[14]: se zicea de el că ar fi fost iubitul lui Parmenides. Spunea că au tras la Pythodoros, dincolo de ziduri, în părțile Ceramicului[15]. Acolo au venit Socrate și, cu el, alții mulți, doritori să ia cunoștință de scrisele lui Zenon, atunci pentru întâia oară aduse la Atena: Socrate ar fi fost pe vremea aceea foarte tânăr [cf. com. lui Procl. la acest loc, p. 684, 21]. ATHEN., XI 505 F Abia dacă vârstaîngăduie ca platonicul Socrate să fi stat de vorbă cu Parmenides, necum să fi ascultat ori purtat cu el discuții ca acelea. Ce e însă mai grav și mai neadevărat decât toate e când, fără nici o nevoie, pretinde că Zenon, concetățeanul lui Parmenides, ar fi fost iubitul acestuia. [MACROB, *Sat.*, I, 5]. DIOG. LAËRT, IX 25 Zenon din Elea. Despre acesta, în *Cronica* sa [FGrHist 244 F 30, II 1028], Apollodoros pretinde că ar fi fost fecior al lui Teleutagoras, adoptat de Parmenides... Zenon a urmat învățătura lui Parmenides și a fost iubitul lui.

6. ARISTOT., Metaph., A 5. 986b 22 ὁ γὰρ Π. τούτου λέγεται γενέσθαι μαθητής. [cf. Xenof., fr. A 30].

7. ALEX., In Metaph., A 3. 984b 3 p. 31, 7 Hayd. περὶ Παρμενίδου καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ Θεόφραστος ἐν τῶι πρώτωι Περὶ τῶν φυσικῶν [fr. 6 D. 482, 5] οὕτως λέγει· 'τούτωι δὲ ἐπιγενόμενος Π. Πύρητος ὁ Ἐλεάτης' (λέγει δὲ [καὶ] Ξενοφάνην) 'ἐπ' ἀμφοτέρας ἦλθε τὰς ὁδούς. καὶ γὰρ ὡς ἀίδιόν ἐστι τὸ πᾶν ἀποφαίνεται καὶ γένεσιν ἀποδιδόναι πειρᾶται τῶν ὄντων, οὐχ ὁμοίως περὶ ἀμφοτέρων δοξάζων, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν μὲν ἓν τὸ πᾶν καὶ ἀγένητον καὶ σφαιροειδὲς ὑπολαμβάνων, κατὰ δόξαν δὲ τῶν πολλῶν εἰς τὸ γένεσιν ἀποδοῦναι τῶν φαινομένων δύο ποιῶν τὰς ἀρχάς, πῦρ καὶ γῆν, τὸ μὲν ὡς ὕλην τὸ δὲ ὡς αἴτιον καὶ ποιοῦν.' SIMPL., Phys., 22, 27 ... Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον, τὸν Παρμενίδου διδάσκαλον [după Theofrast].

8. SIMPL., Phys., 28, 4 (Theophr., Phys. Opin., fr. 8. D. 483, 11) Λεύκιππος δὲ ὁ Ἐλεάτης ἢ Μιλήσιος (ἀμφοτέρως γὰρ λέγεται περὶ αὐτοῦ) κοινωνήσας Παρμενίδηι τῆς φιλοσοφίας οὐ τὴν αὐτὴν ἐβάδισε Παρμενίδηι καὶ Ξενοφάνει περὶ τῶν ὄντων ὁδόν, ἀλλ' ὡς δοκεῖ τὴν ἐναντίαν. ἐκείνων γὰρ ἓν καὶ ἀκίνητον καὶ ἀγένητον καὶ πεπερασμένον ποιούντων τὸ πᾶν καὶ τὸ μὴ ὂν μηδὲ ζητεῖν συγχωρούντων οὗτος ἄπειρα καὶ ἀεὶ κινούμενα ὑπέθετο στοιχεῖα τὰς ἀτόμους.

9. DIOG. LAËRT., VIII 55 ὁ δὲ Θεόφραστος [Phys. Op., fr. 3 D. 477] Παρμενίδου φησὶ ζηλωτὴν αὐτὸν [Empedocles] γενέσθαι καὶ μιμητὴν ἐν τοῖς ποιήμασιν· καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἐν ἔπεσι τὸν περὶ φύσεως ἐξενεγκεῖν λόγον.

10., SIMPL. Phys., 25, 19 Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος οὐ πολὺ κατόπιν τοῦ Ἀναξαγόρου γεγονώς, Παρμενίδου δὲ

6. ARISTOT., *Metaph.*, A 5.986 b 22 Se zice că Parmenides ar fi fost elevul acestuia [al lui Xenofanes; cf. Xenof., fr. A 30].

7. ALEX., *In Metaph.*, A 3.984 b 3, p. 31, 7 Hayd. Despre Parmenides și doctrina sa, Theofrast scrie și el în prima din cărțile *Despre natură* [fr. 6 D. 482, S]: «venit în urma lui[16] [*e vorba de Xenofanes*], Parmenides, fiul lui Pyres, eleatul, a umblat pe amândouă aceste căi. Într-adevăr, nu se mulțumește să susțină că Totul e veșnic, dar încearcă să dea și un început celor existente, firește considerând problema din puncte de vedere diferite: potrivit adevărului, susținând că Totul e Unu, increat și sferic, potrivit părerii celor mulți, admițând două principii susceptibile să explice originea fenomenelor, – focul și pământul, – unul ca materie, altul ca pricină și agent». SIMPL., *Phys.*, 22, 27... Xenofanes din Colofon, învățătorul lui Parmenides [după Theofrast].

8. SIMPL., *Phys.*, 28, 4 [Theophr., *Phys. Opin.*, fr. 8 D. 483, 11] Leucippos eleatul sau milesianul (informațiile despre el sunt în amândouă felurile), măcar că s-a împărtășit din învățătura lui Parmenides, n-a urmat în metafizică calea acestuia și pe a lui Xenofanes, ci, pe cât se pare, o cale opusă. Într-adevăr, câtă vreme cei doi gândeau că Totul e Unu, nemișcat, increat și mărginit, și erau de acord că neființa nu poate fi nici măcar obiect de cercetare, el postula existența atomilor, elemente infinite la număr și în veșnică mișcare.

9. DIOG. LAËRT., VIII SS Theofrast [*Phys. Op.*, fr. 3 D. 477] spune despre el [*evorba de Empedocles*] că ar fi fost emul al lui Parmenides și imitator al acestuia în compunerile lui poetice; se știe, într-adevăr, că și el și-a expus în versuri învățătura despre natură.

10. SIMPL., *Phys.*, 25, 19 Empedocles din Agrigent, care a trăit nu mult după Anaxagoras, a fost emulul și apropiatul lui Parme-

ζηλωτὴς καὶ πλησιαστὴς καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν Πυθαγορείων. [din Theofrast, cf. fr. 9].

11. EUSEB. Chron. a) Hieron. Ἐμπεδοκλῆς καὶ Π. φυσικοὶ φιλόσοφοι ἐγνωρίζοντο [la anul de la Abraham 1561; versiunea armeană olympiada 81, 1 (456 a. C.)]. b) τότε καὶ Δημόκριτος Ἀβδηρίτης φυσικὸς φιλόσοφος ἐγνωρίζετο καὶ Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος Ζήνων τε καὶ Π. οἱ φιλόσοφοι καὶ Ἱπποκράτης Κῶιος [Hieronym vers. arm. la anul de la Abraham 1581 (436 a. C.)]. Cf. CHRONIC. HENZEN. (Inscr. Sic. et It. [IG XIV] 1297, 30) între Xerxes și războiul peloponesiac; anul nu se poate citi: ἀφ' οὗ Σωκράτης ὁ φιλόσοφος καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Π. καὶ Ζήνων ἔτη ...

12. STRABO, VI 1, p. 252 κάμψαντι δ' ἄλλος συνεχὴς κόλπος, ἐν ὧι πόλις, ἣν οἱ μὲν κτίσαντες Φωκαιεῖς Ὑέλην, οἱ δὲ Ἔλην ἀπὸ κρήνης τινός, οἱ δὲ νῦν Ἐλέαν ὀνομάζουσιν, ἐξ ἧς Π. καὶ Ζήνων ἐγένοντο ἄνδρες Πυθαγόρειοι. δοκεῖ δέ μοι καὶ δι' ἐκείνους καὶ ἔτι πρότερον εὐνομηθῆναι [cf. A 1, mai sus, p. 78]. PLUTARCH. adv. Col. 32 p. 1126 A Π. δὲ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα διεκόσμησε νόμοις ἀρίστοις, ὥστε τὰς ἀρχὰς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐξορκοῦν τοὺς πολίτας ἐμμενεῖν τοῖς Παρμενίδου νόμοις.

13. DIOG. LAËRT., I 16 οἱ δὲ [sc. κατέλιπον] ἀνὰ ἓν σύγγραμμα· Μέλισσος, Π., Ἀναξαγόρας.

14. SIMPL., De caelo, 556, 25 ἢ ὅτι Περὶ φύσεως ἐπέγραφον τὰ συγγράμματα καὶ Μέλισσος καὶ Π. ... καὶ μέντοι οὐ περὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν φυσικῶν ἐν αὐτοῖς τοῖς συγγράμμασι διελέγοντο καὶ διὰ τοῦτο ἴσως

nides, și încă și mai mult al pythagoreilor[17] [din Theofrast, cf. fr. 9].

11. EUSEB., *Chron.*: a) Hieron. **Empedocles și Parmenides, filosofi ai naturii, ajung la notorietate** [*la anul de la Abraham 1561; versiunea armeană olympiada* 81, 1 (456 a. C.)]: b) **în vremea aceea se fac cunoscuți Democrit din Abdera, filosof naturalist, apoi filosofii Empedocles din Agrigent, Zenon și Parmenides și Hippocrates din Cos** [*Hieronym vers. arm. la anul de la Abraham 1581 (436 a. C.)*]. Cf. CHRONIC. HENZEN. [*Inscr. Sic. et It. (IG XIV) 1297, 30*], *între Xerxes și războiul peloponesiac; anul nu se poate citi*: **de când au trăit filosoful Socrate și Heraclit din Efes și Anaxagoras și Parmenides și Zenon, ani...**

12. STRABO VI, 1, p. 252 **După ce cotești, urmează îndată un alt golf cu un oraș căruia foceenii, care l-au întemeiat, îi zic Iele, alții Ele, după numele unui izvor, iar contemporanii Elea, de unde sunt de fel pytagoricii Parmenides și Zenon. Mulțumită lor, și chiar și înainte, orașul pare să fi fost bine cârmuit** [cf. A 1, mai sus, p. 79]. PLUTARCH., *Adv. Col.*, 32, p. 1126 A **Parmenides și-a rânduit patria cu legi atât de bune, încât până la o vreme, în fiece an, cetățenii jurau să păstreze legile lui Parmenides.**

POEZIA [cf. fr. A 1, 2]

13. DIOG. LAËRT., I 16 **Alții [*au lăsat după ei*] câte o singură operă: Melissos, Parmenides, Anaxagoras.**

14. SIMPL., *De caelo*, 556, 25... **sau pentru că și Melissos și Parmenides și-au intitulat operele *Despre natură*... Totuși, în aceste opere, n-au tratat numai despre lucrurile supranaturale, ci și despre cele din natură, motiv pentru care poate nici n-au**

οὐ παρητοῦντο Περὶ φύσεως ἐπιγράφειν.

15. PLUT., Quomodo adul. poet. aud. deb., 2, p. 16 C τὰ δ' Ἐμπεδοκλέους ἔπη καὶ Παρμενίδου καὶ Θηριακὰ Νικάνδρου καὶ Γνωμολογίαι Θεόγνιδος λόγοι εἰσὶ κεχρημένοι παρὰ ποιητικῆς ὥσπερ ὄχημα τὸ μέτρον καὶ τὸν ὄγκον, ἵνα τὸ πεζὸν διαφύγωσιν. [Cf. Plut., *De Pythiae oraculis*, 15, 402 E].

16. — De audiendo, 13, p. 45 A μέμψαιτο δ' ἄν τις Ἀρχιλόχου μὲν τὴν ὑπόθεσιν, Παρμενίδου δὲ τὴν στιχοποιίαν, Φωκυλίδου δὲ τὴν εὐτέλειαν, Εὐριπίδου δὲ τὴν λαλιάν, Σοφοκλέους δὲ τὴν ἀνωμαλίαν. [Cf. Xenof., fr. A 25].

17. PROCL., In Tim., I 345, 12 Diehl ὁ δέ γε Π. καίτοι διὰ ποίησιν ἀσαφὴς ὢν ὅμως καὶ αὐτὸς ταῦτα ἐνδεικνύμενός φησιν.

18. — In Parm., I p. 665, 17 αὐτὸς ὁ Π. ἐν τῇι ποιήσει· καίτοι δι' αὐτὸ δήπου τὸ ποιητικὸν εἶδος ῥῆσθαι μεταφοραῖς ὀνομάτων καὶ σχήμασι καὶ τροπαῖς ὀφείλων ὅμως τὸ ἀκαλλώπιστον καὶ ἰσχνὸν καὶ καθαρὸν εἶδος τῆς ἀπαγγελίας ἠσπάσατο. δηλοῖ δὲ τοῦτο ἐν τοῖς τοιούτοις (se citează B 8, 25. 5. 44. 45) καὶ πᾶν ὅ τι ἄλλο τοιοῦτον· ὥστε μᾶλλον πεζὸν εἶναι δοκεῖν ἢ ποιητικὸν <τὸν> λόγον.

19. SIMPL., Phys., 36, 25 ἐπειδὴ δὲ καὶ Ἀριστοτέλους ἐλέγχοντος ἀκουσόμεθα τὰς τῶν προτέρων φιλοσόφων δόξας καὶ πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Πλάτων τοῦτο φαίνεται ποιῶν καὶ πρὸ ἀμφοῖν ὅ τε Π. καὶ Ξενοφάνης, ἰστέον ὅτι τῶν ἐπιπολαιότερον ἀκροωμένων οὗτοι κηδόμενοι τὸ φαινόμενον ἄτοπον ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν διελέγχουσιν, αἰνιγματωδῶς εἰωθότων τῶν παλαιῶν τὰς ἑαυτῶν ἀποφαίνεσθαι γνώμας.

șovăit să le intituleze *Despre natură*.

15. PLUT., *Quomodoadul. poet. aud. deb.*, 2, p. 16 C Poemele lui Empedocles și Parmenides, ori *Cartea Fiarelor* a lui Nicandros[18], ori *Povețele* lui Theognis sunt compuneri ce împrumută de la poezie metrul și gravitatea, pentru a evita exprimarea în proză[19]. [Cf. Plut., *De Pythiae oraculis*, 15, 402 E].

16. — *De audiendo*, 13, p. 45 A Lui Archilochos i s-ar putea imputa subiectul, lui Parmenides versificația, lui Fokylides vulgaritatea, lui Euripide prolixitatea, lui Sofocle inegalitatea... [Cf. Xenof., fr. A 25].

17. PROCL., *In Tim.*, I 345, 12 Diehl. Parmenides, cu toate că obscur din pricina întrebuințării versului, susține și el aceleași lucruri...

18. — *In Parm.*, I p. 665, 17... Parmenides însuși în poemul lui. Deși obligat de forma poetică adoptată să întrebuințeze metafore, figuri de stil și «tropi», și-a ales totuși un mod de expunere neîmpodobit, simplu și pur. Dovadă următoarele pasaje [*se citează* B 8, 25.5.44.45] și oricare altul la fel; așa că expunerea e mai curând a unei compuneri în proză decât a unei poezii.

19. SIMPL., *Phys.*, 36, 25 De vreme ce vom avea prilejul să-l ascultăm pe Aristotel respingând doctrinele primilor filosofi, lucru pe care înaintea lui pare să-l fi făcut Platon și, înaintea amândurora, Parmenides și Xenofanes, trebuie avut în vedere că, de dragul unor ascultători superficiali, aceștia resping ceea ce pare absurd în teoriile înaintașilor, știut fiind că cei vechi obișnuiau să-și expună învățătura în chip enigmatic.

20. — — 146, 29 εἰ δ' ἐυκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκωι· τὸ ἓν ὄν φησι [B 8, 43], μὴ θαυμάσηις· διὰ γὰρ τὴν ποίησιν καὶ μυθικοῦ τινος παράπτεται πλάσματος. τί οὖν διέφερε τοῦτο εἰπεῖν ἢ ὡς Ὀρφεὺς [fr. 70, 2 Kern] εἶπεν ἠεὸν ἀργύφεον'; MENANDER [mai curând GENETHLIOS], Rhet. I 2, 2 φυσικοὶ [sc. ὕμνοι] δὲ ὁποίους οἱ περὶ Παρμενίδην καὶ Ἐμπεδοκλέα ἐποίησαν [cf. Emped., A 23]. Ibid., I 5, 2 εἰσὶν δὲ τοιοῦτοι, ὅταν Ἀπόλλωνος ὕμνον λέγοντες ἥλιον αὐτὸν εἶναι φάσκωμεν καὶ περὶ τοῦ ἡλίου τῆς φύσεως διαλεγώμεθα καὶ περὶ Ἥρας ὅτι ἀήρ, καὶ Ζεὺς τὸ θερμόν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὕμνοι φυσιολογικοί. καὶ χρῶνται δὲ τῶι τοιούτωι τρόπωι Π. τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἀκριβῶς ... Π. μὲν γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐξηγοῦνται, Πλάτων δὲ ἐν βραχυτάτοις ἀναμιμνήισκει.

21. SIMPL., Phys., 144, 25 καὶ εἴ τωι μὴ δοκῶ γλίσχρος, ἡδέως ἂν τὰ περὶ τοῦ ἑνὸς ὄντος ἔπη τοῦ Παρμενίδου μηδὲ πολλὰ ὄντα τοῖσδε τοῖς ὑπομνήμασι παραγράψαιμι διά τε τὴν πίστιν τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων καὶ διὰ τὴν σπάνιν τοῦ Παρμενιδείου συγγράμματος.

PHILOP., In Phys., 65, 23 Vit. φασὶ δὲ γεγράφθαι αὐτῶι (Aristotel) ἰδίαι βιβλίον πρὸς τὴν Παρμενίδου δόξαν.

22. [PLUT.], Strom., 5 (Eus., P. E., I 8, 5 D. 580) Π. δὲ ὁ Ἐλεάτης, ἑταῖρος Ξενοφάνους, ἅμα μὲν καὶ τῶν τούτου δοξῶν ἀντεποιήσατο, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐναντίαν ἐνεχείρησεν στάσιν. ἀίδιον μὲν γὰρ τὸ πᾶν καὶ ἀκίνητον ἀποφαίνεται [καὶ] κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν· εἶναι γὰρ αὐτὸ 'μοῦνον μουνογενές τε .. ἀγένητον' [B 8, 4]. γένεσιν δὲ τῶν καθ' ὑπόληψιν ψευδῆ δοκούντων εἶναι. καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐκβάλλει ἐκ τῆς ἀληθείας. φησὶ δὲ ὅτι εἴ τι παρὰ τὸ ὂν

20. — — 146, 29 **Dacă despre ființa unică zice că e «asemenea massei bine rotunjite a sferei»** [B 8, 43] **nu-i cazul să ne mirăm: forma poetică îl face să folosească și câte o imagine mitică. E poate vreo deosebire între a te exprima astfel sau a vorbi ca Orfeu** [fr. 70, 2 Kern] **de «ou imaculat»?** – MENANDER [mai curând GENETHLIOS], *Rhet.*, I 2, 2 (*cânturi*) **despre natură, ca acele compuse de Parmenides, Empedocles și cei din preajma lor.** [cf. Emped., A 23] *Ibid.*, I 5, 2 (*cânturi*) **de felul acesta avem atunci când, înălțând un imn lui Apollo, zicem de el că e Soarele și vorbim de natura Soarelui; sau despre Hera, că e aerul, sau de Zeus că e dogoarea. Asemenea cânturi țin de știința naturii. De modul acesta de exprimare se slujesc mai ales Parmenides și Empedocles... Căci Parmenides și Empedocles răstălmăcesc, Platon amintește în câteva cuvinte.**

21. SIMPL., *Phys.*, 144, 25 **De nu m-aș teme să apar pisălog, bucuros aș reproduce, între aceste însemnări, versurile nu prea numeroase ale lui Parmenides despre Ființa unică, atât pentru întărirea celor spuse de mine, cât și pentru raritatea operei parmenidiene**[20].

ÎNVĂȚĂTURA [cf. fr. A 1, 7, 8]

PHILOP., *In Phys.*, 65, 23 Vit. **Se zice că acesta (Aristotel) ar fi scris o carte despre doctrina lui Parmenides.**

22. [PLUT.], *Strom.*, 5 (Eus., *P. E.*, I 8, 5 D. 580) **Parmenides eleatul, tovarăș al lui Xenofanes, pe de o parte și-a însușit învățăturile acestuia, pe de alta a susținut și o atitudine contrară. Arată, într-adevăr, că, după adevărata fire a lucrurilor, Totul e veșnic și nemișcat, «Unu, singur existent... și increat»** [B 8, 4] **și că devenirea ar fi de domeniul celor ce par a exista după o falsă credință. Exclude senzațiile din domeniul adevărului. Pretinde că, dacă mai există ceva afară de ființă, nu poate fi ființă, și că neființa e cu**

ὑπάρχει, τοῦτο οὐκ ἔστιν ὄν· τὸ δὲ μὴ ὂν ἐν τοῖς ὅλοις οὐκ ἔστιν. οὕτως οὖν τὸ ὂν ἀγένητον ἀπολείπει· λέγει δὲ τὴν γῆν τοῦ πυκνοῦ καταρρυέντος [ἀέρος] γεγονέναι. [din Theofr., Phys. Opin., ca mai jos, fr. 23, 28 şi urm.].

23. HIPPOL. Ref. I 11 (D. 564 W. 16) (1) καὶ γὰρ καὶ Π. ἓν μὲν τὸ πᾶν ὑποτίθεται ἀίδιόν τε καὶ ἀγένητον καὶ σφαιροειδές οὐδ' αὐτὸς ἐκφεύγων τὴν τῶν πολλῶν δόξαν πῦρ λέγων καὶ γῆν τὰς τοῦ παντὸς ἀρχάς, τὴν μὲν γῆν ὡς ὕλην τὸ δὲ πῦρ ὡς αἴτιον καὶ ποιοῦν. τὸν κόσμον ἔφη φθείρεσθαι, ὧι δὲ τρόπωι, οὐκ εἶπεν. (2) ὁ αὐτὸς δὲ εἶπεν ἀίδιον εἶναι τὸ πᾶν καὶ οὐ γενόμενον καὶ σφαιροειδὲς καὶ ὅμοιον, οὐκ ἔχον δὲ τόπον ἐν ἑαυτῶι, καὶ ἀκίνητον καὶ πεπερασμένον.

24. ARISTOT., Metaph., A 5. 986 b 18 Π. μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κατὰ τὸν λόγον ἑνὸς ἅπτεσθαι κτλ. b 27 Π. δὲ μᾶλλον βλέπων ἔοικέ που λέγειν. παρὰ γὰρ τὸ ὂν τὸ μὴ ὂν οὐδὲν ἀξιῶν εἶναι, ἐξ ἀνάγκης ἓν οἴεται εἶναι τὸ ὂν καὶ ἄλλο οὐδέν ... ἀναγκαζόμενος δ' ἀκολουθεῖν τοῖς φαινομένοις καὶ τὸ ἓν μὲν κατὰ τὸν λόγον, πλείω δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν ὑπολαμβάνων εἶναι, δύο τὰς αἰτίας καὶ δύο τὰς ἀρχὰς πάλιν τίθησι, θερμὸν καὶ ψυχρόν, οἷον πῦρ καὶ γῆν λέγων. τούτων δὲ κατὰ μὲν τὸ ὂν τὸ θερμὸν τάττει, θάτερον δὲ κατὰ τὸ μὴ ὄν – Γ S. 1010a 1 περὶ τῶν ὄντωνμὲν τὴν ἀλήθειαν ἐσκόπουν, τὰ δ' ὄντα ὑπέλαβον εἶναι τὰ αἰσθητὰ μόνον.

25. — De caelo, Γ 1. 298b 14 οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ὅλως ἀνεῖλον γένεσιν καὶ φθοράν· οὐθὲν γὰρ οὔτε γίγνεσθαί φασιν οὔτε φθείρεσθαι τῶν ὄντων, ἀλλὰ μόνον δοκεῖν ἡμῖν, οἷον οἱ περὶ Μέλισσόν τε καὶ Παρμενίδην, οὓς εἰ καὶ τἆλλα λέγουσι καλῶς, ἀλλ' οὐ φυσικῶς γε δεῖ νομίσαι λέγειν· τὸ γὰρ εἶναι ἅττα τῶν ὄντων ἀγένητα καὶ ὅλως ἀκίνητα μᾶλλόν ἐστιν ἑτέρας καὶ προτέρας ἢ τῆς φυσικῆς σκέψεως.

totul inexistentă. În felul acesta ajunge să proclame ființa ca increată. Mai spune apoi că pământul ar fi luat naștere pe urma precipitării elementului dens [din Theofr., *Phys. Opin.*, ca mai jos, fr. 23, 28 și urm.].

23. HIPPOL., *Ref.*, I 11 (D. 564 W. 16) (1) Doar și Parmenides afirmă despre Tot că ar fi Unu, veșnic, nenăscut și sferic, fără să se abată de la părerea celor mulți, potrivit căreia focul și pământul sunt principiile a tot ce există, – pământul materie, iar focul cauză și agent. Mai zicea că lumea e sortită pieirii; n-a lămurit însă în ce chip. (2) Tot el a spus că Totul e veșnic, increat, sferic și omogen, – lipsit de spațiu înlăuntru-i, – apoi nemișcat și mărginit.

24. ARISTOT., *Metaph.*, A 5.986 b 18 Parmenides pare să fi ajuns la concepția unității potrivit rațiunii[21] – b 27... Parmenides pare a vorbi cu o viziune oarecum mai limpede a lucrurilor. Într-adevăr, pornind de la ideea că – în afara ființei – neființa nu-i nimic, ajunge să creadă în chip necesar că ființa e una și altceva nimic... Constrâns să țină însă seama de aparențe și să admită că unitatea există după rațiune, iar pluralitatea după datele simțurilor, e adus să susțină existența a două cauze și a două principii, caldul și recele, – cum s-ar zice focul și pământul. Din acestea, caldul îl pune în rândul ființei, pe celălalt în rândul neființei. – Γ 5.1010 a 1 Aceștia căutau adevărul în privința celor existente, dar ca existente admiteau numai pe cele sensibile.

25. — *De caelo*, Γ 1.298 b 14 Dintre ei, unii tăgăduiesc cu totul nașterea și pieirea; susțin, într-adevăr, că, din câte există, nimic nu se naște și nimic nu piere, – ci numai ni se pare, – cum fac adepții lui Melissos și ai lui Parmenides, care, și de vorbesc cu rost în alte privințe, n-o fac, trebuie să credem, ca naturaliști, de vreme ce a pretinde că unele ființe ar fi nenăscute și cu totul nemișcate ține de o mentalitate alta decât a naturalistului și

de gen. et corr. A 8. 325a 13 ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν λόγων ὑπερβάντες τὴν αἴσθησιν καὶ παριδόντες αὐτὴν ὡς τῶι λόγωι δέον ἀκολουθεῖν ἓν καὶ ἀκίνητον τὸ πᾶν εἶναί φασι καὶ ἄπειρον ἔνιοι· τὸ γὰρ πέρας περαίνειν ἂν πρὸς τὸ κενόν. οἱ μὲν οὖν οὕτως καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἀπεφήναντο περὶ τῆς ἀληθείας. ἔτι δὲ ἐπὶ μὲν τῶν λόγων δοκεῖ ταῦτα συμβαίνειν, ἐπὶ δὲ τῶν πραγμάτων μανίαι παραπλήσιον εἶναι τὸ δοξάζειν οὕτως (Philop. în acest punct 157, 27 μέμφεται τοὺς περὶ Παρμενίδην, ὅτι ἐνόμισαν τῆι μὲν ἐναργείαι τῶν πραγμάτων μὴ δεῖν ὅλως προσέχειν, μόνηι δὲ τῆι τῶν λόγων ἀκολουθίαι).

26. PLATON, Theaet., 181 A ἐὰν δὲ οἱ τοῦ ὅλου στασιῶται ἀληθέστερα λέγειν δοκῶσι, φευξόμεθα παρ' αὐτοὺς ἀπ' αὖ τῶν τὰ ἀκίνητα κινούντων. SEXT. adv. math. X 46 μὴ εἶναι δὲ [sc. τὴν κίνησιν] οἱ περὶ Παρμενίδην καὶ Μέλισσον, οὓς ὁ Ἀριστοτέλης [într-unul din dialogii săi, referindu-se la pasajul abia citat din «Theaitetos»] 'στασιώτας τε καὶ ἀφυσίκους' κέκληκεν, στασιώτας μὲν ἀπὸ τῆς στάσεως, ἀφυσίκους δὲ ὅτι ἀρχὴ κινήσεώς ἐστιν ἡ φύσις, ἣν ἀνεῖλον φάμενοι μηδὲν κινεῖσθαι.

27. ARISTOT., Phys., Γ 6. 207a 9 οὕτω γὰρ ὁριζόμεθα τὸ ὅλον, οὗ μηθὲν ἄπεστιν οἷον ἄνθρωπον ὅλον ἢ κιβωτόν. ὥσπερ δὲ τὸ καθ' ἕκαστον οὕτω καὶ τὸ κυρίως οἷον τὸ ὅλον οὗ μηδέν ἐστιν ἔξω· οὗ δ' ἐστὶν ἀπουσία ἔξω, οὐ πᾶν ὅ τι ἂν ἀπῆι. ὅλον δὲ καὶ τέλειον ἢ τὸ αὐτὸ πάμπαν ἢ σύνεγγυς τὴν φύσιν ἐστίν. τέλειον δ' οὐδὲν μὴ ἔχον τέλος· τὸ δὲ τέλος πέρας. διὸ βέλτιον οἰητέον Παρμενίδην Μελίσσου

anterioară ei.

De gen. et corr., A 8.325 a 13 Pornind de la un fel de judecată ce nu ține seamă de senzație și o disprețuiește, cu convingerea că cea care trebuie urmată e rațiunea, unii (filosofi) susțin că Totul e Unu, nemișcat și nemărginit, – pentru că o margine s-ar mărgini cu vidul. În felul acesta, și pentru astfel de considerații, s-au exprimat unii despre adevăr. Și, nici vorbă, potrivit desfășurării raționamentului, lucrurile ar putea părea așa; ținând însă seamă de lucruri, a crede astfel e aproape o nebunie. (Philop. în acest punct, 157, 27: «mustră pe adepții lui Parmenides, pentru că socoteau că nu trebuie ținută seamă câtuși de puțin de evidența lucrurilor, ci numai de înlănțuirea argumentelor»).

26. PLATON, *Theaet.*, 181 A Iar de ni se va părea că e mai mult adevăr în spusele celor pentru care Totul stă în loc, vom trece de partea lor, părăsind pe cei ce pun în mișcare până și lucrurile nemișcate. SEXT., *Adv. math.*, X 46 Pretind că nu există (mișcare) adepții lui Parmenides și ai lui Melissos, pe care Aristotel [într-unul din dialogii săi, referindu-se la pasajul abia citat din «Theaitetos»] îi numește στασιώτας și ἀφυσίκους: στασιώτας de la στάσις («oprire în loc»), ἀφυσίκους de la faptul că începutul mișcării e natura (φύσις), împotriva căreia s-au ridicat pretinzând că nimic nu se mișcă.

27. ARISTOT., *Phys.*, III 6, 207 a 9 Într-adevăr, așa se definește totul: ceva din care nimic nu lipsește, cum ar fi un om întreg sau o ladă întreagă. Și anume atât când e vorba de obiecte particulare, cât și în înțelesul absolut al cuvântului: acel «tot», bunăoară, în afară de care nu există nimic; căci lucrul din care ceva există de sine stătător nu-i tot, orice ar fi acest ceva. «Tot», iarăși, și «complet» sunt ori unul și același lucru, ori foarte apropiate ca înțeles. Într-adevăr, nimic nu-i complet, ce nu-i sfârșit; iar sfârșit înseamnă margine. Iată de ce trebuie să credem că Parmenides a grăit mai bine decât Melissos: pentru acesta nemărginitul e una

εἰρηκέναι· ὁ μὲν γὰρ τὸ ἄπειρον ὅλον φησίν, ὁ δὲ τὸ ὅλον πεπεράνθαι 'μεσσόθεν ἰσοπαλές' [B 8, 44].

28. SIMPL., Phys., 115, 11 τὸν Παρμενίδου λόγον, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος ἱστορεῖ, ὁ μὲν Θεόφραστος οὕτως ἐκτίθεται ἐν τῷι πρώτωι τῆς Φυσικῆς ἱστορίας [Phys. Op. 7. D. 483] 'τὸ παρὰ τὸ ὂν οὐκ ὄν· τὸ οὐκ ὂν οὐδέν· ἓν ἄρα τὸ ὄν', Εὔδημος δὲ οὕτως 'τὸ παρὰ τὸ ὂν οὐκ ὄν, ἀλλὰ καὶ μοναχῶς λέγεται τὸ ὄν· ἓν ἄρα τὸ ὄν'. τοῦτο δὲ εἰ μὲν ἀλλαχοῦ που γέγραφεν οὕτως σαφῶς Εὔδημος, οὐκ ἔχω λέγειν· ἐν δὲ τοῖς Φυσικοῖς [fr. 11 Sp.] περὶ Παρμενίδου τάδε γράφει, ἐξ ὧν ἴσως συναγαγεῖν τὸ εἰρημένον δυνατόν· 'Π. δὲ οὐ φαίνεται δεικνύειν ὅτι ἓν τὸ ὄν, οὐδὲ εἴ τις αὐτῶι συγχωρήσειε μοναχῶς λέγεσθαι τὸ ὄν, εἰ μὴ τὸ ἐν τῶι τί κατηγορούμενον ἑκάστου ὥσπερ τῶν ἀνθρώπων ὁ ἄνθρωπος. καὶ ἀποδιδομένων τῶν λόγων καθ' ἕκαστον ἐνυπάρξει ὁ τοῦ ὄντος λόγος ἐν ἅπασιν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὥσπερ καὶ ὁ τοῦ ζώιου ἐν τοῖς ζώιοις. ὥσπερ δὲ εἰ πάντα εἴη τὰ ὄντα καλὰ καὶ μηθὲν εἴη λαβεῖν ὃ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἕν γε τὸ καλὸν ἀλλὰ πολλά (τὸ μὲν γὰρ χρῶμα καλὸν ἔσται τὸ δὲ ἐπιτήδευμα τὸ δὲ ὁτιδήποτε), οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἓν οὐδὲ τὸ αὐτό· ἕτερον μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ, ἄλλο δὲ τὸ πῦρ. Παρμενίδου μὲν οὖν <οὐκ ἂν> ἀγασθείη τις ἀναξιοπίστοις ἀκολουθήσαντος λόγοις καὶ ὑπὸ τοιούτων ἀπατηθέντος, ἃ οὔπω τότε διεσαφεῖτο (οὔτε γὰρ τὸ πολλαχῶς ἔλεγεν οὐδείς, ἀλλὰ Πλάτων πρῶτος τὸ δισσὸν εἰσήγαγεν, οὔτε τὸ καθ' αὑτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός)· φαίνεταί τε ὑπὸ τούτων διαψευσθῆναι. ταῦτα δὲ ἐκ τῶν λόγων καὶ ἐκ τῶν ἀντιλογιῶν ἐθεωρήθη καὶ τὸ συλλογίζεσθαι· οὐ γὰρ συνεχωρεῖτο, εἰ μὴ φαίνοιτο ἀναγκαῖον. οἱ δὲ πρότερον ἀναποδείκτως ἀπεφαίνοντο'.

cu totul, pentru celălalt totul e mărginit, «deopotrivă cumpănit față de mijloc» [B 8, 44].

28. SIMPL., *Phys.*, 115, 11 După spusa lui Alexandru, raționamentul lui Parmenides e redat de Theofrast în această formă, în cea dintâi carte a *Istoriei naturale* [*Phys. op.*, 7 D. 483]: «ce-i afară de ființă e neființă; neființa nu e nimic, ființa e daruna»; iar de Eudemos: «ce-i afară de ființă e neființă, despre ființă se vorbește la singular, ființa e dar una». Dacă Eudemos a scris lucrulacesta lămurit în vreun alt loc, n-aș putea spune; în *Fizică* [fr. 11 Sp.] scrie însă despre Parmenides cele ce urmează, din care ar fi poate cu putință să se scoată formula amintită: «Parmenides nu pare a fi dovedit că ființa e una, – chiar admițând cu el că despre ființă se vorbește la singular, – ci numai că unic e ceea ce se spune despre fiece lucru sub raportul naturii lui: bunăoară, în cazul oamenilor, omul. Astfel, dacă am considera predicatul fiecărui lucru în parte, am găsi că una și aceeași e în toate ideea ființei, așa cum, laanimale, una și aceeași e ideea de animal. După cum, prin urmare, dacă toate ființele ar fi frumoase și nu s-ar găsi nimic care să nu fie frumos, s-ar chema că frumoase sunt toate, dar nu și că frumosul e unu, ci multiplu (putând fi frumoasă o culoare, o deprindere sau orice altceva), tot astfel despre lucrurile toate se va putea spune că au ființă, dar nu una și aceeași ființă: căci una e apa și alta e focul. Că Parmenides a urmat un raționament nevrednic de crezare și s-a lăsat amăgit de el, nimeni nu trebuie să se mire, câtă vreme lucrurile acestea nu erau bine lămurite (nu se ajunsese să se vorbească de pluralitate, – Platon fiind cel dintâi care a introdus ideea dualității, – nici de esență, nici de accident): tocmai ceea ce pare să-l fi indus în eroare. Asemenea probleme, ca și arta raționamentului, au ajuns a fi gândite teoretic abia după multe afirmații și contraziceri: nimeni, într-adevăr, n-ar mai fi admis ceva care, logic, nu i s-ar fi părut necesar. Cei vechi, în schimb, afirmau fără să și dovedească».

29. AËT., I 24, 1 (D. 320) Π. καὶ Μέλισσος ἀνήιρουν γένεσιν καὶ φθορὰν διὰ τὸ νομίζειν τὸ πᾶν ἀκίνητον.

30. AMMON., De interpr., p. 133, 16 Busse πρῶτον μὲν γάρ, ὡς ὁ Τίμαιος [p. 27 C] ἡμᾶς ἐδίδαξε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης θεολογῶν ἀποφαίνεται καὶ πρὸ τούτων ὁ Π., οὐχ ὁ παρὰ Πλάτωνι μόνον [p. 137 A], ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις ἔπεσιν, οὐδέν ἐστι παρὰ τοῖς θεοῖς οὔτε παρεληλυθὸς οὔτε μέλλον, εἴ γε τούτων μὲν ἑκάτερον οὐκ ὄν, τὸ μὲν οὐκέτι τὸ δὲ οὔπω, καὶ τὸ μὲν μεταβεβληκὸς τὸ δὲ πεφυκὸς μεταβάλλειν, τὰ δὲ τοιαῦτα τοῖς ὄντως οὖσι καὶ μεταβολὴν οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν ἐπιδεχομένοις προσαρμόττειν ἀμήχανον.

31. AËT., I 7, 26 (D. 303) Π. τὸ ἀκίνητον καὶ πεπερασμένον σφαιροειδές [sc. θεὸν εἶναι].

32. — I 25, 3 (D. 321) Π. καὶ Δημόκριτος πάντα κατ' ἀνάγκην· τὴν αὐτὴν δὲ εἶναι εἱμαρμένην καὶ δίκην καὶ πρόνοιαν καὶ κοσμοποιόν.

33. CLEM., Protr., 5, 64 (I 49, 2 St.) Π. δὲ ὁ Ἐλεάτης θεοὺς εἰσηγήσατο πῦρ καὶ γῆν.

34. PLUT., Adv.Colot., 13, p. 1114D ὁ δ' [*Parmenides*] ἀναιρεῖ μὲν οὐδετέραν φύσιν [sc. τῶν νοητῶν καὶ δοξαστῶν], ἑκατέραι δ' ἀποδιδοὺς τὸ προσῆκον εἰς μὲν τὴν τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντος ἰδέαν τίθεται τὸ νοητόν, ὃν μὲν ὡς ἀίδιον καὶ ἄφθαρτον, ἓν δ' ὁμοιότητι πρὸς αὐτὸ καὶ τῶι μὴδέχεσθαι διαφορὰν προσαγορεύσας, εἰς δὲ τὴν ἄτακτον καὶ φερομένην τὸ αἰσθητόν, ὧν καὶ κριτήριον ἰδεῖν ἔστιν 'ἠμὲν ... ἦτορ' [B 1, 29] τοῦ νοητοῦ καὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχοντος ὡσαύτως ἁπτόμενον 'ἠδὲ ... ἀληθής' [B 1, 30] διὰ τὸ παντοδαπὰς μεταβολὰς καὶ πάθη καὶ ἀνομοιότητας δεχομένοις ὁμιλεῖν πράγμασι. SIMPL.,

29. AËT., I 24, 1 (D. 320) **Parmenides și Melissos suprimau nașterea și pieirea, întrucât credeau că totul e nemișcat.**

30. AMMON., *De interpr.*, p. 133, 16 Busse. **În primul rând, așa cum ne-a învățat *Timaios* [p. 27 C] și cum arată și Aristotel, vorbind de divinitate[22], iar înaintea tuturor Parmenides, – nu numai al lui Platon [p. 137 A], dar și acel al propriilor sale versuri, – nu există pentru zei trecut și viitor, de vreme ce nici unul din acestea n-are ființă (unul nu mai e, altul nu-i încă; unul e schimbare săvârșită, altul, ce va să vie): ceea ce face că asemenea concepte nu se potrivesc celor ce există cu adevărat și nu admit nici măcar ideea unei schimbări[23].**

31. AËT., I 7, 26 (D. 303) **Parmenides zice că sfera nemișcată și mărginită [*e divinitatea*].**

32. — I 25, 3 (D. 321) **Parmenides și Democrit fac să decurgă totul potrivit necesității: aceasta e pentru ei și soartă și dreptate și providență și făcătoare a Universului.**

33. CLEM., *Protr.*, 5. 64 (I 49, 2 St.) **Parmenides eleatul a introdus ca zei focul și pământul.**

34. PLUT., *Adv. Colot.*, 13, p. 1114 D **Acesta [*Parmenides*] nu tăgăduiește nici una din cele două naturi [*a lucrurilor inteligibile și a celor părelnice*], ci, dând fiecăreia ce i se cuvine, pune inteligibilul în ideea unității și a ființei (ființă, întrucât veșnică și nepieritoare; una, din pricina identității cu sine și pentru că nu suferă variații), iar sensibilul în aceea a dezordinii și a mișcării. Un criteriu al adevărului acestora se poate vedea în versul: «nezdruncinatul suflet al binerotunjitului Adevăr» [B 1, 29], care privește inteligibilul și, totodată, și «părerile muritorilor, în care nu-i credință adevărată» [B 1, 30], din pricina atingerii cu lucruri ce încearcă tot soiul de schimbări, de suferințe și de nepotriviri.**

Phys., 39, 10 δοξαστὸν οὖν καὶ ἀπατηλὸν τοῦτον καλεῖ τὸν λόγον οὐχ ὡς ψευδῆ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τῆς νοητῆς ἀληθείας εἰς τὸ φαινόμενον καὶ δυκοῦν τὸ αἰσθητὸν ἐκπεπτωκότα. SIMPL., Phys., p. 25, 15 καὶ τῶν πεπερασμένας [sc. ἀρχὰς λεγόντων] οἱ μὲν δύο, ὡς Π. ἐν τοῖς πρὸς δόξαν, πῦρ καὶ γῆν ἢ μᾶλλον φῶς καὶ σκότος.

35. ARISTOT., De gen. et corr., B 3. 330 b 13 οἱ δ' εὐθὺς δύο ποιοῦντες ὥσπερ Π. πῦρ καὶ γῆν, τὰ μεταξὺ μείγματα ποιοῦσι τούτων οἷον ἀέρα καὶ ὕδωρ. B 9. 336a 3 ἐπειδὴ γὰρ πέφυκεν, ὥς φασι, τὸ μὲν θερμὸν διακρίνειν τὸ δὲ ψυχρὸν συνιστάναι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τὸ μὲν ποιεῖν τὸ δὲ πάσχειν, ἐκ τούτων λέγουσι καὶ διὰ τούτων ἅπαντα τἆλλα γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι. CIC. Ac. II 37, 118 *P. ignem qui moveat, terram quae ab eo formetur.* [după Theofr., Phys. op.: cf. A 23].

36. AËT. II 1, 2 (D. 327) Π., Μέλισσος ... ἕνα τὸν κόσμον. 4, 11 (D. 332) Ξενοφάνης, Π., Μέλισσος ἀγένητον καὶ ἀίδιον καὶ ἄφθαρτον τὸν κόσμον.

37. — II 7, 1 (D. 335 cf. B 12) Π. στεφάνας εἶναι περιπεπλεγμένας, ἐπαλλήλους, τὴν μὲν ἐκ τοῦ ἀραιοῦ, τὴν δὲ ἐκ τοῦ πυκνοῦ· μικτὰς δὲ ἄλλας ἐκ φωτὸς καὶ σκότους μεταξὺ τούτων. καὶ τὸ περιέχον δὲ πάσας τείχους δίκην στερεὸν ὑπάρχειν, ὑφ' ὧι πυρώδης στεφάνη, καὶ τὸ μεσαίτατον πασῶν στερεόν, <ὑφ' ὧι> πάλιν πυρώδης [sc. στεφάνη]. τῶν δὲ συμμιγῶν τὴν μεσαιτάτην ἁπάσαις <ἀρχήν> τε καὶ <αἰτίαν> κινήσεως καὶ γενέσεως ὑπάρχειν, ἥντινα καὶ δαίμονα κυβερνῆτιν [cf. B 12, 3] καὶ κληιδοῦχον [B 1, 14] ἐπονομάζει Δίκην τε καὶ Ἀνάγκην [B 8, 30; 10, 6]. καὶ τῆς μὲν γῆς ἀπόκρισιν εἶναι τὸν ἀέρα διὰ τὴν βιαιοτέραν αὐτῆς ἐξατμισθέντα πίλησιν, τοῦ δὲ πυρὸς ἀναπνοὴν τὸν ἥλιον καὶ

SIMPL., *Phys.*, 39, 10 Raționamentul acesta îl numește «părelnic» și «înșelător», ca unul ce n-ar fi cu totul mincinos, ci numai căzut din domeniul adevărului inteligibil în acel al sensibilului, aparent și supus părerii. SIMPL., *Phys.*, 25, 15 Din cei ce socot că [*elementele*] ar fi mărginite la număr, unii pomenesc două, ca Parmenides, când vorbește despre părere: focul și pământul sau, mai bine zis, lumina și întunericul.

35. ARISTOT., *De gen. et. corr.*, B 3.330 b 13 Cei ce nu se sfiesc să susțină existența a două principii, ca Parmenides focul și pământul, consideră elementele intermediare ca amestecuri ale acestora, cum ar fi aerul și apa. – B 9.336 a 3 De vreme ce, așa cum pretind ei, caldul are darul să despartă și recele să unească[24], iar din celelalte unul e activ și altul pasiv, ajung să afirme că din acestea și prin acestea se nasc și pier toate celelalte. CIC., *Acad.*, II 37, 118 Pentru Parmenides, focul determină mișcarea, iar pământul e creat de el... [după Theofr., *Phys. op.*: cf. A 23].

36. AËT., II 1, 2 (D. 327) Parmenides și Melissos *pretind* că Universul e unul – 4, 11 (D. 332) Xenofanes, Parmenides, Melissos susțin că Universul e nenăscut, veșnic și nepieritor.

37. — II 7, 1 (D. 335; cf. B 12) Parmenides zice că ar exista coroane[25] concentrice dispuse alternativ, una de element rar, alta de element des; printre ele[26], altele formate dintr-un amestec de lumină și întuneric. Ceea ce le cuprinde pe toate, în chip de zid, e solid, având dedesubt o coroană de foc. Dintre cununile făcute din amestec, cea mai din mijloc e pentru toate <începutul> și <cauza[27]> mișcării și a nașterii: de aceea o și cheamă «divinitate cârmuitoare» [cf. B 12, 3] și «păstrătoare a cheilor» [B 1, 14], Dreptate și Necesitate [B 8, 30; 10, 6]. Mai spune că aerul ar fi o secreție a Pământului, emanată din pricina unei apăsări mai puternice decât el, și că Soarele și Calea Laptelui ar fi exhalații ale focului

τὸν γαλαξίαν [cf. B 11, 2] κύκλον. συμμιγῆ δ' ἐξ ἀμφοῖν εἶναι τὴν σελήνην, τοῦ τ' ἀέρος καὶ τοῦ πυρός. περιστάντος δ' ἀνωτάτω πάντων τοῦ αἰθέρος ὑπ' αὐτῶι τὸ πυρῶδες ὑποταγῆναι τοῦθ' ὅπερ κεκλήκαμεν οὐρανόν, ὑφ' ὧι ἤδη τὰ περίγεια. CIC., De nat. deor., I 11, 28 *nam P. quidem commenticium quiddam: coronae simile efficit* (στεφάνην appellat), *continentem ardorum <et> lucis orbem qui cingit caelum, quem appellat deum; in quo neque figuram divinam neque sensum quisquam suspicari potest, multaque eiusdem <modi> monstra: quippe qui Bellum, qui Discordiam, qui Cupiditatem* [B 13] *ceteraque generis eiusdem ad deum revocat, quae vel morbo vel somno vel oblivione vel vetustate delentur; eademque de sideribus, quae reprehensa in alio iam in hoc omittantur.*

38. AËT. II 11, 4 (D. 340) Π., Ἡράκλειτος, Στράτων, Ζήνων πύρινον εἶναι τὸν οὐρανόν.

39. — II 13, 8 (D. 342) Π. καὶ Ἡράκλειτος πιλήματα πυρὸς τὰ ἄστρα.

40. ANONYM. BYZANT., ed. Treu p. 52, 19 [Isag. in Arat., II 14 p. 318, 15 Maass] καὶ τῶν μὲν ἀπλανῶν τῶν σὺν τῶι παντὶ περιαγομένων τὰ μὲν ἀκατονόμαστα ἡμῖν καὶ ἀπερίληπτα, ὡς καὶ Π. ὁ φυσικὸς εἴρηκε, τὰ δὲ κατωνομασμένα ἕως ἕκτου μεγέθους χίλιά εἰσι κατὰ τὸν Ἄρατον.

40a. AËT. II 15, 4 (D. 345) Π. πρῶτον μὲν τάττει τὸν Ἑῷον, τὸν αὐτὸν δὲ νομιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ Ἕσπερον, ἐν τῶι αἰθέρι· μεθ' ὃν τὸν ἥλιον, ὑφ' ὧι τοὺς ἐν τῶι πυρώδει ἀστέρας, ὅπερ οὐρανὸν καλεῖ [B 10, 5]. DIOG. LAËRT., VIII 14 (Pythagoras) πρῶτόν τε Ἕσπερον καὶ Φωσφόρον τὸν αὐτὸν εἰπεῖν, ὥς φησι Παρμενίδης. [Cf. A 1 §23].

[B 11, 2]. La rândul ei, Luna e un amestec al acestor două elemente, aerul și focul. Dedesubtul eterului, care ocupă locul cel mai înalt, e așezată regiunea de foc căreia i s-a zis «cer»; sub aceasta, ceea ce împresoară Pământul. CIC., *De nat. deor.*, I 11, 28... barem Parmenides, ceva pe de-a-ntregul născocit: un brâu de foc asemenea unei cununi (îi și zice στεφάνη) și un cerc de lumină ce încinge cerul, căruia îi dă numele de «zeu», închipuire în care nu se poate descoperi nici vreun chip divin, nici vreo noimă. Apoi alte multe asemenea ciudățenii, ca unul pentru care Războiul, Dihonia, Dragostea [B 13] și altele de același soi au ceva comun cu divinitatea, – porniri pe care le șterg fie boala, fie somnul, fie uitarea, fie vremea. Observații de același fel ar fi de făcut și despre stele; cum însă asemenea critici am mai ridicat în legătură cu alt filosof, le las acum la o parte.

38. AËT., II 11, 4 (D. 340) Parmenides, Heraclit, Straton și Zenon spun că cerul ar fi de foc.

39. — II 13, 8 (D. 342) Parmenides și Heraclit spun că stelele ar fi [*masse de*] foc condensat.

40. ANONYM. BYZANT., ed. Treu p. 52, 19 [*Isag. in Arat.*, II 14, p. 318, 15 Maass] Dintre stelele fixe, ce se învârtesc cu tot Universul, unele, cum a spus și Parmenides naturalistul, n-au nume și nici nu pot fi cunoscute de noi; cele ce au nume, până la mărimea a șasea[28], sunt în număr de o mie, după Aratos.

40a. AËT., II 15, 4 (D. 345) În eter, Parmenides situează în primul rând Luceafărul de dimineață (*Heoios*), care pentru el e tot una cu Luceafărul de seară (*Hesperos*): peurmă Soarele, sub care situează stelele, în zona de foc pe care o numește cer [B 10, 5] – DIOG. LAËRT., VIII 14 Cum spune Parmenides, (Pythagoras) a fost cel dintâi care a susținut că Luceafărul de seară și Luceafărul de dimineață sunt unul și același [cf. A 1 §23].

41. AËT., II 20, 8 (D. 349) Π. καὶ Μητρόδωρος πύρινον ὑπάρχειν τὸν ἥλιον.

42. — II 25, 3 (D. 356) Π. πυρίνην [sc. εἶναι τὴν σελήνην]. 26, 2 (D. 357) Π. ἴσην τῶι ἡλίωι [sc. εἶναι τὴν σελήνην]· καὶ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ φωτίζεται. 28, 5 (D. 358) Θαλῆς πρῶτος ἔφη ὑπὸ τοῦ ἡλίου φωτίζεσθαι. Πυθαγόρας, Παρμ. ... ὁμοίως. [Cf. B 21].

43. — II 20, 8a (D. 349) Π. τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐκ τοῦ γαλαξίου κύκλου ἀποκριθῆναι, τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ ἀραιοτέρου μίγματος ὃ δὴ θερμόν, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ πυκνοτέρου ὅπερ ψυχρόν.

43a. — III 1, 4 (D. 365.) Π. τὸ τοῦ πυκνοῦ καὶ τοῦ ἀραιοῦ μῖγμα γαλακτοειδὲς ἀποτελέσαι χρῶμα.

44. DIOG. LAËRT., VIII 48 (Pythagoras) ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν οὐρανὸν πρῶτον ὀνομάσαι κόσμον καὶ τὴν γῆν στρογγύλην, ὡς δὲ Θεόφραστος [Phys. Op. 17] Παρμενίδην, ὡς δὲ Ζήνων Ἡσίοδον. [Cf. A 1, supra, p. 78] AËT., III 15, 7 (D. 380) Π., Δημόκριτος διὰ τὸ πανταχόθεν ἴσον ἀφεστῶσαν [τὴν γῆν] μένειν ἐπὶ τῆς ἰσορροπίας οὐκ ἔχουσαν αἰτίαν δι' ἣν δεῦρο μᾶλλον ἢ ἐκεῖσε ῥέψειεν ἄν· διὰ τοῦτο μόνον μὲν κραδαίνεσθαι, μὴ κινεῖσθαι δέ. ANATOL., p. 30 Heib. πρὸς τούτοις ἔλεγον (pythagorici) περὶ τὸ μέσον τῶν τεσσάρων στοιχείων κεῖσθαί τινα ἑναδικὸν διάπυρον κύβον, οὗ τὴν μεσότητα τῆς θέσεως καὶ Ὅμηρον εἰδέναι λέγοντα 'τόσσον ἔνερθ' Ἀΐδαο ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης' [Il., VIII 16]. ἐοίκασι δὲ κατά γε τοῦτο κατηκολουθηκέναι τοῖς Πυθαγορικοῖς οἵ τε περὶ Ἐμπεδοκλέα καὶ Παρμενίδην καὶ σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν πάλαι σοφῶν, φάμενοι τὴν μοναδικὴν φύσιν Ἑστίας τρόπον ἐν μέσωι ἱδρῦσθαι καὶ διὰ τὸ ἰσόρροπον φυλάσσειν τὴν αὐτὴν ἕδραν [cf. THEOL. ARITHM., p. 6 De Falco].

41. AËT., II 20, 8 (D. 349) **Parmenides și Metrodoros zic că Soarele ar fi de foc.**

42. — II 25, 3 (D. 356) **Parmenides zice că (*Luna ar fi*) de foc.** – 26, 2 (D. 357) **Parmenides zice că (*Luna*) e egală cu Soarele și luminată de el**[29]. – 28, 5 (D. 358) **Thales cel dintâi a spus că (*Luna*) e luminată de Soare. La fel Pythagoras și Parmenides** [cf. B 21].

43. — II 20, 8 a (D. 349) **Parmenides susține că Soarele și Luna s-ar fi desprins din Calea Laptelui: unul din amestecul mai rar, care e caldul, cealaltă dintr-un amestec mai des, recele.**

43a. — III 1, 4 (D. 365) **După Parmenides, amestecul desului cu rarul ar da o culoare asemenea laptelui.**

44. DIOG. LAËRT., VIII 48 **(Pythagoras) a fost și cel ce a dat mai întâi cerului numele de *cosmos* și a susținut că Pământul e rotund**[30]**; după Theofrast** [*Phys. op.* 17], **meritul acesta ar fi al lui Parmenides; după Zenon, al lui Hesiod** [cf. fr. A 1, *supra*, p. 79]. AËT., III 15, 7 (D. 380) **Parmenides și Democrit spun că Pământul – depărtat, cum e, din toate părțile în aceeași măsură – rămâne în echilibru, neavând motiv să se plece într-o parte mai mult decât în alta; aceasta e și pricina pentru care se clatină, dar nu se mișcă din loc**[31]. ANATOL., p. 30 Heib. **În plus, mai afirmau (pytagoricii) că în mijlocul celor patru elemente s-ar găsi, izolat, un cub de foc, a cărui așezare centrală pare a o fi cunoscut și Homer, când zice: «atât de departe sub Hades, cât e cerul de pământ»** [*Il.*, VIII 16]. **În privința aceasta, de părerea pytagoricilor par să fi fost și adepții lui Empedocles și ai lui Parmenides, și cei mai mulți din înțelepții vechi, când susțin că natura monadică ar fi așezată în mijloc, ca vatra într-o casă, și că-și păstrează locul mulțumită echilibrului** [cf. THEOL. ARITHM., p. 6 De Falco].

44a. STRABO, I 94 φησὶ δὴ ὁ Ποσειδώνιος τῆς εἰς πέντε ζώνας διαιρέσεως ἀρχηγὸν γενέσθαι Παρμενίδην, ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν σχεδόν τι διπλασίαν ἀποφαίνειν τὸ πλάτος τὴν διακεκαυμένην [τῆς μεταξὺ τῶν τροπικῶν] ὑπερπίπτουσαν ἑκατέρων τῶν τροπικῶν εἰς τὸ ἐκτὸς καὶ πρὸς ταῖς εὐκράτοις. Cf. ACHILL., *Isag.*, 31 (67, 27 Maass). AËT. III 11, 4 (D. 377a 8) Π. πρῶτος ἀφώρισε τῆς γῆς τοὺς οἰκουμένους τόπους ὑπὸ ταῖς δυσὶ ζώναις ταῖς τροπικαῖς.

45. MACROB., Somn. Scip., I 14, 20 *Parmenides ex terra et igne* [sc. animam essel. AËT. IV 3, 4 (D. 388) Π. δὲ καὶ Ἵππασος πυρώδη. – IV 5, 5 (D. 391) Π. ἐν ὅλωι τῶι θώρακι τὸ ἡγεμονικόν. – IV 5, 12 (D. 392) Π. καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος ταὐτὸν νοῦν καὶ ψυχήν, καθ' οὓς οὐδὲν ἂν εἴη ζῶιον ἄλογον κυρίως.

46. THEOPHR., De sensu, 1 urm. (D. 499) περὶ δ' αἰσθήσεως αἱ μὲν πολλαὶ καὶ καθόλου δόξαι δύ' εἰσιν· οἱ μὲν γὰρ τῶι ὁμοίωι ποιοῦσιν, οἱ δὲ τῶι ἐναντίωι. Π. μὲν καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Πλάτων τῶι ὁμοίωι, οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Ἡράκλειτον τῶι ἐναντίωι. (3) Π. μὲν γὰρ ὅλως οὐδὲν ἀφώρικεν ἀλλὰ μόνον, ὅτι δυοῖν ὄντοιν στοιχείοιν κατὰ τὸ ὑπερβάλλον ἐστὶν ἡ γνῶσις. ἐὰν γὰρ ὑπεραίρηι τὸ θερμὸν ἢ τὸ ψυχρόν, ἄλλην γίνεσθαι τὴν διάνοιαν, βελτίω δὲ καὶ καθαρωτέραν τὴν διὰ τὸ θερμόν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην δεῖσθαί τινος συμμετρίας· 'ὡς γὰρ ἑκάστοτε, φησίν, ἔχει .. νόημα' (B 16). τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ φρονεῖν ὡς ταὐτὸ λέγει· διὸ καὶ τὴν μνήμην καὶ τὴν λήθην ἀπὸ τούτων γίνεσθαι διὰ τῆς κράσεως· ἂν δ' ἰσάζωσι τῆι μίξει, πότερον ἔσται φρονεῖν ἢ οὔ, καὶ τίς ἡ διάθεσις, οὐδὲν ἔτι διώρικεν. ὅτι δὲ καὶ τῶι ἐναντίωι καθ' αὑτὸ ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, φανερὸν ἐν οἷς φησι τὸν νεκρὸν φωτὸς μὲν καὶ θερμοῦ καὶ φωνῆς

44a. STRABO, I 94 Poseidonios afirmă că autorul împărțirii în cinci zone e Parmenides, dar că acesta atribuie zonei toride o lărgime aproximativ dublă, depășind amândouă tropicele în exterior și spre zonele temperate. Cf. ACHILL., *Isag.*, 31 (67, 27 Maass). AËT., III 11, 4 (D. 377 a 8) Parmenides cel dintâi a fixat zonele locuite ale pământului sub cele două cercuri ale tropicelor[32].

45. MACROB., *Somn. Scip.*, I 14, 20 Parmenides [*spune că sufletul e alcătuit*] din pământ și foc. AËT., IV 3, 4 (D. 338) Parmenides și Hippasos [*au susținut că sufletul e*] de foc. – IV 5, 5 (D. 391) Parmenides [*afirmă*] că facultatea conducătoare își are locul în întreg pieptul. – IV 5, 12 (D. 392) Parmenides și Empedocles și Democrit spun că inteligența și sufletul sunt tot una; după ei, nu există animal cu totul irațional.

46. THEOPHR., *De sensu*, 1 urm. (D. 499) În ce privește senzația, multele păreri generale [*exprimate asupră-i*] se reduc la două: unii cred că e produsă de ceva asemănător, alții de contrariu. Parmenides, Empedocles și Platon sunt pentru similar, adepții lui Anaxagoras și Heraclit pentru contrariu... (3) În general vorbind, Parmenides n-a precizat nimic, afară de faptul că – două fiind elementele – cunoașterea e determinată de elementul precumpănitor. Într-adevăr, [*pretinde el,*] după cum precumpănește caldul sau recele, gândirea e alta, mai bună și mai curată fiind cea prilejuită de cald. Și aceasta însă are nevoie de oarecare măsură: «căci», zice, «după cum de fiecare dată...» [B 16]. Despre simțire și despre gândire spune că ar fi același lucru[33]; de aceea și amintirea și uitarea ar fi pricinuite tot de cald și de rece, potrivit felului cum sunt amestecate; uită însă să precizeze dacă gândirea e posibilă atunci când – în amestec – participarea celor două elemente e egală, și ce soi de întocmire e aceasta. Că percepția i se pare posibilă chiar cu contrariul [*caldului*] singur, reiese limpe-

οὐκ αἰσθάνεσθαι διὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ πυρός, ψυχροῦ δὲ καὶ σιωπῆς καὶ τῶν ἐναντίων αἰσθάνεσθαι. καὶ ὅλως δὲ πᾶν τὸ ὂν ἔχειν τινὰ γνῶσιν. οὕτω μὲν οὖν αὐτὸς ἔοικεν ἀποτέμνεσθαι τῆι φάσει τὰ συμβαίνοντα δυσχερῆ διὰ τὴν ὑπόληψιν.

46a. AËT. V 30, 4 (D. 443, 12) Π. γῆρας γίνεσθαι παρὰ τὴν τοῦ θερμοῦ ὑπόλειψιν.

46b. TERTULL. de anima 45 *somnum ... Empedocles* (fr. A 85) *et P. refrigerationem.*

47. AËT. IV 9, 6 (D. 397b 1) Π., Ἐμπεδοκλῆς, Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος, Ἐπίκουρος, Ἡρακλείδης παρὰ τὰς συμμετρίας τῶν πόρων τὰς κατὰ μέρος αἰσθήσεις γίνεσθαι τοῦ οἰκείου τῶν αἰσθητῶν ἑκάστου ἑκάστηι ἐναρμόττοντος.

48. — (?) IV 13, 9, 10 (D. 404) Ἵππαρχος ἀκτῖνάς φησιν ἀφ' ἑκατέρου τῶν ὀφθαλμῶν ἀποτεινομένας τοῖς πέρασιν αὐτῶν οἱονεὶ χειρῶν ἐπαφαῖς περικαθαπτούσας τοῖς ἐκτὸς σώμασι τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν πρὸς τὸ ὁρατικὸν ἀναδιδόναι. ἔνιοι καὶ Πυθαγόραν τῆι δόξι ταύτηι συνεπιγράφουσιν ἅτε δὴ βεβαιωτὴν τῶν μαθημάτων καὶ πρὸς τούτωι Παρμενίδην ἐμφαίνοντα τοῦτο διὰ τῶν ποιημάτων.

49. PHILODEM., Rhet. fr. inc., 3, 7 [II 169 Sudh.] οὐδὲ κατὰ Π. καὶ Μέλισσον ἓν τὸ πᾶν λέγοντας εἶναι καὶ διὰ τὸ τὰς αἰσθήσεις ψευδεῖς εἶναι. AËT., IV 9, 1 (D. 396, 12) Πυθαγόρας, Ἐμπεδοκλῆς, Ξενοφάνης, Π. ψευδεῖς εἶναι τὰς αἰσθήσεις.

50. AËT., IV 9, 14 (D. 398) Π., Ἐμπεδοκλῆς ἐλλείψει τροφῆς τὴν ὄρεξιν [sc. γίνεσθαι].

de din versurile unde susține că, din lipsa focului, mortul nu simte lumina, nici căldura, nici sunetele, dar că simte frigul, tăcerea și celelalte contrarii. Orice ființă îndeobște e înzestrată astfel de el cu o facultate conoscitivă. Pe calea aceasta a afirmației pare dar a înlătura Parmenides dificultățile ivite de pe urma concepției lui.

46a. AËT., V 30, 4 (D. 443, 12), Parmenides [*zicecă*] bătrânețea e pricinuită de scăderea elementului cald.

46b. TERTUL., *De anima*, 45 Pentru Empedocles [fr. A 85] și Parmenides somnul e răcire.

47. AËT., IV 9, 6 (D. 397 b 1) Parmenides, Empedocles, Anaxagoras, Democrit, Epicur și Herakleides susțin că senzațiile sunt produse de o proporționare a porilor[34], fiecare din obiectele simțite adaptându-se întocmai fiecărei senzații.

48. — (?), IV 13, 9, 10 (D. 404) Hipparchos afirmă că din fiecare ochi pornesc raze alecăror extremități –asemenea atingerii unor mâini – vin în contact cu corpurile externe și procură văzului percepția lor. Unii atribuie părerea și lui Pythagoras, ca unui chezaș al acestor învățături, și pe deasupra și lui Parmenides, care ar fi înfățișat-o în opera lui poetică.

49. PHILODEM., *Rhet. fr. inc.*, 3, 7 (II, 169 Sudh.)... nici cu Parmenides și Melissos, care spun că Totul e Unu și că de aceea senzațiile sunt înșelătoare. AËT., IV 9, 1 (D. 396, 12) Pythagoras, Empedocles, Xenofanes și Parmenides susțin că senzațiile sunt înșelătoare.

50. AËT., IV 9, 14 (D. 398)... după Parmenides și Empedocles, pofta ar fi pricinuită de lipsa de hrană.

51. CENSORIN., 4, 7. 8 *Empedocles ... talequiddam confirmat. primo membra singula ex terra quasi praegnate passim edita, deinde coisse et effecisse solidi hominis materiam igni simul et umoripermixtam ... haec eadem opinioetiam in Parmenide Veliensi fuit pauculis exceptis ab Empedocle dissensis.* Cf. AËT., V 19, 5.

52. ARISTOT., De part. anim., B 2. 648a 25 ἔνιοι γὰρ τὰ ἔνυδρα τῶν πεζῶν θερμότερά φασιν εἶναι, λέγοντες ὡς ἐπανισοῖ τὴν ψυχρότητα τοῦ τόπου ἡ τῆς φύσεως αὐτῶν θερμότης, καὶ τὰ ἄναιμα τῶν ἐναίμων καὶ τὰ θήλεα τῶν ἀρρένων, οἷον Π. τὰς γυναῖκας τῶν ἀνδρῶν θερμοτέρας εἶναί φησι καὶ ἕτεροί τινες, ὡς διὰ τὴν θερμότητα καὶ πολυαιμούσαις γινομένων τῶν γυναικείων, Ἐμπεδοκλῆς δὲ τοὐναντίον.

53. AËT., V 7, 2 (D. 41) Π. ἀντιστρόφως· τὰ μὲν πρὸς ταῖς ἄρκτοις ἄρρενα βλαστῆσαι (τοῦ γὰρ πυκνοῦ μετέχειν πλείονος), τὰ δὲ πρὸς ταῖς μεσημβρίαις θήλεα παρὰ τὴν ἀραιότητα. 7, 4 (D. 420) Ἀναξαγόρας, Π. τὰ μὲν ἐκ τῶν δεξιῶν [sc. σπέρματα] καταβάλλεσθαι εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῆς μήτρας, τὰ δ' ἐκ τῶν ἀριστερῶν εἰς τὰ ἀριστερά. εἰ δ' ἐναλλαγείη τὰ τῆς καταβολῆς, γίνεσθαι θήλεα. Cf. ARISTOT., De gen. anim., IV 1. 763 b 30. CENSORIN., 5, 2 *igitur semen unde exeat inter sapientiae professores non constat. P. enim tum ex dextris tum e laevis partibus oriri putavit.*

54. AËT., V 11, 2 (D. 422) Π. ὅταν μὲν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς μήτρας ὁ γόνος ἀποκριθῇι, τοῖς πατράσιν, ὅταν δὲ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, ταῖς μητράσιν [sc. ὅμοια τὰ τέκνα γίνεσθαι]. CENSORIN., 6, 8 *ceterum Parmenidis sententia est, cum dexterae partes semina dederint, tunc filios esse patri consimiles, cum laevae, tunc matri.* 6, 5 *at inter se certare feminas et maris et penes utrum victoria sit, eius habitum referri auctor est Parmenides.* Cf.

51. CENSORIN., 4, 7. 8 Empedocles... susține și el cam tot așa ceva. Din pământul parcă greu, ar fi ieșit la iveală mai întâi membrele izolate, care s-ar fi reunit apoi alcătuind substanța omului întreg, amestec de foc și de apă... Această părere se întâlnește și la Parmenides cel din Velia, care, cu excepția câtorva amănunte, nu se depărtează[35] de Empedocles. Cf. AËT., V 19, 5.

52. ARISTOT., *De part. anim.*, B 2. 648 a 25 Unii susțin că viețuitoarele acvatice sunt mai calde decât cele de uscat, pretinzând că propria lor căldură trebuie să compenseze răceala elementului în care trăiesc, și tot astfel că animalele lipsite de sânge ar fi mai calde decât cele cu sânge, și femelele decât masculii. Parmenides, bunăoară, și alți câțiva afirmă că femeile sunt mai calde decât bărbații și că acestei călduri, cum și faptului că au mai mult sânge, s-ar datora menstruația; Empedocles, tocmai pe dos...

53. AËT., V 7, 2 (D. 419) Parmenides dimpotrivă: regiunile nordice produc masculi (ca unele înzestrate cu mai mult element dens), regiunile sudice femele, din pricina elementului rar. – 7, 4 (D. 420) Anaxagoras și Parmenides pretind că sămânța din dreapta e zvârlită în dreapta uterului și cea din stânga în stânga. Dacă se schimbă direcția ejaculării, se naște parte femeiască. Cf. ARISTOT., *De gen. anim.*, IV 1. 763 b 30. CENSORIN., 5, 2 Dascălii de înțelepciune nu sunt lămuriți de unde vine sămânța. Parmenides o dată e de părere că se formează în partea dreaptă, o dată în stânga.

54. AËT., V 11, 2 (D. 422) Parmenides e de părere că atunci când ovulul se desprinde din partea dreaptă a uterului [*copiii seamănă cu*] tații, atunci când se desprinde din stânga, cu mamele. CENSORIN., 6, 8 Dealtminteri e de părerea lui Parmenides că atunci când sămânța vine din dreapta, copiii sunt asemenea tatălui, când vine din stânga, asemenea mamei. – 6, 5 Parmenides afirmă că între bărbat și femeie e o luptă și că [*pruncul*] re-

LACTANT., de opif., 12, 12 *dispares quoque naturae hoc modo fieri putantur: cum forte in laevam uteri partem masculinae stirpis semen inciderit, marem quidem gigni opinatio est, sed quia sit in feminina parte conceptus, aliquid in se habere femineum supra quam decus virile patiatur, vel formam insignem vel nimium candorem vel corporis levitatem vel artus delicatos vel staturam brevem vel vocem gracilem vel animum inbecillum vel ex hisplura. item si partem in dexteram semen feminini generis influxerit, feminam quidem procreari, sed quoniam in masculina parte concepta sit, habere in se aliquid virilitatis ultra quam sexus ratio permittat, aut valida membra aut immoderatam longitudinem aut fuscum colorem aut hispidam faciem aut vultum indecorum aut vocem robustam aut animum audacem aut ex his plura* [cf. B 18].

produce trăsăturile celui de partea cui e biruința. Cf. LACTANT., *De opif.*, 12, 12 Se crede că firile amestecate se nasc în acest chip. Când se întâmplăca sămânța bărbătească să cadă în partea stângă a uterului, părerea e că se naște un bărbat, dar că, din pricină că a fost zămislit în partea femeiască, păstrează în firea lui ceva de femeie, – mai mult decât se potrivește felului bărbatului: ori o frumusețe deosebită. ori prea multă albeață, ori ușurință a trupului, ori mădulare gingașe, ori statură joasă, ori glas subțire, ori suflet moleșit, ori mai multe trăsături de felul acesta. Tot astfel, dacă sămânța femeiască lunecă în partea dreaptă [*a uterului*], se naște o femeie, dar, întrucât se zămislește în partea hărăzită bărbaților, are în ea ceva mai bărbătesc decât se cade sexului, sau membre viguroase, sau înălțime prea mare, sau culoare închisă, sau față păroasă, sau chip urât, sau glas puternic, sau suflet cutezător, sau mai multe trăsături de acestea [Cf. B 18].

ΠΑΡΜΕΝΙΔΟΥ ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

1. 1–30 SEXT., VII 111şi urm. ὁ δὲ γνώριμος αὐτοῦ [al lui Xenofanes] Π. τοῦ μὲν δοξαστοῦ λόγου κατέγνω, φημὶ δὲ τοῦ ἀσθενεῖς ἔχοντος ὑπολήψεις, τὸν δ' ἐπιστημονικόν, τουτέστι τὸν ἀδιάπτωτον, ὑπέθετο κριτήριον, ἀποστὰς καὶ τῆς τῶν αἰσθήσεων πίστεως· ἐναρχόμενος γοῦν τοῦ Περὶ φύσεως γράφει τὸν τρόπον τοῦτον· "ἵπποι .. ἀληθής" (inclusiv ἀλλὰ σὺ .. λείπεται acum B 7, 2–7). Urmează parafraza lui Sextus, §112-114: ἐν τούτοις γὰρ ὁ Παρμενίδης ἵππους μέν φησιν αὐτὸν φέρειν τὰς ἀλόγους τῆς ψυχῆς ὁρμάς τε καὶ ὀρέξεις (1), κατὰ δὲ τὴν πολύφημον ὁδὸν τοῦ δαίμονος πορεύεσθαι τὴν κατὰ τὸν φιλόσοφον λόγον θεωρίαν, ὃς λόγος προπομποῦ δαίμονος τρόπον ἐπὶ τὴν ἁπάντων ὁδηγεῖ γνῶσιν (2.3), κούρας δ' αὐτοῦ προάγειν τὰς αἰσθήσεις (5), ὧν τὰς μὲν ἀκοὰς αἰνίττεται ἐν τῶι λέγειν 'δοιοῖς ... κύκλοις' (7. 8), τουτέστι τοῖς τῶν ὤτων, τὴν φωνὴν δι' ὧν καταδέχονται, τὰς δὲ ὁράσεις Ἡλιάδας κούρας κέκληκε (9), δώματα μὲν Νυκτὸς ἀπολιπούσας (9) 'ἐς φάος <δὲ> ὠσαμένας' (10) διὰ τὸ μὴ χωρὶς φωτὸς γίνεσθαι τὴν χρῆσιν αὐτῶν. ἐπὶ δὲ τὴν 'πολύποινον' ἐλθεῖν Δίκην καὶ ἔχουσαν 'κληῖδας ἀμοιβούς' (14), τὴν διάνοιαν ἀσφαλεῖς ἔχουσαν τὰς τῶν πραγμάτων καταλήψεις. ἥτις αὐτὸν ὑποδεξαμένη (22) ἐπαγγέλλεται δύο ταῦτα διδάξειν 'ἠμὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεμὲς ἦτορ' (29), ὅπερ ἐστὶ τὸ τῆς ἐπιστήμης ἀμετακίνητον βῆμα, ἕτερον δὲ 'βροτῶν δόξας ... ἀληθής' (30), τουτέστι τὸ ἐν δόξηι κείμενον πᾶν, ὅτι ἦν ἀβέβαιον. 28–32 SIMPL., De. cael., S57, 20

B) FRAGMENTE

DESPRE NATURĂ[1]

1. – 1-30 SEXT., VII, 111 și urm. Discipolul acestuia [*alluiXenofanes*] Parmenides disprețuia raționamentul de opinie, vreau să spun întemeiat pe reprezentări lipsite de temei, și lua drept criteriu raționamentul științific, cu alte cuvinte fără greș, tăgăduind în același timp orice crezare senzațiilor. La începutul poemului *Despre natură* se exprimă în felul următor: «iepele ce mă poartă...» [v. 1-30 și fr. B 8, 1-6]. *Urmează parafraza lui Sextus,* §112-114; «în aceste versuri, Parmenides zice[2] că e dus de *iepe*, adică de pornirile iraționale ale sufletului și de pofte (1); că înaintează pe *calea mult lăudată a zeiței*, revine a spune speculația întemeiată pe raționamentul filosofic, care raționament, în chip de divinitate însoțitoare, călăuzește spre știința universală (2.3); că îl conduc *copile*, adică senzațiile (5), dintre care pomenește auzul, atunci când vorbește de «două... cercuri» (7.8), altfel spus cercurile urechilor, prin care acestea primesc sunetele; numește ochii *copile ale Soarelui* (9), care părăsesc *lăcașurile Nopții* (9) și *năzuiesc spre lumină* (10), pentru că folosirea lor nu e cu putință fără lumină. Zice că se îndreaptă spre *Dreptatea amarnic pedepsitoare*, în ale cărei mâini stau *chei ce închid și deschid* (14), cu alte cuvinte rațiunea înzestrată cu înțelegerea sigură a lucrurilor. *Primindu-l* (22), aceasta îi spune că-l învață două lucruri: unul, *sufletulneînfricat al adevărului lesne de crezut*[3] (29), adică altarul nezdruncinat al științei, altul, *părerile muritorilor*... (30), adică tot ce se bizuie pe părere, care e nesigură. – 28-32

οἱ δὲ ἄνδρες ἐκεῖνοι διττὴν ὑπόστασιν ὑπετίθεντο, τὴν μὲν τοῦ ὄντως ὄντος τοῦ νοητοῦ, τὴν δὲ τοῦ γινομένου τοῦ αἰσθητοῦ, ὅπερ οὐκ ἠξίουν καλεῖν ὂν ἁπλῶς, ἀλλὰ δοκοῦν ὄν. διὸ περὶ τὸ ὂν ἀλήθειαν εἶναί φησι, περὶ δὲ τὸ γινόμενον δόξαν. λέγει γοῦν ὁ Π. ‘χρεὼ ... περῶντα’ (28 şi urm.).

ἵπποι ταί με φέρουσιν, ὅσον τ᾽ ἐπὶ θυμὸς ἱκάνοι,
πέμπον, ἐπεί μ᾽ ἐς ὁδὸν βῆσαν πολύφημον ἄγουσαι
δαίμονες, ἣ κατὰ πάντ᾽ ἄστη φέρει εἰδότα φῶτα·
·ῆι φερόμην· τῆι γάρ με πολύφραστοι φέρον ἵπποι
ἅρμα τιταίνουσαι, κοῦραι δ᾽ ὁδὸν ἡγεμόνευον.
ἄξων δ᾽ ἐν χνοίηισιν ἵει σύριγγος ἀυτήν
αἰθόμενος (δοιοῖς γὰρ ἐπείγετο δινωτοῖσιν
κύκλοις ἀμφοτέρωθεν), ὅτε σπερχοίατο πέμπειν
Ἡλιάδες κοῦραι, προλιποῦσαι δώματα Νυκτός,
εἰς φάος, ὠσάμεναι κράτων ἄπο χερσὶ καλύπτρας.
ἔνθα πύλαι Νυκτός τε καὶ Ἤματός εἰσι κελεύθων,
καί σφας ὑπέρθυρον ἀμφὶς ἔχει καὶ λάινος οὐδός·
αὐταὶ δ᾽ αἰθέριαι πλῆνται μεγάλοισι θυρέτροις·
τῶν δὲ Δίκη πολύποινος ἔχει κληῖδας ἀμοιβούς.
τὴν δὴ παρφάμεναι κοῦραι μαλακοῖσι λόγοισιν
πεῖσαν ἐπιφραδέως, ὥς σφιν βαλανωτὸν ὀχῆα
ἀπτερέως ὤσειε πυλέων ἄπο· ταὶ δὲ θυρέτρων
χάσμ᾽ ἀχανὲς ποίησαν ἀναπτάμεναι πολυχάλκους
ἄξονας ἐν σύριγξιν ἀμοιβαδὸν εἰλίξασαι
γόμφοις καὶ περόνηισιν ἀρηρότε· τῆι ῥα δι᾽ αὐτέων
ἰθὺς ἔχον κοῦραι κατ᾽ ἀμαξιτὸν ἅρμα καὶ ἵππους.
καί με θεὰ πρόφρων ὑπεδέξατο, χεῖρα δὲ χειρὶ
δεξιτερὴν ἕλεν, ὧδε δ᾽ ἔπος φάτο καί με προσηύδα
ὦ κοῦρ᾽ ἀθανάτοισι συνάορος ἡνιόχοισιν,
ἵπποις ταί σε φέρουσιν ἱκάνων ἡμέτερον δῶ,
χαῖρ᾽, ἐπεὶ οὔτι σε μοῖρα κακὴ προὔπεμπε νέεσθαι
τήνδ᾽ ὁδόν (ἦ γὰρ ἀπ᾽ ἀνθρώπων ἐκτὸς πάτου ἐστίν),
ἀλλὰ θέμις τε δίκη τε. χρεὼ δέ σε πάντα πυθέσθαι
ἠμὲν Ἀληθείης εὐκυκλέος ἀτρεμὲς ἦτορ

SIMPL., *De caelo*, 557, 20 Oamenii aceia admiteau o îndoită ipostază: una e ceea ce există cu adevărat, a inteligibilului, alta a ceea ce devine, a sensibilului, pe care nu se învoiau s-o numească de-a dreptul «ființă», ci «ființă aparentă». Deaceea și spuncă de adevăr nu se poate vorbi decât în legătură cu ceea ce există, și că despre ceea ce devine nu putem avea decât păreri. Zice, într-adevăr, Parmenides: «Trebuie să înveți a cunoaște...» (v. 28 și urm.).

«Iepele ce mă poartă[4], până unde râvnește să-mi ajungă sufletul, mă duceau, în timp ce pe calea mult lăudată[5] mă călăuzeau zânele[6], ce îndrumă pe omul știutor[7] dincolo deorice așezare omenească[8]. Pe acolo am fost dus, acolo mă târau cumințile iepe (5) înhămate la car, iar copilele-mi călăuzeau drumul. Strânsă-n buccele, osia scotea un sunet de fluier (de-o parte și de alta încinsă de apăsarea celor două roți) ori de câte ori, părăsind lăcașurile Nopții[9], copilele Soarelui porneau să mă grăbească (10) spre lumină, în timp ce cu mâinile își ridicau vălurile de pe creștet.

Acolo[10] sunt porțile ce despart cărările Nopții și ale Zilei[11], din două părți prinse între praguri de piatră: cât sunt de înalte, uși mari le umplu golul, uși ale căror chei ce închid și deschid[12] sunt în mâna Dreptății amarnic-pedepsitoare[13]. (15) Pe aceasta, vorbindu-i cu cuvinte blajine, copilele au hotărât-o lesne să tragă în grabă zăvorul porților; date în lături, porțile și-au căscat larg golul, făcând să se rotească în găurile lor balamalele de bronz, (20) prinse cu nituri și cuie. Prin poartă, de-a lungul drumului, copilele au mânat înainte carul și caii.

Pe mine, zeița[14] m-a primit cu drag, mi-a luat în mână-i mâna dreaptă și astfel a grăit, vorbindu-mi: «tinere, care, întovărășit de călăuze nemuritoare (25), ajungi la casa noastră cu iepele ce te poartă, bun venit! Căci n-a fost un ceas rău care te-a îndemnat să pășești pe calea aceasta (departe de cărările obișnuite ale oamenilor), ci Legea și Dreptatea[15]. Cuvine-se acum să cunoști totul, și sufletul neînfricat al bine rotunjitului[16] Adevăr, (30) și părerile

ἠδὲ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής.
<ἀλλ᾽ ἔμπης καὶ ταῦτα μαθήσεαι, ὡς τὰ δοκοῦντα
χρῆν δοκίμως εἶναι διὰ παντὸς πάντα περῶντα>.
ἀλλὰ σὺ τῆσδ᾽ ἀφ᾽ ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα
μηδέ ς᾽ ἔθος πολύπειρον ὁδὸν κατὰ τήνδε βιάσθω,
νωμᾶν ἄσκοπον ὄμμα καὶ ἠχήεσσαν ἀκουήν
καὶ γλῶσσαν, κρῖναι δὲ λόγωι πολύδηριν ἔλεγχον
ἐξ ἐμέθεν ῥηθέντα. μόνος δ᾽ ἔτι μῦθος ὁδοῖο
λείπεται ...

2. CLEM., Strom., 5, 15 (II 335, 25 St., în continuarea Emp. [31 B 17, 21]) ἀλλὰ καὶ Π. ἐν τῶι αὐτοῦ ποιήματι περὶ τῆς ἐλπίδος αἰνισσόμενος τὰ τοιαῦτα λέγει· ‘λεῦσσε .. συνιστάμενον’, ἐπεὶ καὶ ὁ ἐλπίζων καθάπερ ὁ πιστεύων τῶι νῶι ὁρᾶι τὰ νοητὰ καὶ τὰ μέλλοντα. εἰ τοίνυν φαμέν τι εἶναι δίκαιον, φαμὲν δὲ καὶ καλόν, ἀλλὰ καὶ ἀλήθειάν τι λέγομεν· οὐδὲν δὲ πώποτε τῶν τοιούτων τοῖς ὀφθαλμοῖς εἴδομεν, ἀλλ᾽ ἢ μόνωι τῶι νῶι.

λεῦσσε δ᾽ ὅμως ἀπεόντα νόωι παρεόντα βεβαίως·
οὐ γὰρ ἀποτμήξει τὸ ἐὸν τοῦ ἐόντος ἔχεσθαι
οὔτε σκιδνάμενον πάντηι πάντως κατὰ κόσμον
οὔτε συνιστάμενον.

3. PROCL., In Parm., I p. 708, 16 (după fr. B 8, 25)

ξυνὸν δὲ μοί ἐστιν,
ὁππόθεν ἄρξωμαι· τόθι γὰρ πάλιν ἵξομαι αὖθις.

4. PROCL., In Tim., I 345, 18 Diehl (după fr. B 1, 30) καὶ πάλιν ‘εἰ δ᾽ ... ἀταρπόν’ καὶ ‘οὔτε ... φράσαις’. SIMPL., Phys., 116, 25 εἰ δέ τις ἐπιθυμεῖ καὶ αὐτοῦ τοῦ Παρμενίδου ταύτας λέγοντος ἀκοῦσαι τὰς προτάσεις, τὴν μὲν τὸ παρὰ τὸ ὂν οὐκ ὂν καὶ οὐδὲν λέγουσαν, ἥτις ἡ αὐτή ἐστι τῆι τὸ ὂν μοναχῶς λέγεσθαι, εὑρήσει ἐν ἐκείνοις τοῖς ἔπεσιν· ‘ἡ μὲν ... φράσαις’. (v. 3-8)

muritorilor[17], în care nu-i crezare adevărată. Dar și aceasta ai s-o înveți, cum că părerile trebuiau și ele să fie în chip verosimil, de vreme ce străbat totul în totchipul...»[18].

Nu lăsa nici de-a-lungul drumului pomenit deprinderea călită în multe încercări să te silească a recurge la ochiul ce nu vede, la urechea plină de vuiet ori la limbă[19], ci judecă cu mintea încâlcita pricină de care ți-am vorbit[20].

2. CLEM., *Strom.*, 5, 15, (II 335, 25 St. în continuarea Emp. [31 B 17, 21]) Dar și Parmenides în poemul său, referindu-se la speranță, zice: «Privește etc.» (v. 1-4), pentru că cine speră, ca și cine crede, vede cu gândul lucrurile inteligibile și viitoare. Într-adevăr, așa cum spunem că există un Drept, spunem că există și un Frumos, ba vorbim și de un Adevăr: totuși n-am văzut niciodată cu ochii vreunul din lucrurile acestea, ci numai cu mintea.

«Privește cu gândul[21] cum lucrurile depărtate sunt totuși cu adevărat apropiate; căci nu va despărți[22] ființa de legătura-i cu ființa, nici de-ar fi pe de-a-întregul împrăștiată, în tot chipul, cu rânduială, nici de-ar fi strânsă laolaltă.»[23]

3. PROCL., *In Parm.*, I, p. 708, 16 [*după B* 8, 29]

«...mi-e tot una[24], de unde voi începe; căci acolo mă voi întoarce iarăși».

4. PROCL., *In Tim.*, I 345, 18 Diehl (*după B 1, 30*)... și iarăși: «Haidem, am să-ți spun etc.» și «Căci neființa etc.». SIMPL., *Phys.*, 116, 25... de vrea cineva să asculte aceste propoziții formulate chiar de Parmenides, pe cea care proclamă că afară de ființă nu-i decât neființă și nimic, – ceea ce e tot una cu a spune că se poate vorbi numai de ființă, – o va găsi în versurile: «una e etc.» (v. 3-8).

εἰ δ' ἄγ' ἐγὼν ἐρέω, κόμισαι δὲ σὺ μῦθον ἀκούσας,
αἵπερ ὁδοὶ μοῦναι διζήσιός εἰσι νοῆσαι·
ἡ μὲν ὅπως ἔστιν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι,
Πειθοῦς ἐστι κέλευθος (Ἀληθείηι γὰρ ὀπηδεῖ),
ἡ δ' ὡς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὡς χρεών ἐστι μὴ εἶναι,
τὴν δή τοι φράζω παναπευθέα ἔμμεν ἀταρπόν·
οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τό γε μὴ ἐὸν (οὐ γὰρ ἀνυστόν)
οὔτε φράσαις.

5. CLEM., Strom., VI 23 (II 440, 12 St.) Ἀριστοφάνης ἔφη δύναται γὰρ ἴσον τῶι δρᾶν τὸ νοεῖν (fr. 691 K.) καὶ πρὸ τούτου ὁ Ἐλεάτης Π. 'τὸ γὰρ ... εἶναι'. PLOTIN., Enn., V 1, 8 ἥπτετο μὲν οὖν καὶ Π. πρότερον τῆς τοιαύτης δόξης, καθόσον εἰς ταὐτὸ συνῆγεν ὂν καὶ νοῦν καὶ τὸ ὂν οὐκ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐτίθετο. 'τὸ γὰρ ... εἶναι' λέγων καὶ ἀκίνητον λέγει τοῦτο, καίτοι προστιθεὶς τὸ νοεῖν σωματικὴν πᾶσαν κίνησιν ἐξαιρῶν ἀπ' αὐτοῦ.

... τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι.

6. SIMPL., Phys., 117, 2 (după fr. B 2) ὅτι δὲ ἡ ἀντίφασις οὐ συναληθεύει, δι' ἐκείνων λέγει τῶν ἐπῶν δι' ὧν μέμφεται τοῖς εἰς ταὐτὸ συνάγουσι τὰ ἀντικείμενα· εἰπὼν γὰρ 'ἔστι γὰρ εἶναι ... διζήσιος <εἴργω>' ἐπάγει· 'αὐτὰρ ... κέλευθος'. 78, 2 μεμψάμενος γὰρ τοῖς τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὂν συμφέρουσιν ἐν τῶι νοητῶι 'οἷς ... ταὐτόν' (B 6, 8. 9), καὶ ἀποστρέψας τῆς ὁδοῦ τῆς τὸ μὴ ὂν ζητούσης 'ἀλλὰ ... νόημα' (B 7, 2), ἐπάγει 'μοῦνος κτλ.' (B 8, 1 şi urm.).

χρὴ τὸ λέγειν τε νοεῖν τ' ἐὸν ἔμμεναι· ἔστι γὰρ εἶναι,
μηδὲν δ' οὐκ ἔστιν· τά ς' ἐγὼ φράζεσθαι ἄνωγα.
πρώτης γάρ ς' ἀφ' ὁδοῦ ταύτης διζήσιος <εἴργω>,
αὐτὰρ ἔπειτ' ἀπὸ τῆς, ἣν δὴ βροτοὶ εἰδότες οὐδὲν
πλάττονται, δίκρανοι· ἀμηχανίη γὰρ ἐν αὐτῶν
στήθεσιν ἰθύνει πλακτὸν νόον· οἱ δὲ φοροῦνται
κωφοὶ ὁμῶς τυφλοί τε, τεθηπότες, ἄκριτα φῦλα,

«...Haidem, am să-ți spun (dar tu, ascultându-mi vorba, ia aminte) care sunt singurele căi de cercetare ce pot fi gândite: una, care afirmă că este și că nu-i chip să nu fie[25], e calea Convingerii (ce întovărășește Adevărul); (5) cealaltă, care afirmă că nu e și că trebuie să nu fie, aceasta, ți-o spun, e o cale ce nu poate fi câtuși de puțin cercetată[26]: căci nici de cunoscut n-ai putea cunoaște ce nu e (pentru că nu-i posibil), nici să-l exprimi...».

5. CLEM., *Strom.*, VI 23 (II 440, 12 St.) Aristofan a spus: «gândul poate face tot atâta cât fapta» [fr. 691 K] și, înaintea lui, eleatul Parmenides: «căci e tot una etc...» PLOTIN., *Enn.*, V 1, 8 Altădată de părerea aceasta a fost și Parmenides, ca unul ce punea laolaltă ființa și gândul, iar ființa n-o rânduia printre cele sensibile. Când zice: «căci e tot una...» înțelege că e și nemișcată, măcar că, adăugându-i gândul, îi tăgăduiește orice mișcare corporală. [*Se leagă cu B 2*]

«...căci e tot una a gândi și a fi»[27].]

6. SIMPL., *Phys.*, 117, 2 (după B 2)... că propozițiile contradictorii nu pot fi deopotrivă adevărate, o spune în acele versuri în care mustră pe cei ce identifică contrariile. Într-adevăr, după ce zice: «căci a fi este...» [v. 1-3], adaugă: «și apoi încăde la aceea...» [v. 4-9]. – 78, 2 După ce mustră pe cei ce, în categoria inteligibilului, pun laolaltă ființa și neființa: «pentru care a fi și a nu fi e tot una» [v. 8-9] și după ce-și abate *<cititorul>* de la calea care-și propune să cerceteze neființa: «dar tu abate-ți gândul» [fr. 7, 2], adaugă: «mai rămâne...» [fr. 8, 1 și urm.]:

«Trebuie spus și gândit că ființa este[28]; căci a fi este <posibil>, dar neantul nu e <posibil>[29]: tocmai ceea ce ți-am poruncit să iei aminte. De la această dintâi cale de cercetare te îndepărtez, și apoi încă de la aceea pe care orbecăiesc muritorii neștiutori, (5) oameni cu două capete: căci în pieptul lor nepriceperea călăuzește mintea rătăcită, iar ei sunt purtați ca niște surzi și orbi[30], prostiți,

οἷς τὸ πέλειν τε καὶ οὐκ εἶναι ταὐτὸν νενόμισται
κοὐ ταὐτόν, πάντων δὲ παλίντροπός ἐστι κέλευθος.

7. 1–2 PLATON, Soph., 237 A Π. δὲ ὁ μέγας, ὦ παῖ, παισὶν ἡμῖν οὖσιν ἀρχόμενός τε καὶ διὰ τέλους τοῦτο ἀπεμαρτύρατο, πεζῇ τε ὧδε ἑκάστοτε λέγων καὶ μετὰ μέτρων· οὐ γὰρ μήποτε τοῦτ' οὐδαμῇ, φησίν, εἶναι μὴ ὄντα· ἀλλὰ .. νόημα. ARISTOT., Metaph., N 2. 1089a 2 ἔδοξε γὰρ αὐτοῖς πάντ' ἔσεσθαι ἓν τὰ ὄντα, αὐτὸ τὸ ὄν, εἰ μή τις λύσει καὶ ὁμόσε βαδιεῖται τῶι Παρμενίδου λόγωι 'οὐ γὰρ ... ἐόντα', ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι τὸ μὴ ὂν δεῖξαι ὅτι ἔστιν.

οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο δαμῇ εἶναι μὴ ἐόντα·
ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα.

7, 2–7 SEXT., VII 114 [după B 1 I 227, 39. 228, 12] καὶ ἐπὶ τέλει προσδιασαφεῖ τὸ μὴ δεῖν αἰσθήσεσι προσέχειν ἀλλὰ τῶι λόγωι. μὴ γάρ σε, φησίν, 'ἔθος .. ῥηθέντα' (7, 3–7, 6). ἀλλ' οὗτος μὲν καὶ αὐτός, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές, τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον κανόνα τῆς ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθείας ἀναγορεύσας ἀπέστη τῆς τῶν αἰσθήσεων ἐπιστάσεως.

8. 1–52 SIMPL., Phys., 144, 29 [după fr. A 21] ἔχει δὲ οὑτωσὶ τὰ μετὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσιν· (145) 'μοῦνος ... ἀκούων'. 8, 1–14 SIMPL., Phys., 78, 5 (după fr. B 7, 2) ἐπάγει 'μοῦνος ... πολλὰ μάλα' καὶ παραδίδωσι λοιπὸν τὰ τοῦ κυρίως ὄντος σημεῖα· 'ὡς ἀγένητον ... πέδησιν'. ταῦτα δὴ περὶ τοῦ κυρίως ὄντος λέγων ἐναργῶς ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἀγένητον τοῦτο τὸ ὄν· οὔτε γὰρ ἐξ ὄντος· οὐ γὰρ προϋπῆρχεν ἄλλο ὄν· οὔτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· οὐδὲ γάρ ἔστι τὸ μὴ ὄν. καὶ διὰ τί δὴ τότε, ἀλλὰ μὴ καὶ πρότερον ἢ ὕστερον ἐγένετο; ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τοῦ πῇι μὲν ὄντος πῇι δὲ μὴ ὄντος, ὡς τὸ γενητὸν γίνεται· οὐ γὰρ ἂν τοῦ ἁπλῶς ὄντος προϋπάρχοι τὸ πῇι μὲν ὂν πῇι δὲ μὴ ὄν, ἀλλὰ μετ' αὐτὸ ὑφέστηκε. – 3–4 CLEM., Strom., V 113 (II 402, 8 St.) Π. δὲ ... ὧδέ πως περὶ τοῦ θεοῦ γράφει· 'πολλὰ

gloată fără judecată[31], în ochii căreia a fi și a nu fi e tot una și nu-i tot una, pentru care în fiecare lucru e o cale de întoarcere[32]».

7. PLATON, *Soph.*, 237 a Marele Parmenides, copile, pe când eram și noi copii, a susținut lucrul acesta de la început și până la sfârșit, proclamându-l când în proză și când în versuri: «nu, asta nu, cu nici un chip»[33], zicea el, «să fie cele ce nu sunt; ci tu...». ARISTOT., *Metaph.*, N 2.1089 a 2 Oamenilor acestora li s-a părut, într-adevăr, că toate ființele sunt una, ființa însăși, câtă vreme nu se dezleagă și se dă altă soluție argumentului lui Parmenides: «nu, asta nu...», dar că era nevoie să se demonstreze că neființa există: «Căci nicicând vreo constrângere nu va putea face[34] să fie lucrurile ce nu sunt; ci depărtează-ți cugetul de această cale de cercetare.»

7, 2–7 (altădată 1, 33–38) SEXT., VII, 114 [*ca urmare la parafraza citată la fr. 1*] Spre sfârșit lămurește că nu trebuie să se țină seamă de senzații, ci de rațiune. Nu cumva, zice, «deprinderea...» (v. 7, 3–7). Cum rezultă limpede din cele spuse, chiar și el, făcând din raționamentul științific criteriul adevărului în ce privește ființele, și-a întors mintea de la examenul senzațiilor.

8. 1–52 SIMPL., *Phys.*, 144, 29 [*după A* 21] Astfel se exprimă după ce înlătură neființa: (145) «mai rămâne...». – 8, 1–14 SIMPL., *Phys.*, 78, 5 [*după B* 7, 2]... continuă: «mai rămâne... în număr mare», după care expune caracteristicile ființei absolute: «fiind nenăscută...». Cele spuse despre ființa absolută dovedesc limpede că aceasta e increată: nu provine, într-adevăr, nici dintr-o ființă (căci altă ființă, înaintea ei, n-a fost), nici din neființă (căci neființa nu există). De ce s-a ivit atunci într-un anumit moment, și nu înainte sau după? – Nu provine însă nici din ceva ce pe de o parte există, pe de alta nu există, cum se nasc cele născute, căci ceea ce pe de o parte există, pe de alta nu există, nu poate să fi existat înaintea ființei absolute, ci s-a ivit după ea. – 3–4 CLEM., *Strom.*, V 113 (II 402, 8 St.). Despre divinitate, Parmenides scrie cam așa: «mul-

... ἀτρεμὲς ἠδ' ἀγένητον'. 38 PLATON, Theaet., 180 D ἄλλοι αὖ τἀναντία τούτοις ἀπεφήναντο 'οἷον ... ὄνομ' εἶναι' καὶ ἄλλα ὅσα Μέλισσοί τε καὶ Παρμενίδαι ἐναντιούμενοι πᾶσι τούτοις διισχυρίζονται. 39 cf. MELISSOS B 8 εἰ γὰρ ἔστι γῆ καὶ ὕδωρ ... καὶ τὰ ἄλλα ὅσα φασὶν οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀληθῆ. 42 cf. SIMPL., Phys., 147, 13 εἴπερ ἕν ἐστι 'ὁμοῦ τὸ πᾶν' (5) καὶ 'πεῖρας πύματον'. 43–45 PLATON, Soph., 244 E εἰ τοίνυν ὅλον ἐστὶν ὥσπερ καὶ Π. λέγει 'πάντοθεν .. τῆι ἢ τῆι', τοιοῦτόν γε ὂν τὸ ὂν μέσον τε καὶ ἔσχατα ἔχει. EUDEM. Ia SIMPL., Phys., 143, 4 ὥστε οὐδὲ τῶι οὐρανῶι ἐφαρμόττει τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὥς τινας ὑπολαβεῖν ὁ Εὔδημός φησιν [fr. 13 Sp.] ἀκούσαντας τοῦ 'πάντοθεν ... ὄγκωι'· οὐ γὰρ ἀδιαίρετος ὁ οὐρανός, ἀλλ' οὐδὲ ὅμοιος σφαίραι, ἀλλὰ σφαῖρά ἐστιν ἡ τῶν φυσικῶν ἀκριβεστάτη. 44 ARISTOT., Phys., Γ 6. 207a 15 βέλτιον οἰητέον Παρμενίδην Μελίσσου εἰρηκέναι· ὁ μὲν γὰρ τὸ ἄπειρον ὅλον φησίν, ὁ δὲ τὸ ὅλον πεπεράνθαι 'μεσσόθεν ἰσοπαλές'. 50–61 SIMPL., Phys., 38, 28 συμπληρώσας γὰρ τὸν περὶ τοῦ νοητοῦ λόγον ὁ Π. ἐπάγει ταυτί ... 'ἐν τῶι ... παρελάσσηι'. 50–59 SIMPL., Phys., 30, 13 μετελθὼν δὲ ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ ὁ Π. ἤτοι ἀπὸ ἀληθείας, ὡς αὐτός φησιν, ἐπὶ δόξαν ἐν οἷς λέγει 'ἐν τῶι ... ἀκούων', τῶν γενητῶν ἀρχὰς καὶ αὐτὸς στοιχειώδεις μὲν τὴν πρώτην ἀντίθεσιν ἔθετο, ἣν φῶς καλεῖ καὶ σκότος <ἢ> πῦρ καὶ γῆν ἢ πυκνὸν καὶ ἀραιὸν ἢ ταὐτὸν καὶ ἕτερον, λέγων ἐφεξῆς τοῖς πρότερον παρακειμένοις ἔπεσιν 'μορφὰς ... ἐμβριθές τε'. 52 SIMPL., Phys., 147, 28 ἀπατηλὸν καλεῖ τῶν ἐπῶν τὸν κόσμον τὸν περὶ τὰς βροτείους δόξας. 53–59 SIMPL., Phys., 179, 31 καὶ γὰρ οὗτος ἐν τοῖς πρὸς δόξαν 'θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀρχὰς ποιεῖ· ταῦτα δὲ προσαγορεύει πῦρ καὶ γῆν' [ARISTOT., p., 188a 20] καὶ φῶς καὶ νύκτα ἤτοι σκότος· λέγει γὰρ μετὰ τὰ περὶ ἀληθείας (p. 180) 'μορφὰς ... ἐμβριθές τε'. [Fragmentul întreg trebuie pus în legătură cu B 6].

μοῦνος δ' ἔτι μῦθος ὁδοῖο
λείπεται ὡς ἔστιν· ταύτηι δ' ἐπὶ σήματ' ἔασι

te... neclintit și nenăscut». – 38 PLATON, *Theaet.*, 180 D... alții iarăși au pretins tocmai contrariul, precum: «... poartă numele» și alte câte mai susțin cu înverșunare Melissii și Parmenizii ce se opun tuturor acestora. – 39 Cf. MELISSOS B 8... dacă există pământ și apă... și alte câte mai zic oameni ică sunt adevărate. – 42 Cf. SIMPL., *Phys.*, 147, 13 de vreme ce unul este «la o altă totul» (5) e și o «ultimă limită». – 43–45 PLATON, *Soph.*, 244 E... dacă, așa cum zice Parmenides, e întreg «din toate părțile... ici și colo», o astfel de ființă are mijloc și extremități. EUDEM. la SIMPL., *Phys.*, 143, 4... încât ceea ce spune el nu se potrivește nici cerului, cum îș i închipuie unii, după spusa lui Eudemos (fr. 13 Sp.), cu gândul la «din toate părțile asemenea...»: căci cerul nu e nici indivizibil, nici asemenea unei sfere, ci dintre toate sferele materiale cea mai exactă. – 44 ARISTOT., *Phys.*, Γ 6.207 a 15... trebuie să credem că Parmenides a grăit mai bine decât Melissos. Într-adevăr, unul zice că Totul e nesfârșit, altul că e mărginit, «deopotrivă cumpănit față de mijloc». – 50–61 SIMPL., *Phys.*, 38, 28... sfârșindu-și expunerea în jurul inteligibilului, Parmenides adaugă următoarele: «cu aceasta pun capăt...». – 50–59 SIMPL., *Phys.*, 30, 13... trecând de la cele inteligibile la cele sensibile, sau, cum zice el, de la adevăr la părere, acolo unde spune: «cu acestea», Parmenides ia și el principiile lucrurilor create drept elemente, în raport cu opoziția primordială pe care o numește lumină-întuneric, sau foc-pământ, sau des-rar, sau identic-altul, afirmând în continuarea versurilor mai înainte reproduse: «au găsit cu cale să numească două forme...». – 52 SIMPL., *Phys.*, 147, 28 *Înșelătoare* numește el *potriveala cuvintelor* despre *părerile muritorilor*. 53-59 SIMPL., *Phys.*, 179, 31... și acesta, acolo unde vorbește de părere, «pune ca principii caldul și recele», numindu-le *foc* și *pământ* [ARISTOT., p. 188 a 20] și *lumină* și *noapte* sau *întuneric*. Căci iată ce zice, după ce a vorbit de adevăr (p. 180) «au găsit cu cale să numească după forme etc...» [*Fragmentul întreg trebuie pus în legătură cu B* 6].

8. Mai rămâne însă să aduc vorba despre calea ce zice că <ființa> este. De-a-lungul ei, sunt semne[35] în număr mare cum

πολλὰ μάλ᾽, ὡς ἀγένητον ἐὸν καὶ ἀνώλεθρόν ἐστιν,
οὖλον μουνογενές τε καὶ ἀτρεμὲς ἠδ᾽ ἀτέλεστον·
οὐδέ ποτ᾽ ἦν οὐδ᾽ ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν,
ἕν, συνεχές· τίνα γὰρ γένναν διζήσεαι αὐτοῦ;
πῇι πόθεν αὐξηθέν; οὐδ᾽ ἐκ μὴ ἐόντος ἐάσσω
φάσθαι ς᾽ οὐδὲ νοεῖν· οὐ γὰρ φατὸν οὐδὲ νοητόν
ἔστιν ὅπως οὐκ ἔστι. τί δ᾽ ἄν μιν καὶ χρέος ὦρσεν
ὕστερον ἢ πρόσθεν, τοῦ μηδενὸς ἀρξάμενον, φῦν;
οὕτως ἢ πάμπαν πελέναι χρεών ἐστιν ἢ οὐχί.
οὐδέ ποτ᾽ ἐκ μὴ ἐόντος ἐφήσει πίστιος ἰσχύς
γίγνεσθαί τι παρ᾽ αὐτό· τοῦ εἵνεκεν οὔτε γενέσθαι
οὔτ᾽ ὄλλυσθαι ἀνῆκε Δίκη χαλάσασα πέδηισιν,
ἀλλ᾽ ἔχει· ἡ δὲ κρίσις περὶ τούτων ἐν τῶιδ᾽ ἔστιν·
ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν· κέκριται δ᾽ οὖν, ὥσπερ ἀνάγκη,
τὴν μὲν ἐᾶν ἀνόητον ἀνώνυμον (οὐ γὰρ ἀληθής
ἔστιν ὁδός), τὴν δ᾽ ὥστε πέλειν καὶ ἐτήτυμον εἶναι.
πῶς δ᾽ ἂν ἔπειτ᾽ ἀπόλοιτο ἐόν; πῶς δ᾽ ἄν κε γένοιτο;
εἰ γὰρ ἔγεντ᾽, οὐκ ἔστ(ι), οὐδ᾽ εἴ ποτε μέλλει ἔσεσθαι.
τὼς γένεσις μὲν ἀπέσβεσται καὶ ἄπυστος ὄλεθρος.
οὐδὲ διαιρετόν ἐστιν, ἐπεὶ πᾶν ἐστιν ὁμοῖον·
οὐδέ τι τῆι μᾶλλον, τό κεν εἴργοι μιν συνέχεσθαι,
οὐδέ τι χειρότερον, πᾶν δ᾽ ἔμπλεόν ἐστιν ἐόντος.
τῶι ξυνεχὲς πᾶν ἐστιν· ἐὸν γὰρ ἐόντι πελάζει.
αὐτὰρ ἀκίνητον μεγάλων ἐν πείρασι δεσμῶν
ἔστιν ἄναρχον ἄπαυστον, ἐπεὶ γένεσις καὶ ὄλεθρος
τῆλε μάλ᾽ ἐπλάχθησαν, ἀπῶσε δὲ πίστις ἀληθής.
ταὐτόν τ᾽ ἐν ταὐτῶι τε μένον καθ᾽ ἑαυτό τε κεῖται
χοὕτως ἔμπεδον αὖθι μένει· κρατερὴ γὰρ Ἀνάγκη
πείρατος ἐν δεσμοῖσιν ἔχει, τό μιν ἀμφὶς ἐέργει,
οὕνεκεν οὐκ ἀτελεύτητον τὸ ἐὸν θέμις εἶναι·
ἔστι γὰρ οὐκ ἐπιδευές· [μὴ] ἐὸν δ᾽ ἂν παντὸς ἐδεῖτο.
ταὐτὸν δ᾽ ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὕνεκεν ἔστι νόημα.
οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἐόντος, ἐν ὧι πεφατισμένον ἐστιν,
εὑρήσεις τὸ νοεῖν· οὐδὲν γὰρ <ἢ> ἔστιν ἢ ἔσται

că, nenăscută fiind, aceasta e și nepieritoare, întreagă[36], neclintită și fără capăt[37]: (5) nici nu era, nici nu va fi, de vreme ce e acum laolaltă, una și neîntreruptă[38]. Ce obârșie i-ai putea găsi? Ce fel și de unde ar fi putut crește?[39] Căci n-am să te las să spui nici să gândești că <s-a putut ivi> din neființă: nu se poate, într-adevăr, spune nici gândi că ceea ce nu este <este>. Și-apoi ce nevoie ar fi putut-o face (10) – ivită din nimic – să se nască mai târziu ori mai devreme? Așa că trebuie neapărat <să credem> că este întru totul, ori că nu este.

Și iarăși niciodată tăria convingerii nu va încuviința că din neființă[40] se poate naștealtceva decâtneființă. Din această pricină, Dreptatea[41] n-a lăsat <Ființa> nici să nască nici să piară, slobozind-o din legături, (15) ci o ține bine. Hotărârea în această privință stă în alternativa: este sau nu este[42]. Hotărât e însă, cum și trebuia, că, neputând fi nici gândită nici formulată, una din căi are a fi lăsată la o parte (căci nu e calea adevărată) și că cealaltă, care zice *este*[43], e și cea adevărată. Cum ar putea, într-adevăr, să piară ceva care este, cum ar putea să se nască? (20) Căci, de s-a născut, nu este, și nici de trebuie să fie cândva în viitor. Astfel nașterea se stinge, iar pieirea e vorbă goală.

Nici divizibilă nu-i, pentru că e toată la fel: niciunde nu se află un mai mult ori un maiputin în stare să-i împiedice continuitatea, ci toată e plină de ființă. (25) În felul acesta, e în întregime continuă: <în lăuntru-i> ființa se mărginește cu ființa[44].

Ci, nemișcată în hotarele unor cumplite legături, stă fără început nici sfârșit, de vreme ce Nașterea și Moartea au fost alungate departe, gonite de convingerea adevărată[45]. Aceeași în aceeași stare zăbovind, zace în sine (30) și astfel, neclintită, rămâne locului. Amarnica Nevoie o ține în strânsoarea hotarului ce-o înconjoară din toatepărțile[46], pentru că nu-i îngăduitca ființa să fie neisprăvită: astfel se face că nu-i lipsește nimic; căci de i-ar lipsi ceva, i-ar lipsi totul.

E tot una a gândi și gândul că <ceva> este[47]; (35) doar, fără ființa în care e exprimat, nu vei găsi niciodată gândul[48]. Căci ni-

ἄλλο πάρεξ τοῦ ἐόντος, ἐπεὶ τό γε Μοῖρ᾽ ἐπέδησεν
οὖλον ἀκίνητόν τ᾽ ἔμεναι· τῶι πάντ᾽ ὄνομ(α) ἔσται,
ὅσσα βροτοὶ κατέθεντο πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ,
γίγνεσθαί τε καὶ ὄλλυσθαι, εἶναί τε καὶ οὐχί,
καὶ τόπον ἀλλάσσειν διά τε χρόα φανὸν ἀμείβειν.
αὐτὰρ ἐπεὶ πεῖρας πύματον, τετελεσμένον ἐστί
πάντοθεν, εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκωι,
μεσσόθεν ἰσοπαλὲς πάντηι· τὸ γὰρ οὔτε τι μεῖζον
οὔτε τι βαιότερον πελέναι χρεόν ἐστι τῆι ἢ τῆι.
οὔτε γὰρ οὐκ ἐὸν ἔστι, τό κεν παύοι μιν ἱκνεῖσθαι
εἰς ὁμόν, οὔτ᾽ ἐὸν ἔστιν ὅπως εἴη κεν ἐόντος
τῆι μᾶλλον τῆι δ᾽ ἧσσον, ἐπεὶ πᾶν ἐστιν ἄσυλον·
οἳ γὰρ πάντοθεν ἶσον, ὁμῶς ἐν πείρασι κύρει.
ἐν τῶι σοι παύω πιστὸν λόγον ἠδὲ νόημα
ἀμφὶς ἀληθείης· δόξας δ᾽ ἀπὸ τοῦδε βροτείας
μάνθανε κόσμον ἐμῶν ἐπέων ἀπατηλὸν ἀκούων.
μορφὰς γὰρ κατέθεντο δύο γνώμας ὀνομάζειν·
τῶν μίαν οὐ χρεών ἐστιν–ἐν ὧι πεπλαντημένοι εἰσίν–
τἀντία δ᾽ ἐκρίναντο δέμας καὶ σήματ᾽ ἔθεντο
χωρὶς ἀπ᾽ ἀλλήλων, τῆι μὲν φλογὸς αἰθέριον πῦρ,
ἤπιον ὄν, μέγ᾽ [ἀραιὸν] ἐλαφρόν, ἑωυτῶι πάντοσε τωὐτόν,
τῶι δ᾽ ἑτέρωι μὴ τωὐτόν· ἀτὰρ κἀκεῖνο κατ᾽ αὐτό
τἀντία νύκτ᾽ ἀδαῆ, πυκινὸν δέμας ἐμβριθές τε.
τόν σοι ἐγὼ διάκοσμον ἐοικότα πάντα φατίζω,
ὡς οὐ μή ποτέ τίς σε βροτῶν γνώμη παρελάσσηι.

SCHOLION la 56–59. SIMPL., Phys., 31, 3 καὶ δὴ καὶ καταλογάδην μεταξὺ τῶν ἐπῶν ἐμφέρεταί τι ῥησείδιον ὡς αὐτοῦ Παρμενίδου ἔχον οὕτως· ἐπὶ τῶιδέ ἐστι τὸ ἀραιὸν καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ φάος καὶ τὸ μαλθακὸν καὶ τὸ κοῦφον, ἐπὶ δὲ τῶι πυκνῶι ὠνόμασται τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ ζόφος καὶ σκληρὸν καὶ βαρύ· ταῦτα γὰρ ἀπεκρίθη ἑκατέρως ἑκάτερα.

9. SIMPL., Phys., 180, 8 [după fr. B 8, 59] καὶ μετ᾽ ὀλίγα πάλιν

mic nu este, nici nu va fi, afară de ființă, câtă vreme Soarta a constrâns-o să fie întreagă și nemișcată. Vorbe goale fi-vor dar toate câte au fost scornite de muritori cu gândul că-s adevărate[49]: (40) nașterea și moartea, a fi și a nu fi, schimbarea locului ori a strălucitoarelor culori.

Devreme ce <așa cum amspus> există un ultim hotar[50], acesta e împlinit de jur împrejur, asemenea massei unei sfere bine rotunjite, în toate părțile ei deopotrivă cumpănită față de mijloc[51]. Căci nu-i îngăduit <ca ființa> să fie ici sau colo cu ceva mai mare (45) sau cu ceva mai mică, câtă vreme nu există neființa, care s-o împiedice să ajungă la ceva de aceeași natură, iar ființa nu-i nici ea într-un loc mai multă, într-altul mai puțină, ci peste tot neatinsă: ca una care, fiind în aceeași măsură în fiece punct, se găsește în aceeași măsură pretutindeni înăuntrul marginilor ei.

(50) Aci întrerup vorba-mi vrednică de crezare și gândul despre adevăr. De-acum, ascultând potriveala înșelătoare a cuvintelor mele, învață să cunoști părerile muritorilor[52]. Aceștia au găsit cu cale să numească două forme (dintre care, de una nu era nevoie[53], – aci stă greșeala lor); (55) au despărțit aparența în aspectele-i opuse și i-au dat semne de recunoaștere osebite între ele: de-o parte cereasca vâlvătaie a focului binefăcător, din cale-afară de ușor, identic cu sine în toate părțile lui (nu însă și cu altul); de cealaltă, – de capul său, – ceva tocmai dimpotrivă: noaptea întunecoasă[54], deasă și greoaie la înfățișare. (60) Această orânduire[55], întru totul asemenea aparenței, ți-o semnalez, pentru ca nicicând să nu te amăgească părerea muritorilor...»

9. SIMPL., *Phys.*, 180, 8 [*după B* 8, 59]... iar după puțin: «după

'αὐτὰρ ... μηδέν'. εἰ δὲ 'μηδετέρωι μέτα μηδέν' καὶ ὅτι ἀρχαὶ ἄμφω καὶ ὅτι ἐναντίαι δηλοῦται.

αὐτὰρ ἐπειδὴ πάντα φάος καὶ νὺξ ὀνόμασται
καὶ τὰ κατὰ σφετέρας δυνάμεις ἐπὶ τοῖσί τε καὶ τοῖς,
πᾶν πλέον ἐστὶν ὁμοῦ φάεος καὶ νυκτὸς ἀφάντου
ἴσων ἀμφοτέρων, ἐπεὶ οὐδετέρωι μέτα μηδέν.

10. CLEM., Strom., V 138 (II 419, 12 St.) ἀφικόμενος οὖν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ μάθησιν [a lui Christos] ὁ βουλόμενος ἀκουέτω μὲν Παρμενίδου τοῦ Ἐλεάτου ὑπισχνουμένου 'εἴσηι ... ἄστρων'. Cf. PLUT., Adv. col. 1114 B [Parmenides] ὅς γε καὶ διάκοσμον πεποίηται καὶ στοιχεῖα μιγνὺς τὸ λαμπρὸν καὶ σκοτεινὸν ἐκ τούτων τὰ φαινόμενα πάντα καὶ διὰ τούτων ἀποτελεῖ· καὶ γὰρ περὶ γῆς εἴρηκε πολλὰ καὶ περὶ οὐρανοῦ καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων καὶ γένεσιν ἀνθρώπων ἀφήγηται· καὶ οὐδὲν ἄρρητον, ὡς ἀνὴρ ἀρχαῖος ἐν φυσιολογίαι καὶ συνθεὶς γραφὴν ἰδίαν, οὐκ ἀλλοτρίας διαφθοράν, τῶν κυρίων παρῆκεν.

εἴσηι δ' αἰθερίαν τε φύσιν τά τ' ἐν αἰθέρι πάντα
σήματα καὶ καθαρᾶς εὐαγέος ἠελίοιο
λαμπάδος ἔργ' ἀίδηλα καὶ ὁππόθεν ἐξεγένοντο,
ἔργα τε κύκλωπος περίφοιτα σελήνης
καὶ φύσιν, εἰδήσεις δὲ καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχοντα
ἔνθεν [μὲν γὰρ] ἔφυ τε καὶ ὥς μιν ἄγουσ(α) ἐπέδησεν
Ἀνάγκη
πείρατ' ἔχειν ἄστρων.

11. SIMPL., De caelo., 559, 20 Π. δὲ περὶ τῶν αἰσθητῶν ἄρξασθαί φησι λέγειν·

πῶς γαῖα καὶ ἥλιος ἠδὲ σελήνη
αἰθήρ τε ξυνὸς γάλα τ' οὐράνιον καὶ ὄλυμπος
ἔσχατος ἠδ' ἄστρων θερμὸν μένος ὡρμήθησαν
γίγνεσθαι.

ce... alta». Dacă însă «nimic nu ține de una sau de alta», vrea să spună că amândouă sunt principii și că sunt contrare.

«După ce totul a căpătat numele[56] de lumină și întuneric, iar aceste denumiri – potrivit puterilor[57] fiecăreia – s-au aplicat unui lucru sau altul, totul e deopotrivă plin de lumină și de nevăzută noapte, amândouă egale de vreme ce nimic nu ține <exclusiv> de una sau de alta»[58].

10. CLEM., *Strom.*, V 138 (II 419, 12 St.)... odată ajuns la adevărata învățătură [*a lui Christos*], asculte cine vrea făgăduielile eleatului Parmenides: «cunoaște-vei...». Cf. Plut., *adv. Col.*, 1114 B... Care [*Parmenides*] elaborând o explicație a lumii și amestecând –ca elemente – lumina și întunericul, face să derive din acestea și prin acestea toate cele văzute. Așijderi spune multe despre Pământ, despre cer, despre Soare, despre Lună și despre stele, și lămurește nașterea oamenilor; ba, ca vechi cercetător în ale naturii, care a compus <în acest domeniu> o scriere originală, iar nu o vulgarizare a unor scrieri străine, n-a lăsat netratat nici unul din subiectele importante.

«Cunoaște-vei natura văzduhului și toate semnele câte sunt în el și tainicele căi[59] ale curatei făclii a mândrului[60] Soare, – și care li-i obârșia; afla-vei înrâurirea și firea rătăcitoare a Luniicea cu ochiul rotund; cunoaște-vei și cerul atoatecuprinzător, de unde s-a ivit și ce fel – cârmuindu-l – Nevoia l-a legat, ca să păzească hotarele stelelor...»[61].

11. SIMPL., *De caelo*, 559, 20 Despre lucrurile sensibile, Parmenides zice că începe a spune:

«în ce fel Pământul și Soarele și Luna și văzduhul atoatecuprinzător[62] și Laptele ceresc și depărtatul Olymp[63] și fierbintea tărie a stelelor au prins a lua ființă», – după care înfățișează face-

καὶ τῶν γινομένων καὶ φθειρομένων μέχρι τῶν μορίων τῶν ζώιων τὴν γένεσιν παραδίδωσι.

12. 1–3 SIMPL., Phys., 39, 12 (după fr. B 8, 61) μετ' ὀλίγα δὲ πάλιν περὶ τῶν δυεῖν στοιχείων εἰπὼν ἐπάγει καὶ τὸ ποιητικὸν λέγων οὕτως 'αἱ γὰρ ... κυβερνᾶι'. 2–6 Ibid., 31, 10 καὶ ποιητικὸν δὲ αἴτιον οὐ σωμάτων μόνον τῶν ἐν τῆι γενέσει ἀλλὰ καὶ ἀσωμάτων τῶν τὴν γένεσιν συμπληρούντων σαφῶς παραδέδωκεν ὁ Π. λέγων· 'αἱ δ' ἐπὶ ... θηλυτέρωι'. 4 Ibid. 34, 14 καὶ ποιητικὸν αἴτιον ἐκεῖνος μὲν ἓν κοινὸν τὴν ἐν μέσωι πάντων ἱδρυμένην καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τίθησιν. Cf. A 37.

αἱ γὰρ στεινότεραι πλῆντο πυρὸς ἀκρήτοιο,
αἱ δ' ἐπὶ ταῖς νυκτός, μετὰ δὲ φλογὸς ἵεται αἶσα·
ἐν δὲ μέσωι τούτων δαίμων ἣ πάντα κυβερνᾶι·
πάντα γὰρ <ἣ> στυγεροῖο τόκου καὶ μίξιος ἄρχει
πέμπους' ἄρσενι θῆλυ μιγῆν τό τ' ἐναντίον αὖτις
ἄρσεν θηλυτέρωι.

13. PLATON, Sympos., 178 B Π. δὲ τὴν γένεσιν λέγει 'πρώτιστον ... πάντων'. ARISTOT., Metaph., A 4 p. 984 a 23 ὑποπτεύσειε δ' ἄν τις Ἡσίοδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ τοιοῦτον, κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχὴν οἷον καὶ Π.· οὗτος γὰρ κατασκευάζων τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν 'πρώτιστον μέν, φησίν, Ἔρωτα ... πάντων'. PLUT., Amat., 13 p. 756 F διὸ Π. μὲν ἀποφαίνει τὸν Ἔρωτα τῶν Ἀφροδίτης ἔργων πρεσβύτατον ἐν τῆι κοσμογονίαι γράφων 'πρώτιστον ... πάντων'. SIMPL., Phys., 39, 18 [după B 12, 3] ταύτην καὶ θεῶν αἰτίαν εἶναί φησι λέγων 'πρώτιστον ... πάντων' κτλ. καὶ τὰς ψυχὰς πέμπειν ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς εἰς τὸ ἀειδές, ποτὲ δὲ ἀνάπαλίν φησιν.

πρώτιστον μὲν Ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων ...

14. PLUT., Adv. Colot., 15 p. 1116 A οὐδὲ γὰρ ὁ πῦρ μὴ λέγων

rea lucrurilor susceptibile de naștere și pieire, până la mădularele viețuitoarelor.

12. 1–3 SIMPL., *Phys.*, 39, 12 (*după B* 8, 61) Ceva mai departe, după ce vorbește din nou de cele două elemente, continuă amintind și cauza eficientă în chipul următor: căci «<cununile> mai înguste...». 2–6 *Ibid.*, 31, 10 Parmenides a arătat limpede cauza eficientă – nu numai a corpurilor supuse nașterii, dar și a lucrurilor incorporale, ce determină nașterea – acolo unde spune: «cele ce vin după ele...» 4 *Ibid.*, 34, 14 cauză eficientă unică și comună e, pentru el, *zeița ce stă în mijlocul a tot ce există* și care e cauza oricărei nașteri. Cf. A 37.

«Căci <cununile> mai înguste[64] umplutu-s-au cu foc curat, cele ce vin după ele, cu beznă în care se amestecă și o parte de foc; în mijlocul lor stă zeița ce totul călăuzește[65]: pretutindeni cârmuiește cumplita naștere și împreunarea, mânând femeia să se împerecheze cu bărbatul și dimpotrivă, bărbatul cu femeia».

13. PLATON, *Sympos.*, 178 B Despre facere, iată ce zice Parmenides: «înainte de toți zeii...». ARISTOT., *Metaph.*, A 4. 984 a 23 S-ar putea crede că cel dintâi care a căutat așa ceva a fost Hesiod[66] și cine va mai fi făcut din iubire sau dorință începutul celor ce există, cum face Parmenides. Într-adevăr, expunând facerea Totului, acesta zice: «înainte de toți zeii...» SIMPL., *Phys.*, 39, 18 [*după B* 12, 3]... aceasta e pentru el și i născătoarea zeilor, acolo unde zice: «înainte de toți zeii...» și cea care mână sufletele, când din lumea văzută în cea nevăzută, când dimpotrivă...[67].

«Înainte de toți zeii a dat la iveală Iubirea».

14. PLUT., *Adv. Colot.*, 15 p. 1116 A Nici cel ce refuză fierului

εἶναι τὸν πεπυρωμένον σίδηρον ἢ τὴν σελήνην ἥλιον, ἀλλὰ κατὰ Παρμενίδην

νυκτιφαὲς περὶ γαῖαν ἀλώμενον ἀλλότριον φῶς
ἀναιρεῖ σιδήρου χρῆσιν ἢ σελήνης φύσιν.

15. PLUT., De fac. lun., 16, 6 p. 929 A τῶν ἐν οὐρανῷ τοσούτων τὸ πλῆθος ὄντων μόνη φωτὸς ἀλλοτρίου δεομένη περίεισι [luna] κατὰ Π.

αἰεὶ παπταίνουσα πρὸς αὐγὰς ἠελίοιο.

15a. SCHOL. BASILII 25, ed. Pasquali *Gött.* Nachr. 1910 p. 201, 2 [la pasajul ἐὰν ὑποθῆις ἑαυτῷ ὕδωρ εἶναι τὸ ὑποβεβλημένον τῆς γῆς] Π. ἐν τῆι στιχοποιίαι ὑδατόριζον εἶπεν τὴν γῆν.

16. ARISTOT., Metaph., Γ 5. 1009b 21 cf. A 46

ὡς γὰρ ἕκαστοτ' ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυπλάγκτων,
τὼς νόος ἀνθρώποισι παρίσταται· τὸ γὰρ αὐτό
ἔστιν ὅπερ φρονέει μελέων φύσις ἀνθρώποισιν
καὶ πᾶσιν καὶ παντί· τὸ γὰρ πλέον ἐστὶ νόημα.

17. GALEN., In Epid., VI 48 (XVII A 1002 K.) τὸ μέντοι ἄρρεν ἐν τῶι δεξιῶι μέρει τῆς μήτρας κυΐσκεσθαι καὶ ἄλλοι τῶν παλαιοτάτων ἀνδρῶν εἰρήκασιν. ὁ μὲν γὰρ Π. οὕτως ἔφη·

δεξιτεροῖσιν μὲν κούρους, λαιοῖσι δὲ κούρας ...

18. 1–6 CAEL. AURELIANUS, Morb. chron., IV 9 p. 116 Sichard. (Bas. 1529)

Parmenides libris quos de natura scripsit, eventu inquit conceptionis molles aliquando seu subactos homines generari. cuius quia graecum est epigramma, et hoc versibus intimabo. latinos enim ut potui simili modo composui, ne linguarum ratio

înfierbântat calitatea de foc, sau Lunii pe aceea de Soare, făcând din ea, cu Parmenides,

«o lumină străină, ce lucește noaptea, rătăcitoare înjurul Pământului»[68], nu tăgăduiește folosul fierului ori natura Lunii...

15. PLUT., *De fac. lun.*, 16, 6 p. 929 A Din mulțimea atât de mare a corpurilor cerești, singură <Luna> se rotește având nevoie de lumină străină, după Parmenides:

«veșnic cătând spre razele Soarelui»[69].

15a. SCHOL. BASILII 25, ed. Pasquali, *Gött. Nachr.*, 1910, p. 201, 2 [*la pasajul*: «dacă-ți închipui că ceea ce se găsește sub pământ e apă»] Parmenides, în versurile lui, zice despre Sământ că e *înrădăcinat în apă*...

16. ARISTOT., *Metaph.*, Γ 5. 1009 b 21. Cf. A 46

«Așa[70] cum e alcătuit în fiecare[71] amestecul[72] organelor multînșelătoare <ale simțurilor>, așa se înfățișează gândul la oameni: căci, la aceștia, ceea ce gândește e – în toți și în fiecare – același lucru: alcătuirea organelor; ceea ce trece peste, e chiar gândirea»[73].

17. GALEN., *In Epid.*, VI, 48 (XVII A 1002 K) Că copilul de sex bărbătesc s-ar zămisli în partea dreaptă a uterului, au spus-o și alții, dintre cei mai vechi. Parmenides se exprimă astfel:

«în partea dreaptă băieții, în partea stângă fetele...»[74].

18. 1–6 CAEL. AURELIANUS, *Morb. chron.*, IV 9, p. 116 Sichard (Bas., 1529)

În cărțile pe care le-a scris despre natură, Parmenides zice că întâmplarea, care-și are rolul ei în orice zămislire, face să se nască uneori bărbați molești și afemeiați. Cum vorba asta o spune într-o poezie greacă, voi reda-o și eu în versuri. Le-am compus, în latinește, cât am putut mai asemănătoare ca formă, ca să nu în-

misceretur. 'femina ... sexum'. vult enim seminum praetermaterias esse virtutes (cf. δυνάμεις B 9, 2), *quae si se ita miscuerint, ut eiusdem corporis faciant unam, congruam sexui generent voluntatem. si autem permixto semine corporeo virtutes separatae permanserint, utriusque veneris natos adpetentia sequatur.*

femina virque simul Veneris cum germina miscent,
venis informans diverso ex sanguine virtus
temperiem servans bene condita corpora fingit.
nam si virtutes permixto semine pugnent
nec faciant unam permixto in corpore, dirae
nascentem gemino vexabunt semine sexum.

19. SIMPL., De caelo, 558, 8 παραδοὺς δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν διακόσμησιν ἐπήγαγε πάλιν·

οὕτω τοι κατὰ δόξαν ἔφυ τάδε καί νυν ἔασι
καὶ μετέπειτ' ἀπὸ τοῦδε τελευτήσουσι τραφέντα·
τοῖς δ' ὄνομ' ἄνθρωποι κατέθεντ' ἐπίσημον ἑκάστωι.

20. HIPPOL., Ref., V 8 p. 97, 2 W. μικρὰ, φησίν [un gnostic], ἐστὶ τὰ μυστήρια τὰ τῆς Περσεφόνης κάτω, περὶ ὧν μυστηρίων καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκεῖ οὔσης πλατείας καὶ εὐρυχώρου καὶ φερούσης τοὺς ἀπολλυμένους ἐπὶ τὴν Περσεφόνην <...>. καὶ ὁ ποιητὴς δέ φησιν·

αὐτὰρ ὑπ' αὐτήν ἐστιν ἀταρπιτὸς ὀκρυόεσσα,
κοίλη, πηλώδης· ἡ δ' ἡγήσασθαι ἀρίστη
ἄλσος ἐς ἱμερόεν πολυτιμήτου Ἀφροδίτης.

curc spiritul celor două limbi: «când femeia și bărbatul...». Părerea lui e dar că sămânța, pe lângă substanța din care e alcătuită, are și anumite impulsuri [cf. δυνάμεις în fr. B 9, 2], care, dacă se amestecă așa fel încât să dea pentru fiecare corp un singur impuls, au ca rezultat o voință potrivită cu sexul; dimpotrivă, dacă în amestecul de semințe trupești impulsurile rămân despărțite, noii născuți sunt împinși de dorințe spre amândouă sexele.

«Când femeia și bărbatul își amestecă sămânța dragostei, impulsul care o face să se nască în vine din soiuri de sânge diferite, plăsmuiește, dacă amestecul e izbutit, trupuri bine clădite. Dacă însă, în sămânța amestecată, impulsurile se războiesc fără să se contopească în amestecata alcătuire a trupului, amarnic chinui-vor copilul nou născut, din vina îndoitei semințe...».

19. SIMPL., *De caelo*, 558, 8... după ce a expus alcătuirea celor sensibile, din nou trece mai departe:

«Astfel dar, potrivit părerii, au luat ființă lucrurile acestea, și acum sunt și odată vor pieri, după ce vor fi crescut; iar oamenii le-au dat nume, ca să fie semn fiecăruia...»[75].

FRAGMENTE ÎNDOIELNICE

20. HIPPOL., *Ref.*, V 8, p. 97, 2 W. «Puțin lucru [*zice un gnostic*] sunt misteriile Persefoneisubpământene, misterii despre care – ca și despre calea ce duce acolo, care e largă și întinsă» și care poartă pe morți spre Persefona – poetul[76] zice:

«sub ea e însă o cărare înfricoșătoare, adâncă, noroioasă; aceasta e cea mai bună <*din câte duc*> spre dumbrava încântătoare a mult cinstitei Afrodite...».

21. AËT., II 30, 4 (D 361b 24) περὶ ἐμφάσεως σελήνης, διὰ τί γεώδης φαίνεται ... Π. διὰ τὸ παραμεμῖχθαι τῶι περὶ αὐτὴν πυρώδει τὸ ζοφῶδες· ὅθεν ψευδοφανῆ τὸν ἀστέρα καλεῖ. [cf. B 14; epitetul e împrumutat de la Theofrast].

22. SUIDAS s. v. ὡς: λίαν. Παρμενίδης· ᾽θαυμασίως ὡς δυσανάπειστον᾽ [= PLATON, Parm., p. 135 A].

23. — s.v. μακάρων νήσοι: ἡ ἀκρόπολις τῶν ἐν Βοιωτίαι Θηβῶν τὸ παλαιόν, ὡς Παρμενίδης.

24. SUETONIUS (Miller, Mél. 417) Τελχῖνες ... τούτους οἱ μὲν θαλάσσης παῖδάς φασι, Παρμενίδης δ᾽ ἐκ τῶν ᾽Ακταίωνος κυνῶν γενέσθαι μεταμορφωθέντων ὑπὸ Διὸς εἰς ἀνθρώπους.

25. STOB., Ecl., I 144, 19 W. ἀλλ᾽ ὄγε πάντοθεν ἶσος κτλ. [= Empedocles, fr. 28 Diels].

FRAGMENTE NEADEVĂRATE

21. AËT., II 30, 4 (D. 361 b 24)... **despre înfățișarea Lunii, – de ce pare pământie, – Parmenides zice că e din pricină că în elementul igneu care o înconjoară e amestecat și element întunecos; motiv pentru care o și numește: <*astru*> cu lumină înșelătoare...** [cf. B 14; epitetul e împrumutat de la Theofrast].

22. SUIDAS s. v. ὡς: λίαν ... **Parmenides: «uimitor de anevoie de convins»** [= PLATON, *Parm.*, 135 A].

23. — s.v. *Insulele fericiților:* **în vechime citadela orașului Theba din Beoția, după spusa lui Parmenides.**

24. SUETONIUS (Miller, *Mél.*, 417) **Telchini... despre aceștia unii zic că ar fi fii ai mării; Parmenides, însă, că ar fi urmașii câinilor lui Acteon, transformați de Zeus în oameni...**

25. STOB., *Ecl.*, I 144, 19 W. **Dar acesta era din toate părțile deopotrivă...** [= Empedocles, fr. 28 Diels].

ZENON

1. DIOG. LAËRT., IX 25 şi urm. (25) Ζήνων Ἐλεάτης. τοῦτον Ἀπολλόδωρός φησιν εἶναι ἐν Χρονικοῖς [F GrHist. 244 F 30 II 1028] φύσει μὲν Τελευταγόρου, θέσει δὲ Παρμενίδου (τὸν δὲ Παρμενίδην Πύρητος). περὶ τούτου καὶ Μελίσσου Τίμων φησὶ ταῦτα [fr. 45 D.]·

ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν
Ζήνωνος πάντων ἐπιλήπτορος ἠδὲ Μέλισσον
πολλῶν φαντασμῶν ἐπάνω, παύρων γε μὲν ἥσσω ...

ὁ δὲ Ζήνων διακήκοε Παρμενίδου καὶ γέγονεν αὐτοῦ παιδικά. καὶ εὐμήκης ἦν, καθά φησι Πλάτων ἐν τῷι Παρμενίδηι [127 B cf. A 11]. ὁ δ' αὐτὸς ἐν τῷι Σοφιστῆι [p. 215 A] <καὶ ἐν τῷι Φαίδρωι [p. 261 D] αὐτοῦ μέμνηται> καὶ Ἐλεατικὸν Παλαμήδην αὐτὸν καλεῖ. φησὶ δ' Ἀριστοτέλης [fr. 65 cf. A 10] εὑρετὴν αὐτὸν γενέσθαι διαλεκτικῆς, ὥσπερ Ἐμπεδοκλέα ῥητορικῆς. (26) γέγονε δ' ἀνὴρ γενναιότατος καὶ ἐν φιλοσοφίαι καὶ ἐν πολιτείαι· φέρεται γοῦν αὐτοῦ βιβλία πολλῆς συνέσεως γέμοντα. καθελεῖν δὲ θελήσας Νέαρχον τὸν τύραννον (οἱ δὲ Διομέδοντα) συνελήφθη, καθά φησιν Ἡρακλείδης ἐν τῆι Σατύρου ἐπιτομῆι [fr. 7 FHG III 169]. ὅτε καὶ ἐξεταζόμενος τοὺς συνειδότας καὶ περὶ τῶν ὅπλων ὧν ἤγεν εἰς Λιπάραν, πάντας ἐμήνυσεν αὐτοῦ τοὺς φίλους, βουλόμενος αὐτὸν ἔρημον καταστῆσαι· εἶτα περί τινων εἰπεῖν ἔχειν τινὰ <ἔφη> αὐτῶι πρὸς τὸ οὖς καὶ δακὼν οὐκ ἀνῆκεν ἕως ἀπεκεντήθη, ταὐτὸν Ἀριστογείτονι τῶι τυραννοκτόνωι παθών. (27) Δημήτριος δέ φησιν ἐν τοῖς

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

VIAȚA

1. DIOG. LAËRT., IX 25 și urm. (25) Zenon eleatul. Despre acesta, în *Cronica* lui [FGr. Hist., 244 F 30, II 1028], Apollodoros spune că era fiul lui Teleutagoras, adoptat de Parmenides (la rându-i, fiul lui Pyres). În legătură cu el și cu Melissos, Timon scrie cele ce urmează [fr. 45 D.]: «marea, nebiruita tărie a lui Zenon cel în stare să afirme și să tăgăduiască[1], al tuturor mustrător; sau Melissos, care s-a dovedit mai presus de multe năluciri, mai prejos doar de câteva...».

Zenon l-a audiat dar pe Parmenides și a devenit iubitul lui. Era bine proporționat, după câte scrie Platon în dialogul *Parmenides* [125 B; cf. A 11]. Același autor, în *Sofistul* [p. 215 A] <și în *Faidros* [p. 261 D], pomenește de el>[2] numindu-l «un Palamede eleat». Aristotel [fr. 65; cf. A 10] spune despre el că ar fi fostnăscocitorul dialecticii, așa cum Empedocles a fost născocitorul retoricii. (26) S-a arătat bărbat de seamă și în filosofie și în politică; i se atribuie cărți pline de multă ascuțime. Voind să-l răstoarne pe tiranul Nearchos (alții zic pe Diomedon), a fost prins, după câte povestește Heracleides în *Prescurtarea* lui Satyros [fr. 7 F.H.G. III, 169]. Cu acea împrejurare, întrebat despre complici și despre armele transportate la Lipari, a pârât pe toți prietenii tiranului, cu gândul să-l lipsească de tovarăși; apoi, spunând că are să-i destăinuiască anumite lucruri la ureche și mușcându-i-o, nu i-a dat drumul până ce n-a fost străpuns, împărtășind soarta tiranicidului Aristogeiton. (27) În cartea-i despre *Omonimi*, Demetrios

Ὁμωνύμοις τὸν μυκτῆρα αὐτὸν ἀποτραγεῖν. Ἀντισθένης δὲ ἐν ταῖς Διαδοχαῖς [FHG III 182*] φησι μετὰ τὸ μηνῦσαι τοὺς φίλους ἐρωτηθῆναι πρὸς τοῦ τυράννου, εἴ τις ἄλλος εἴη· τὸν δὲ εἰπεῖν· 'σὺ ὁ τῆς πόλεως ἀλιτήριος', πρός τε τοὺς παρεστῶτας φάναι· 'θαυμάζω ὑμῶν τὴν δειλίαν, εἰ τούτων ἕνεκεν, ὧν νῦν ἐγὼ ὑπομένω, δουλεύετε τῶι τυράννωι', καὶ τέλος ἀποτραγόντα τὴν γλῶτταν προσπτύσαι αὐτῶι· τοὺς δὲ πολίτας παρορμηθέντας αὐτίκα τὸν τύραννον καταλεῦσαι. ταὐτὰ δὲ σχεδὸν οἱ πλείους λαλοῦσιν. Ἕρμιππος [fr. 30 FHG III 43] δέ φησιν εἰς ὅλμον αὐτὸν βληθῆναι καὶ κατακοπῆναι. (28) καὶ εἰς αὐτὸν ἡμεῖς εἴπομεν οὕτως. [Urmează o epigramă a lui Diogene].

γέγονε δὲ τά τε ἄλλα ἀγαθὸς ὁ Ζήνων, ἀλλὰ καὶ ὑπεροπτικὸς τῶν μειζόνων κατ' ἴσον Ἡρακλείτωι· καὶ γὰρ οὗτος τὴν πρότερον μὲν Ὑέλην, ὕστερον δὲ Ἐλέαν, Φωκαέων οὖσαν ἀποικίαν, αὐτοῦ δὲ πατρίδα, πόλιν εὐτελῆ καὶ μόνον ἄνδρας ἀγαθοὺς τρέφειν ἐπισταμένην ἠγάπησε μᾶλλον τῆς Ἀθηναίων μεγαλαυχίας, οὐκ ἐπιδημήσας πώμαλα πρὸς αὐτούς, ἀλλ' αὐτόθι καταβιούς. (29) οὗτος καὶ τὸν Ἀχιλλέα πρῶτος λόγον ἠρώτησε· Φαβωρῖνος δέ φησι [fr. 39 FHG III 583.] Παρμενίδην καὶ ἄλλους συχνούς.

ἀρέσκει δ' αὐτῶι τάδε· κόσμους εἶναι κενόν τε μὴ εἶναι· γεγενῆσθαι δὲ τὴν τῶν πάντων φύσιν ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, λαμβανόντων αὐτῶν εἰς ἄλληλα τὴν μεταβολήν· γένεσίν τε ἀνθρώπων ἐκ γῆς εἶναι, καὶ ψυχὴν κρᾶμα ὑπάρχειν ἐκ τῶν προειρημένων κατὰ μηδενὸς τούτων ἐπικράτησιν. τοῦτόν φασι λοιδορούμενον ἀγανακτῆσαι· αἰτιασαμένου δέ τινος φάναι· 'ἐὰν μὴ λοιδορούμενος προσποιῶμαι, οὐδ' ἐπαινούμενος αἰσθήσομαι'.

ὅτι δὲ γεγόνασι Ζήνωνες ὀκτώ, ἐν τῶι Κιτιεῖ [VII 35] διειλέγμεθα. ἤκμαζε δὲ οὗτος κατὰ τὴν ἑνάτην <καὶ ἑβδομηκοστὴν> ὀλυμπιάδα [464–46 a.C.1; cf. Apollodoros, FGr. Hist. 244, fr. 30 b, II 1028].

pretinde că i-ar fi retezat nasul. Antisthenes, în *Moșteniri* [F.H.G. III 182], scrie că, după ce denunțase pe prieteni, întrebat de tiran dacă mai era vreunul, ar fi răspuns: «tu, năpasta cetății», apoi, adresându-se celor de față: «dacă slujiți tiranului de teama celor ce mă așteaptă pe mine, mă mir de lașitatea voastră»; în sfârșit, retezându-și limba cu dinții, i-ar fi scuipat-o în față, după care, îmbărbătați, cetățenii ar fi ucis îndată pe tiran. Cam acestea se spun de cei mai mulți. Hermippos, în schimb [fr. 30 F.H.G., III 43], zice că ar fi fost vârât într-o piuă și zdrobit. (28) Despre el am scris cele ce urmează [*Urmează o epigramă a lui Diogene*].

Remarcabil a fost Zenon și în alte privințe, dar mai ales s-a arătat disprețuitor al celor mari pe potriva lui Heraclit. Acest om și-a iubit patria (numită mai întâi Yele, apoi Elea, colonie a foceenilor, cetate mică și în stare a produce numai oameni de ispravă) mai mult decât trufia atenienilor, de aceea n-a locuit câtuși de puțin printre ei, ci și-a petrecut viața in Elea[3]. (29) El a fost și cel ce a formulat pentru întâia oară argumentul lui Achille; Favorinos, în schimb [fr. 39, F.H.G., III 583. Cf. *supra*, p. 78], i-l atribuie lui Parmenides și mai multor altora.

Învățăturile propovăduite de el sunt cele ce urmează[4]: există lumi[5], vid nu există[6]; natura tuturor lucrurilor s-a format din cald și rece, uscat și umed[7], trecute unele prin stările celorlalte; obârșia oamenilor e pământul[8], iar sufletul un amestec al elementelor pomenite, în care nici unul nu precumpănește[9]. Se zice despre el că, ocărât de cineva, s-ar fi mâniat; cum i se făcea o vină din aceasta, ar fi răspuns: «dacă ocărât nu m-aș arăta supărat, lăudat ar trebui să rămân nesimțitor»[10].

Că au fost în totul opt Zenoni, am spus-o când am vorbit de Zenon cel din Kition [VII 35]. Cestălalt înflorea către cea de-a LXXIX-a olympiadă [464-461 a.C.; cf. Apollodoros, FGr. Hist. 244, fr. 30 b, II 1028].

2. SUIDAS Ζήνων Τελευταγόρου Ἐλεάτης φιλόσοφος τῶν ἐγγιζόντων Πυθαγόραι καὶ Δημοκρίτωι κατὰ τοὺς χρόνους· ἦν γὰρ ἐπὶ τῆς οη ὀλυμπιάδος [468–465], μαθητὴς Ξενοφάνους ἢ Παρμενίδου. ἔγραψεν Ἔριδας, Ἐξήγησιν τῶν Ἐμπεδοκλέους, Πρὸς τοὺς φιλοσόφους, Περὶ φύσεως [din Hesychius].

τοῦτόν φασιν εὑρετὴν εἶναι τῆς διαλεκτικῆς ὡς Ἐμπεδοκλέα τῆς ῥητορικῆς, καθελεῖν δὲ θελήσας Νέαρχον (οἱ δὲ Διομέδοντα), τὸν Ἐλέας τύραννον, ἑάλω. καὶ ἐρωτώμενος ὑπ' αὐτοῦ τὴν γλῶτταν αὑτοῦ ἐνδακὼν καὶ ἀποτεμὼν προσέπτυσε τῶι τυράννωι καὶ ἐν ὅλμωι βληθεὶς συνετρίβη πτισσόμενος.

3. EUSEB., Chron. Ia Ol. 81, 1–3 [456–454 a.C.] Ζ. καὶ Ἡράκλειτος ὁ σκοτεινὸς ἤκμαζον. [Cf. Parm., fr. A 11].

4. [PLATON], Alcib., I p. 119 A ἀλλὰ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἢ τῶν ξένων δοῦλον ἢ ἐλεύθερον εἰπέ, ὅστις αἰτίαν ἔχει διὰ τὴν Περικλέους συνουσίαν σοφώτερος γεγονέναι, ὥσπερ ἐγὼ [Socrate] ἔχω σοι εἰπεῖν διὰ τὴν Ζήνωνος Πυθόδωρον τὸν Ἰσολόχου [cf. Parm., fr. A 5] καὶ Καλλίαν τὸν Καλλιάδου, ὧν ἑκάτερος Ζήνωνι ἑκατὸν μνᾶς τελέσας σοφός τε καὶ ἐλλόγιμος γέγονεν. SCHOL. (la acest pasaj) Ζ. ὁ Ἐλεάτης Παρμενίδου μαθητής, φυσικὸς φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς ὡς ἀληθῶς· διὸ καὶ πρὸς Περικλέα παραβάλλεται φαινομένως ὄντα πολιτικόν. τούτου Πυθόδωρος ἀκροατής, ὃς καὶ ἐν Παρμενίδηι μνήμης ἠξίωται ὡς Ἀντιφῶντι τῆς συνουσίας ἐκείνης μεταδούς, παρ' οὗ Κέφαλος ὁ Κλαζομένιος μαθὼν διδάσκαλος γέγονε. PLUT., Pericl., 4, 5 διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου πραγματευομένου περὶ φύσιν ὡς Παρμενίδης, ἐλεγκτικὴν δέ τινα καὶ δι' ἀντιλογίας εἰς ἀπορίαν κατακλείουσαν ἐξασκήσαντος ἕξιν. [Cf. Parm., fr. A 12].

2. SUIDAS. Zenon, fiul lui Teleutagoras, filosof eleat; ca ani, apropiat de Pythagoras[11] și de Democrit, căci trăia în jurul celei de-a LXXVIII-a olympiade [468-465 a. C.]; învățăcel al lui Xenofanes sau al lui Parmenides. A scris *Polemici*, o *Deslușire* a învățăturilor lui Empedocles, *Către filosofi*[12], *Despre natură*[13] [din Hesychius].

Se spune despre el că ar fi născocitorul dialecticii, așa cum Empedocles e al retoricii. Căutând să-l înlăture pe Nearchos (alții zic pe Diomedon) tiranul Eleei, a fost prins. Cercetat de acesta, și-a mușcat limba până ce a retezat-o, apoi i-a scuipat-o în față. Aruncat într-o piuă, a fost acolo stropșit [din Diog. Laërt.].

3. EUSEB., *Chron. la Ol.* 81, 1–3 [456-454 a. C.]: Ajungeau la maturitate Zenon și Heraclit întunecatul [Cf. Parm., fr. A 11, *supra*, p. 87].

4. PLATON, *Alcib.* I, p. 119 A Dintre ceilalți atenieni ori străini, numește-mi unul – fie rob, fie om liber – devenit mai înțelept pe urma legăturilor lui cu Pericle, așa cum îți pot numi eu [*Socrate*] pe Pythodoros al lui Isolochos [cf. Parm., fr. A 5, *supra*, p. 83] sau pe Callias al lui Calliades, care, plătind fiecare câte o sută de mine lui Zenon, au devenit – mulțumită lui – înțelepți și respectați. SCHOL. (la acest pasaj): Zenon eleatul, elev al lui Parmenides, filosof naturalist și adevărat om politic; de aceea și e comparat cu Pericle, considerat omul politic prin excelență. Auditor al lui a fost Pythodoros, pomenit în *Parmenides* ca acel ce reproduce lui Antifon întreaga discuție; la școala acestuia, Kefalos din Klazomenai a devenit și el dascăl. PLUT., *Pericl.*, 4, 5 Pericle l-a ascultat și pe Zenon eleatul, care trata despre natură ca Parmenides, dar făcea dovadă de o deosebită aptitudine critică, mulțumită căreia, pe calea discuțiilor contradictorii, își ducea adversarii în situații fără ieșire [Cf. Parm., fr. A 12, *supra*, p. 87].

5. ARISTOT., Rhet., A 12. 1372 b 3 καὶ οἷς τοὐναντίον τὰ μὲν ἀδικήματα εἰς ἔπαινόν τινα [sc. γίγνεται, ἀφύλακτοι], οἷον εἰ συνέβη ἅμα τιμωρήσασθαι ὑπὲρ πατρὸς ἢ μητρός, ὥσπερ Ζήνωνι.

6. DIODOR., X 18, 2 ὅτι τυραννουμένης τῆς πατρίδος ὑπὸ Νεάρχου σκληρῶς, ἐπιβουλὴν κατὰ τοῦ τυράννου συνεστήσατο. καταφανὴς δὲ γενόμενος καὶ κατὰ τὰς ἐν ταῖς βασάνοις ἀνάγκας διερωτώμενος ὑπὸ τοῦ Νεάρχου, τίνες ἦσαν οἱ συνειδότες ᾽ὤφελον γάρ, ἔφησεν, ὥσπερ τῆς γλώττης εἰμὶ κύριος, οὕτως ὑπῆρχον καὶ τοῦ σώματος᾽. τοῦ δὲ τυράννου πολὺ μᾶλλον ταῖς βασάνοις προσεπιτείναντος ὁ Ζ. μέχρι μέν τινος διεκαρτέρει· μετὰ δὲ ταῦτα σπεύδων ἀπολυθῆναί ποτε τῆς ἀνάγκης καὶ ἅμα τιμωρήσασθαι τὸν Νέαρχον ἐπενοήσατό τι τοιοῦτον. κατὰ τὴν ἐπιτονωτάτην ἐπίτασιν τῆς βασάνου προσποιηθεὶς ἐνδιδόναι τὴν ψυχὴν ταῖς ἀλγηδόσιν ἀνέκραγεν· ᾽ἄνετε· ἐρῶ γὰρ πᾶσαν ἀλήθειαν᾽. ὡς δ᾽ ἀνῆκαν, ἠξίωσεν αὐτὸν ἀκοῦσαι κατ᾽ ἰδίαν προσελθόντα. πολλὰ γὰρ εἶναι τῶν λέγεσθαι μελλόντων, ἃ συνοίσει τηρεῖν ἐν ἀπορρήτωι. τοῦ δὲ τυράννου προσελθόντος ἀσμένως καὶ τὴν ἀκοὴν τῶι στόματι παραβαλόντος ὁ Ζ. τοῦ δυνάστου περιχανὼν τὸ οὖς ἐνέπρισε τοῖς ὀδοῦσι. τῶν δὲ ὑπηρετῶν ταχὺ προσδραμόντων καὶ πᾶσαν τῶι βασανιζομένωι προσφερόντων τιμωρίαν εἰς τὸ χαλάσαι τὸ δῆγμα, πολὺ μᾶλλον προσενεφύετο. τέλος δ᾽ οὐ δυνάμενοι τἀνδρὸς νικῆσαι τὴν εὐψυχίαν, παρεκέντησαν αὐτόν, ἵνα διίηι τοὺς ὀδόντας. καὶ τοιούτωι τεχνήματι τῶν ἀλγηδόνων ἀπελύθη καὶ παρὰ τοῦ τυράννου τὴν ἐνδεχομένην ἔλαβε τιμωρίαν.

7. PLUT., Adv. Colot., 32 p. 1126 D Ζ. τοίνυν ὁ Παρμενίδου γνώριμος ἐπιθέμενος Δημύλωι τῶι τυράννωι καὶ δυστυχήσας περὶ τὴν πρᾶξιν, ἐν πυρὶ τὸν Παρμενίδου λόγον ὥσπερ χρυσὸν ἀκήρατον καὶ δόκιμον παρέσχε καὶ ἀπέδειξεν

5. ARISTOT., *Rhet.*, A 12, 1372 b 3 *<Cred a putea săvârși o nedreptate>* cei cărora, dimpotrivă, nedreptatea le aduce laudă: de pildă, dacă s-ar întâmpla cuiva să-și răzbune dintr-o dată și tatăl și mama, ca lui Zenon.

6. DIODOR., X 18, 2 Pentru că patria lui era asuprită tare de Nearchos, a urzit un complot împotriva tiranului. Dat pe față și, în mijlocul chinurilor caznei, întrebat de Nearchos care-i erau tovarășii, a răspuns: «de mi-aș putea stăpâni și trupul așa cum îmi stăpânesc limba!». Cum tiranul îi sporea tot mai mult cazna, Zenon a răbdat până la un timp cu tărie; pe urmă, dorind să scape de chin și totodată să se răzbune pe Nearchos, a născocit următorul șiretlic. În clipa celei mai mari încordări a caznelor, prefăcându-se că-și dă sufletul de durere, a strigat: «lăsați-mă! voi spune totadevărul». După ce l-au lăsat, a cerut ca Nearchos să vină mai aproape, ca să audă numai el, multe din cele ce avea de spus trebuind să rămână mai bine ascunse. Când tiranul, bucuros, a pășit mai în față, apropiindu-și urechea de gura lui, Zenon, dintr-o mușcătură, i-a înșfăcat-o cu dinții. Slujitorii au alergat în grabă și au încercat împotriva torturatului tot soiul de cazne, doaro slăbi strânsoarea: dar el și mai tare se încleșta. Până la urmă, nefiind în stare să-i răzbească tăria de suflet, l-au străpuns de amândouă părțile, ca să-și descleșteze dinții. Cu ajutorul acestui șiretlic, a scăpat de chinuri și și-a primit pedeapsa cuvenită din partea tiranului.

7. PLUT., *Adv. Colot.*, 32 p. 1126 D Zenon, elevul lui Parmenides[14], care uneltise împotriva tiranului Demylos fără să izbutească în planul lui, a supus învățătura lui Parmenides încercării focului, – așa cum se încearcă aurul curat și bun, – dovedind cu

ἔργοις, ὅτι τὸ αἰσχρὸν ἀνδρὶ μεγάλωι φοβερόν ἐστιν, ἀλγηδόνα δὲ παῖδες καὶ γύναια καὶ γυναίων ψυχὰς ἔχοντες ἄνδρες δεδίασι· τὴν γὰρ γλῶτταν αὐτοῦ διατραγὼν τῶι τυράννωι προσέπτυσεν. Cf. De stoic. rep., 37, p. 1051 C; De garr., 8, p. 505 D.

8. CLEM., Strom., IV 57 (II 274, 1 St.) οὐ μόνον Αἰσώπιοι καὶ Μακεδόνες καὶ Λάκωνες στρεβλούμενοι ἐκαρτέρουν, ὥς φησιν Ἐρατοσθένης ἐν τοῖς Περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλὰ καὶ Ζ. ὁ Ἐλεάτης ἀναγκαζόμενος κατειπεῖν τι τῶν ἀπορρήτων ἀντέσχεν πρὸς τὰς βασάνους οὐδὲν ἐξομολογούμενος, ὅς γε καὶ τελευτῶν τὴν γλῶσσαν ἐκτραγὼν προσέπτυσε τῶι τυράννωι, ὃν οἱ μὲν Νέαρχον, οἱ δὲ Δημύλον προσαγορεύουσιν. Cf. Val. Max. III ext. 2 (Phalaris), 3 (Nearchos); Nemes., 30 (Dionys.: cf. fr. A 19).

9. PHILOSTR., Vita Apoll., Tyan. VII 2 Ζ. μὲν τοίνυν ὁ Ἐλεάτης (διαλεκτικῆς δὲ οὗτος δοκεῖ ἄρξαι) τὴν Νεάρχου τοῦ Μυσοῦ καταλύων τυραννίδα ἥλω καὶ στρεβλωθεὶς τοὺς μὲν ἑαυτοῦ ξυνωμότας ἀπεσιώπησεν, οἳ δ' ἦσαν τῶι τυράννωι βέβαιοι διαβαλὼν τούτους ὡς οὐ βεβαίους, οἱ μὲν ὡς ἐπ' ἀληθέσι ταῖς αἰτίαις ἀπέθανον, ὁ δ' ἐλεύθερα τὰ Μυσῶν ἤγαγε τὴν τυραννίδα περὶ ἑαυτῆι σφήλας.

10. DIOG. LAËRT., VIII 57 [cf. A 1] Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῶι Σοφιστῆι [fr. 65] φησι πρῶτον Ἐμπεδοκλέα ῥητορικὴν εὑρεῖν, Ζήνωνα δὲ διαλεκτικήν. SEXT., Adv. math., VII 6 Παρμενίδης δὲ οὐκ ἂν δόξαι τῆς διαλεκτικῆς ἀπείρως ἔχειν, ἐπείπερ πάλιν Ἀριστοτέλης τὸν γνώριμον αὐτοῦ Ζήνωνα διαλεκτικῆς ἀρχηγὸν ὑπείληφεν.

fapte că bărbatului în toată firea nu-i e frică decât de rușine și că de durere se tem numai copiii, femeile și bărbații cu suflet de femeie: într-adevăr, retezându-și limba cu dinții, a scuipat-o în fața tiranului. Cf. *De stoic. rep.*, 37, p. 1051 C; *De garr.*, 8, p. 505 D.

8. CLEM., *Strom.*, IV 57 (II 274, 1 St.) Nu numai beoțienii[15] și macedonenii și lacedemonienii s-au arătat tari în timp ce erau supuși la cazne, cum pretinde Eratosthenes în *Despre bine și rău*, ci și Zenon eleatul, torturat ca să dezvăluie anumite taine, a rezistat suferințelor fără să spună nimic, ba, până la urmă, și-a retezat limba cu dinții și a scuipat-o în fața tiranului, pe care unii îl numesc Nearchos, alții Demylos. Cf. Val. Max. III ext. 2 (Phalaris), 3 (Nearchos); Nemes., 30 (Dionys.: cf. fr. A 19).

9. PHILOSTR., *Vita Apoll. Tyan.*, VII 2 Zenoneleatul (acesta pare să fi născocit dialectica), umblând să răstoarne tirania lui Nearchos în Mysos, a fost prins; supus la cazne, și-a trecut complicii sub tăcere, ba, părând ca necredincioși pe cei ce erau credincioși tiranului, a făcut ca aceștia să fie omorâți, ca și cum învinuirea ar fi fost adevărată, și a dus pe mysieni la libertate, înșelând tirania cu privire la ea însăși.

10. DIOG. LAËRT., VIII 57 [cf. fr. A 1] Aristotel, în *Sofistul* [fr. 65], zice că Empedocles ar fi născocit întâi retorica, iar Zenon dialectica[16]. SEXT., *Adv. math.*, VII 6 Parmenides nu pare să fi fost cu totul străin de dialectică, de vreme ce elevul acestuia Zenon e înfățișat de Aristotel ca inițiatorul dialecticii.

11. PLATON, Parm., 127 AB ἔφη δὲ δὴ ὁ Ἀντιφῶν λέγειν τὸν Πυθόδωρον ὅτι ἀφίκοιντό ποτε εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα Ζήνων τε καὶ Παρμενίδης. τὸν μὲν οὖν Παρμενίδην εὖ μάλα ἤδη πρεσβύτην εἶναι, σφόδρα πολιόν, καλὸν δὲ κἀγαθὸν τὴν ὄψιν, περὶ ἔτη μάλιστα πέντε καὶ ἑξήκοντα· Ζήνωνα δὲ ἐγγὺς τῶν τετταράκοντα τότε εἶναι, εὐμήκη δὲ καὶ χαρίεντα ἰδεῖν, καὶ λέγεσθαι αὐτὸν παιδικὰ τοῦ Παρμενίδου γεγονέναι. καταλύειν δὲ αὐτοὺς ἔφη παρὰ τῶι Πυθοδώρωι ἐκτὸς τείχους ἐν Κεραμεικῶι· οἳ δὴ καὶ ἀφικέσθαι τόν τε Σωκράτη καὶ ἄλλους τινὰς μετ' αὐτοῦ πολλούς, ἐπιθυμοῦντας ἀκοῦσαι τῶν τοῦ Ζήνωνος γραμμάτων (τότε γὰρ αὐτὰ πρῶτον ὑπ' ἐκείνων κομισθῆναι), Σωκράτη δὲ εἶναι τότε σφόδρα νέον. ἀναγιγνώσκειν οὖν αὐτοῖς τὸν Ζήνωνα αὐτόν, τὸν δὲ Παρμενίδην τυχεῖν ἔξω ὄντα· καὶ εἶναι πάνυ βραχὺ ἔτι λοιπὸν τῶν λόγων ἀναγιγνωσκομένων, ἡνίκα αὐτός τε ἐπεισελθεῖν ἔφη ὁ Πυθόδωρος ἔξωθεν καὶ τὸν Παρμενίδην μετ' αὐτοῦ καὶ Ἀριστοτέλη τὸν τῶν τριάκοντα γενόμενον, καὶ σμίκρ' ἄττα ἔτι ἐπακοῦσαι τῶν γραμμάτων κτλ. [Cf. *supra* fr. A 1 şi *Parm.*, fr. A 5. *Contra*, ATHEN., XI 505 F τὸ δὲ πάντων σχετλιώτατον καὶ <ψευδέστατον> τὸ εἰπεῖν οὐδεμιᾶς κατεπειγούσης χρείας ὅτι παιδικὰ γεγόνοι τοῦ Παρμενίδου Ζ. ὁ πολίτης αὐτοῦ.]

12. — Parm., 128 B Ναί, φάναι τὸν Ζήνωνα, ὦ Σώκρατες. σὺ δ' οὖν τὴν ἀλήθειαν τοῦ γράμματος οὐ πανταχοῦ ἤισθησαι. καίτοι ὥσπερ γε αἱ Λάκαιναι σκύλακες εὖ μεταθεῖς τε καὶ ἰχνεύεις τὰ λεχθέντα· ἀλλὰ πρῶτον μέν σε τοῦτο λανθάνει, ὅτι οὐ παντάπασιν οὕτω σεμνύνεται τὸ γράμμα, ὥστε ἅπερ σὺ λέγεις διανοηθὲν γραφῆναι, τοὺς ἀνθρώπους δὲ ἐπικρυπτόμενον ὥς τι μέγα διαπραττόμενον· ἀλλὰ σὺ μὲν εἶπες τῶν συμβεβηκότων τι, ἔστι δὲ τό γε ἀληθὲς βοήθειά τις ταῦτα [τὰ γράμματα] τῶι Παρμενίδου

SCRIEREA

11. PLATON, *Parm.*, 127 A B Zicea dar Antifon că Pythodoros ar fi povestit cum au venit odată, la sărbătoarea Marilor Panatenee, Zenon și Parmenides: Parmenides destul de bătrân și cărunt tare, – dar distins la înfățișare, – cam de vreo șaizeci și cinci de ani; Zenon, care atunci se apropia de patruzeci, bine făcut și plăcut la vedere: se zicea de el că ar fi fost iubitul lui Parmenides. Spunea că au tras la Pythodoros, dincolo de ziduri, în părțile Ceramicului. Acolo au venit Socrate și, cu el, alții mulți, doritori să asculte lecturi din scrisele lui Zenon, atunci pentru întâia oară aduse la Atena: Socrate ar fi fost pe vremea aceea foarte tânăr. Zenon însuși a prins să le citească, într-un moment când se întâmpla ca Parmenides să nu fie acasă. Mai rămăsese foarte puțin de citit, când s-au întors de unde fuseseră, el – Pythodoros – și, cu el, Parmenides și Aristotel, cel care avea să facă parte din «cei treizeci»[17]: așa că, din scriere, au putut auzi doar puțin... [Cf. *supra* fr. A 1 și *Parm.*, fr. A 5. *Contra*, ATHEN., XI 505 F Ce e însămai grav și mai neadevărat decât orice e când, fără nici o nevoie, [*Platon*] pretinde că Zenon, concetățeanul lui Parmenides, ar fi fost iubitul aceluia...].

12. — *Parm.*, 128 B Da, Socrate, ar fi zis Zenon. Dar, de-i așa, n-ai prins deloc noima scrierii, măcar că de fugărit și de adulmecat spusele altuia te pricepi parc-ai fi un copoi din Laconia. Mai întâi, nu ți-ai dat seama că această scriere – compusă cu intenția de care vorbești – nu urmărește câtuși de puțin s-o ascundă oamenilor, nici să treacă în ochii lor drept ceva măreț. Ceva din cele spuse de tine se potrivește totuși: că lucrarea își propune într-adevăr să ia apărarea raționamentului lui Parmenides îm-

λόγωι πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντας αὐτὸν κωμωιδεῖν ὡς, εἰ ἕν ἐστι, πολλὰ καὶ γελοῖα συμβαίνει πάσχειν τῶι λόγωι καὶ ἐναντία αὐτῶι. ἀντιλέγει δὴ οὖν τοῦτο τὸ γράμμα πρὸς τοὺς τὰ πολλὰ λέγοντας, καὶ ἀνταποδίδωσι ταὐτὰ καὶ πλείω, τοῦτο βουλόμενον δηλοῦν, ὡς ἔτι γελοιότερα πάσχοι ἂν αὐτῶν ἡ ὑπόθεσις, εἰ πολλά ἐστιν, ἢ ἡ τοῦ ἓν εἶναι, εἴ τις ἱκανῶς ἐπεξίοι. διὰ τοιαύτην δὴ φιλονικίαν ὑπὸ νέου ὄντος ἐμοῦ ἐγράφη, καί τις αὐτὸ ἔκλεψε γραφέν, ὥστε οὐδὲ βουλεύσασθαι ἐξεγένετο εἴτ' ἐξοιστέον αὐτὸ εἰς τὸ φῶς εἴτε μή. ταύτηι οὖν σε λανθάνει, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐχ ὑπὸ νέου φιλονικίας οἴει αὐτὸ γεγράφθαι, ἀλλ' ὑπὸ πρεσβυτέρου φιλοτιμίας· ἐπεί, ὅπερ γ' εἶπον, οὐ κακῶς ἀπήικασας.

13. — Phaedr., 261 D τὸν οὖν Ἐλεατικὸν Παλαμήδην λέγοντα οὐκ ἴσμεν τέχνηι ὥστε φαίνεσθαι τοῖς ἀκούουσι τὰ αὐτὰ ὅμοια καὶ ἀνόμοια, καὶ ἓν καὶ πολλά, μένοντά τε αὖ καὶ φερόμενα;

14. ARISTOT., Soph. el., 10. 170b 19 εἰ δή τις πλείω σημαίνοντος τοῦ ὀνόματος οἴοιτο ἓν σημαίνειν καὶ ὁ ἐρωτῶν καὶ ὁ ἐρωτώμενος, οἷον ἴσως τὸ ὂν ἢ τὸ ἓν πολλὰ σημαίνει, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀποκρινόμενος καὶ ὁ ἐρωτῶν Ζήνων ἓν οἰόμενος εἶναι ἠρώτησε, καὶ ἔστιν ὁ λόγος ὅτι ἓν πάντα, οὗτος πρὸς τοὔνομα ἔσται ἢ πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ ἐρωτωμένου διειλεγμένος. Cf. PLATON, Soph., 217 C, de unde DIOG. LAËRT., III 48 διαλόγους τοίνυν φασὶ πρῶτον γράψαι Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτην, Ἀριστοτέλης δ' ἐν πρώτωι Περὶ ποιητῶν [fr. 55] Ἀλεξαμενὸν Στυρέα ἢ Τήιον. Cf. fr. A 10 și ATHEN. V p. 505 B.

15. PROCL., In Parm. p. 694, 23 [comentariu la Platon, p. 127 D] πολλῶν δὲ εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος λόγων καὶ τετ-

potriva celorce încearcă să-și bată joc de el[18], sub cuvânt că, dacă ființa e una, urmările acestei afirmații sunt multe și ridicole, ba chiar contrare afirmației însăși. Scrierea e îndreptată împotriva celor ce susțin pluralitatea, plătindu-le cu vârf și îndesat, prin aceea că-și propune să arate că, urmărite cum trebuie, consecințele ipotezei după care ființele ar fi mai multe sunt încă și mai ridicole decât în ipoteza unicității. Din această pornire polemică își trage dar ea obârșia, – într-o vreme când eram tânăr, – și cineva mi-a furat manuscrisul, așa că n-a fost nevoie să stau la cumpănă dacă trebuie sau nu să-l dau la iveală. Aci te-ai înșelat, Socrate: când ai crezut că lucrarea a fost compusă nu din pornirea polemică a unui tânăr, ci din setea de glorie a unui om format; deși, altminteri, cum ți-am mai spus, n-ai judecat-o rău... [19].

13. — *Phaedr.*, 261 D Cât despre Palamedul eleat, nu știm oare că vorbea cu atâta meșteșug încât – ascultătorilor lui – aceleași lucruri li se păreau asemenea și neasemenea, unul și mai multe, nemișcate și în mișcare?

14. ARISTOT., *Soph. el.*, 10, 170 b 19 Dacă, în fața unui substantiv cu mai multe înțelesuri, cineva – fie persoana care întreabă, fie cea întrebată – e de părere că are numai unul singur (bunăoară, când zicem «ființă» sau «unu», înțelegem mai multe lucruri, dar atât cel întrebat cât și Zenon, care întreabă, pun întrebarea convinși că înțelesul e unu, ceea ce duce la încheierea că Totul e Unu), un asemenea raționament are a fi considerat fie în raport cu substantivul, fie cu judecata celui întrebat. Cf. PLATON, *Soph.*, 217 C, de unde DIOG. LAËRT., III 48 Se spune că cel dintâi autor de dialoguri ar fi fost Zenon din Elea, dar Aristotel, în prima carte a tratatului *Despre poeți* [fr. 55], pomenește pe Alexamenos din Styra sau din Teos. Cf. fr. A 10 și ATHEN. V p. 505 B.

15. PROCL., *In Parm.*, p. 694, 23 [*comentariu la Platon*, p. 127 D] Din multele argumente formulate de Zenon, – patruzeci în totul,

ταράκοντα τῶν πάντων ἕνα τῶν πρώτων ὁ Σωκράτης ἀπολαβὼν ἀπορεῖ πρὸς αὐτόν ...· εἰ πολλὰ τὰ ὄντα, τὸ αὐτὸ ὂν ὅμοιόν ἐστι καὶ ἀνόμοιον, ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον τὸ αὐτὸ ὅμοιον εἶναι καὶ ἀνόμοιον· οὐκ ἄρα πολλὰ τὰ ὄντα.

ELIAS, In categ., p. 109, 6 Busse Ζήνων ὁ Κιττιεύς, οὐχ ὁ Ἐλεάτης ὁ καὶ Παρμενίδειος ... ἀμφοτερόγλωσσος δ' ἐκλήθη οὐχ ὅτι διαλεκτικὸς ἦν, ὡς ὁ Κιττιεύς, καὶ τὰ αὐτὰ ἀνεσκεύαζε καὶ κατεσκεύαζεν, ἀλλ' ὅτι τῇι ζωῇι διαλεκτικὸς ἦν ἄλλα μὲν λέγων ἄλλα δὲ φρονῶν· ἐρωτηθεὶς γὰρ οὗτός ποτε ὑπὸ τοῦ τυράννου, τίνες εἰσὶν οἱ μάλιστα ἐπιβουλεύοντες τῇι τυραννίδι αὐτοῦ, τοὺς δορυφόρους ἔδειξεν· ὁ δὲ πεισθεὶς καὶ ἀνελὼν αὐτοὺς διεφθάρη· ἀγαθὸν γὰρ ἐνόμισε τὸ ψεύσασθαι διὰ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν. καὶ τῶι οἰκείωι διδασκάλωι ποτὲ Παρμενίδηι ἓν λέγοντι τὸ ὂν κατὰ τὸ εἶδος, ἐκ <δὲ> τῆς ἐναργείας πολλὰ τὰ ὄντα, συντίθησιν ἐκ τεσσαράκοντα ἐπιχειρημάτων ὅτι ἓν τὸ ὄν, ἀγαθὸν νομίσας τῶι οἰκείωι συμμαχεῖν διδασκάλωι. καί ποτε πάλιν τῶι αὐτῶι συνηγορῶν διδασκάλωι ἀκίνητον λέγοντι τὸ ὄν, διὰ πέντε ἐπιχειρημάτων κατασκευάζει, ὅτι ἀκίνητον τὸ ὄν· οἷς ἀντειπεῖν μὴ δυνηθεὶς Ἀντισθένης ὁ Κυνικὸς ἀναστὰς ἐβάδισε, νομίσας ἰσχυροτέραν εἶναι πάσης τῆς διὰ λόγων ἀντιλογίας τὴν διὰ τῆς ἐνεργείας ἀπόδειξιν.

16. EUDEM., Phys., fr. 7 [SIMPL., Phys., 97, 12 cf. Schöbe, Quaest. Eudem., p. 54] καὶ Ζήνωνά φασι λέγειν, εἴ τις αὐτῶι τὸ ἓν ἀποδοίη τί ποτέ ἐστιν, ἔξειν τὰ ὄντα λέγειν.

17. PLUT., Pericl., 5, 3 τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα δοξοκοπίαν τε καὶ τῦφον ἀποκαλοῦντας ὁ Ζ. παρεκάλει καὶ αὐτούς τι τοιοῦτο δοξοκοπεῖν, ὡς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ

– Socrate se oprește asupra unuia din cele dintâi și-și exprimă nedumerirea...: dacă ființele sunt multe, aceeași ființă e asemenea și neasemenea; dar e cu neputință ca aceeași ființă să fie asemenea și neasemenea, deci ființele nu sunt mai multe. ELIAS. *In categ.*, p. 109, 6 Busse. Zenon din Kition, – altul decât cel din Elea, parmenidianul... supranumit ἀμφοτερόγλωσσος, nu numai pentru că era un dialectician, ca Zenon din Kition, complăcându-se să respingă și să susțină același lucru, dar pentru că era dialectician și în viață, una spunând și alta gândind. Acesta, întrebat odată de tiran care erau cei ce unelteau mai mult împotriva tiraniei lui, a arătat pe oștenii din gardă; încrezându-se în el și suprimându-i, tiranul a fost ucis. A crezut dar că minciuna e un bine, dacă duce la înlăturarea tiranului. În sprijinul învățătorului său Parmenides, care susținuse altădată că potrivit conceptului pe care ni-l facem despre ea ființa e una, darcă potrivit evidenței sensibile sunt mai multe, dovedește cu patruzeci de argumente că ființa e una, gândind că e frumos lucru să dea ajutor învățătorului său[20]. Altădată iarăși, în apărarea aceluiași dascăl, care afirma că ființa e nemișcată, dovedește cu cinci argumente că ființa e nemișcată. Neputând să le opună alte temeiuri, Antisthene cinicul s-a ridicat și a prins a merge, convins că demonstrația pe calea evidenței sensibile[21] e mai tare decât orice tăgadă verbală.

APOFTEGMATICA

16. EUDEM., *Phys.*, fr. 7 [SIMPL., Phys., 97, 12. Cf. Schöbe, *Quaest. Eudem.*, p. 54] Se zice că Zenon ar fi spus că, dacă cineva i-arată ce-i aceea unitate, ar putea vorbi despre ființe[22].

17. PLUT., *Pericl.*, 5, 3 Pe cei ce spuneau că gravitatea lui Pericle n-ar fi decât sete de faimă și trufie, Zenon îi sfătuia să dea dovadă de o sete asemănătoare, convins că însăși simularea unor calități frumoase are ca rezultat – pe nesimțite – oarecum nevoia

συνήθειαν.

18. PHILO, Quod omn. prob. lib., 14 [II 460 M.] ἐπὶ δὴ τοιαύταις ἀποφάσεσι καὶ γνώμαις ἆρ' οὐκ ἄξιον τὸ Ζηνώνειον ἐπιφωνῆσαι ὅτι 'θᾶττον ἂν ἀσκὸν βαπτίσαι πλήρη πνεύματος ἢ βιάσαιτο τὸν σπουδαῖον ὀντινοῦν ἄκοντα δρᾶσαί τι τῶν ἀβουλήτων;'

19. TERTULL., Apolog. 50 *Zeno Eleates consultus a Dionysio, quidnam philosophia praestaret, cum respondisset 'contemptum mortis', impassibilis flagellis tyranni obiectus sententiam suam ad mortem usque signabat.*

20. STOB., Flor., (III) t. 7, 37 H. Ζ. ὁ Ἐλεάτης ὑπὸ τοῦ τυράννου στρεβλούμενος, ὅπως εἴποι τοὺς συνωμότας· 'εἰ γὰρ ἦσαν, εἶπεν, ἐτυράννεις;'

Cf. scrierea lui Aristotel: Πρὸς τὰ Ζήνωνος α̂ (Diog. Laërt., V 25) și aceea a lui Herakleides Ponticul, Πρὸς τὸ Ζήνωνος α̂ (Diog. Laërt., V 87).

21. ARISTOT., Metaph., B 4. 1001 b 7 ἔτι εἰ ἀδιαίρετον αὐτὸ τὸ ἕν, κατὰ μὲν τὸ Ζήνωνος ἀξίωμα οὐθὲν ἂν εἴη. ὃ γὰρ μήτε προστιθέμενον μήτε ἀφαιρούμενον ποιεῖ μεῖζον μηδὲ ἔλαττον, οὔ φησιν εἶναι τοῦτο τῶν ὄντων, ὡς δηλονότι ὄντος μεγέθους τοῦ ὄντος· καὶ εἰ μέγεθος, σωματικόν· τοῦτο γὰρ πάντηι ὄν. τὰ δὲ ἄλλα πῶς μὲν προστιθέμενα ποιήσει μεῖζον, πῶς δ' οὐθέν, οἷον ἐπίπεδον καὶ γραμμή· στιγμὴ δὲ καὶ μονὰς οὐδαμῶς. SIMPL., Phys., 97, 13 [din Eudem., fr. 7, după A 16] ἠπόρει δὲ ὡς ἔοικε διὰ τὸ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἕκαστον

și deprinderea lor.

18. PHILO, *Quod omn. prob. lib.*, 14 II 460 M. În fața unor asemenea păreri și reflexiuni, nu-i oare cazul să amintesc vorba aceea a lui Zenon, că «mai lesne ai putea da la fund un burduf plin cu aer, decâtsă faci pe un om de bine să facă fără voie ceva nelalocul lui»?[23].

19. TERTULL., *Apolog.*, 50 Întrebat de Dionysios la ce e bună filosofia, Zenon eleatul a răspuns: «ca să disprețuiești moartea»; și, supus fără să crăcnească torturilortiranului, și-a întărit spusa până la moarte.

20. STOB., *Flor.*, (III) t. 7, 37 H. Supus la cazne de tiran, ca să-și trădeze complicii, Zenon eleatul a răspuns: «dacă aș avea, ai mai asupri?»

ÎNVĂȚĂTURA

Cf. scrierea lui Aristotel: *Împotriva argumentelor lui Zenon* (Diog. Laërt., V 25) și aceea a lui Herakleides Ponticul, *Împotriva operei lui Zenon* (Diog. Laërt., V 87).

21. ARISTOT., *Metaph.*, B 4. 1001 b 7 Și iarăși, dacă unul e în sine indivizibil, după judecata lui Zenon n-ar trebui să existe nimic. Căci ceea ce nici adăugat nici scăzut nu determină o sporire sau o micșorare, după el nu faceparte din rândul ființelor, de unde apare lămurit că mărimea e un atribut al ființei. Dacă însă ființa e mărime, atunci e corporală, căci numai ce e corporal există în toată plinătatea. Celelalte lucruri incorporale, adăugate într-un anumit chip determină o sporire, adăugate în alt chip, nu: bunăoară, suprafața și linia; punctul însă, și unitatea, nicidecum[24]. SIMPL., *Phys.*, 97, 13 [din Eudem., fr. 7, după A 16] Greutatea cu care

κατηγορικῶς τε πολλὰ λέγεσθαι καὶ μερισμῶι, τὴν δὲ στιγμὴν μηδὲ ἓν τιθέναι· ὃ γὰρ μήτε προστιθέμενον αὔξει μήτε ἀφαιρούμενον μειοῖ, οὐκ ὤιετο τῶν ὄντων εἶναι. Ibid. 99, 10 ἐνταῦθα δέ, ὡς ὁ Εὔδημός φησι. καὶ ἀνήιρει [Zenon] τὸ ἕν (τὴν γὰρ στιγμὴν ὡς τὸ ἓν λέγει), τὰ δὲ πολλὰ εἶναι συγχωρεῖ. ὁ μέντοι Ἀλέξανδρος καὶ ἐνταῦθα τοῦ Ζήνωνος ὡς τὰ πολλὰ ἀναιροῦντος μεμνῆσθαι τὸν Εὔδημον οἴεται. ‘ὡς γὰρ ἱστορεῖ (φησίν) Εὔδημος [fr. 7], Ζ. ὁ Παρμενίδου γνώριμος ἐπειρᾶτο δεικνύναι ὅτι μὴ οἷόν τε τὰ ὄντα πολλὰ εἶναι τῶι μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς οὖσιν ἕν, τὰ δὲ πολλὰ πλῆθος εἶναι ἑνάδων’. καὶ ὅτι μὲν οὐχ ὡς τὰ πολλὰ ἀναιροῦντος τοῦ Ζήνωνος Εὔδημος μέμνηται νῦν, δῆλον ἐκ τῆς αὐτοῦ λέξεως· οἶμαι δὲ μηδὲ ἐν τῶι Ζήνωνος βιβλίωι τοιοῦτον ἐπιχείρημα φέρεσθαι οἷον ὁ Ἀλέξανδρός φησι. PHILOP., Phys., 42, 9 Ζ. γὰρ. ὁ Ἐλεάτης πρὸς τοὺς διακωμωιδοῦντας τὴν Παρμενίδου τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ δόξαν λέγουσαν ἓν τὸ ὂν εἶναι ἐνιστάμενος καὶ συνηγορῶν τῆι τοῦ διδασκάλου δόξηι ἐπεχείρει δεικνύναι ὅτι ἀδύνατον πλῆθος εἶναι ἐν τοῖς οὖσιν. εἰ γάρ, φησίν, ἔστι πλῆθος, ἐπειδὴ τὸ πλῆθος ἐκ πλειόνων ἑνάδων σύγκειται, ἀνάγκη εἶναι ἑνάδας πλείους ἐξ ὧν τὸ πλῆθος συνέστηκεν. εἰ τοίνυν δείξομεν ὅτι ἀδύνατον εἶναι πλείονας ἑνάδας, δῆλον ὅτι ἀδύνατον εἶναι πλῆθος· τὸ γὰρ πλῆθος ἐξ ἑνάδων. εἰ δὲ ἀδύνατον εἶναι πλῆθος, ἀνάγκη δὲ ἢ τὸ ἓν εἶναι ἢ τὸ πλῆθος, πλῆθος δὲ εἶναι οὐ δύναται, λείπεται τὸ ἓν εἶναι κτλ. SENECA, Ep., 88, 44 ***Parmenides ait ex his quae videntur nihil esse universo; Z. Eleates omnia negotia de negotio deiecit; ait nihil esse*** ... 45 ***si Parmenidi*** [sc. credo], ***nihil est praeter unum; si Zenoni, ne unum quidem.*** [Cf. Isocrat., 10, 3].

lupta Zenon venea, după cât se pare, din aceea că fiece lucru sensibil era socotit de el o pluralitate, – pentru atributele sale <numeroase> ca și pentru posibilitatea de a se subdivide, – câtă vreme punctul nu constituia <în ochii lui> o unitate[25]; căci, gândea el, ceea ce a adăugat nu sporește nici scăzut nu micșorează nu face parte din rândul ființelor. – *Ibid.*, 99, 10 În acest loc, cum observă Eudemos, [*Zenon*] tăgăduiește unitatea (unitatea fiind pentru el punctul) și admite pluralitatea[26]. Alexandru, în schimb, crede că și aci Eudemos amintește de Zenon ca de unul care refuză să admită pluralitatea. «După câte povestește Eudemos, – se exprimă el, – Zenon, elevul lui Parmenides, a încercat să arate că nu e cu putință ca ființele să fie mai multe, întrucât nici una dintre ele nu e *una*, iar pluralitatea e alcătuită dintr-o mulțime de unități». Că, în acest loc, Eudemos nu amintește de Zenon ca de un negator al pluralității, mi se pare lămurit din înșeși cuvintele lui; cred dealtminteri că nici în lucrarea lui Zenon nu se găsește o argumentare de felul aceleia de care vorbește Alexandru. PHILOP., *Phys.*, 42, 9 Ridicându-se împotriva celor ce luau în derâdere învățătura dascălului său Parmenides, potrivit căreia ființa e una, și împărtășind această învățătură, Zenon eleatul încerca să arate că, în domeniul ființei, e cu neputință să existe pluralitate. «Dacă am admite pluralitatea, argumenta el, de vreme ce o pluralitate e alcătuită din mai multe unități, urmează în chip necesar că trebuie să existe mai multe unități din care s-a ivit pluralitatea. Dacă vom fi arătat, prin urmare, că e cu neputință să existe mai multe unități, va fi lămurit că e cu neputință să existe pluralitatea: doar pluralitatea din unități <își trage ființa>. Dar, dacă e cu neputință să existe pluralitate, – dat fiind că, în chip necesar, trebuie să existe sau unitate sau pluralitate, iar pluralitatea nu e cu putință, – urmează că există unitatea». SENECA, *Ep.*, 88, 44 Parmenides zice că, din lucrurile ce se văd, nici unul nu e esențial Totului; barim Zenon eleatul scapă și mai lesne de toate greutățile: pentru el nu există nimic. – 45. Dac-ar fi să-l cred pe Parmenides, nu există decât unitatea; dac-ar fi să-l cred pe Zenon, nici măcar unitatea... [Cf. Isocrat., 10, 3].

22. [ARISTOT.], De lin. insec. 968 a 18 ἔτι δὲ κατὰ τὸν τοῦ Ζήνωνος λόγον ἀνάγκη τι μέγεθος ἀμερὲς εἶναι, εἴπερ ἀδύνατον μὲν ἐν πεπερασμένωι χρόνωι ἀπείρων ἅψασθαι καθ' ἕκαστον ἁπτόμενον, ἀνάγκη δ' ἐπὶ τὸ ἥμισυ πρότερον ἀφικνεῖσθαι τὸ κινούμενον, τοῦ δὲ μὴ ἀμεροῦς πάντως ἔστιν ἥμισυ. ARISTOT., Phys., A 3. 187a 1 ἔνιοι δ' ἐνέδοσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις, τῶι μὲν ὅτι πάντα ἕν ..., τῶι δὲ ἐκ τῆς διχοτομίας ἄτομα ποιήσαντες μεγέθη. SIMPL., 138, 3 τὸν δὲ δεύτερον λόγον τὸν ἐκ τῆς διχοτομίας τοῦ Ζήνωνος εἶναί φησιν ὁ Ἀλέξανδρος .. τούτωι δὲ τῶι λόγωι, φησί, τῶι περὶ τῆς διχοτομίας ἐνδοῦναι Ξενοκράτη τὸν Καλχηδόνιον [fr. 42 şi urm. Heinze] δεξάμενον μὲν τὸ πᾶν τὸ διαιρετὸν πολλὰ εἶναι (τὸ γὰρ μέρος ἕτερον εἶναι τοῦ ὅλου) ... εἶναι γάρ τινας ἀτόμους γραμμάς, ἐφ' ὧν οὐκέτι ἀληθεύεσθαι τὸ πολλὰς ταύτας εἶναι.

23. SIMPL., Phys., 134, 2 (comentariu la Aristot., Phys., A 3. 187a 1) ἐνίους φησὶν ἀμφοτέροις ἐνδοῦναι τοῖς λόγοις, τῶι τε εἰρημένωι τοῦ Παρμενίδου καὶ τῶι τοῦ Ζήνωνος, ὃς βοηθεῖν ἐβούλετο τῶι Παρμενίδου λόγωι πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντας αὐτὸν κωμωιδεῖν, ὡς εἰ ἕν ἐστι, πολλὰ καὶ γελοῖα συμβαίνει λέγειν τῶι λόγωι καὶ ἐναντία αὐτῶι, δεικνὺς ὁ Ζ. ὡς ἔτι γελοιότερα πάσχοι ἂν αὐτῶν ἡ ὑπόθεσις ἡ λέγουσα 'πολλά ἐστιν' ἤπερ ἡ τοῦ ἓν εἶναι, εἴ τις ἱκανῶς ἐπεξίοι. [PLUT.] Strom. 5 [D. 581] Ζ. δὲ ὁ Ἐλεάτης ἴδιον μὲν οὐδὲν ἐξέθετο, διηπόρησεν δὲ περὶ τούτων ἐπὶ πλεῖον. [AËT., IV, 9, 1 Cf. Parm., fr. A 49, *supra*, p. 109].

24. ARISTOT., Phys., Δ 3. 210b 22 ὁ δὲ Ζ. ἠπόρει, ὅτι 'εἰ ἔστι τι ὁ τόπος, ἐν τίνι ἔσται;' λύειν οὐ χαλεπόν. οὐδὲν γὰρ κωλύει ἐν ἄλλωι μὲν εἶναι τὸν πρῶτον τόπον, μὴ μέντοι ὡς

22. ARISTOT., *Delin. insec.*, 968 a 18 **Totașa, după raționamentul lui Zenon, o mărime trebuie să fie neapărat nesusceptibilă de împărțire, de vreme ce, într-un timp mărginit, e cu neputință să se atingă un număr nemărginit de părți, trecându-se de la una la alta: în chip necesar mobilul va ajunge mai întâi la jumătate, iar ceva susceptibil de împărțire are în orice moment o jumătate.** ARISTOT., *Phys.*, A 3.187 a 1 **Unii înțelepți s-au declarat de acord cu amândouă argumentările: și cu cea care susține că Totul e Unu... și cu cea care, pe calea împărțirii în două, ajunge să admită existența mărimilor indivizibile.** SIMPL., 138, 3 [*comentariu la pas. abiacitat*] **Desprecel de-al doilea argument, acel al împărțirii în două, Alexandru zice că ar fi al lui Zenon,... și mai zice că cu acest argument al împărțirii s-ar fi arătat de acord și Xenocrates din Chalcedon** [fr. 42 și urm. Heinze], **care admitea că tot ce e susceptibil de împărțire e o pluralitate (partea fiind altceva decât întregul)... și că există anumite linii indivizibile, în cazul cărora se adeverește că nu sunt pluralități**[27].

23. SIMPL., *Phys.*, 134, 2 [comentariu la Aristot., *Phys.*, A 3. 187 a 1] **Unii, zice el, s-ar fi declarat de acord cu amândouă argumentările, cu aceea pomenită a lui Parmenides și cu aceea a lui Zenon, care vroia să dea ajutor lui Parmenides împotriva celor ce umblau să-l ia în derâdere, sub cuvânt că, dacă ființa e una, se ajunge pe calea acestui raționament la încheieri numeroase și ridicole, unele chiar în contradicție cu el; împotriva acestora, Zenon a arătat că, dezvoltată cum trebuie, ipoteza lor – potrivit căreia «ființele sunt multe» – comportă urmări și mai ridicole decât cea după care ființa e una.** [PLUT.,] *Strom.*, 5 [D. 581] **Zenoneleatuln-a stabilit nimic original, ci mai mult a exprimat îndoieli în jurulacestor subiecte.** [AËT., IV, 9, 1 Cf. *Parm.*, fr. A 49, *supra*, p. 109].

24. ARISTOT., *Phys.*, Δ 3. 210 b 22 **NedumerirealuiZenon: «dacă spațiul există, în ce va fi stând?» nu e greu de lămurit. Nimic nu se opune, într-adevăr, ca primul spațiu să se afle în altceva, dar**

ἐν τόπωι ἐκείνωι κτλ. – 1. 209a 23 ἡ γὰρ Ζήνωνος ἀπορία ζητεῖ τινα λόγον· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὂν ἐν τόπωι, δῆλον ὅτι καὶ τοῦ τόπου τόπος ἔσται, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον πρόεισιν. EUDEM., Phys., fr. 42 [SIMPL., Phys., 563, 17] ἐπὶ ταὐτὸ δὲ καὶ ἡ Ζήνωνος ἀπορία φαίνεται ἄγειν. ἀξιοῖ γὰρ πᾶν τὸ ὂν ποῦ εἶναι· εἰ δὲ ὁ τόπος τῶν ὄντων, ποῦ ἂν εἴη; οὐκοῦν ἐν ἄλλωι τόπωι κἀκεῖνος δὴ ἐν ἄλλωι καὶ οὕτως εἰς τὸ πρόσω ... πρὸς δὲ Ζήνωνα φήσομεν πολλαχῶς τὸ ποῦ λέγεσθαι· εἰ μὲν οὖν ἐν τόπωι ἠξίωκεν εἶναι τὰ ὄντα, οὐ καλῶς ἀξιοῖ· οὔτε γὰρ ὑγείαν οὔτε ἀνδρίαν οὔτε ἄλλα μυρία φαίη τις ἂν ἐν τόπωι εἶναι· οὐδὲ δὴ ὁ τόπος τοιοῦτος ὢν οἷος εἴρηται. εἰ δὲ ἄλλως τὸ ποῦ, κἂν ὁ τόπος εἴη ποῦ· τὸ γὰρ τοῦ σώματος πέρας ἐστὶ τοῦ σώματος ποῦ· ἔσχατον γάρ.

25. ARISTOT., Phys., Z 9. 239b 9 τέτταρες δ' εἰσὶν οἱ λόγοι περὶ κινήσεως Ζήνωνος οἱ παρέχοντες τὰς δυσκολίας τοῖς λύουσιν, πρῶτος μὲν ὁ περὶ τοῦ μὴ κινεῖσθαι διὰ τὸ πρότερον εἰς τὸ ἥμισυ δεῖν ἀφικέσθαι τὸ φερόμενον ἢ πρὸς τὸ τέλος, περὶ οὗ διείλομεν ἐν τοῖς πρότερον λόγοις, 2. 233 a 21: διὸ καὶ ὁ Ζήνωνος λόγος ψεῦδος λαμβάνει τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι τὰ ἄπειρα διελθεῖν ἢ ἅψασθαι τῶν ἀπείρων καθ' ἕκαστον ἐν πεπερασμένωι χρόνωι. διχῶς γὰρ λέγεται καὶ τὸ μῆκος καὶ ὁ χρόνος ἄπειρον, καὶ ὅλως πᾶν τὸ συνεχές, ἤτοι κατὰ διαίρεσιν ἢ τοῖς ἐσχάτοις. τῶν μὲν οὖν κατὰ ποσὸν ἀπείρων οὐκ ἐνδέχεται ἅψασθαι ἐν πεπερασμένωι χρόνωι, τῶν δὲ κατὰ διαίρεσιν ἐνδέχεται· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ χρόνος οὕτως ἄπειρος. ὥστε ἐν τῶι ἀπείρωι καὶ οὐκ ἐν τῶι πεπερασμένωι συμβαίνει διιέναι τὸ ἄπειρον, καὶ ἅπτεσθαι τῶν ἀπείρων τοῖς ἀπείροις, οὐ τοῖς πεπερασμένοις. (Parafraza acestui pasaj în SIMPL., Phys., 947, 3 şi urm.). ARISTOT., Top., Θ 8. 160b 7 πολλοὺς γὰρ λόγους ἔχομεν ἐναντίους ταῖς δόξαις, καθάπερ Ζήνωνος, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται

nu ca într-un loc... – *Ibid.*, 1. 209 a 23 Obiecția ridicată de Zenon cere o oarecare discuție. Căci, dacă toată ființa e cuprinsă într-un spațiu, e evident că va trebui să existe un spațiu al spațiului, și așa la nesfârșit. EUDEM., *Phys.*, fr. 42 [SIMPL., *Phys.*, 563, 17] Tot într-acolo pare să ducă și obiecția lui Zenon. Într-adevăr, acesta credea că toată ființa trebuie să se găsească în ceva; dacă, însă, spațiul se numără și el printre ființe, în ceva sta? De bună seamă nu într-un alt spațiu, și acesta într-altul, și așa mai departe... [28]. Împotriva luiZenon, vom observa că «în» se poate înțelege în multe chipuri. Dacă, prin urmare, a crezut că ființele se găsesc într-un spațiu, rău a crezut: nimeni nu va pretinde doar că sănătatea sau bărbăția sau mii de alte lucruri de felul acesta se găsesc undeva în spațiu, și nici spațiul, dacă e așa cum am spus. Dacă, însă, «în» se poate înțelege și altfel, atunci spațiul ar putea fi și el în ceva: marginea trupului, bunăoară, este în trup doar extremitatea lui.

25. ARISTOT., *Phys.*, Z 9. 239 b 9 Patru sunt argumentele lui Zenon în legătură cu mișcarea, ce prezintă greutăți cui vrea să le dezlege. Primul e cel care tăgăduiește mișcarea[29], sub cuvânt că, inainte de a ajunge la capăt, mobilul trebuie să ajungă la jumătate[30], – argument de care ne-am ocupat mai înainte [2. 233 a 21]... Aci stă greșeala raționamentului lui Zenon: în aceea că nu admite că, într-un timp finit, se pot străbate sau atinge succesiv infinite puncte spațiale. Într-adevăr, despre lungime și timp, ca despre orice continuitate, se poate spune că sunt infinite într-un îndoit înțeles: ca împărțire și ca margini. Când e vorba de infinite sub raportul cantitativ, acestea nu pot fi atinse într-un timp finit; dar pot fi atinse infinitele sub raportul împărțelii, înțeles în care însuși timpul e infinit. Așa fiind, infinitul e străbătut într-un timp infinit, iar nu într-unul finit, și <în mișcare> infinite puncte spațiale sunt atinse în cursul unor durate infinite nu finite[31]... [Parafraza acestui pasaj în SIMPL., *Phys.*, 947, 3 și urm.]. ARISTOT., *Top.*, Θ 8. 160 b 7 Împotriva opiniei comune se pot produce argumente numeroase, cum sunt cele ale lui Zenon, care nu admite mișcarea, nici că

κινεῖσθαι οὐδὲ τὸ στάδιον διελθεῖν.

26. —— Z 9. 239b 14 δεύτερος δ' ὁ καλούμενος Ἀχιλλεύς. ἔστι δ' οὗτος ὅτι τὸ βραδύτατον οὐδέποτε καταληφθήσεται θέον ὑπὸ τοῦ ταχίστου· ἔμπροσθεν γὰρ ἀναγκαῖον ἐλθεῖν τὸ διῶκον, ὅθεν ὥρμησε τὸ φεῦγον, ὥστ' ἀεί τι προέχειν ἀναγκαῖον τὸ βραδύτερον. ἔστι δὲ καὶ οὗτος ὁ αὐτὸς λόγος τῶι διχοτομεῖν, διαφέρει δ' ἐν τῶι διαιρεῖν μὴ δίχα τὸ προσλαμβανόμενον μέγεθος.

27. —— Z 9. 239 b 30 τρίτος δ' ὁ νῦν ῥηθείς, ὅτι ἡ ὀιστὸς φερομένη ἕστηκεν. συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ λαμβάνειν τὸν χρόνον συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν· μὴ διδομένου γὰρ τούτου οὐκ ἔσται ὁ συλλογισμός. Cf. 239b 5 Ζήνων δὲ παραλογίζεται· εἰ γὰρ ἀεί, φησίν, ἠρεμεῖ πᾶν ἢ κινεῖται, <οὐδὲν δὲ κινεῖται>, ὅταν ἦι κατὰ τὸ ἴσον, ἔστι δ' ἀεὶ τὸ φερόμενον ἐν τῶι νῦν, <πᾶν δὲ κατὰ τὸ ἴσον ἐν τῶι νῦν>, ἀκίνητον τὴν φερομένην εἶναι ὀιστόν.

28. —— Z 9. 239 b 33 τέταρτος δ' ὁ περὶ τῶν ἐν σταδίωι κινουμένων ἐξ ἐναντίας ἴσων ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου τῶν δ' ἀπὸ μέσου, ἴσωι τάχει, ἐν ὧι συμβαίνειν οἴεται ἴσον εἶναι χρόνον τῶι διπλασίωι τὸν ἥμισυν. ἔστι δ' ὁ παραλογισμὸς ἐν τῶι τὸ μὲν παρὰ κινούμενον τὸ δὲ παρ' ἠρεμοῦν τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῶι ἴσωι τάχει τὸν ἴσον φέρεσθαι χρόνον. τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. οἷον ἔστωσαν οἱ ἑστῶτες ἴσοι ὄγκοι ἐφ' ὧν τὰ ΑΑ, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΒΒ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν Α, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΓΓ ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες τούτοις καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἰσοταχεῖς τοῖς Β. συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον Β ἅμα ἐπὶ τῶι ἐσχάτωι εἶναι καὶ τὸ πρῶτον Γ, παρ' ἄλληλα κινο-

stadiul poate fi străbătut.

26. — — Z 9. 239 b 14 Al doilea e argumentul zis «Achille». Potrivit acestuia, zăbavnicul nu va fi ajuns nicicând în fugă de altul mai iute, pentru că cel ce urmărește trebuie să ajungă mai întâi în chip obligatoriu acolo de unde a pornit cel ce fuge, așa că în chip obligatoriu zăbavnicul se va găsi de fiecare dată înainte. Argumentul acesta e tot una cu argumentul împărțirii în două: deosebirea stă în aceea că mărimea succesiv atinsă nu mai e dată în două[32].

27. — — Z 9. 239 b 30 Al treilea e cel acum pomenit: că săgeata zvârlită stă pe loc. Acesta se întemeiază pe presupunerea că timpul e alcătuit dintr-o succesiune de prezente: fără ea, raționamentul dă greș. Cf. 239 b 5 Zenon face un raționament greșit: dacă, zice el, orice lucru e fie nemișcat, fie în mișcare <și nimic nu se mișcă> atâta vreme cât ocupă un loc egal cu sine însuși; dacă orice lucru în mișcare se găsește mereu într-o clipă <și în fiece clipă ocupă un spațiu egal cu sine>, urmează că săgeata zvârlită e în nemișcare[33].

28. — — Z 9. 239 b 33 Al patrulea e acel al masselor[34] ce se mișcă în stadiu[35] – în șiruri egale și paralele, în sens contrariu, cu viteză egală – unele de la sfârșitul stadiului, altele de la jumătatea lui: cu el crede a arăta că timpul jumătate e egal cu timpul îndoit[36]. Greșeala raționamentului stă în a presupune că o mărime are nevoie de același timp pentru a trece de-a lungul unei mărimi egale, fie că aceasta se mișcă cu o viteză egală, fie că stă pe loc: ceea ce e un neadevăr. Fie, bunăoară, massele egale, nemișcate, A A, de care a fost vorba, apoi massele B B, începând[37] de la jumătatea masselor A, egale cu ele în număr și mărime, apoi massele Γ Γ, <începând> de la sfârșit, egale în număr și mărime cu celelalte și în viteză cu B. Se va întâmpla că primul B și primul Γ – mișcându-se paralel – vor ajunge la capăt[38] odată;

υμένων. συμβαίνει δὲ καὶ τὸ Γ παρὰ πάντα τὰ Β διεξεληλυθέναι, τὰ δὲ Β παρὰ τὰ <Α> ἡμίση· ὥστε ἥμισυν εἶναι τὸν χρόνον· ἴσον γὰρ ἑκάτερόν ἐστι παρ' ἕκαστον. ἅμα δὲ συμβαίνει τὰ Β παρὰ πάντα τὰ Γ παρεληλυθέναι· ἅμα γὰρ ἔσται τὸ πρῶτον Γ καὶ τὸ πρῶτον Β ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἐσχάτοις, ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν Β ὅσον περ τῶν Α, ὥς φησι, διὰ τὸ ἀμφότερα ἴσον χρόνον παρὰ τὰ Α γίγνεσθαι. Simpl. 1019, 32 ὁ μὲν οὖν λόγος τοιοῦτός ἐστιν εὐηθέστατος ὤν, ὥς φησιν Εὔδημος (fr. 68), διὰ τὸ προφανῆ τὸν παραλογισμὸν ἔχειν ... τὰ γὰρ ἀντικινούμενα ἀλλήλοις ἰσοταχῆ διπλασίαν ἀφίσταται διάστασιν ἐν τῶι αὐτῶι χρόνωι, ἐν ὧι τὸ παρὰ ἠρεμοῦν κινούμενον τὸ ἥμισυ διίσταται, κἂν ἰσοταχὲς ἐκείνοις ἦι. Figura lui Alexandru [în SIMPL., Phys., 1016, 14 şi urm. Cf. 1019, 27]:

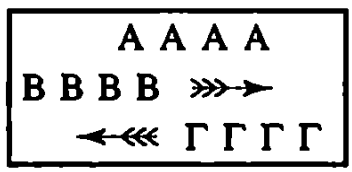

Α ὄγκοι ἑστῶτες
Β ὄγκοι κινούμενοι ἀπὸ τοῦ Δ ἐπὶ τὸ Ε
Γ ὄγκοι κινούμενοι ἀπὸ τοῦ Ε ἐπὶ τὸ Δ
Δ ἀρχὴ τοῦ σταδίου Ε τέλος τοῦ σταδίου

29. — — Η 5. 250 a 19 διὰ τοῦτο ὁ Ζήνωνος λόγος οὐκ ἀληθής, ὡς ψοφεῖ τῆς κέγχρου ὁτιοῦν μέρος· οὐδὲν γὰρ κωλύει μὴ κινεῖν τὸν ἀέρα ἐν μηδενὶ χρόνωι τοῦτον ὃν ἐκίνησεν πεσὼν ὁ ὅλος μέδιμνος. Cf. SIMPL., 1108, 18 διὰ τοῦτο λύει καὶ τὸν Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου λόγον, ὃν ἤρετο Πρωταγόραν τὸν σοφιστήν. 'εἰπὲ γάρ μοι, ἔφη, ὦ Πρωταγόρα, ἆρα ὁ εἷς κέγχρος καταπεσὼν ψόφον ποιεῖ ἢ τὸ μυριοστὸν τοῦ κέγχρου;' τοῦ δὲ εἰπόντος μὴ ποιεῖν 'ὁ δὲ μέδιμνος, ἔφη, τῶν κέγχρων καταπεσὼν ποιεῖ ψόφον ἢ οὔ;' τοῦ δὲ

că Γ va fi trecut pe dinaintea tuturor masselor B, câtă vreme massele B numai pe lângă jumătate din massele A: ceea ce înseamnă că timpul e jumătate și că, pentru a trece de-a lungul celeilalte, fiecare massă are nevoie de un timp egal. Se va întâmpla iarăși că massele B vor fi trecut pe lângă toate massele Γ: primul B și primul Γ se vor găsi în același timp la extremitățile opuse, <Γ> având nevoie, pentru a trece pe lângă fiecare din massele B, de un timp egal cu cel întrebuințat <de B> pentru a trece pe lângă fiecare din massele A, întrucât, cum susține <Zenon>, și unele și celelalte au nevoie de un timp egal pentru a trece de-a lungul masselor A[39]. – SIMPL., 1019, 32 Așa cum e înfățișat, raționamentul acesta e din cale afară de simplist, observă Eudemos (fr. 68), întrucât lasă să se vadă greșeala de judecată... Într-adevăr, două masse mișcându-se în sens contrar cu o iuțeală egală lasă între ele, într-un timp dat, o distanță de două ori mai mare decât aceea cu care – în același timp și cu aceeași iuțeală – s-ar depărta o massă deplasându-se pe dinaintea unei masse nemișcate. Figura lui Alexandru (în SIMPL., *Phys.*, 1016, 14 și urm. Cf. 1019, 27):

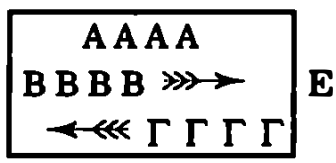

A masse în nemișcare
B masse mișcându-se de la Δ la E
Γ masse mișcându-se de la E la Δ
Δ începutul stadiului E sfârșitul stadiului.

29. — — H 5. 250 a 19 Aci stă greșeala raționamentului lui Zenon: când pretinde că, <lăsată să cadă>, orice părticică a unui bob de mei face zgomot. În realitate, nimic nu se opune ca grăuntele să nu fie în stare să deplaseze în nici un timp aerul pe care în căderea ei îl deplasează o baniță întreagă. Cf. SIMPL., 1108, 18 În felul acesta răspunde și la întrebarea pe care Zenon eleatul o punea sofistului Protagoras. «Spune-mi, Protagoras, zicea el, un grăunte de mei ori a zecea mia parte dintr-un grăunte, lăsate să cadă, fac oare zgomot?». Și, cum acela răspundea că nu: «Dar o baniță de mei, în cădere, face zgomot ori ba?». De data aceasta

ψοφεῖν εἰπόντος τὸν μέδιμνον ‘τί οὖν, ἔφη ὁ Ζήνων, οὐκ ἔστι λόγος τοῦ μεδίμνου τῶν κέγχρων πρὸς τὸν ἕνα καὶ τὸ μυριοστὸν τὸ τοῦ ἑνός;’ τοῦ δὲ φήσαντος εἶναι ‘τί οὖν, ἔφη ὁ Ζήνων, οὐ καὶ τῶν ψόφων ἔσονται λόγοι πρὸς ἀλλήλους οἱ αὐτοί; ὡς γὰρ τὰ ψοφοῦντα, καὶ οἱ ψόφοι· τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, εἰ ὁ μέδιμνος τοῦ κέγχρου ψοφεῖ, ψοφήσει καὶ ὁ εἷς κέγχρος καὶ τὸ μυριοστὸν τοῦ κέγχρου’. ὁ μὲν οὖν Ζήνων οὕτως ἠρώτα τὸν λόγον.

30. AËT., I 7, 27 (D. 303) **Μέλισσος καὶ Ζήνων τὸ ἓν καὶ πᾶν** [sc. **θεὸν εἶναι**] **καὶ μόνον ἀίδιον καὶ ἄπειρον τὸ ἕν.**

răspunzând afirmativ, din nou l-a întrebat: «Cum adică, să nu existe o proporție între o baniță de mei și un singur grăunte ori a zecea mia parte a unui grăunte?». Acela răspunzându-i că există, – «dacă-i așa, a mai zis, aceleași proporții să nu fie și între sunete? Cum e cu corpurile sonore, la fel și cu sunetele. Iar de-i așa, dacă banița de mei face zgomot, va face zgomot și un singur grăunte ori a zecea mia parte a unui grăunte». În felul acesta își formula întrebarea Zenon[40].

30. AËT., I 7, 27 (D. 303) Melissos și Zenon zic că <zeul e> Unul și Totul și că unic, veșnic și nemărginit e Unul[41].

ΖΗΝΩΝΟΣ ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

1. SIMPL., Phys., 140, 3 4 [după fr. B 3] τὸ δὲ κατὰ μέγεθος [ἄπειρον ἔδειξε] πρότερον κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. προδείξας γὰρ ὅτι 'εἰ μὴ ἔχοι μέγεθος τὸ ὄν, οὐδ' ἂν εἴη', ἐπάγει 'εἰ δὲ ἔστιν, ἀνάγκη ἕκαστον μέγεθός τι ἔχειν καὶ πάχος καὶ ἀπέχειν αὐτοῦ τὸ ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. καὶ περὶ τοῦ προύχοντος ὁ αὐτὸς λόγος. καὶ γὰρ ἐκεῖνο ἕξει μέγεθος καὶ προέξει αὐτοῦ τι. ὅμοιον δὴ τοῦτο ἅπαξ τε εἰπεῖν καὶ ἀεὶ λέγειν· οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τοιοῦτον ἔσχατον ἔσται οὔτε ἕτερον πρὸς ἕτερον οὐκ ἔσται. οὕτως εἰ πολλά ἐστιν, ἀνάγκη αὐτὰ μικρά τε εἶναι καὶ μεγάλα· μικρὰ μὲν ὥστε μὴ ἔχειν μέγεθος, μεγάλα δὲ ὥστε ἄπειρα εἶναι'.

2. — — 139, 5 ἐν μέντοι τῶι συγγράμματι αὐτοῦ πολλὰ ἔχοντι ἐπιχειρήματα καθ' ἕκαστον δείκνυσιν, ὅτι τῶι πολλὰ εἶναι λέγοντι συμβαίνει τὰ ἐναντία λέγειν· ὧν ἔν ἐστιν ἐπιχείρημα, ἐν ὧι δείκνυσιν ὅτι 'εἰ πολλά ἐστι, καὶ μεγάλα ἐστὶ καὶ μικρά· μεγάλα μὲν ὥστε ἄπειρα τὸ μέγεθος εἶναι, μικρὰ δὲ οὕτως ὥστε μηθὲν ἔχειν μέγεθος' [B 1]. ἐν δὴ τούτωι δείκνυσιν, ὅτι οὐ μήτε μέγεθος μήτε πάχος μήτε ὄγκος μηθείς ἐστιν, οὐδ' ἂν εἴη τοῦτο. 'εἰ γὰρ ἄλλωι ὄντι, φησί, προσγένοιτο, οὐδὲν ἂν μεῖζον ποιήσειεν· μεγέθους γὰρ μηδενὸς ὄντος, προσγενομένου δέ, οὐδὲν οἷόν τε εἰς μέγεθος

B) FRAGMENTE

ZENON DESPRE NATURĂ

1. SIMPL., *Phys.*, 140, 34 [după B 3] Cât privește infinitul sub raportul mărimii[1], l-a dovedit dinainte cu ajutorul aceleiași argumentări. Într-adevăr, după ce a arătat mai întâi că, «dacă ființa n-ar avea mărime, nici n-ar exista», continuă: «dacă există, trebuie ca fiece <lucru> să aibă neapărat o oarecare mărime și grosime și să se deosebească de lucrul care – față de el și de oricare – e altul[2]. Cât despre ceea ce vine înaintea lui, raționamentul e același: doar și acesta va fi înzestrat cu mărime, iar înaintea lui va veni ceva. A spune lucrul acesta o dată e tot una cu a-l spune necontenit: căci – față de un lucru dat – nici unul din celelalte nu va fi vreodată cel din urmă, și iarăși, față de <ceea ce am numit> *altul*, nicicând nu va lipsi <la rându-i> un altul[3]. Astfel, dacă <ființele> sunt multe, ele trebuie să fie numaidecât micișimari: mici, până a nu mai avea mărime, mari, până a fi nemărginite».

2. — — 139, 5 În scrierea lui, în care sunt cuprinse multe argumentări, arată de fiecare dată că cine afirmă pluralitatea ființei ajunge să se contrazică. Una dintre argumentări e aceea prin care dovedește că «dacă <ființele> sunt multe, acestea sunt și mari, și mici: mari, până a atinge o mărime nesfârșită, mici, până a nu mai avea mărime». [B 1]. Tot acolo arată că ceea ce n-are nici mărime, nici grosime, nici vreun volum, nu există. «Într-adevăr, – zice el, – dacă s-ar adăuga unei alte ființe, n-ar face-o cu nimic mai mare: căci ceea ce n-are nici o mărime, oricât l-am adăuga <unui alt lucru>, nu-l poate câtuși de puțin spori[4]: ceea ce s-ar

ἐπιδοῦναι. καὶ οὕτως ἂν ἤδη τὸ προσγινόμενον οὐδὲν εἴη. εἰ δὲ ἀπογινομένου τὸ ἕτερον μηδὲν ἔλαττον ἔσται μηδὲ αὖ προσγινομένου αὐξήσεται, δῆλον ὅτι τὸ προσγενόμενον οὐδὲν ἦν οὐδὲ τὸ ἀπογενόμενον᾽. καὶ ταῦτα οὐχὶ τὸ ἓν ἀναιρῶν ὁ Ζήνων λέγει, ἀλλ᾽ ὅτι μέγεθος ἔχει ἕκαστον τῶν πολλῶν καὶ ἀπείρων τῶι πρὸ τοῦ λαμβανομένου ἀεί τι εἶναι διὰ τὴν ἐπ᾽ ἄπειρον τομήν· ὃ δείκνυσι προδείξας, ὅτι οὐδὲν ἔχει μέγεθος ἐκ τοῦ ἕκαστον τῶν πολλῶν ἑαυτῶι ταὐτὸν εἶναι καὶ ἕν.

3. — — 140, 27 καὶ τί δεῖ πολλὰ λέγειν, ὅτε καὶ ἐν αὐτῶι φέρεται τῶι τοῦ Ζήνωνος συγγράμματι; πάλιν γὰρ δεικνύς, ὅτι εἰ πολλά ἐστι, τὰ αὐτὰ πεπερασμένα ἐστὶ καὶ ἄπειρα, γράφει ταῦτα κατὰ λέξιν ὁ Ζ.·

ʻεἰ πολλά ἐστιν, ἀνάγκη τοσαῦτα εἶναι ὅσα ἐστὶ καὶ οὔτε πλείονα αὐτῶν οὔτε ἐλάττονα. εἰ δὲ τοσαῦτά ἐστιν ὅσα ἐστί, πεπερασμένα ἂν εἴη.

εἰ πολλά ἐστιν, ἄπειρα τὰ ὄντα ἐστίν· ἀεὶ γὰρ ἕτερα μεταξὺ τῶν ὄντων ἐστί, καὶ πάλιν ἐκείνων ἕτερα μεταξύ. καὶ οὕτως ἄπειρα τὰ ὄντα ἐστί᾽. καὶ οὕτως μὲν τὸ κατὰ τὸ πλῆθος ἄπειρον ἐκ τῆς διχοτομίας ἔδειξε.

4. DIOG. LAËRT., IX 72 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ξενοφάνης καὶ Ζ. ὁ Ἐλεάτης καὶ Δημόκριτος κατ᾽ αὐτοὺς [discipolii lui Pyrrhon] σκεπτικοὶ τυγχάνουσιν ... Ζ. δὲ τὴν κίνησιν ἀναιρεῖ λέγων ʻτὸ κινούμενον οὔτ᾽ ἐν ὧι ἔστι τόπωι κινεῖται οὔτ᾽ ἐν ὧι μὴ ἔστι᾽.

adăuga ar fi nimic. Și iarăși, dacă, scăzut, nu face ca <ființa din care se scade> să se micșoreze, nici – adăugat – să crească, e limpede că și ceea ce se adăuga și ceea ce se scădea era nimic». Acestea le spune Zenon nu pentru a tăgădui Unul, ci pentru că – din nesfârșitele elemente ale unei pluralități – fiecare își are mărimea lui, înaintea oricărui element considerat găsindu-se de fiecare dată ceva, mulțumită împărțirii la nesfârșit. Iată dar ce susține, după ce mai înainte arătase că nimicn-are mărime, de vreme ce, din multele <elemente ale unei pluralități>, fiecare e identic cu sine și unu.

3. —— 140, 27 La ce bun atâtea vorbe, când lucrurile acestea se găsesc chiar în lucrarea lui Zenon? Într-adevăr, după ce o dată mai mult arată că, dacă ființele sunt multe, sunt totodată numărate și nenumărate, scrie textual cele ce urmează: «dacă <ființele>sunt multe, e necesar să fie atâtea câte sunt, și nu mai multe, nici mai puține. Iar dacă sunt câte sunt, sunt numărate. Dacă sunt multe, ființele sunt nenumărate: căci printre ele se găsesc mereu alte <ființe>, și tot așa, printre acestea, altele. În felul acesta, ființele sunt nenumărate». Astfel, cu ajutorul împărțirii în două, a dovedit infinitul numeric[5].

4. DIOG. LAËRT., IX 72 Nu numai atât, dar, după ei [*discipolii lui Pyrrhon*], și Xenofanes șiZenon eleatul și Democrit sunt sceptici... Zenon[6], bunăoară, tăgăduiește mișcarea, atunci când zice: «ceea ce se mișcă nu se mișcă nici în locul unde e, nici în acela unde nu e»[7].

MELISSOS

1. DIOG. LAËRT., IX 24 Μέλισσος Ἰθαιγένους Σάμιος. οὗτος ἤκουσε Παρμενίδου. (ἀλλὰ καὶ εἰς λόγους ἦλθεν Ἡρακλείτωι· ὅτε καὶ συνέστησεν αὐτὸν τοῖς Ἐφεσίοις ἀγνοοῦσι, καθάπερ Ἱπποκράτης Δημόκριτον Ἀβδηρίταις). γέγονε δὲ καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ ἀποδοχῆς παρὰ τοῖς πολίταις ἠξιωμένος· ὅθεν ναύαρχος αἱρεθεὶς ἔτι καὶ μᾶλλον ἐθαυμάσθη διὰ τὴν οἰκείαν ἀρετήν.

ἐδόκει δὲ αὐτῶι τὸ πᾶν ἄπειρον εἶναι καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀκίνητον καὶ ἓν ὅμοιον ἑαυτῶι καὶ πλῆρες· κίνησίν τε μὴ εἶναι, δοκεῖν δὲ εἶναι. ἀλλὰ καὶ περὶ θεῶν ἔλεγε μὴ δεῖν ἀποφαίνεσθαι· μὴ γὰρ εἶναι γνῶσιν αὐτῶν.

φησὶ δ' Ἀπολλόδωρος F GrHist. 244 F 72 II 1040 ἠκμακέναι αὐτὸν κατὰ τὴν τετάρτην καὶ ὀγδοηκοστὴν ὀλυμπιάδα [444–41 a.C.]. Cf. Eus. s. Ol. 84, 1.

2. SUIDAS s.v. Μέλητος Λάρου ... καὶ ἦν ἐπὶ τῶν Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου καὶ Ἐμπεδοκλέους χρόνων. οὗτος ἔγραψε Περὶ τοῦ ὄντος. καὶ ἀντεπολιτεύσατο δὲ Περικλεῖ· καὶ ὑπὲρ Σαμίων στρατηγήσας ἐναυμάχησε πρὸς Σοφοκλῆν τὸν τραγικόν, ὀλυμπιάδι ὀγδοηκοστῆι τετάρτηι [444/1].

3. PLUT., Pericl., 26 şi urm. (26) πλεύσαντος γὰρ αὐτοῦ [Pericles] Μέλισσος ὁ Ἰθαγένους, ἀνὴρ φιλόσοφος στρατηγῶν τότε τῆς Σάμου, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος τῶν νεῶν ἢ τῆς ἀπειρίας τῶν στρατηγῶν, ἔπεισε τοὺς πολίτας ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις. καὶ γενομένης μάχης νικήσαντες οἱ Σάμιοι καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἄνδρας ἑλόντες πολλὰς δὲ ναῦς

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

1. DIOG. LAËRT., IX 24 **Melissos, fiul lui Ithagenes, de fel din Samos. A fost elevul lui Parmenides. (A fost totuși în legătură și cu Heraclit[1], pe care l-a făcut cunoscutefesienilor neștiutori, așa cum Hippocrate l-a făcut cunoscut abderitanilorpe Democrit). A fost și om politic și s-a învrednicit de prețuirea concetățenilor săi. Ales comandant al flotei, și-a meritat încă și mai mult admirația lor prin destoinicia sa.**

Era de părere că Totul e nesfârșit și neschimbat și nemișcat și unu și identic cu sine și plin; că mișcare nu există, dar că dă iluzia că există. Despre zei spunea că nu trebuie să emitem vreo părere, căci o cunoaștere a lor e cu neputință.

Apollodoros [*F.Gr.Hist.* 244 F 72 II 1040] **pretinde că ar fi atins vârsta bărbăției în jurul celei de a 84-a olympiade** [444/41 a. C.]. Cf. Eus. s. Ol. 84, 1.

2. SUIDAS s.v. **Melitos al lui Laros... a trăit pe vremea lui Zenon din Elea și a lui Empedocles. A scris un tratat *Despre ființă*. A fost și adversar al lui Pericle și, în fruntea samienilor, a dat și o luptă navală, având ca adversar pe dramaturgul Sofocle, în cea de a 84-a olympiadă** [444/41 a. C.].

3. PLUT., *Viața lui Pericle*, 26 și urm. (26) **Pe când Pericle se găsea pe mare, Melissos, fiul lui Ithagenes, un filosof care era atunci în fruntea samienilor, plin de dispreț pentru numărul restrâns al corăbiilor ateniene, sau, poate, pentru lipsa de pricepere a comandanților, și-a convins concetățenii să atace. După ce s-a dat bătălia și au învins, luând robi mulți atenieni și distrugând**

διαφθείραντες ἐχρῶντο τῆι θαλάσσηι καὶ παρετίθεντο τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν πόλεμον ὅσα μὴ πρότερον εἶχον. ὑπὸ δὲ τοῦ Μελίσσου καὶ Περικλέα φησὶν αὐτὸν Ἀριστοτέλης [fr. 577 din Πολιτεία Σαμίων] ἡττηθῆναι ναυμαχοῦντα πρότερον. οἱ δὲ Σάμιοι τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων ἀνθυβρίζοντες ἔστιζον εἰς τὸ μέτωπον γλαῦκας· καὶ γάρ ἐκείνους οἱ Ἀθηναῖοι σάμαιναν ... πρὸς ταῦτα τά στίγματα λέγουσι καὶ τὸ Ἀριστοφάνειον ἠνίχθαι Σαμίων ὁ δῆμός ἐστιν... ὡς πολυγράμματος' [ARISTOT., ibid., fr. 575]. (27) πυθόμενος δ' οὖν ὁ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρατοπέδου συμφορὰν ἐβοήθει κατὰ τάχος καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀντιταξαμένου κρατήσας καὶ τρεψάμενος τοὺς πολεμίους εὐθὺς περιετείχιζε, δαπάνηι καὶ χρόνωι μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν περιγενέσθαι καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος ... (28) ἐνάτωι δὲ μηνὶ [vara anului 440] τῶν Σαμίων παραστάντων ὁ Περικλῆς τὰ τείχη καθεῖλε καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε καὶ χρήμασι πολλοῖς ἐζημίωσεν, ὧν τὰ μὲν εὐθὺς εἰσήνεγκαν οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνωι ῥητῶι ταξάμενοι κατοίσειν ὁμήρους ἔδωκαν. Δοῦρις δ' ὁ Σάμιος [F GrHist. 76 F 67 II 154] τούτοις ἐπιτραγωιδεῖ πολλὴν ὠμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Περικλέους κατηγορῶν, ἣν οὔτε Θουκυδίδης [I 117] ἱστόρηκεν οὔτ' Ἔφορος [F GrHist. 70 F 195 II 98] οὔτ' Ἀριστοτέλης [fr. 578]. Cf. Themist., 2 καίτοι Στησίμβροτος [F GrHist. 107 F 1 II 516] Ἀναξαγόρου τε διακοῦσαι τὸν Θεμιστοκλέα φησὶ καὶ περὶ Μέλισσον σπουδάσαι τὸν φυσικόν, οὐκ εὖ τῶν χρόνων ἁπτόμενος. Περικλεῖ γάρ, ὃς πολὺ νεώτερος ἦν Θεμιστοκλέους, Μέλισσος μὲν ἀντεστρατήγει πολιορκοῦντι Σαμίους, Ἀναξαγόρας δὲ συνδιέτριβε. Cf. Adv. Colot., 32, p. 1126 B; Ael., Var. hist., VII 14.

4. SIMPL., Phys., 70, 16 3 ὁ Μ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως ἐποιήσατο τοῦ συγγράμματος Περὶ φύσεως ἢ περὶ τοῦ ὄντος.

multe corăbii, samienii au prins să se afirme pe mare, pregătindu-și toate cele trebuitoare războiului, de care fuseseră lipsiți înainte. Aristotel [fr. 577: din *Constituția samienilor*] susține că, într-o bătălie anterioară, Melissos l-ar fi învins pe însuși Pericle. Pe fruntea prizonierilor atenieni, samienii au însemnat cu fierul roșu câte o bufniță, ca să-și răzbune de faptul că și atenienii îi însemnaseră pe ei cu o corabie... La semnele acestea se zice că s-ar referi versul lui Aristofan: «Neamul samienilor... tare-i priceput la scris...» [Aristot., *ibid.*, fr. 575] (27). Când a aflat de înfrângerea flotei, Pericle a pornit iute într-ajutor și, învingându-l pe Melissos, care-i sta împotrivă, și punând pe fugă pe vrăjmași, îndată le-a înconjurat cetatea, nădăjduind s-o cucerească cu trecerea vremii și cu istovirea mijloacelor mai curând decât cu rănile și suferințele pricinuite cetățenilor... (28). După nouă luni, când samienii s-au predat [vara anului 440], Pericle le-a dărâmat zidurile, le-a luat corăbiile și i-a supus la plata unei mari sume de bani, din care o parte au plătit-o îndată, iar alta au făgăduit s-o plătească cu vremea, dând ostatici. Duris Samianul [*F.Gr.Hist.* 76 F 67 II 154] dramatizează episodul, punând în seama atenienilor și a lui Pericle o cruzime de care nu pomenesc nici Thukydide II 117], nici Eforos [*F.Gr.Hist.* 70 F 195 II 98], nici Aristotel [fr. 578]. Cf. *Viața lui Temistocle*, 2... și totuși Stesimbrotos [*F. Gr. Hist.* 107 F 1 II 51 6], fără să țină seamă de cronologie, pretinde că Temistocle ar fi ascultat lecțiile lui Anaxagoras și învățăturile lui Melissos naturalistul. În realitate, Pericle, care era cu mult mai tânăr decât Temistocle, l-a avut ca adversar pe Melissos, atunci când asedia pe samieni, iar cu Anaxagoras era prieten... Cf. *Adv. Colot.*, 32, p. 1126 B; Ael., *Var. hist.*, VII 14.

OPERA [Cf. A 2]

4. SIMPL., *Phys.*, 70, 16... Melissos a dat scrierii sale titlul: *Despre natură sau despre ființă*. – *De caelo*, 557, 10... iar dacă Me-

– De caelo, 557, 10 καὶ εἰ Περὶ φύσεως ἢ περὶ τοῦ ὄντος ἐπέγραψε M., δῆλον ὅτι τὴν φύσιν ἐνόμιζεν εἶναι τὸ ὄν. GAL., De el. sec. Hipp., I 9 (I 487 K., 54, 19 Helmr.); In Hipp. de nat. hom., XV 5 K.

5. ARISTOT. q. f. de Melisso Xenophane Gorgia c. 1. 2 după ediția îngrijită de Diels *Abh. d. Berl. Ak.* 1900. [Cf. scrierea lui Aristotel, Πρὸς τὰ Μελίσσου, cit. la Diog. Laërt., V 25].

[ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ] ΠΕΡΙ ΜΕΛΙΣΣΟΥ

ed. Bekker p. 974a

c. 1. (1) Ἀίδιον εἶναί φησιν εἴ τ ι ἔστιν, εἴπερ μὴ ἐνδέχεσθαι γενέσθαι μηδὲν ἐκ μηδενός· εἴτε γὰρ ἅπαντα γέγονεν εἴτε μὴ πάντα, ἀίδια ἀμφοτέρως· ἐξ οὐδενὸς γὰρ γενέσθαι ἂν αὐτὰ γιγνόμενα. ἁπάντων τε γὰρ γιγνομένων οὐδὲν <ἂ ν> προϋπάρχειν· εἴτ᾽ ὄντων τινῶν ἀεὶ ἕτερα προσγίγνοιτο, πλέον ἂν καὶ μεῖζον τὸ ὂν γεγονέναι· ὧι δὲ πλέον καὶ μεῖζον, τοῦτο γενέσθαι ἂν ἐξ οὐδενός· <ἐν> τῶι γὰρ ἐλάττονι τὸ πλέον, <ὡς> οὐδ᾽ ἐν τῶι μικροτέρωι τὸ μεῖζον, οὐχ ὑπάρχειν. (2) ἀίδιον δὲ ὂν ἄπειρον εἶναι, ὅτι οὐκ ἔχει ἀρχὴν ὅθεν ἐγένετο, οὐδὲ τελευτὴν εἰς ὃ γιγνόμενον ἐτελεύτησέ ποτε. (3) πᾶν δὲ καὶ ἄπειρον ὂν <ἓν> εἶναι· εἰ γὰρ δύο ἢ πλέω εἴη, πέρατ᾽ ἂν εἶναι ταῦτα πρὸς ἄλληλα. (4) ἓν δὲ ὂν ὅμοιον εἶναι πάντα· εἰ γὰρ ἀνόμοιον, πλείω ὄντα οὐκ ἂν ἔτι ἓν εἶναι, ἀλλὰ πολλά. (5) ἀίδιον δὲ ὂν ἄμετρόν τε καὶ ὅμοιον πάντη ἀκίνητον εἶναι τὸ ἕν· οὐ γὰρ ἂν κινη-

lissos și-a ales ca titlu *Despre natură sau despre ființă*, e limpede că, în ochii lui, natura era una cu ființa. GAL., *De el. sec. Hipp.*, I 9 (I 487 K., 54, 19 Helmr.); *In Hipp. denat. hom.*, XV 5 K. = *CMG* V 9, 1, p. 5, 11.

ÎNVĂȚĂTURA 5

5. ARISTOT. *q. f. de Melisso Xenophane Gorgia*, cap. 1–2 (după ediția îngrijită de H. Diels, *Abh. d. Berl. Akad.*, 1900. Cf. scrierea lui Aristotel, *Despre învățătura lui Melissos*, cit. la Diog. Laërt., V 25).

Ed. Bekker 974 a c. 1. (1) Zice că, dacă ceva există, exis- ed. Bekker p. 974 a
tă dintotdeauna, de vreme ce nu e de admis că s-ar putea
naște ceva din nimic. Căci, fie că s-ar pretinde că toate
câte există sunt născute, fie că nu toate, în amândouă ca-
zurilepresupunerea e absurdă[2], întrucât, a admite că sunt 5
născute, înseamnă a admite că s-au putut naște din ni-
mic. Într-adevăr, dacă toate câte există s-au născut, înain-
tea lor n-a existat nimic; iar dacă unei părți dintotdeauna
existente ar veni să i se adauge altele necontenit, ființa ar
deveni tot mai multă și mai mare; dar elementeleprin care 10
ființa ar spori în număr și mărime s-ar naște din nimic:
căci mai multul nu se găsește în mai puțin, nici mai mare-
le în mai mic[3]. (2) Veșnică, ființa trebuie să fie și nemăr-
ginită, de vreme ce n-are un început, când s-a născut, nici
un sfârșit la care, ajungând, să piară. (3) Atotcuprinză- 15
toare și nemărginită, trebuie să fie și una; dacă ar fi două
sau mai multe, una pe alta s-ar mărgini[4]. (4) Una, trebu-
ie să fie și aceeași în toate părțile ei; căci, de n-ar fi aceeași,
fiind multiplă, n-ar mai fi una, ci multe[5]. (5) Veșnică fiind
și nemăsurată și aceeași în toate părțile ei, ființa unică 20

974a θῆναι μὴ εἴς τι ὑποχωρῆσαν. ὑποχωρῆσαι δὲ ἀνάγκην εἶναι ἤτοι εἰς πλῆρες ἰὸν ἢ εἰς κενόν· τούτων δὲ τὸ μὲν οὐκ ἂν δέξασθαι [τὸ πλῆρες], τὸ δὲ οὐκ εἶναι οὐδέν [ἢ τὸ κενόν]. (6) τοιοῦτον δὲ ὂν τὸ ἓν ἀνώδυνόν τε καὶ ἀνάλγητον ὑγιές τε καὶ ἄνοσον εἶναι οὔτε μετακοσμούμενον θέσει οὔτε ἑτεροιούμενον εἴδει οὔτε μιγνύμενον ἄλλωι· κατὰ πάντα γὰρ ταῦτα πολλά τε τὸ ἓν γίγνεσθαι καὶ τὸ μὴ ὂν τεκνοῦσθαι καὶ τὸ ὂν φθείρεσθαι ἀναγκάζεσθαι· ταῦτα δὲ ἀδύνατα εἶναι. (7) καὶ γὰρ εἰ τῶι μεμῖχθαι τὸ ἓν ἐκ πλειόνων λέγοιτο, καὶ εἴη πολλά τε καὶ κινούμενα εἰς ἄλληλα τὰ πράγματα, καὶ ἡ μίξις ἢ ὡς ἐν ἑνὶ σύνθεσις εἴη τῶν πλειόνων ἢ τῆι ἐπαλλάξει οἷον ἐπιπρόσθησις γίγνοιτο τῶν μιχθέντων· ἐκείνως μὲν ἂν διάδηλα χωριζόντων εἶναι τὰ μιχθέντα, ἐπιπροσθήσεως δ' οὔσης ἐν τῆι τρίψει γίγνεσθαι ἂν ἕκαστα φανερὰ ἀφαιρουμένων τῶν πρώτων τὰ ὑπ' ἄλληλα
974b 1 τεθέντα τῶν μιχθέντων· ὧν οὐδέτερον συμβαίνειν. (8) διὰ τούτων δὲ τῶν τρόπων κἂν εἶναι πολλὰ κἂν ἡμῖν ὦιετο φαίνεσθαι μόνως. ὥστε ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε οὕτως, οὐδὲ πολλὰ δυνατὸν εἶναι τὰ ὄντα, ἀλλὰ ταῦτα δοκεῖν οὐκ ὀρθῶς. πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα κατὰ τὴν αἴσθησιν φαντάζεσθαι [ἀπατᾶν]· λόγον δ' οὔτ' ἐκεῖν' αἱρεῖν, ταῦτα γίγνεσθαι, οὔτε πολλὰ εἶναι τὸ ὄν, ἀλλὰ ἓν ἀίδιόν τε καὶ ἄπειρον καὶ πάντη ὅμοιον αὐτὸ αὑτῶι. (9) ἆρ' οὖν δεῖ πρῶτον μὲν μὴ πᾶσαν λαβόντα δόξαν ἄρχεσθαι, ἀλλ' αἳ μάλιστά εἰσι βέβαιοι; ὥστ' εἰ μὲν ἅπαντα τὰ δοκοῦντα μὴ ὀρθῶς ὑπολαμβάνεται, οὐθὲν ἴσως προσήκει οὐδὲ

trebuie să fie și nemișcată; căci nu s-ar putea mișca, ne- 974a
având în ce înainta. Într-adevăr, ca să înainteze, trebuie
numaidecât să evolueze fie în plin, fie în gol; din acestea,
însă, unul n-ar putea-o primi, iar celălalt nu-i nimic.
(6) Astfel fiind dar ființa unică, cată să mai fie încă ferită 25
de suferință și durere, teafără și nevătămată; așezarea să
nu și-o schimbe, la înfățișare să nu se prefacă[6], nici cu
altceva să nu se amestece: căci, dacă toate acestea s-ar
întâmpla, unitatea ar deveni neapărat multiplicitate,
neființa ar zămisli, iar ființa ar pieri: tot atâtea presupu- 30
neri imposibile. (7) Într-adevăr, și de s-ar pretinde că
unitatea rezultă din multiplicitate pe calea unui amestec,
ar trebui să admitem pe de o parte că lucrurile erau mul-
te și susceptibile de mișcare unele spre altele, pe de alta,
că amestecul însuși trebuie conceput fie ca o îmbinare a 35
mai multor elemente într-unul, fie ca un conglomerat re-
zultat din așezarea în straturi alternate a elementelor
amestecate[7]. În felul acesta, e limpede că amestecurile
ar fi amestecuri de elemente distincte; iar în cazul con- 1 974b
glomeratului, elementele suprapuse ar ieși la iveală prin
frecare, unul câte unul, pe măsură ce ar fi înlăturate. Dar
nici una, nici alta din aceste ipoteze nu se adeverește.
(8) În astfel de condiții, gândea el, ființa ar putea fi mul- 5
tiplă, chiarpărându-ni-se nouă una[8]. Pentru că, însă, nu-i
cu putință să fie așa, nu-i cu putință nici ca ființele să fie
multe, ci acestea ni se par astfel fără temei. Doar destule
alte lucruri ne închipuim[9], după mărturia simțurilor:
rațiunea însă nu ne lasă să credem[10] nici că acestea exis- 10
tă, nici că ființa ar fi multiplă, ci una, veșnică, nemărginită
și în toate părțile ei identică cu sine. (9) Ajunși în acest
punct, ne-am putea pune întrebarea dacă, din capullocu-
lui, nu trebuie cumva stabilit că nu se poate începe prin
acceptarea oricărei păreri, ci numai a celor mai înteme- 15
iate? În acest caz, dacă nu toate părerile pot fi acceptate

974b τούτωι προσχρῆσθαι τῶι δόγματι, <ὅτι> οὐκ ἄν ποτε
οὐδὲν γένοιτο ἐκ μηδενός. μία γάρ τίς ἐστι δόξα,
καὶ αὕτη τῶν οὐκ ὀρθῶν, ἣν ἐκ τοῦ αἰσθάνεσθαί
πως ἐπὶ πολλῶν πάντως ὑπειλήφαμεν. (10) εἰ δὲ μὴ
15 ἅπαντα ψευδῆ τὰ ἡμῖν φαινόμενα, ἀλλά τινές εἰσι
καὶ τούτων ὀρθαὶ ὑπολήψεις, ἢ ἐπιδείξαντα, ὅτι
αὗται τοιαῦται, ἢ τὰς μάλιστα δοκούσας ὀρθάς,
ταύτας ληπτέον· ἃς ἀεὶ βεβαιοτέρας εἶναι δεῖ ἢ αἳ
μέλλουσιν ἐξ ἐκείνων τῶν λόγων δειχθήσεσθαι.
(11) εἰ γὰρ καὶ εἶεν δύο δόξαι ὑπεναντίαι ἀλλήλαις,
20 ὥσπερ οἴεται (εἰ μὲν πολλά, γενέσθαι φησὶν ἀνάγκην
εἶναι ἐκ μὴ ὄντων· εἰ δὲ τοῦτο μὴ οἷόν τε, οὐκ εἶναι
τὰ ὄντα πολλά· ἀγένητον γὰρ ὄν, εἴ τι ἔστιν, ἄπειρον
εἶναι. εἰ δ' οὕτως, καὶ ἕν), ὁμοίως μὲν δὴ ἡμῖν ὁ<μο-
λογουμένων> ἀμφοτέρων π<ροτάσεων> οὐδὲν μᾶλ-
λον, ὅτι ἓν ἢ ὅτι πολλά, δείκνυται. εἰ δὲ βέβαιος
25 μᾶλλον ἡ ἑτέρα, τἀπὸ ταύτης ξυμπερανθέντα μᾶλλον
δέδεικται. (12) τυγχάνομεν δὲ ἔχοντες ἀμφοτέρας
27 τὰς ὑπολήψεις ταύτας, καὶ ὡς ἂν οὐ γένοιτ' ἂν οὐδὲν
27a ἐκ μηδενὸς [ὄντος] <καὶ ὡς> πολλά τε καὶ κινούμενά
[μέν] ἐστι τὰ ὄντα. ἀμφοῖν δὲ πιστὴ μᾶλλον αὕτη,
καὶ θᾶττον ἂν πρόοιντο πάντες ταύτης ἐκείνην τὴν
975a 1 δόξαν. ὥστ' εἰ καὶ συμβαίνοι ἐναντίας εἶναι τὰς
φάσεις, καὶ ἀδύνατον γίγνεσθαί τε ἐκ μὴ ὄντος καὶ
μὴ πολλὰ εἶναι τὰ πράγματα, ἐλέγχοιτο μὲν ἂν ὑπ'
ἀλλήλων ταῦτα. (13) ἀλλὰ τί μᾶλλον οὕτως ἂν ἔχοι;
ἴσως τε κἂν φαίη τις τούτοις τἀναντία. οὔτε γὰρ
5 δείξας ὅτι ὀρθὴ δόξα, ἀφ' ἧς ἄρχεται, οὔτε μᾶλλον
βέβαιον ἢ περὶ ἧς δείκνυσι λαβών, διελέχθη. μᾶλλον
γὰρ ὑπολαμβάνεται εἰκὸς εἶναι γίγνεσθαι ἐκ μὴ

cu egală îndreptățire, poate că n-are rost nici acceptarea 974b
principiului după care nicicând nu s-ar putea naște ceva
din nimic. Și aceasta nu-i decât o părere din cele neînte-
meiate, luată de bună și generalizată pe baza unor repe- 20
tate mărturii ale simțurilor. (10) Dacă, însă, închipuirile
noastre nu sunt toate înșelătoare, ci se găsesc printre ele
și intuiții juste, trebuie să acceptăm fie pe cele dovedite în
prealabil ca atare, fie pe cele înzestrate cu cea mai mare
evidență; acestea din urmă, de fiecare dată mai sigure 25
decât cele urmând a fi demonstrate pe calea raționamen-
tului. (11) Să considerăm, bunăoară, două păreri potriv-
nice una alteia, cum le socoate Melissos (una că, dacă ființa
e multiplă, trebuie numaidecât să se fi născut din nimic;
alta că, dacă așa ceva e cu neputință, ființa nu poate fi 30
multiplă: pentru că, dacă ceva există și e increat, trebuie
să fie și nemărginit, iar nemărginit fiind trebuie să fie și
unu): chiar de le-am admite deopotrivă pe amândouă, nu
ni se dovedește câtuși de puțin că ființa ar fi unică mai 35
curând decât multiplă. În schimb, dacă una e mai sigură
decât cealaltă, încheierile trase din ea vor fi și ele mai
dovedite. (12) În ce ne privește, se întâmplă să avem
amândouă aceste opinii: și că nimic nu s-ar putea naște
din nimic, și că ființele ar fi multe și înzestrate cu mișcare. 40
Din ele, mai demnă de crezare e aceasta din urmă; orice 1 975a
om va pune dar preț pe ea mai curând decât pe cealaltă[11].
Așa fiind, dacă afirmațiile că «nașterea din nimic e impo-
sibilă» și «imposibilă e și pluralitatea lucrurilor» sunt
într-adevăr contrarii, e evident că una s-ar distruge pe 5
alta. (13) Neputem întreba însă pentru ce ar fi chiar așa?
Și dacă un altul n-ar putea susține contrariul? Doar Me-
lissos își desfășoară argumentarea fără să fi dovedit în
prealabil că principiul de la care pleacă e o părere drept-
tă și fără să-l proclame mai adevărat decât acel în discuție. 10
Iar ipoteza unei nașteri din nimic e îndeobște mai lesne

975a ὄντος ἢ μὴ πολλὰ εἶναι. (14) λέγεταί τε καὶ σφόδρα ὑπὲρ αὐτῶν γίγνεσθαί τε τὰ μὴ ὄντα, καὶ δὴ γεγονέναι πολλὰ ἐκ μὴ ὄντων, καὶ οὐχ ὅτι οἱ τυγχάνον-
10 τες, ἀλλὰ καὶ τῶν δοξάντων τινὲς εἶναι σοφῶν εἰρήκασιν. (15) αὐτίκα δ' Ἡσίοδος 'πάντων μὲν πρῶτον, φησί, Χάος ἐγένετο, αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖα εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ ἠδ' Ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι' [Theog. 116. 117. 120]. τὰ δ' ἄλλα φησὶ γενέσθαι <ἐκ τούτων>, ταῦτα δὲ ἐξ
15 οὐδενός. πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι εἶναι μὲν οὐδέν φασι,
16 γίγνεσθαι δὲ πάντα, λέγοντες οὐκ ἐξ ὄντων γίγ-
16a νεσθαι τὰ γιγνόμενα. οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι αὐτοῖς ἅπαντα γίγνοιτο. ὥστε τοῦτο μὲν δῆλον, ὅτι ἐνίοις γε δοκεῖ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν γενέσθαι.

c. 2. (1) ἀλλ' ἆρα, εἰ μὲν δυνατά ἐστιν ἢ ἀδύνατα ἃ λέγει, ἐατέον, τὸ δὲ πότερον συμπεραίνεται αὐτὰ
20 ἐξ ὧν λαμβάνει, ἢ οὐδὲν κωλύει καὶ ἄλλως ἔχειν, ἱκανὸν σκέψασθαι; ἕτερον γὰρ ἄν τι τοῦτ' ἴσως ἐκείνου εἴη. (2) καὶ πρώτου τεθέντος, ὃ πρῶτον λαμβάνει, μηδὲν γενέσθαι ἂν ἐκ μὴ ὄντος, ἆρα ἀνάγκη ἀγένητα ἅπαντα εἶναι, ἢ οὐδὲν κωλύει γεγονέναι ἕτερα ἐξ ἑτέρων, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον ἰέναι; (3) ἢ
25 καὶ ἀνακάμπτειν κύκλωι, ὥστε τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ ἑτέρου γεγονέναι, ἀεί τε οὕτως ὄντος τινὸς καὶ ἀπειράκις ἑκάστων γεγενημένων ἐξ ἀλλήλων; (4) ὥστε οὐδὲν ἂν κωλύοι τὸ ἅπαντα γεγονέναι κειμένου τοῦ μηδὲν γενέσθαι ἂν ἐκ μὴ ὄντος, καὶ ἄπειρα ὄντα πρὸς ἐκεῖνον προσαγορεῦσαι οὐδὲν κωλύει τῶν
30 τῶι ἑνὶ ἑπομένων ὀνομάτων. τὸ ἅπαντα γὰρ εἶναι καὶ λέγεσθαι καὶ ἐκεῖνος τῶι ἀπείρωι προσάπτει.

de acceptat decât aceea că ființele nu pot fi multe. (14) De aceea s-a și spus, în această ordine de idei, nu o dată, și că lucruri inexistente au căpătat ființă, și că multe s-ar fi născut din neființă: și nu de către fiecine, ci de oameni cu faimă de înțelepți. (15) «La începutul începuturilor – zice, bunăoară, Hesiod – s-a ivit Haosul; apoi Pământul cel cu pieptul larg, temei sigur și veșnic a tot ce există... și Iubirea, care-i întrece pe toți nemuritorii» [*Theog.*, v. 116, 117, 120]. Despre celelalte, spune că s-ar fi născut din acestea; dar acestea, din nimic. La fel, alții mulți au susținut și ei că nimic nu e, ci totul devine[12], – înțelegând nu o devenire care ar porni de la ființă, căci în acest caz nu s-ar mai putea vorbi nici la ei de o devenire universală. Încât, un lucru e limpede, că pentru unii se poate vorbi și de o devenire din neființă. 975a

c. 2 (1) Să lăsăm însă chestiunea de a ști dacă cele spuse de Melissos sunt posibile sau imposibile. Demnă de luare aminte mi se pare mai curând întrebarea dacă aceste afirmații se desprind din propriile lui premise sau dacă nimic nu oprește ca lucrurile să se înfățișeze și altfel? În care caz, altele ar fi poate încheierile noastre. (2) Înainte de toate, dacă am lua de bună prima lui premisă, – cum că nimic nu s-ar putea naște din neființă, – urmează oare numaidecât că toate câte există sunt increate, sau nimic nu se opune ca lucrurile să se fi născut unele din altele, și asta la nesfârșit? (3) Sau să alcătuiască un soi de cerc, – unul născându-se din altul, – așa fel ca despre oricare să se poată spune că e veșnic și fiecare să se nască din altul de un număr nesfârșit de ori? (4) În felul acesta, nimic nu s-ar opune ca toate lucrurile să se fi născut, chiar admițând că din neființă nimic nu se poate naște; nesfârșite fiind, de altă parte, nimic nu se opune să li se atribuie atributele unității. Căci Melissos însuși recunoaște nesfârșitului calitatea de a fi și de a purta numele de Tot[13]. Chiar

975a οὐδέν τε κωλύει, καὶ μὴ ἀπείρων ὄντων, κύκλωι αὐτῶν εἶναι τὴν γένεσιν. (5) ἔτι εἰ ἅπαντα γίγνεται, ἔστι δὲ οὐδέν, ὥς τινες λέγουσι, πῶς ἂν ἀίδια εἴη; ἀλλὰ γὰρ τοῦ μὲν εἶναί τι ὡς ὄντος καὶ κειμένου διαλέγεται. εἰ γάρ, φησί, μὴ ἐγένετο, ἔστιν δέ, ἀίδιον ἂν εἴη, ὡς δέον ὑπάρχειν τὸ εἶναι τοῖς πράγμασιν. (6) ἔτι εἰ καὶ ὅτι μάλιστα μήτε τὸ μὴ ὂν ἐνδέχεται γενέσθαι μήτε ἀπολέσθαι τὸ [μὴ] ὄν, ὅμως τί κωλύει τὰ μὲν γενόμενα αὐτῶν εἶναι, τὰ δ' ἀίδια, ὡς καὶ Ἐμπεδοκλῆς [fr. 12 Diels] λέγει; ἅπαντα γὰρ
975b 1 κἀκεῖνος ταῦτα ὁμολογήσας, ὅτι ἔκ τε τοῦ μὴ ὄντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι, τό τε ὂν ἐξόλλυσθαι ἀνήνυστον καὶ ἄπρηκτον, ἀεὶ γὰρ τῆ γ' ἔσται, ὅπη κέ τις αἰὲν ἐρείδηι', ὅμως τῶν ὄντων τὰ μὲν ἀίδιά φησιν εἶναι, πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα, τὰ δ' ἄλλα γίγνεσθαί τε καὶ γεγονέναι ἐκ τούτων. (7) οὐδεμία γὰρ ἑτέρα, ὡς οἴεται, γένεσίς ἐστι τοῖς οὖσιν, „ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξίς τε μιγέντων ἐστί· φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν" [fr. 8, 3–4 Diels]. (8) τὴν δὲ γένεσιν οὐ πρὸς οὐσίαν τοῖς ἀιδίοις καὶ τῶι ὄντι γίγνεσθαι λέγει, ἐπεὶ τοῦτό γε ἀδύνατον ὤιετο. πῶς γὰρ ἄν, φησί, καὶ 'ἐπαυξήσειε τὸ πᾶν τί τε καὶ πόθεν ἐλθόν' [fr. 17, 32 Diels]; ἀλλὰ μισγομένων τε καὶ συντιθεμένων πυρὸς καὶ τῶν μετὰ πυρὸς γίγνεσθαι τὰ πολλά, διαλλαττομένων τε καὶ διακρινομένων φθείρεσθαι πάλιν, καὶ εἶναι τῆι μὲν μίξει πολλά ποτε καὶ τῆι διακρίσει, τῆι δὲ φύσει τέτταρα ἄνευ τῶν αἰτίων ἢ ἕν. (9) ἢ εἰ καὶ ἄπειρα εὐθὺς ταῦτα εἴη, ἐξ ὧν συντιθεμένων γίγνεται, διακρινομέ-

de n-ar fi nesfârșite, dealtminteri, nimic nu oprește ca pro- 975a
ducerea lor să se desfășoare în formă circulară. (5) Și
iarăși, dacă totul devine și nimic nu e, cum pretind unii,
cum ar putea fi lucruri veșnice? Nu-i vorbă, despre
existență, Melissos vorbește ca de ceva real și necesar[14]. 50
«Căci, argumentează el, dacă ființa nu s-a născut, ci este,
înseamnă că e veșnică», iar existența face parte din atri-
butele necesare ale lucrurilor (6) Tot astfel, chiar admi-
țând în chipul cel mai deplin, de o parte că neființa nu e
susceptibilă de devenire, de alta că ființa nu e susceptibi- 55
lă de pieire, ce se împotrivește ca, dintre ființe, o parte să
fie născută, iar alta veșnică, așa cum susține Empedocles? 1 975b
[fr. 12 Diels]. Doar și acela, măcar că împărtășind cu totul
această părere, cum că «nașterea din neființă nu e posibi-
lă și zadarnică și deșartă distrugerea ființei, căci mereu
va continua să fie acolo unde a fost statornicită odată», 5
afirmă totuși că, din câte există, unele sunt veșnice, – fo-
cul, apa, pământul și aerul, – iar celelalte s-au născut și se
nasc din acestea. (7) Într-adevăr, crede el, alt chip de
naștere pentru ființe nu există, «ci numai amestec și
schimb de elemente amestecate; «naștere» e numele de 10
care sunt deprinși să se slujească oamenii» [fr. 8, 3–4
Diels]. (8) E adevărat că nici Empedocles nu vorbește de
naștere în legătură cu esența celor veșnice, nici cu ființa,
așa ceva părându-i imposibil. Căci, zice, în ce chip «ar pu-
tea ceva spori Totul și de unde ar putea veni?» [fr. 17, 32 15
Diels]. Ci marele număr al celor ce există se naște prin
amestecul și îmbinarea focului și a elementelor dimpre-
ună cu el (așa cum prin înlocuirea și despărțirea acestora
se distruge), – ceea ce înseamnă că multiplicitatea se
creează prin amestec sau împărțire[15], dar că elementele 20
de felul lor sunt patru, – osebit de cauze, – sau poate unul
singur. (9) Dealtminteri, chiar admițând că ar fi din ca-
pul locului nesfârșite elementele a căror agregare

νων δὲ φθείρεται, ὡς καὶ τὸν Ἀναξαγόραν φασί τινες λέγειν ἐξ ἀεὶ ὄντων καὶ ἀπείρων τὰ γιγνόμενα γίγνεσθαι, κἂν οὕτως οὐκ ἂν εἴη ἀίδια πάντα, ἀλλὰ καὶ γιγνόμενα ἄττα καὶ γενόμενά τ' ἐξ ὄντων καὶ φθειρόμενα εἰς οὐσίας τινὰς ἄλλας. (10) ἔτι οὐδὲν κωλύει μίαν τινὰ οὖσαν τὸ πᾶν μορφήν, ὡς καὶ ὁ Ἀναξίμανδρος καὶ ὁ Ἀναξιμένης λέγουσιν, ὁ μὲν ὕδωρ εἶναι φάμενος τὸ πᾶν, ὁ δέ, ὁ Ἀναξιμένης, ἀέρα, καὶ ὅσοι ἄλλοι οὕτως εἶναι τὸ πᾶν ἓν ἠξιώκασιν, τοῦτο ἤδη σχήμασί τε καὶ πλήθει καὶ ὀλιγότητι, καὶ τῶι μανὸν ἢ πυκνὸν γίγνεσθαι, πολλὰ καὶ ἄπειρα ὄντα τε καὶ γιγνόμενα ἀπεργάζεσθαι, τὸ ὅλον. (11) φησὶ δὲ καὶ ὁ Δημόκριτος τὸ ὕδωρ τε καὶ τὸν ἀέρα ἕκαστόν τε τῶν πολλῶν, ταὐτὸ ὄν, ῥυθμῶι διαφέρειν. (12) τί δὴ κλύει καὶ οὕτως τὰ πολλὰ γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι, ἐξ ὄντος ἀεὶ εἰς ὂν μεταβάλλοντος ταῖς εἰρημέναις διαφοραῖς τοῦ ἑνός, καὶ οὐδὲν οὔτε πλέονος οὔτε ἐλάττονος γιγνομένου τοῦ ὅλου; ἔτι τί κωλύει ποτὲ μὲν ἐξ ἄλλων τὰ σώματα γίγνεσθαι καὶ διαλύεσθαι εἰς σώματα, οὕτως δ' ἀεὶ ἀναλυόμενα κατ' ἴσα γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι πάλιν; (13) εἰ δὲ καὶ ταῦτά τις συγχωροίη, καὶ εἴη τε καὶ ἀγένητον εἴη, τί μᾶλλον ἄπειρον δείκνυται; ἄπειρον γὰρ εἶναί φησιν, εἰ ἔστι μέν, μὴ γέγονε δέ· πέρατα γὰρ εἶναι τὴν τῆς γενέσεως ἀρχήν τε καὶ τελευτήν. (14) καίτοι τί κωλύει ἀγένητον ὂν ἔχειν πέρας ἐκ τῶν εἰρημένων; εἰ γὰρ ἐγένετο, ἀρχὴν ἔχειν ἀξιοῖ ταύτην ὅθεν ἤρξατο γιγνόμενον. τί δὴ

975b 20 976a 1

prilejuiește procesul nașterii și a căror despărțire pe acel 975b
al distrugerii, – așa cum zic unii că ar fi susținut Anaxago- 25
ras, după care toate cele născute s-ar fi născut din ele-
mente veșnice și nesfârșite, – încă nu urmează că trebuie
să fie toate veșnice, ci, măcar unele, pot fi supuse deveni-
rii și create din elemente dinainte existente, așa cum pot
fi supuse unei distrugeri care le transmută în alte sub- 30
stanțe. (10) Și iarăși nimic nu se opune ca totul să îmbra-
ce o unică formă elementară, cum susțin deopotrivă
Anaximandros[16] și Anaximenes (unul zicând că totul
se reduce la apă, altul – Anaximenes – la aer) și toți ceilalți
care au crezut că unitatea Totului trebuie înțeleasă așa 35
cum am spus și că această unitate, variindu-și aci înfățișă-
rile și numărul și mărimea, aci raritatea și densitatea,
creează multele și nesfârșitele ființe – existente în pre-
zent sau susceptibile de a se naște – ce alcătuiesc Univer-
sul[17]. (11) Democritsustine și el că apa, aerul și fiecare 40
din multele elemente existente – unul și același lucru, în
realitate – se deosebesc între ele structural[18]. (12) Ce se
opune așadar ca, și în această ipoteză, ființe numeroase
să se nască și să piară, printr-un proces etern de strămu-
tare a Unității de la ființă la ființă, potrivit deosebirilor 45
amintite și fără ca totul să devină mai mare sau mai mic?
Și iarăși, ce se opune ca, la un moment dat, corpuri să se fi
născut din alte corpuri și, la rândul lor, să treacă în alte
corpuri, mereu născându-se și mereu pierind, de fiecare
dată descompuse în același număr de elemente? (13) Să 50
zicem însă că am admite și aceste două postulate, că ființa
este și că-i increată: întrucât se face astfel dovada că e și
nemărginită? Doar Melissos asta spune: că-i nemărgini-
tă, dacă este și nenăscută; marginile fiind, după acest fel
de a judeca, începutul nașterii și sfârșitul. (14) Numai cât, 55
din cele spuse, ce oprește ca, deși nenăscută, ființa să aibă
totuși margini? Căci, dacă-i născută, trebuie să aibă, după 1 976a

976a κωλύει, καὶ εἰ μὴ ἐγένετο, ἔχειν ἀρχήν, οὐ μέντοι γε ἐξ ἧς γε ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν, καὶ εἶναι περαίνοντα πρὸς ἄλληλα ἀίδια ὄντα; (15) ἔτι τί κωλύει τὸ μὲν ὅλον ἀγένητον ὂν ἄπειρον εἶναι, τὰ δὲ ἐν αὐτῶι γιγνόμενα πεπεράνθαι, ἔχοντα ἀρχὴν καὶ τελευτὴν γενέσεως; ἔτι καὶ ὡς ὁ Παρμενίδης φησί, τί κωλύει καὶ τὸ πᾶν ἓν ὂν καὶ ἀγένητον ὅμως πεπεράνθαι, καὶ εἶναι "πάντοθεν εὐκύκλου σφαίρας ἐναλίγκιον ὄγκωι, μεσσόθεν ἰσοπαλὲς πάντη· τὸ γὰρ οὔτε τι μεῖζον οὔτε τι βαιότερον πελέμεν χρεών ἐστι τῆι ἢ τῆι" [Parm. fr. B 8, 43–45]. (16) ἔχον δὲ μέσον καὶ ἔσχατα, πέρας ἔχει ἀγένητον ὄν, ἐπεὶ εἰ καί, ὡς αὐτὸς λέγει, ἕν ἐστι, καὶ τοῦτο σῶμα, ἔχει ἄλλα ἑαυτοῦ μέρη, τὰ δὲ ὅμοια πάντα. (17) καὶ γὰρ ὅμοιον οὕτω λέγει τὸ πᾶν εἶναι οὐχὶ ὡς ἄλλωι τινί (ὅπερ Ἀναξαγόρας ἐλέγχει ὅτι ὅμοιον τὸ ἄπειρον· τὸ γὰρ ὅμοιον ἑτέρωι ὅμοιον, ὥστε δύο ἢ πλείω ὄντα οὐκ ἂν ἓν οὐδὲ ἄπειρον εἶναι), ἀλλ' ἴσως τὸ ὅμοιον πρὸς αὐτὸ λέγει, καί φησιν αὐτὸ ὅμοιον εἶναι πᾶν, ὅτι ὁμοιομερές, ὕδωρ ὂν ἅπαν ἢ γῆι ἢ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο. (18) δῆλος γὰρ οὕτως ἀξιῶν εἶναι ἕν, τῶν δὲ μερῶν ἕκαστον σῶμα ὂν οὐκ ἄπειρόν ἐστι· τὸ γὰρ ὅλον ἄπειρον. ὥστε ταῦτα περαίνει πρὸς ἄλληλα ἀγένητα ὄντα. (19) ἔτι εἰ ἀίδιόν τε καὶ ἄπειρόν ἐστι, πῶς ἂν εἴη ἓν σῶμα ὄν; εἰ μὲν γὰρ <τῶν> ἀνομοιομερῶν εἴη, πολλά, καὶ αὐτὸς οὕτω γ' <ἂν> εἶναι ἀξιοῖ.

părerea lui, un început, pornind de la care a prins a se naște. Ce oprește dar ca, și de nu s-a născut, să aibă totuși un început (nu, de bună seamă, un început al nașterii, ci altul) sau ca, deși veșnice, ființele să-și pună totuși margini una alteia? (15) Așijderi ce se opune ca Totul – pentru că nenăscut – să fie într-adevăr nemărginit, dar ca existențele ivite în sânullui să fie mărginite, având un început și un sfârșit al devenirii? Și iarăși, cum spune Parmenides, ce se opune caînsuși Totul– unu și increat, cum e – să fie totuși mărginit, și anume «pretutindeni asemenea massei unei sfere bine rotunjite, în toate părțile ei deopotrivă cumpănită față de mijloc, căci nu-i îngăduit să fie ici sau colo cu ceva mai mare sau cu ceva mai mică?» [Parm. fr. B 8, 43–45]. (16) Având însă centru și extremități, însemnează că are și margini, – măcar că nenăscut, – de vreme ce, chiar unu fiind, așa cum pretinde el, și constituind un corp, e de presupus că-și are și celelalte părți și că aceste părți suntidentice. (17) Dealtminteri, în acest înțeles vorbește și de identitatea Totului, iar nu în înțelesul că ar fi identic cu altul (așa cum Anaxagoras refuză să admită că nemărginitul ar fi identic; «a fi identic» e, pentru el, «a fi identic cu altul», ceea ce presupune existența a două ființe sau mai multe, nu a uneia, singură și nemărginită); identitatea la care se gândește e, poate, o identitate cu sine, și vorbind de Tot ca de ceva identic vrea să spună că e format din elemente asemănătoare, fie că ar fi vorba de apă, de pământ sau de orice altceva. (18) E limpede că, pentru cine-și face despre unitate o astfel de idee, fiecare din părțile ei reprezintă un corp și ca atare nu poate fi nemărginită: nemărginit eTotul. Încât, deși increate, se poate spune despre ele că se mărginesc una pe alta.

(19) Așijderi, dacă Totul e veșnic și nemărginit, cum ar putea fi unu, câtă vreme-icorp? Presupunând, într-adevăr, că ar fi alcătuită din părți diferite, ființa ar fi plurală, și el

976a

976a εἰ δὲ ἅπαν ὕδωρ ἢ ἅπαν γῆ, ἢ ὅτι δὴ τὸ ὂν τοῦτ'
25 ἐστί, πόλλ' ἂν ἔχοι μέρη (ὡς καὶ Ζήνων ἐπιχειρεῖ ὂν
δεικνύναι τὸ οὕτως ὂν ἕν), εἴη οὖν ἂν καὶ πλείον'
ἄττα αὐτοῦ μέρη, ἐλάττον' ὄντα καὶ μικρότερ' ἄλλα
<ἄλλων, ὥσ>τε πάντη ἂν ταύτη ἀλλοῖον εἴη οὐδενὸς
προσγιγνομένου σώματος οὐδ' ἀπογιγνομένου.
(20) εἰ δὲ μήτε σῶμα μήτε πλάτος μήτε μῆκος ἔχον
30 μηδέν, πῶς ἂν ἄπειρον <τὸ> ἓν εἴη; <ἢ> τί κωλύει
πολλὰ καὶ ἀνάριθμα τοιαῦτα εἶναι; (21) <ἔτι> τί
κωλύει καὶ πλείω ὄντα ἑνὸς μεγέθει ἄπειρα εἶναι;
ὡς καὶ ὁ Ξενοφάνης [fr. A 47] ἄπειρον τό τε βάθος τῆς
γῆς καὶ τοῦ ἀέρος φησὶν εἶναι. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ Ἐμπε-
δοκλῆς· ἐπιτιμᾶι γὰρ ὡς λεγόντων τινῶν τοιαῦτα,
ἀδύνατον εἶναι οὕτως ἐχόντων ξυμβαίνειν αὐτά,
35 „εἴπερ ἀπείρονα γῆς τε βάθη καὶ δαψιλὸς αἰθήρ, ὡς
διὰ πολλῶν δὴ βροτέων ῥηθέντα ματαίως ἐκκέχυται
15 στομάτων, ὀλίγον τοῦ παντὸς ἰδόντων" [fr. B 39].
(22) ἔτι ἓν ὂν οὐδὲν ἄτοπον, εἰ μὴ πάντη ὅμοιόν
ἐστιν. εἰ γάρ ἐστιν ὕδωρ ἅπαν ἢ πῦρ ἢ ὅτι δὴ ἄλλο
976b 1 τοιοῦτον, οὐδὲν κωλύει πλείω εἰπεῖν τοῦ ὄντος ἑνὸς
εἴδη, ἰδίαι ἕκαστον ὅμοιον αὐτὸ ἑαυτῶι. (23) καὶ
γὰρ μανόν, τὸ δὲ πυκνὸν εἶναι, μὴ ὄντος ἐν τῶι μανῶι
κενοῦ, οὐδὲν κωλύει. ἐν γὰρ τῶι μανῶι οὐκ ἔστιν
5 ἔν τισι μέρεσι χωρὶς ἀποκεκριμένον τὸ κενόν, ὥστε
τοῦ ὅλου τὸ μὲν πυκνόν, <τὸ δὲ μὴ πυκνὸν> εἶναι
(καὶ τοῦτ' ἤδη ἐστὶ μανόν, τὸ πᾶν οὕτως ἔχον), ἀλλ'
ὁμοίως ἅπαν πλῆρες ὂν ὁμοίως ἧττον πλῆρές ἐστι
τοῦ πυκνοῦ. (24) εἰ δὲ καὶ ἔστιν <καὶ> ἀγένητόν
ἐστι, κἂν διὰ τοῦτο ἄπειρον δοθείη εἶναι καὶ μηδὲ

însuși [Melissos] ar socoti-o astfel. Iar dacă, în întregul ei, 976a
ființa n-ar fi decât apă, pământ sau orice altceva, încă ar
trebui să aibă mai multe părți (cum și Zenon încearcă să
arate că este, ceea ce e unul în felul acesta[19]), unele din
ele mai mari, altele mai puțin mari și mai mici decât alte- 40
le, așa că, fără să se adauge sau să se înlăture vreun corp,
ar rezulta o totală diversitate. (20) Și iarăși, dacă ființa
unică n-are trup, nici lățime, nici lungime de nici un fel,
cum ar putea fi nemărginită? Sau ce se împotrivește ca
ființele să fie multe și nenumărate? (21) Ce se împotri- 45
vește ca, deși mai multe decât una, să fie nesfârșite ca
mărime, în înțelesul în care Xenofanes [fr. A 47, *supra* p. 51]
zice că adâncimea pământului și a aerului e nesfârșită?
Dovadă Empedocles, care, împotriva afirmațiilor de acest
fel ale unora, obiectează că, așa cum pretind ei, <ființa 50
multiplă> nici n-ar putea exista: «dacă adâncurile pămân-
tului sunt fără de margini, și nesfârșit eterul, așa cum se
proclamă în spusele multor muritori[20], ieșite din guri puțin
știutoare despre natura întregului» [fr. B 39 Diels]. (22) Tot
așa, admițând că ființa e una, n-ar fi câtuși de puțin ab- 55
surd, dacă n-ar fi identică în toate părțile ei. Într-adevăr,
presupunând că Totul ar fi apă, sau foc, sau orice altceva 1 976b
de acest fel, nimic nu neoprește să spunem că înfățișările
acestei unice ființe sunt mai multe, iar fiecare din ele – în
ce o privește – e identică cu sine. (23) Doar nimic nu se
opune ca ființa să fie aci mai rară, aci mai deasă, fără ca, 5
în punctele unde e rară, să existe gol. Căci faptul de a fi
rar nu implică existența distinctă, în anumite puncte, a
unui gol, astfel ca întregul să fie într-un loc des iar în altul
nu (ceea ce revine a spune «rar», acestea fiind modurile
de a fi ale Totului[21]: ci, plin fiind în toate părțile lui, e totuși 10
mai puțin plin decât desul. (24) Dacă însă ființa există și
e increată, și dacă, din această pricină, am merge până a
concede că e nemărginită și că o altă ființă, și iar o alta

976b 10 ἐνδέχεσθαι ἄλλο καὶ ἄλλο [ἄπειρον] εἶναι, διὰ τί καὶ ἓν τοῦτο ἤδη προσαγορευτέον καὶ ἀκίνητον; *** πῶς γάρ, εἰ τὸ ἄπειρον ὅλον εἴη, τὸ κενὸν μὴ ὅλον ὂν οἷόν τε εἶναι; (25) ἀκίνητον δ' εἶναί φησιν, εἰ κενὸν μὴ ἔστιν· ἅπαντα γὰρ κινεῖσθαι τῶι ἀλλάττειν τόπον. (26) πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο πολλοῖς οὐ 15 συνδοκεῖ, ἀλλ' εἶναί τι κενόν, οὐ μέντοι τοῦτό γέ τι σῶμα εἶναι, ἀλλ' οἷον καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐν τῆι γενέσει πρῶτον τὸ χάος φησὶ γενέσθαι, ὡς δέον χώραν πρῶτον ὑπάρχειν τοῖς οὖσι· τοιοῦτον δέ τι καὶ τὸ κενὸν οἷον ἀγγεῖόν τι, <οὗ τὸ> ἀνὰ μέσον εἶναι ζητοῦμεν. (27) ἀλλὰ δὴ καὶ εἰ μὴ ἔστι κενὸν μηδέν, 20 <οὐδέν> τι ἧσσον ἂν κινοῖτο. ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας τὸ πρὸς αὐτὸ πραγματευθείς, καὶ οὐ μόνον ἀποχρῆσαν αὐτῶι ἀποφήνασθαι ὅτι οὐκ ἔστιν, ὅμως κινεῖσθαί φησι τὰ ὄντα οὐκ ὄντος κενοῦ. (28) ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς κινεῖσθαι μὲν ἀεί φησι συγκρινόμενα τὸν ἅπαντα ἐνδελεχῶς χρόνον, <κενὸν> δὲ οὐδὲν εἶναι, λέγων ὡς „τοῦ παντὸς δ(ὲ) οὐδὲν κενεόν· 25 πόθεν οὖν τί κ' ἐπέλθοι;" [fr. B 14] ὅταν δὲ εἰς μίαν μορφὴν συγκριθῆι, ὥσθ' ἓν εἶναι, 'οὐδέν, φησί, τό γε κενεὸν πέλει οὐδὲ περισσόν' [fr. B 13]. (29) τί γὰρ κωλύει εἰς ἄλληλα φέρεσθαι καὶ περιίστασθαι ἅμα ὁτουοῦν εἰς ἄλλο, καὶ τούτου εἰς ἕτερον, καὶ εἰς τὸ πρῶτον ἄλλου μεταβάλλοντος ἀεί; (30) τί καὶ τὴν 30 ἐν τῶι αὐτῶι μένοντος τοῦ πράγματος τόπωι τοῦ εἴδους μεταβολήν, ἣν ἀλλοίωσιν οἵ τ' ἄλλοι κἀκεῖνος λέγει, ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῶι κωλύει κινεῖσθαι τὰ πράγματα, ὅταν ἐκ λευκοῦ μέλαν ἢ ἐκ πικροῦ γίγνηται γλυκύ; οὐδὲν γὰρ τὸ μὴ εἶναι κενὸν ἢ μὴ δέχεσθαι τὸ πλῆρες ἀλλοιοῦσθαι κωλύει. (31) ὥστ' 35 οὔθ' ἅπαν οὔτε ἀίδιον [οὔθ' ἓν] οὔτ' ἄπειρον ἀνάγκη εἶναι (ἀλλ' <εἰ ἄρα,> ἄπειρα πολλά), οὔτε ἕν, <οὔ>θ'

n-ar putea exista, pentru ce oare ar trebui să recunoaștem 976b
că e una și nemișcată? **** Într-adevăr, dacă nemărginitul echivalează cu Totul, cum poate exista golul, care nu e Totul? (25) Dar, mai zice Melissos, dacă nu există gol, ființa e nemișcată: căci tot ce se mișcă se mișcă schimbându-și locul. (26) Mai întâi, mulți nu împărtășesc această părere, ci cred că un gol trebuie să existe; nu, de bună seamă, un gol care ar constitui un corp, ci unul ca acel de care vorbește Hesiod, când spune că la începutul facerii a fost Haosul, înțelegând că înainte de orice trebuia să existe un spațiu pentru ființe: ceva în felul acesta e și golul, cum ar fi un vas căruia-i cercetăm cuprinsul. (27) Și de n-ar exista însă golul, nu mai puțin ființa s-ar putea mișca. Într-adevăr, ocupându-se de gol, Anaxagoras nu se mulțumește să afirme că nu există, ci pretinde că, în ciuda inexistenței lui, ființele se mișcă. (28) La fel și Empedocles susține că ființele sunt într-o mișcare veșnică, despărțindu-se într-una tot timpul, dar că gol nu există. Propriile lui cuvinte sunt: «În Tot nu există gol: de unde ar putea dar veni ceva?» [fr. B 14 Diels]. Și, după ce a arătat că Totul se strânge într-o unică înfățișare, alcătuind o unitate: «golul nu-i nimic și nici preaplinul» [fr. B 13 Diels].

(29) Ce se împotrivește, într-adevăr, ca ființele să se miște unele spre altele și totodată ca una să ia locul alteia, aceasta locul alteia, iar alta locul celei dintâi, printr-o deplasare neîntreruptă? (30) Și-apoi, din cele spuse, ce anume ne oprește să atribuim lucrurilor o mișcare constând în acea schimbare de înfățișare ce se săvârșește fără ca lucrul să-și părăsească locul și pe care alții – și el însuși – o numesc «alterare», bunăoară când din alb ceva se face negru, sau din amar dulce? Doar alterarea nu e împiedicată nici de inexistența golului, nici de faptul că nimic nu-și poate face loc în plin. (31) Așadar nu e numaidecât necesar ca ființa să fie toată veșnică, nici ne-

976b ὅμοιον, οὔτ' ἀκίνητον. οὔτ' εἰ ἓν οὔτ' εἰ πόλλ' ἄττα. τούτων δὲ κειμένων καὶ μετακοσμεῖσθαι καὶ ἑτεροιοῦσθαι τὰ ὄντα οὐδὲν ἂν κωλύοι ἐκ τῶν ὑπ' ἐκείνου
977a 1 εἰρημένων, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ παντὸς κινήσεως οὔσης, καὶ πλήθει καὶ ὀλιγότητι διαφέροντος, καὶ ἀλλοιουμένου οὐδενὸς προσγιγνομένου οὐδ' ἀπογιγνομένου σώματος, καὶ εἰ πολλά, συμμισγομένων καὶ διακρινομένων ἀλλήλοις. (32) τὴν γὰρ μίξιν οὔτ' ἐπιπρόσθησιν τοιαύτην εἶναι οὔτε σύνθεσιν εἰκὸς
5 οἵαν λέγει, ὥστε ἢ χωρὶς εὐθὺς εἶναι, ἢ καὶ ἀποτριφθέντων ὅς' ἐπίπροσθεν ἕτερα ἑτέρων φαίνεσθαι χωρὶς ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλ' οὕτως συγκεῖσθαι ταχθέντα ὥστε ὁτιοῦν τοῦ μιγνυμένου παρ' ὁτιοῦν ὧι μίγνυ<ται γίγνε>σθαι μέρος οὕτως, ὥσ<τε> μὴ ἂν ληφθῆναι συγκείμενα, ἀλλὰ μεμιγμένα. μηδ' ὁποσαοῦν αὐτοῦ μέρη. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔτι σῶμα [τὸ] ἐλάχιστον, ἅπαν
10 ἅπαντι μέρος μέμικται ὁμοίως καὶ τὸ ὅλον.

6. HIPPOCR., De nat. hom., 1 [VI 34 L.] ἀλλ' ἔμοιγε δοκέουσιν οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι αὐτοὶ σφᾶς αὐτοὺς καταβάλλειν ἐν τοῖσιν ὀνόμασι τῶν λόγων αὐτῶν ὑπὸ ἀσυνεσίης, τὸν δὲ
5 Μελίσσου λόγον ὀρθοῦν. GAL. (referindu-se la textul precedent) CMG V 9, 1, 17, 16 φανερῶς οὖν ἐν τούτωι τῶι λόγωι παντὶ τοῖς ἕν τι μόνον τῶν τεσσάρων στοιχείων ἡγουμένοις εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἀντιλέγει καί φησιν αὐτοὺς ἁμαρτάνειν. <οὐχ> ὅτι γὰρ μηδὲν ἀποδεικνύουσιν, <ἀλλ'> ἐσχάτως ἀπίθανος
10 ἦν ὁ λόγος αὐτῶν· ἓν μὲν γάρ τι τῶν τεσσάρων εἶναι τὸν ἄνθρωπον οὐ κατασκευάζουσι, τὸν δὲ Μελίσσου λόγον ὀρθοῦσιν ἡγουμένου μὲν ἓν εἶναι καὶ αὐτοῦ τούτου, οὐ μὴν ἐκ τῶν τεσσάρων γ' ἕν τι τούτων, ἀέρος καὶ γῆς ὕδατός τε καὶ πυρός. ἔοικε δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐννοῆσαι μὲν εἶναί
15 τινα οὐσίαν κοινὴν ὑποβεβλημένην τοῖς τέσσαρσι στοιχε-

mărginită, nici una, nici omogenă, nici nemișcată, – fie că 976b
e vorba de una singură, fie de o pluralitate oarecare. Acestea admise, din câte spune el nimic nu se împotrivește ca 50
ființele să-și schimbe alcătuirea sau să se altereze: în ipo- 1 977a
teza că Totul e unu și că există mișcare, printr-o diferențiere purtând asupra cantității și printr-o alterare ce n-ar comporta adăugarea, nici scăderea vreunui corp; în ipoteza pluralității, prin unirea și despărțirea ființelor între 5
ele. (32) Nu pare, oricum, verosimil ca amestecul să îmbrace forma suprapunerii, nici pe a acelei puneri laolaltă de care vorbește el, în care elementele ar rămâne distincte, ba – prin frecarea celor dinaintea altora de altă natură – ar apărea deosebite între ele[22]; ci <verosimil e> ca 10
așezarea laolaltă a elementelor să fie de așa natură încât orice parte intrată în amestec să se contopească cu orice parte cu care se amestecă, astfel încât să nu poată fi concepută distinctă, ci numai amestecată. Dealtminteri, de vreme ce nu există un «corp minim», fiece parte se îmbi- 15
nă cu fiece parte în același chip cu întregul.

6. HIPPOCR., *De nat. hom.*, 1 [VI 34 L] Părerea mea e că, din lipsă de pricepere, oamenii aceștia se luptă între dânșii în numele tezelor lor și că întăresc teza lui Melissos... GAL. (referindu-se la textul precedent) CMG V 9, 1, 17, 16... e evident că în tot acest pasaj combate pe cei ce gândesc că omul e numai unul din cele patru 5
elemente și le spune că se înșeală: nu întrucât n-ar fi izbutit să dovedească nimic, ci pentru că teza lor era din cale-afară de neconvingătoare. Departe de a fi izbutit să arate că omul e unul din cele patru elemente, întăresc teza lui Melissos care credea și el că acesta e unu, dar nu unul din cele patru elemente: aerul, pă- 10
mântul, apa și focul. Omul acesta pare a fi fost convins că, la baza celor patru elemente, există o substanță comună, necreată și ne-

ίοις, ἀγένητόν τε καὶ ἄφθαρτον, ἣν οἱ μετ' αὐτὸν ὕλην ἐκάλεσαν, οὐ μὴν διηρθρωμένως γε δυνηθῆναι τοῦτο δηλῶσαι. ταύτην δ' οὖν αὐτὴν τὴν οὐσίαν ὀνομάζει τὸ ἓν καὶ τὸ πᾶν.

7. ARISTOT., Metaph., A 5. 589 b 25 οὗτοι μὲν οὖν, καθάπερ εἴπομεν, ἀφετέοι πρὸς τὴν νῦν παροῦσαν ζήτησιν, οἱ μὲν δύο καὶ πάμπαν ὡς ὄντες μικρὸν ἀγροικότεροι, Ξενοφάνης καὶ Μ., Παρμενίδης δὲ μᾶλλον βλέπων κτλ. [v. Parm., fr. A 24]. Phys., A 3. 186a 6 ἀμφότεροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται, καὶ Μ. καὶ Παρμενίδης· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσιν αὐτῶν οἱ λόγοι· μᾶλλον δ' ὁ Μελίσσου φορτικὸς καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος τἆλλα συμβαίνει· τοῦτο δ' οὐθὲν χαλεπόν.

8. — Phys., Δ 6. 213b 12 Μ. μὲν οὖν καὶ δείκνυσιν ὅτι τὸ πᾶν ἀκίνητον ἐκ τούτων· εἰ γὰρ κινήσεται, ἀνάγκη εἶναι, φησί, κενόν, τὸ δὲ κενὸν οὐ τῶν ὄντων. – De gen. et corr., A 8. 325a 2 ἐνίοις γὰρ τῶν ἀρχαίων ἔδοξε τὸ ὂν ἐξ ἀνάγκης ἓν εἶναι καὶ ἀκίνητον· τὸ μὲν γὰρ κενὸν οὐκ ὄν, κινηθῆναι δ' οὐκ ἂν δύνασθαι μὴ ὄντος κενοῦ κεχωρισμένου. οὐδ' αὖ πολλὰ εἶναι μὴ ὄντος τοῦ διείργοντος. τοῦτο δ' οὐδὲν διαφέρειν, εἴ τις οἴεται μὴ συνεχὲς εἶναι τὸ πᾶν ἀλλ' ἅπτεσθαι διηρημένον, τοῦ φάναι πολλὰ καὶ μὴ ἓν εἶναι καὶ κενόν. εἰ μὲν γὰρ πάντῃ διαιρετόν, οὐθὲν εἶναι ἕν, ὥστε οὐδὲ πολλά, ἀλλὰ κενὸν τὸ ὅλον· εἰ δὲ τῇ μέν, τῇ δὲ μή, πεπλασμένωι τινὶ τοῦτ' ἐοικέναι· μέχρι πόσου γὰρ καὶ διὰ τί τὸ μὲν οὕτως ἔχει τοῦ ὅλου καὶ πλῆρές ἐστι, τὸ δὲ διηρημένον; ἔτι δ' ὁμοίως ἀναγκαῖον μὴ εἶναι κίνησιν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν λόγων ὑπερβάντες τὴν αἴσθησιν καὶ παριδόντες αὐτὴν ὡς τῶι λόγωι δέον ἀκολουθεῖν, ἓν καὶ ἀκίνητον τὸ πᾶν εἶναί φασι καὶ ἄπειρον ἔνιοι· τὸ γὰρ πέρας περαίνειν ἂν πρὸς τὸ κενόν. [Cf. Parm., fr. A 25].

pieritoare, pe care cei veniți după el au numit-o materie, dar n-a fost în stare s-o dovedească analitic. Și așa, substanța aceasta o numește «Unul și Totul».

7. ARISTOT., *Metaph.*, A 5, 589 b 25 Cum am mai spus-o, aceștia pot fi lăsați la o parte în cercetarea de față: doi dintre ei cu desăvârșire, – Xenofanes și Melissos, – ca fiind prea neciopliți; Parmenides... [v. Parm., fr. A 24, *supra*, p. 93]; *Phys.*, A 3, 186 a 6 Căci amândoi, și Parmenides și Melissos, raționează ca și cum ar vorbi ca să vorbească: pornesc de la premise mincinoase și se opresc la încheieri neîntemeiate. Barim sistemul lui Melissos e și mai nătâng și mai simplu: odată acceptată o absurditate, restul urmează de la sine; se înțelege că așa nu e greu...

8. — *Phys.*, Δ 6, 213 b 12 Melissos mai dovedește și că Totul e nemișcat, cu următoarele argumente: dacă s-ar mișca, zice el, ar trebui să existe neapărat gol; dar golul nu se numără printre ființe. – *De gen. et corr.*, A 8, 325 a 2 Câtorva dintre cei vechi li s-a părut că Ființa trebuie să fie numaidecât una și nemișcată: într-adevăr, gândeau ei, neexistând gol, nu există posibilitate de mișcare, golul neavând ființă de sine stătătoare[23]. Tot așa, nu poate fi <pluralitate de ființe>, câtă vreme nu-i ceva care să le despartă. A crede iarăși că Totul nu e continuu, dar că – deși despărțite – părțile sale se ating, e tot una cu a spune că ființa e plurală, ci nu una și goală. Căci, dacă ființa e divizibilă în toate părțile ei, nimic nu mai e unul, ceea ce înseamnă că nu mai e nici pluralitate și că Totul e gol; iar dacă pe alocuri e divizibilă, pe alocuri nu, ne găsim înaintea unei construcții absurde: căci până la ce punct și pentru care rațiune o parte a Totului ar fi așa, și plină, iar alta împărțită? La fel pretind și că, în chip necesar, nu poate exista mișcare. Cu argumente de felul acesta – trecând peste datele simțurilor și neținând seamă de ele, sub cuvânt că trebuie urmată rațiunea – pretind unii că Totul e unu, nemișcat și nemărginit: ca unul a cărui margine se mărginește cu golul. [Cf. Parm., fr. A 25, *supra*, p. 93].

9. CIC., Ac., II 37, 118 *M. hoc quod esset infinitum et inmutabile et fuisse semper et fore.* AËT., II, 1, 2. I 3, 14 [Theodor., IV 8 D. 285] M. δὲ ὁ Ἰθαγένους ὁ Μιλήσιος (sic) τούτου [Parmenides] μὲν ἑταῖρος ἐγένετο, τὴν δὲ παραδοθεῖσαν διδασκαλίαν ἀκήρατον οὐκ ἐτήρησεν. ἄπειρον γὰρ οὗτος ἔφη τὸν κόσμον ἐκείνων φάντων πεπερασμένον. II 1, 6 (D. 328) Διογένης καὶ M. τὸ μὲν πᾶν ἄπειρον, τὸν δὲ κόσμον πεπεράνθαι. II 4, 11. [cf. Xenofan., fr. A 36, *supra*, p. 46].

10. ARISTOT., Soph. el., 5. 167b 13 οἷον ὁ Μελίσσου λόγος, ὅτι ἄπειρον τὸ ἄπαν, λαβὼν τὸ μὲν ἄπαν ἀγένητον (ἐκ γὰρ μὴ ὄντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι), τὸ δὲ γενόμενον ἐξ ἀρχῆς γενέσθαι. εἰ μὴ οὖν γέγονεν, ἀρχὴν οὐκ ἔχειν τὸ πᾶν, ὥστ' ἄπειρον. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοῦτο συμβαίνειν· οὐ γὰρ εἰ τὸ γενόμενον ἅπαν ἀρχὴν ἔχει, καὶ εἴ τι ἀρχὴν ἔχει γέγονεν. 6. 168b35 ὡς ἐν τῶι Μελίσσου λόγωι, τὸ αὐτὸ εἶναι λαμβάνει τὸ γεγονέναι καὶ ἀρχὴν ἔχειν, ἢ τὸ ἴσοις γίνεσθαι καὶ ταὐτὸ μέγεθος λαμβάνειν. ὅτι γὰρ τὸ γεγονὸς ἔχει ἀρχήν, καὶ τὸ ἔχον ἀρχὴν γεγονέναι ἀξιοῖ, ὡς ἄμφω ταὐτὰ ὄντα τῶι ἀρχὴν ἔχειν, τό τε γεγονὸς καὶ τὸ πεπερασμένον. Cf. 28, 181 a 27; Phys., A 3, 196 a 10.

11. ARISTOT., Phys., A 2. 185a 32 M. δὲ τὸ ὂν ἄπειρόν φησιν εἶναι. ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν ... ὁ γὰρ τοῦ ἀπείρου λόγος τῶι ποσῶι προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσίαι οὐδὲ τῶι ποιῶι. Cf. Metaph., A 5, 986 b 18 [Xenofan., fr. A 30]; Phys., Γ 6, 207 a 9 [Parm., fr. A 27].

12. EPIPHAN., Adv. haer., III 2, 12 (D. 590) M. ὁ τοῦ Ἰθαγένους Σάμιος τὸ γένος ἓν τὸ πᾶν ἔφη εἶναι, μηδὲν δὲ βέβαιον ὑπάρχειν τῆι φύσει, ἀλλὰ πάντα εἶναι φθαρτὰ ἐν δυνάμει. AËT., I 24, 1 [Parm., fr. A 29].

9. CIC., *Ac.*, II 37, 118 **După Melissos, cee nesfârșite șineschimbat, a fost dintotdeauna și întotdeauna va fi**[24]. AËT., II 1, 2 [V. Xenofan., fr. A 36, *supra* p. 47]. I 3, 14 [Theodor., IV 8; D. 285] **Melissos din Milet (*sic!*), fiul lui Ithagenes, a fost tovarășul acestuia [*al lui Parmenides*], dar n-a păstrat neatinsă învățătura încredințată. După el, lumea e nemărginită, câtă vreme aceia ziceau că e mărginită.** II 1, 6 (D. 328) **Diogenes și Melissos susțin că Totul e nemărginit, dar că lumea are margini.** II 4, 11 urm. [cf. Xenofan., fr. A 36, *supra*, p. 47].

10. ARISTOT., *Soph. el.*, 5, 167 b 13 **Cum ar fi argumentarea lui Melissos, potrivit căreia Totul e nemărginit: postulează că Totul ar fi nenăscut (sub cuvântcă dinneființă nu se poate naște nimic) și că tot ce e născut are un început. Dacă nu-i însă născut, Totul n-are început, deci e nesfârșit. Dar încheierea nu trebuie să fie numaidecât aceasta: din faptul că orice lucru născut are început nu urmează că orice are început trebuie să se fi și născut...**[25]. – 6, 168 b 35 **Ca în argumentarea lui Melissos, pentru care a se naște e tot una cu a avea început, și a fi egal cu a avea aceeași mărime. Unde tot lucrul născut are început, socoate că și tot ce are început s-ar fi născut, ca și cum prin faptul de a avea un început lucrul născut și lucrul mărginit ar fi amândouă tot una.** Cf. 28, 181 a 27; *Phys.*, A 3, 196 a 10.

11. ARISTOT., *Phys.*, A 2, 185 a 32 **Melissos pretinde că ființa e nemărginită. Însemnează că ființa e o cantitate... Într-adevăr, pentru a defini nemărginirea ne slujim de categoria cantității, dar nu de aceea a substanței, nici de a calității.** Cf. *Metaph.*, A 5, 986 b 18 [Xenofan., fr. A 30, *supra*, p. 39]; *Phys.*, Γ 6, 207 a 9 [Parm., fr. A 27, *supra*, p. 95].

12. EPIPHAN., *Adv. haer.*, III 2, 12 (D. 590) **Melissos, fiul lui Ithagenes, de neam samian, zicea că Totul e Unu, că nimic nu e statornic în natură, ci că toate lucrurile sunt virtualmente pieritoare**[26]. AËT., I 24, 1 [Parm., fr. A 29, *supra*, p. 99].

13. AËT., I 7, 27 (D. 303) M. καὶ Ζήνων τὸ ἓν καὶ πᾶν [sc. θεὸν εἶναι], καὶ μόνον ἀίδιον καὶ ἄπειρον τὸ ἕν. OLYMPIODOR., De arte sacra (Coll. des Alchim. grecs Berthelot II) p. 81, 3 Ruelle μίαν τοίνυν ἀκίνητον <καὶ> ἄπειρον ἀρχὴν πάντων τῶν ὄντων ἐδόξαζεν Μέλισσος τὸ θεῖον.

14. PHILODEM., Rhet. fr. inc., 3. 7 (II 196 Sudhaus) ... οὐδὲ κατὰ Παρμενίδην καὶ Μέλισσον ἓν τὸ πᾶν λέγοντας εἶναι καὶ διὰ τὸ τὰς αἰσθήσεις ψευδεῖς εἶναι. ARISTOCLES la EUSEB., P. E., XIV 17, 7 ὁ γέ τοι M. ἐθέλων ἐπιδεικνύναι διότι τῶν φαινομένων καὶ ἐν ὄψει τούτων οὐδὲν εἴη τῶι ὄντι, διὰ τῶν φαινομένων ἀποδείκνυσιν αὐτῶν· φησὶ γοῦν· 'εἰ γὰρ ἔστι γῆ ... μαλακὸν σκληρόν' [v. mai departefr. B 8, 2. 3]. ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ καὶ μάλα εἰκότως ἐπύθετό τις ἄν· 'ἆρ' οὖν ὅτι ὃ νῦν θερμόν ἐστι κἄπειτα τοῦτο γίνεται ψυχρὸν οὐκ αἰσθόμενος ἔγνως;' ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὅπερ γὰρ ἔφην, εὑρεθείη ἂν οὐδὲν ἀλλ' ἢ τὰς αἰσθήσεις ἀναιρῶν καὶ ἐλέγχων διὰ τὸ μάλιστα πιστεύειν αὐταῖς. Cf. AËT., IV 9, 1 [Parm., fr. A 49].

13. AËT., I 7, 27 (D. 303) **Melissos și Zenon [*susțin că Dumnezeu*] Unul și Totul și că veșnic și nemărginit e numai Unul.** OLYMPIODOR., *De arte sacra (Coll. des Alchim. grecs.*, Berthelot II), p. 81, 3 Ruelle. **Melissos gândea că divinitatea e unicul principiu nemișcat și nemărginit al tuturor ființelor.**

14. PHILODEM., *Rhet. fr. incert.*, 3, 7 (II 196 Sudhaus)... **nici cu Parmenides și Melissos, care zic că Totul e unu și că, din această pricină, datele simțurilor sunt mincinoase.** ARISTOCLES la EUSEB., *P. E.*, XIV 17, 7 **Vroind să arate pentru ce, din lucrurile vizibile și din cele ce ne stau sub ochi, nimic nu există cu adevărat, Melissos ia ca dovadă fenomenele înseși; căci iată ce spune: «Într-adevăr...»** [v., mai departe, fr. B 8, 2–3]. **Cuiva care susține lucruri ca acestea și multe altele ca acestea, cu bună dreptate i-ar putea pune cineva întrebarea: «oare nu mulțumită simțurilor știi că lucrul care acum e cald, același lucru, devine mai târziu rece?». Și la fel și pentru celelalte. Într-adevăr, la poziția pe care o apără nu se poate ajunge decât tăgăduind și respingând senzațiile printr-o neîncredere deplină în ele[27].** Cf. AËT., IV 9, 1 [Parm., fr. A 49, *supra*, p. 109].

ΜΕΛΛΙΣΟΥ ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ Η ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΝΤΟΣ

1. SIMPL., Phys., 162, 24 καὶ Μ. δὲ τὸ ἀγένητον τοῦ ὄντος ἔδειξε τῶι κοινῶι τούτωι χρησάμενος ἀξιώματι· γράφει δὲ οὕτως· 'ἀεὶ ἦν ὅ τι ἦν καὶ ἀεὶ ἔσται. εἰ γὰρ ἐγένετο, ἀναγκαῖόν ἐστι πρὶν γενέσθαι εἶναι μηδέν· εἰ τοίνυν μηδὲν ἦν, οὐδαμὰ ἂν γένοιτο οὐδὲν ἐκ μηδενός'.

2. — — 29, 22. 109, 20 'ὅτε τοίνυν οὐκ ἐγένετο, ἔστι τε καὶ ἀεὶ ἦν καὶ ἀεὶ ἔσται καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει οὐδὲ τελευτήν, ἀλλ' ἄπειρόν ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ἐγένετο, ἀρχὴν ἂν εἶχεν (ἤρξατο γὰρ ἄν ποτε γενόμενον) καὶ τελευτήν (ἐτελεύτησε γὰρ ἄν ποτε γενόμενον)· ὅτε δὲ μήτε ἤρξατο μήτε ἐτελεύτησεν, ἀεί τε ἦν καὶ ἀεὶ ἔσται <καὶ> οὐκ ἔχει ἀρχὴν οὐδὲ τελευτήν· οὐ γὰρ ἀεὶ εἶναι ἀνυστόν, ὅ τι μὴ πᾶν ἔστι'.

3. — — 109, 29 ὅτι δὲ ὥσπερ τὸ 'ποτὲ γενόμενον' [fr. B 2] πεπερασμένον τῆι οὐσίαι φησίν, οὕτω καὶ τὸ 'ἀεὶ ὂν' ἄπειρον λέγει τῆι οὐσίαι, σαφὲς πεποίηκεν εἰπών· 'ἀλλ' ὥσπερ ἔστιν ἀεί, οὕτω καὶ τὸ μέγεθος ἄπειρον ἀεὶ χρὴ εἶναι'. μέγεθος δὲ οὐ τὸ διάστατόν φησι [cf. fr. B 10].

4. — — 110, 2 [în continuarea fr. B 9] καὶ ἐφεξῆς δὲ τῶι ἀιδίωι τὸ ἄπειρον κατὰ τὴν οὐσίαν συνέταξεν εἰπών· 'ἀρχήν τε καὶ τέλος ἔχον οὐδὲν οὔτε ἀίδιον οὔτε

B) FRAGMENTE

DESPRE NATURĂ SAU DESPRE FIINȚĂ

1. SIMPL., *Phys.*, 162, 24 **Melissos a arătat caracterul increat al ființei slujindu-se de această argumentare bine cunoscută; iată, într-adevăr, ce scrie: «Veșnic era, ceea ce era, și veșnic va fi[1]. Căci, de s-ar fi născut, ar trebui ca înainte de a se fi născut să nu fi fost nimic; dacă însă n-ar fi fost nimic, în nici un chip nu s-ar fi putut naște ceva din nimic»[2].**

2. — — 29, 22; 109, 20. **«Devreme ce, așadar, nu s-a născut, este și veșnic era și veșnic va fi[3], și n-are început nici sfârșit, ci e nesfârșit. Căci de s-ar fi născut, ar avea început (născut[4], ar fi trebuit să înceapă odată) și sfârșit (născut, ar fi trebuit să sfârșească odată); de vreme ce, însă, n-a început, nici nu s-a sfârșit, veșnic era și veșnic va fi, și început n-are, nici sfârșit; căci veșnic nu poate fi ce nu e totul»[5].**

3. — — 109, 29 **Așa cum, despre ființa «cândva născută»** [fr. B 2], **afirmă că ar fi de o esență mărginită, la fel și despre cea «veșnic existentă» pretinde că ar fi nemărginită, dovedindu-și astfel spusele: «Ci, după cum e veșnică, la fel și ca mărime trebuie să fie veșnic nesfârșită»[6]. Mărime, pentru el, nu vrea să zică întindere...** [Cf., mai departe, fr. B 10].

4. — — 110, 2 (în continuarea fr. B 9) **În continuare, atributului veșniciei îi adaugă nemărginirea sub raportul substanței, argumentând: «Nimic ce are început și sfârșit nu e veșnic, nici**

ἄπειρόν ἐστιν᾽, ὥστε τὸ μὴ ἔχον ἄπειρόν ἐστιν.

5. — — 110, 5 [în continuarea fr. B 4] ἀπὸ δὲ τοῦ ἀπείρου τὸ ἓν συνελογίσατο ἐκ τοῦ ᾽εἰ μὴ ἓν εἴη, περανεῖ πρὸς ἄλλο᾽. τοῦτο δὲ αἰτιᾶται Εὔδημος [fr. 9 Sp.] ὡς ἀδιορίστως λεγόμενον γράφων οὕτως ᾽εἰ δὲ δὴ συγχωρήσειέ τις ἄπειρον εἶναι τὸ ὄν, διὰ τί καὶ ἕν ἐστιν; οὐ γὰρ δὴ διότι πλείονα, περανεῖ πηι πρὸς ἄλληλα. δοκεῖ γὰρ ὁ παρεληλυθὼς χρόνος ἄπειρος εἶναι περαίνων πρὸς τὸν παρόντα. πάντηι μὲν οὖν ἄπειρα τὰ πλείω τάχα οὐκ ἂν εἴη, ἐπὶ θάτερα δὲ φανεῖται ἐνδέχεσθαι. χρὴ οὖν διορίσαι, πῶς ἄπειρα οὐκ ἂν εἴη, εἰ πλείω᾽.

6. — De caelo, 557, 14 τοῦ γὰρ αἰσθητοῦ ἐναργῶς εἶναι δοκοῦντος, εἰ ἓν τὸ ὄν ἐστιν, οὐκ ἂν εἴη ἄλλο παρὰ τοῦτο. λέγει δὲ M. μὲν ᾽εἰ γὰρ <ἄπειρον> εἴη, ἓν εἴη ἄν· εἰ γὰρ δύο εἴη, οὐκ ἂν δύναιτο ἄπειρα εἶναι, ἀλλ᾽ ἔχοι ἂν πείρατα πρὸς ἄλληλα᾽, Παρμενίδης δὲ ᾽οὖλον ... ἀγένητον᾽ [fr. B 8, 4].

7. — Phys., 111, 18 λέγει δ᾽ οὖν M. οὕτως τὰ πρότερον εἰρημένα συμπεραινόμενος καὶ οὕτως τὰ περὶ τῆς κινήσεως ἐπάγων· (1) ᾽οὕτως οὖν ἀίδιόν ἐστι καὶ ἄπειρον καὶ ἓν καὶ ὅμοιον πᾶν. (2) καὶ οὔτ᾽ ἂν ἀπόλοιτο οὔτε μεῖζον γίνοιτο οὔτε μετακοσμέοιτο οὔτε ἀλγεῖ οὔτε ἀνιᾶται· εἰ γάρ τι τούτων πάσχοι, οὐκ ἂν ἔτι ἓν εἴη. εἰ γὰρ ἑτεροιοῦται, ἀνάγκη τὸ ἐὸν μὴ ὁμοῖον εἶναι, ἀλλὰ ἀπόλλυσθαι τὸ πρόσθεν ἐόν, τὸ δὲ οὐκ ἐὸν γίνεσθαι. εἰ τοίνυν τριχὶ μιῆι μυρίοις ἔτεσιν ἑτεροῖον γίνοιτο, ὀλεῖται πᾶν ἐν τῶι παντὶ χρόνωι. (3) ἀλλ᾽ οὐδὲ μετακοσμηθῆναι ἀνυστόν· ὁ γὰρ κόσμος ὁ πρόσθεν

nesfârșit»[7], – încât, ce n-are, e nesfârșit.

5. — — 110, 5 (în continuarea fr. B 4) Din nesfârșire a făcut să decurgă unicitatea ființei, argumentând: «dacă n-ar fi una, s-ar mărgini cu alta»[8]. Împotriva acestei afirmații, sub cuvânt că n-ar fi limpede formulată, se ridică Eudemos [fr. 9 Sp.] în termenii următori: «Chiar de-ar admite cineva că ființa e nemărginită, pentru ce ar trebui să fie și una? De bună seamă nu pentru că, dac-ar fi mai multe, ființele s-ar mărgini una pe alta. Doar trecutul pare nesfârșit, și totuși se mărginește cu prezentul. N-ar putea fi dar nesfârșite nici ființele din toate părțile; într-o singură parte, pare admisibil. Trebuie dar lămurit, pentru care motiv n-ar putea fi nesfârșite, dac-ar fi mai multe».

6. — *De caelo*, 557, 14 De vreme ce sensibilul apare ca existând în mod manifest, dacă ființa e una, n-ar mai putea exista alta afară de ea. «Căci, – zice Melissos, – dacă ființa e nesfârșită, trebuie să fie una. Altminteri, de-ar fi două, n-ar mai putea fi nemărginite, ci una alteia și-ar pune margini». În schimb, Parmenides zice: «e întreg... nenăscut» [fr. B 8, 4, *supra*, p. 215][9].

7. — *Phys.*, 111, 18 Zice dar Melissos, recapitulându-și afirmațiile anterioare și pregătind astfel trecerea la cele ce are de spus despre mișcare: (1) «Astfel dar ființa e veșnică și nesfârșită și una și aceeași în totul. (2) Și de pierit n-ar putea pieri, nici mai mare nu s-ar putea face, nici alcătuirea nu și-ar putea-o schimba[10], nici nu suferă, nici nu pătimește; căci de-ar păți ceva din toate acestea, n-ar mai fi una. Într-adevăr, de se prefface în altceva[11], urmează neapărat că ființa nu mai e una și aceeași: că piere ceva ce exista înainte și se naște ce nu exista până atunci. Așa fiind, de s-ar preface fie și cu un fir de păr în zece mii de ani, în sumedenia timpului s-ar prăpădi cu totul și cu totul[12]. (3) Dar nici alcătuirea lăuntrică nu-i chip să și-o schimbe: căci alcătuirea dinainte nu piere, nici alta nouă nu se ivește.

ἐὼν οὐκ ἀπόλλυται οὔτε ὁ μὴ ἐὼν γίνεται. ὅτε δὲ μήτε προσγίνεται μηδὲν μήτε ἀπόλλυται μήτε ἑτεροιοῦται, πῶς ἂν μετακοσμηθὲν τῶν ἐόντων εἴη; εἰ μὲν γάρ τι ἐγίνετο ἑτεροῖον, ἤδη ἂν καὶ μετακοσμηθείη. (4) οὐδὲ ἀλγεῖ· οὐ γὰρ ἂν πᾶν εἴη ἀλγέον· οὐ γὰρ ἂν δύναιτο ἀεὶ εἶναι χρῆμα ἀλγέον· οὐδὲ ἔχει ἴσην δύναμιν τῶι ὑγιεῖ· οὐδ' ἂν ὁμοῖον εἴη, εἰ ἀλγέοι· ἀπογινομένου γάρ τευ ἂν ἀλγέοι ἢ προσγινομένου, κοὐκ ἂν ἔτι ὁμοῖον εἴη. (5) οὐδ' ἂν τὸ ὑγιὲς ἀλγῆσαι δύναιτο· ἀπὸ γὰρ ἂν ὄλοιτο τὸ ὑγιὲς καὶ τὸ ἐόν, τὸ δὲ οὐκ ἐὸν γένοιτο. (6) καὶ περὶ τοῦ ἀνιᾶσθαι ὡυτὸς λόγος τῶι ἀλγέοντι. (7) οὐδὲ κενεόν ἐστιν οὐδέν· τὸ γὰρ κενεὸν οὐδέν ἐστιν· οὐκ ἂν οὖν εἴη τό γε μηδέν. οὐδὲ κινεῖται· ὑποχωρῆσαι γὰρ οὐκ ἔχει οὐδαμῆι, ἀλλὰ πλέων ἐστίν. εἰ μὲν γὰρ κενεὸν ἦν, ὑπεχώρει ἂν εἰς τὸ κενόν· κενοῦ δὲ μὴ ἐόντος οὐκ ἔχει ὅκηι ὑποχωρήσει. (8) πυκνὸν δὲ καὶ ἀραιὸν οὐκ ἂν εἴη. τὸ γὰρ ἀραιὸν οὐκ ἀνυστὸν πλέων εἶναι ὁμοίως τῶι πυκνῶι, ἀλλ' ἤδη τὸ ἀραιόν γε κενεώτερον γίνεται τοῦ πυκνοῦ. (9) κρίσιν δὲ ταύτην χρὴ ποιήσασθαι τοῦ πλέω καὶ τοῦ μὴ πλέω· εἰ μὲν οὖν χωρεῖ τι ἢ εἰσδέχεται, οὐ πλέων· εἰ δὲ μήτε χωρεῖ μήτε εἰσδέχεται, πλέων. (10) ἀνάγκη τοίνυν πλέων εἶναι, εἰ κενὸν μὴ ἔστιν. εἰ τοίνυν πλέων ἐστίν, οὐ κινεῖται.

8. — De caelo, 558, 19 [cf. fr. A 14] εἰπὼν γὰρ περὶ τοῦ ὄντος ὅτι ἕν ἐστι καὶ ἀγένητον καὶ ἀκίνητον καὶ μηδενὶ κενῶι διειλημμένον, ἀλλ' ὅλον ἑαυτοῦ πλῆρες, ἐπάγει· (1) 'μέγιστον μὲν οὖν σημεῖον οὗτος ὁ λόγος, ὅτι ἓν μόνον ἔστιν· ἀτὰρ καὶ τάδε σημεῖα. (2) εἰ γὰρ ἦν πολλά, τοιαῦτα χρὴ αὐτὰ εἶναι, οἷόν περ ἐγώ φημι τὸ ἓν εἶναι. εἰ γάρ ἔστι γῆ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ καὶ πῦρ καὶ σίδηρος καὶ χρυσός, καὶ τὸ μὲν ζῶον τὸ δὲ τεθνηκός, καὶ μέλαν καὶ λευκὸν καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα φασὶν οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀληθῆ, εἰ δὴ ταῦτα ἔστι, καὶ ἡμεῖς ὀρθῶς ὁρῶμεν καὶ ἀκούομεν, εἶναι χρὴ ἕκαστον τοιοῦτον, οἷόν περ τὸ πρῶτον ἔδοξεν ἡμῖν, καὶ μὴ

Dacă dar nimic nu vine să i se adauge, nici nu piere, nici în altceva nu sepreface, ce fel s-ar mai putea număra printre ființe, după ce și-a schimbat alcătuirea?[13]. Căci, de s-arpreface câtuși de puțin, și alcătuirea lesne și-ar schimba-o. (4) Durere nu suferă[14]; într-adevăr, de-ar suferi, n-armai putea fi Totul[15]. Căci ce suferă nu poate fi veșnic, nici tăria lucrului sănătos n-o are. Și-apoi nici aceeași n-armai fi, dac-ar suferi: căci suferința ar trebui să-i vină de pe urma unui lucru adăugat, ori scăzut, și-atunci n-ar mai fi aceeași. (5) Un lucru sănătos nici n-ar putea dealtminteri suferi: ar însemna, într-adevăr, să piară ce e sănătos și în ființă, și să se ivească ceva fără ființă. (6) Pentru pătimire, dovada e la fel ca pentru cel ce suferă[16]. (7) Apoi nici gol nu există ceva; căci golul e nimic și nimicul n-are cum fi. Nici de mișcat nu se mișcă ființa; într-adevăr n-are unde-și face loc, ci e plină. Dacă exista gol[17], și-ar fi putut face loc în el; de vreme ce, însă, nu există, n-are unde-și face loc[18]. (8) Și iarăși n-ar putea fi deasă, nici rară[19]; doar lucrul rar nu poate fi așa de plin ca lucrul des, ci rarul e mai gol decât desul. (9) Între plin și neplin, pe de altă parte, deosebirea ce trebuie făcută e următoarea: dacă un lucru cuprinde un altul ori îi face loc în el, nu-i plin; dacă nici de cuprins nu cuprinde, nici loc în el nu face, e plin[20]. (10) Dacă, prin urmare, gol nu există, ființa e neapărat plină. Iar dacă e plină, nu se mișcă».

8. — *De caelo*, 558, 19 [cf. fr. A 14] Dupăce a spus despre ființă că e una și nenăscută și nemișcată și neîntreruptă de nici un gol, ci pe de-a întregul plină de sine, continuă: (1) Raționamentul acesta e dovada[21] cea mai de seamă că ființa e una singură[22]; dar dovezi sunt și cele ce urmează. (2) Într-adevăr, chiar multe de-ar fi ființele, ar trebui să fie și acestea așa cum spun că e ființa unică. Căci dacă există pământ, și apă, și aer, și foc, și fier, și aur, și viu, și mort, și negru, și alb[23], și toate câte cred oamenii că există cu adevărat[24]; dacă toate acestea există, iar noi vedem și auzim drept, trebuie ca fiecare să fie așa precum ne-a apărut din capul locului, să nu se schimbe, nici să se prefacă, ci veșnic să rămână

μεταπίπτειν μηδὲ γίνεσθαι ἕτεροῖον, ἀλλὰ ἀεὶ εἶναι ἕκαστον, οἷόν πέρ ἐστιν. νῦν δέ φαμεν ὀρθῶς ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ συνιέναι· (3) δοκεῖ δὲ ἡμῖν τό τε θερμὸν ψυχρὸν γίνεσθαι καὶ τὸ ψυχρὸν θερμὸν καὶ τὸ σκληρὸν μαλθακὸν καὶ τὸ μαλθακὸν σκληρὸν καὶ τὸ ζῶον ἀποθνήισκειν καὶ ἐκ μὴ ζῶντος γίνεσθαι, καὶ ταῦτα πάντα ἑτεροιοῦσθαι, καὶ ὅ τι ἦν τε καὶ ὃ νῦν οὐδὲν ὁμοῖον εἶναι, ἀλλ᾽ ὅ τε σίδηρος σκληρὸς ἐὼν τῶι δακτύλωι κατατρίβεσθαι ὁμοῦ ῥέων, καὶ χρυσὸς καὶ λίθος καὶ ἄλλο ὅ τι ἰσχυρὸν δοκεῖ εἶναι πᾶν, ἐξ ὕδατός τε γῆ καὶ λίθος γίνεσθαι· ὥστε συμβαίνει μήτε ὁρᾶν μήτε τὰ ὄντα γινώσκειν. (4) οὐ τοίνυν ταῦτα ἀλλήλοις ὁμολογεῖ. φαμένοις γὰρ εἶναι πολλὰ καὶ ἀίδια καὶ εἴδη τε καὶ ἰσχὺν ἔχοντα, πάντα ἑτεροιοῦσθαι ἡμῖν δοκεῖ καὶ μεταπίπτειν ἐκ τοῦ ἑκάστοτε ὁρωμένου. (5) δῆλον τοίνυν, ὅτι οὐκ ὀρθῶς ἑωρῶμεν οὐδὲ ἐκεῖνα πολλὰ ὁρθῶς δοκεῖ εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μετέπιπτεν, εἰ ἀληθῆ ἦν· ἀλλ᾽ ἦν οἷόν περ ἐδόκει ἕκαστον τοιοῦτον. τοῦ γὰρ ἐόντος ἀληθινοῦ κρεῖσσον οὐδέν. (6) ἦν δὲ μεταπέσηι, τὸ μὲν ἐὸν ἀπώλετο, τὸ δὲ οὐκ ἐὸν γέγονεν. οὕτως οὖν, εἰ πολλὰ εἴη, τοιαῦτα χρὴ εἶναι, οἷόν περ τὸ ἕν.

9. — Phys., 109, 34 [în continuarea fr. B 10] ὅτι γὰρ ἀσώματον εἶναι βούλεται τὸ ὄν [Mel.], ἐδήλωσεν εἰπών· ‘εἰ μὲν οὖν εἴη, δεῖ αὐτὸ ἓν εἶναι· ἓν δ᾽ ἐὸν δεῖ αὐτὸ σῶμα μὴ ἔχειν. εἰ δὲ ἔχοι πάχος, ἔχοι ἂν μόρια, καὶ οὐκέτι ἓν εἴη.

10. — — 109, 32 [în continuarea fr. B 3] μέγεθος δὲ οὐ τὸ διαστατόν φησιν· αὐτὸς γὰρ ἀδιαίρετον τὸ ὂν δείκνυσιν· ‘εἰ γὰρ διήιρηται, φησί, τὸ ἐόν, κινεῖται· κινούμενον δὲ οὐκ ἂν εἴη’. ἀλλὰ μέγεθος τὸ δίαρμα αὐτὸ λέγει τῆς ὑποστάσεως.

cum e. Dar noi pretindem că vedem, auzim și înțelegem drept. (3) Și totuși caldul ni se pare că se face rece și recele cald, și tarele moale și moalele tare, – că însufletitul moare și se naște din neînsufletit: că toate acestea suntsupuse schimbării și că ce-a fostnu-i tot una cu ce este, darcă fierul, cât e el de tare, în atingere cu degetul[25] se roade, și totașa și aurul, și piatra, și tot ce ni se pare vârtos; așijderi că, din apă, se face pământ și piatră[26]: de unde rezultă că nici de văzut nu vedem, nici de cunoscut nu cunoaștem câte există[27]. (4) Toate acestea nu se potrivesc așadar unele cu altele. Într-adevăr, abia apucăm să spunem că ființele sunt de felul lor multe, avându-și înfățișarea și tăria lor statornicită odată pentru totdeauna[28], și ne și pare că toate se prefac și se schimbă din starea în care le-am văzut pe fiecare[29]. (5) E limpede, prin urmare, că nu drept vedeam cele ce vedeam și că nu pe drept ni se pare că ființele ar fi multe; căci, dac-ar fi cu adevărat, nu s-ar preface, ci ar fi fiecare așa cum ne-a apărut. Doar, mai tare decât adevărata existență, nimic nu poate fi. (6) Dacă, pe de altă parte, ceva se preface, ce era se duce și vine la iveală ce nu era. Încât, chiar mai multe de-ar fi ființele, ar trebui să fie așa cum e ființa unică»[30].

9. — *Phys.*, 109, 34 [în continuarea fr. B 10] Că, înjudecata lui [a lui Melissos], ființa e incorporală, o dovedește atunci când zice: «Dacă dar este, trebuie să fie una; dacă e una, trebuie să n-aibă trup. Căci de-ar avea grosime, ar avea și părți, și-atunci n-ar mai fi una»[31].

10. — — 109, 32 [în continuarea fr. B 3] Cândvorbește de mărime, nu înțelege întinderea; căci totel arată ființa ca fiind indivizibilă: «Dacă ființa se împarte, – zice, însemnează că se mișcă[32]; dar, dacă se mișcă, nu mai poate fi». Mărimea e pentru el însăși sublimitatea substanței.

SIMPL., Phys., 103, 13 νῦν δὲ τὸν Μελίσσου λόγον ἴδωμεν, πρὸς ὃν πρότερον ὑπαντᾶι [ARISTOT., Phys., A 3. 186a 4]. τοῖς γὰρ τῶν φυσικῶν ἀξιώμασι χρησάμενος ὁ Μ. περὶ γενέσεως καὶ ἄρχεται τοῦ συγγράμματος οὕτως·

1. ἐι μὲν μηδὲν ἔστι, περὶ τοὐτου τί ἄν λέγοιτο ὡς ὄντος τινός; εἰ δὲ τὶ ἔστιν, ἤτοι γινόμενόν ἐστιν ἢ ἀεὶ ὄν. ἀλλ εἰ γενόμενον, ἤτοι ἐξ ὄντος ἢ ἐξ οὐκ ὄντος· ἀλλ᾽ οὐτε ἐκ μὴ ὄντος οἷον τε γενέσθαι τι (οὔτε ἄλλο μὲν οὐδὲν ὄν, πολλῶι δὲ μᾶλλον τὸ ἁπλῶς ὄν) οὔτε ἐκ τοῦ ὄντος. εἴη γὰρ ἂν οὕτως καὶ οὐ γίνοιτο. οὐκ ἄρα γινόμενόν ἐστι τὸ ὄν· ἀεὶ ὂν ἄρα ἐστίν. οὐδὲ φθαρήσεται τὸ ὄν· οὔτε γὰρ εἰς τὸ μὴ ὂν οἷόν τε τὸ ὂν μεταβάλλειν (συγχωρεῖται γὰρ καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν φυσικῶν) οὔτε εἰς ὄν. μένοι γὰρ ἂν πάλιν οὕτω γε καὶ οὐ φθείροιτο. οὔτε ἄρα γέγονε τὸ ὂν οὔτε φθαρήσεται· ἀεὶ ἄρα ἦν τε καὶ ἔσται. **2.** ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει, τὸ μὴ γενομενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει· τὸ δὲ ὂν οὐ γέγονεν· οὐκ ἄρ᾽ ἔχει ἀρχήν. ἔτι τὸ φθειρόμενον τελευτὴν ἔχει. εἰ δέ τί ἐστιν ἄφθαρτον, τελευτὴν οὐκ ἔχει. τὸ ὂν ἄρα ἄφταρτον ὂν τελευτὴν οὐκ ἔχει. τὸ δὲ μήτε ἀρχὴν ἔχον μήτε τελευτὴν ἄπειρον τυγχάνει ὄν. ἄπειρον ἄρα τὸ ὄν. **6.** εἰ δὲ ἄπειρον, ἕν. εἰ γὰρ δύο εἴη, οὐκ ἂν δύναιτο ἄπειρα εἶναι, ἀλλ᾽ ἔχοι ἂν πέρατα πρὸς ἄλληλα. ἄπειρον δὲ τὸ ὄν· οὐκ ἄρα πτείω τὰ ὄντα· ἓν ἄρα τὸ ὄν. **7.** (1) ἀλλὰ μὴν εἰ ἕν, καὶ ἀκίνητον· τὸ γὰρ ἓν ὅμοιον ἀεὶ ἑαυτῶι· (2) τὸ δὲ ὅμοιον οὔτ᾽ ἂν ἀπόλοιτο οὔτ ἂν μεῖζον γίνοιτο οὔτε μετακοσμέοιτο οὔτε ἀλγεῖ οὔτε ἀνιᾶται. εἰ γάρ τι τούτων πάσχοι, οὐκ ἂν ἓν εἴη. τὸ γὰρ ἡντιναοῦν κίνησιν κινούμενον ἔκ τινος καὶ εἰς ἕτερόν τι μεταβάλλει. οὐθὲν δὲ ἦν ἕτερον παρὰ τὸ ὄν· οὐκ ἄρα τοῦτο κινήσεται. (7) καὶ κατ᾽ ἄλλον δὲ τρόπον· οὐδὲν

PARAFRAZA FRAGMENTELOR 1, 2, 6, 7

SIMPL., *Phys.*, 103, 13 Să vedem acum raționamentul lui Melissos, împotriva căruia se ridică mai întâi [Arist., *Phys.*, A 3.186 a 4]. Într-adevăr, făcând uz de argumentele naturaliștilor în jurul nașterii și al pieirii, Melissos își începe tratatul cu următoarele considerații.

1. Dacă nimic nu există, cum s-ar putea vorbi de nimic ca de o existență?[33] Dacă însă există ceva, e sau născut, sau dintotdeauna existent. Dacă-înăscut, e născut sau din ființă, sau din neființă. Dar nici din neființă nu-i chip să se nască ceva (nici vreo altă formă de existență, și cu atât mai mult existența pură și simplă), nici din ființă. Într-adevăr, în cazul acesta ar fi, și nu s-ar naște. Urmează că ființa nu-i născută; e dar dintotdeauna existentă. – De altă parte, nici nu va pieri. Căci ființa nu se poate preface nici în neființă (și acesta e un lucru admis de naturaliști), nici în ființă (în care caz ar continua să existe, și n-ar pieri). În consecință, ființa nici nu s-a născut, nici nu va pieri; dintotdeauna era și întotdeauna va fi. 2. De vreme ce lucrul născut are început, cel nenăscut început n-are. Dar ființa nu s-a născut; n-are deci început. Așijderi lucrul pieritor are sfârșit[34]. Dimpotrivă, când un lucru e nepieritor, sfârșitn-are. Ființa fiind nepieritoare, urmează căn-are sfârșit. Ce n-are început, nici sfârșit, e nemărginit[35]. Ființa e dar nemărginită. 6. Dacă ființa e nemărginită, e una. Într-adevăr, «dac-ar fi două, n-ar mai putea fi nemărginite, ci una pe alta s-ar mărgini». Ființa e nemărginită; nu pot fi dar mai multe; urmează că ființa e una. 7. (1) Dacă însă ființa e una, e și nemișcată; căci ce e unu e veșnic identic cu sine. (2) Ce e identic cu sine «n-ar putea pieri, nici mai mare nu s-ar putea face, nici alcătuirea nu și-arputea-o schimba, nici nu suferă, nici nu pătimește. Căci, de-ar păți ceva din toate acestea, n-ar mai fi unu». Orice mișcare ar suferi un lucru, pe de altă parte, însemnează că se schimbă din ceva în altceva. Dar, afară de ființă, altceva nu există; prin urmare ființa nu se va mișca. (7) Sau într-alt chip: în domeniul ființei,

κενόν ἐστι τοῦ ὄντος· τὸ γὰρ κενόν οὐδέν ἐστιν· οὐκ ἂν οὖν εἴη τό γε μηδέν. οὐ κινεῖται οὖν τὸ ὄν· ὑποχωρῆσαι γὰρ οὐκ ἔχει οὐδαμῆι κενοῦ μὴ ὄντος. (8) ἀλλ᾽ οὐδὲ εἰς ἑαυτὸ συσταλῆναι δυνατὸν· εἴη γὰρ ἂν οὕτως ἀραιότερον αὐτοῦ καὶ πυκνότερον· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. τὸ γὰρ ἀραιὸν ἀδύνατον ὁμοίως πλῆρες εἶναι τῶι πυκνῶι. ἀλλ᾽ ἤδη τὸ ἀραιόν γεκενότερον γίνεται τοῦ πυκνοῦ· τὸ δε κενὸν οὐκ ἔστιν. εἰ δὲ πλῆρές ἐστι τὸ ὄν ἢ μή, κρίνειν χρὴ τῶι εἰσδέχεσθαί τι αὐτὸ ἄλλο ἢ μή· εἰ γὰρ μὴ εἰσδέχεται, πλῆρες. εἰ δὲ εἰσδέχοιτό τι, οὐ πλῆρες. εἰ οὖν μὴ ἔστι κενόν, ἀνάγκη πλῆρες εἶναι· εἰ δὲ τοῦτο, μὴ κινεῖσθαι, οὐχ ὅτι μὴ δυνατὸν διὰ πλήρους κινεῖσθαι, ὡς ἐπὶ τῶν σωμάτων λέγομεν, ἀλλ᾽ ὅτι πᾶν τὸ ὄν οὔτε εἰς ὅα δύναται κινηθῆναι (οὐ γὰρ ἔστι τι παρ᾽ αὐτό) οὔτε εἰς τὸ μὴ ὄν· οὐ γὰρ ἔστι τὸ μὴ ὄν᾽.

ταῦτα μὲν οὖν ἀρκεῖ τῶν Μελίσσου πρὸς τὴν ᾽Αριστοτέλους ἀντίρρησιν· τὰ δὲ λήμματα αὐτοῦ ὡς συνελόντι φάναι τοιαῦτα· ᾽τὸ ὄν οὐ γέγονε· τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, ἐπειδὴ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει· τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν ἄπειρον· τὸ ἄπειρον μεθ᾽ ἑτέρου δεύτερον οὐκ ἂν εἴη, ἀλλ᾽ ἓν· τὸ δὲ ἓν καὶ ἄπειρον ἀκίνητόν ἐστιν᾽.

11. PALAEPHAT., De incredib., p. 22, 1 Festa ἀεὶ δὲ ἔγωγε ἐπαινῶ τοὺς συγγραφέας Μέλισσον καὶ Λαμίσκον τὸν Σάμιον (filosofpythagoric: v. Diog. Laërt., III 22) ἐν ἀρχῆι λέγοντας· ᾽ἔστιν ἃ ἐγένετο νῦν καὶ <ἀεὶ> ἔσται᾽.

gol nu există; «căci golul e nimic și nimicul n-are cum fi. Așadar ființa nu se mișcă. Căci n-are unde-și face loc», de vreme ce gol nu există. (8) Dar nici să se contracte în sine nu-i e îngăduit. Într-adevăr, în cazul acesta, ar fi mai rară sau mai deasă decât ea însăși, ceea ce-i cu neputință. «Lucrul rar» nu poate fi «la fel» de plin ca «lucrul des». Dimpotrivă, rarul e mai gol decât desul; iar gol nu există. Dacă ființa e plină ori ba, trebuie judecat după aceea că primește sau nu primește altceva în sine: dacă nu primește, e plină; dacă ar primi, n-ar fi plină. Dacă, prin urmare, nu-i goală, urmează că e neapărat plină; de-i așa, nu se mișcă: și nu pentru că n-ar fi cu putință să se miște în plin, cum e cazul mișcării pe care o atribuim corpurilor[36], ci pentru că ființa în întregul ei nu se poate mișca nici în ființă (doar altă ființă decât ea nu există), nici în neființă (unde neființa nu există)».

Cele ce preced sunt deajuns pentru a învedera învățătura lui Melissos față de critica lui Aristotel. Propriile lui afirmații, rezumate, sunt acestea: «Ființa nu s-a născut. Ce e nenăscut n-are început, de vreme ce început are lucrul născut. Ce n-are început e nemărginit. Un lucru nemărginit n-ar putea coexista cu un al doilea, ci e unu. Ce e unu și nemărginit e nemișcat».

FRAGMENTE FALSIFICATE

11. PALAEPHAT., *De incredib.*, p. 22, 1 Festa. Da, e u întotdeauna laud pe scriitorii Melissos și Lamiscos din Samos (filosof pythagoric: v. Diog. Laërt., III 22), care au spus dintru început: «Ceea ce a fost e acum și veșnic va fi»[37]. Cf. fr. B 1.

12. CUGETĂRI DE FILOSOFI GRECO-SIRIENI *despre suflet*, traduse de Ryssel (*Rhein. Mus.*, LI, 1896, p. 539, n. 31): Melissos a spus: tare nu-mi place munca fără folos cu care oamenii se trudesc și se ostenesc: drumuri de noapte și călătorii obositoare, în cursul cărora – alergând printre valurile zbuciumate ale mării, legănați în-

tre moarte și viață – zăbovesc, străini, departe de casele lor, de dragul unui câștig pe care nu știu cine-l va moșteni după moartea lor; și nu umblă să dobândească strălucitele comori ale înțelepciunii, de care nu pot fi nicicând lipsiți, de vreme ce, pe lângă că o lasă moștenire prietenilor lor, o mai iau și cu ei în lumea de dincolo și nu rămâne pierdută. O dovedesc oamenii cu cap, când spun: «a murit înțeleptul cutare sau cutare, dar nu și înțelepciunea lui»[38].

NOTE

XENOFANES

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

1. În urma cuceririi ei de perși, după plauzibila presupunere a lui H. Frănkel, Xenophanesstudien, *Hermes*, LXXIX, 1925, p. 175.

2. Messina de mai târziu.

3. Întemeietorii erau foceeni veniți din Alalia (Sardinia), de unde îi izgoniseră fenicienii și etruscii.

4. «Falsch auf Xenophanes übertragen, vielleicht von Xenophon, der wie Sokrates an die ionische Diadochie des Archelaos angeknüpft und mit Boton demrhetorischenLehrerdes Theramenes in Verbindunggebracht werden konnte» (Kranz, în aparatul ediției: *Fragm. d. Vors.*, I, p. 113).

5. Ca rapsod ambulant, cum singur lasă să se înțeleagă în fr. B 8 (mai înainte, p. 60). Asupra sensului misiunii astfel asumate vezi frumoasele pagini ale lui Werner Jaeger, *Paideia. Die Formung des griechischen Menschen*, Berlin, 1936, p. 230 urm.

6. Citesc αἰρούσης [αὐτὰ] εἰς τὸ περιέχον cu Heidel și Albertelli.

7. «Dans cette négation, – observă P. Tannery, *Pour l'histoire de la science hellène*, II-e éd., Paris, 1930, p. 125, referindu-se la tăgada respirației Universului, – il est difficile de méconnaître une polémique dirigée contre une doctrine contemporaine. Or, un siècle et demi plus tard, nous rencontrons encore la même négation dans le *Timée* de Platon (33 C), et cette fois nous ne pouvons guère douter qu'elle ne concerne une opinion qu'Aristote (*Phys.*, A 6) attribue nettement aux pythagoriciens. Le rejet formel, par Xénophane, de la respiration attribuée au cosmos, rapproché du témoignage d'Aristote, permet de constater qu'il s'agit là d'une doctrine remontant jusqu'à Pythagore lui même, et, de plus, publiquement professée par lui».

8. Opinii analoge la Anaximandros, fr. A 29 Diels și Anaximenes, fr. A 23 Diels. Cf. Aristot., *De anima*, A 2, 405 a 21-22 și, în general, E. Rohde, *Psyché*, trad. fr. Reymond, Paris, 1928, p. 475 și n. 5.

9. Vezi mai departe, fr. B 25, p. 66.

10. Din aceste scrieri ar proveni informațiile păstrate de Herodot, I 161-167, după O. Immisch, *Philologus*, XLIX, 1890, p. 208 și urm.

11. Completarea e a lui Diels, care observă că e vorba de o «Dublette zu Platons Leben».

12. Faima de învățat a lui Hesiod e confirmată de un vers al lui Hermesianax din Colofon păstrat de Athenaios, XIII 597 (= Diehl, *Anth. lyr.*, 2, v. 22), în care autorul *Theogoniei* e cinstit cu epitetul: πάσης ἥρανος ἱστορίης («favori de toute science», cum traduce Thierry Sandre, *Le Chapitre treize d'Athénée*, Amiens, 1924, p. 159). Pentru locul lui în dezvoltarea culturii grecești, cf. C. Buzio, *Esiodo nel mondo greco sino alla fine dell'età classica*, Milano, 1938.

13. Hekataios din Milet, autorul *Genealogiilor* și al unei *Descrieri a Pământului*, primul istoric grec demn de acest nume (sfârșitul sec. al VI-lea a. C.).

14. Rege al Syracusei, Hieron a domnit între 478-467.

15. Poet syracusan de la sfârșitul sec. al VI-lea și începutul celui de al V-lea, considerat de Platon ca un Homer al comediei. Din opera lui, numeroasă, ne-au rămas 37 de titluri de comedii și puține fragmente.

16. Pentru τεσσαρακοστεν, Ritter (urmat de Diels și Jacoby) propune să se citească πεντήκοστήν: 580/77 în loc de 620/17. Fără această corecțiune, ar urma că Xenofanes ar fi trăit 140 de ani. Mai de curând, L. Woodbury (*Phoenix*, XV, 1961, p. 134-155, respinge și el cronologia lui Apollodoros (*supra* fr. A 1) și ajunge la concluzia: „X. was born between 570 and 565 and might have survived to meet Simonides and Epicharm in the Syracuse of Hiero" (p. 155).

17. Poet liric din a doua jumătate a secolului al VI-lea a. C., eroul cunoscutei legende cântate de Schiller.

18. Pherekydes din Atena, autor a zece cărți de *Genealogii*, compilate între 490-480.

19. Poet gnomic originar din Milet, de la care ne-au rămas puține fragmente autentice și mai multe imitații (sec. al VI-lea).

20. Prima lui victorie la un concurs dramatic (534 a. C.) e și cea mai veche reprezentație oficială de care pomenește istoria teatrului grec.

21. Vezi, mai departe, fr. B 11-12.

22. Aluzia e la faptul că marea popularitate a lui Homer în lumea veche a făcut ca textele *Iliadei* și *Odiseei* să fie copiate și recopiate de nenumărate ori de-a lungul veacurilor.

23. Pilo Albertelli, *Gli Eleati*, Bari, 1939, p. 38, traduce pe κοπτομένους al originalului prin: «si battevano il petto». În realitate, cred că e vorba de o flagelare rituală, deprindere deseori întâlnită în religiile antice de mântuire și, în cazul religiei isiace, lămurit atestată de Herodot, II 61: τύπτονται γὰρ δὴ μετὰ τὴν θυσίην πάντες καὶ πᾶσαι μυριάδες κάρτα πολλαὶ ἀνθρώπων. Τὸν δὲ τύπτονται, οὔ μοι ὁσιόν ἐστι λέγειν. Cf. R. Pettazzoni, *I Misteri. Saggio di una teoria storico-religiosa*, Bologna, 1924, pp. 163, 184.

24. După Gomperz versul la care face aluzie Aristotel ar fi sunat: εἰκότως μὲν οὐκ ἔφα τόδ', ἀλλ' ἀλαθέως ἔφα: «n-a spus-o cum e verosimil, ci cum e adevărat», formă sub care figurează în culegerea lui Alessandro Olivieri, *Frammenti della commedia greca e del mimo nella Sicilia e nella Magna Grecia*, Napoli, 1930, p. 105, no. 259. După Albertelli, p. 38, aluzia ar privi un alt fragment al lui Epicharmos, parafrazat de Aristotel în cartea a XII-a a *Metafizicii* (1086 A 16) și reconstituit de Crönert precum urmează:

> ἐκ δὲ μὴ καλῶς ἐχόντων χαλεπόν ἐστ' εἰπεῖν καλῶς·
> ἀρτίως τε γὰρ λέλεκται κοὐ τὸ πᾶν καλῶς ἔχον·

«din premise neadevărate e greu să scoți adevărul; de spus, e spus bine, dar nu se potrivește în totul» (Olivieri, *Frammenti*, p. 106, no. 261 = Diels, *Frgm. der Vorsokr.*, I, p. 201, no. 14).

25. Poet și compozitor din a doua jumătate a secolului al VI-lea.

26. În starea actuală a cunoștințelor noastre, Xenofanes pare să fi fost primul filosof-poet al Greciei. Cf. W. Jaeger, *Paideia*, p. 230:

«Xenophanes ist Dichter, in ihm ergreift der philosophische Geist Besitz von der Poesie. Das ist ein untrügliches Zeichen dafür, dass er beginnt eine Bildungsmacht zu werden, denn die Dichtung bleibt nach wie vor der eigentliche Ausdruck der Bildung der Nation».

27. Vezi, mai sus, fr. A 1 și, mai departe, fr. B 11-12.

28. După textul anonim publicat de Cramer (*Anecd. Oxon.*, IV, 314, 13), un σίλλος era ποίημα λοιδορίαν κατά τινος περιέχον, cu alte cuvinte o parodie sau o compunere satirică. Cf. W. Aly s. v. *Silloi*, R.-E., III A, col. 97-98.

29. *Iliada*, II 211 și urm.

30. Vezi fragmentul precedent și, mai departe, fr. A 35.

31. «Harul venit de la divinitate» e tot una cu starea de «entuziasm» ori cu «inspirația divină», fără de care reprezentanții unei poetici mistice foarte populare în lumea veche nu puteau concepe și explica poezia demnă de acest nume. Cf. Democrit, fr. 19 Diels (cu observațiile d-lui A. Delatte, *Les conceptions de l'enthousiasme chez les philosophes présocratiques*, Paris, 1934, p. 28 urm.) și textele platonice citate la D. M. Pippidi, *Formarea ideilor literare în Antichitate*, București, 1944, p. 56 și urm. și ed. a II-a, București, Editura Enciclopedică, 1972, p. 53 și urm.

32. «Fără cap» (ἀκέφαλος) era socotit hexametrul numărând un timp mai puțin în primul picior: o silabă scurtă în locul primei silabe lungi.

33. «Fără coadă» (mai exact, cu coada scurtată: μείουρος) se numea hexametrul terminat nu printr-un spondeu sau troheu, ci printr-un iamb: având, prin urmare, o silabă scurtă la cel de al șaselea timp forte.

34. E astăzi îndeobște admis că tratatul *De Melisso, Xenophane, Gorgia*, ajuns până la noi sub numele lui Aristotel, n-are nimic comun cu întemeietorul Lyceului, și tot atât de puțin cu Theofrast. Compilație târzie, valoarea lui pentru reconstituirea sistemului lui Xenofanes e considerată nulă de quasi-totalitatea criticilor, cu excepția lui K. Reinhardt, care, în *Parmenides und die Geschichte der griechischen Philosophie* (Bonn, 1916), pornește de la mărturia Anonimului pentru a susține – împotriva tradiției unanime a celor vechi – că Xenofanes n-ar fi fost maestrul, ci ucenicul lui Parmenides. Cum s-a observat, cu drept cuvânt, încheierea nu-i valabilă decât pentru învățătura expusă (și criticată) în tratatul anonim; pentru cine tăgăduiește valoarea istorică a acestuia, ea nu prezintă mai multă credibilitate decât amănuntele doctrinei atribuite filosofului din Colofon.

35. În legătură cu acest pasaj, Reinhardt, p. 105, notează: «die dialektische Verwendung der Begriffe ὅμοιον - ἀνόμοιον zur besten eleatischen Schultradition gehört hat», iar ceva mai departe, că substituirea în chestiune se întâlnește numai *după* Parmenides (p. 106). Precizând că e vorba de un argument folosit abia de Zenon, Albertelli nu scapă prilejul de a-i obiecta că «se si vuol dare per genuinamente senofanee queste tesi non basta ricacciare idealmente Senofane dopo Parmenide, ma addirittura dopo Zenone!» (p. 47).

36. «Questa negazione e la seguente – observă Albertelli, p. 48 – non

solo non sono riferibili a Senofane in quanto derivano dall'esperienza zenoniana (per non dire dal *Parmenide* di Platone), ma contrastano risolutamente, la prima con la testimonianza di Teofrasto sulla sfericità e quindi limitatezza all'uno-tutto-dio di Senofane, la seconda con il fr. 26».

37. Completarea din paranteză e a lui Brandis.

38. Text conjectural (Kranz). Diels citește: καὶ ἄλλην οὖν ἀπόφασιν δέξονται τὸ ἄπειρον, εἰ μὴ τὸ πάλαι λεχθέν τι μᾶλλον παρὰ τὸ μὴ ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν ἐστὶν ἅπαν...

39. Ἐνίζειν, «a apăra principiul unității, a reduce la unitate», e întrebuințat aci pentru prima și ultima oară într-un text filosofic clasic.

40. οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐδετέρας ἔοικε θιγεῖν. După cum raportămpe τούτων la πεπερασμένον – ἄπειρον sau la ἓν κατὰ τὸν λόγον – ἓν κατὰ τὴν ὕλην, înțelesul devine, în primul caz, «nici nu s-a ocupat de mărginire și de nemărginire», iar în cel de al doilea: «nici nu s-a ocupat de unitatea cerută de rațiune sau de unitatea cerută de materie.» Prima interpretare e apărată de Zeller, Burnet, Nestle; cea de a doua, de Ueberweg, Bonitz, Orvieto, Reinhardt și, acum în urmă, de Albertelli.

41. Pentru οὐρανός = κόσμος, cf. *De caelo*, A 9, 27 b 208: τὸ γὰρ ὅλον καὶ τὸ πᾶν εἰώθαμεν λέγειν οὐρανόν...

42. «Si trata di una interpretazione neoplatonica che Simplicio sostiene in infiniti luoghi del suo commento; valore storico, naturalmente, zero» (Albertelli, p. 51).

43. E o chestiune foarte controversată, aceea a izvoarelor paginii aci reproduse. Fără a intra în amănunte, mă mulțumesc să precizez că, în afară de Theofrast, de Nicolae din Damasc și de Alexandru din Afrodisia, citați explicit, Simplicius pare să mai fi folosit și tratatul *De Melisso, Xenophane, Gorgia*, pe care nu-l menționează, dar ale cărui ecouri se recunosc în paragrafele 3–6 (inclusiv). După Tannery, p. 142, «le commentateur n'avait nullement à sa disposition l'ouvrage historique de Théophraste; il le cite d'après Alexandre d'Aphrodisias, quit suit fidèlement le disciple d'Aristote et réfute Nicolas de Damas. Mais en même temps Simplicius a entre les mains le Traité *De Melisso* qu'il attribue à Théophraste ou qu'il croit au moins représenter la doctrine de ce dernier. Il s'imagine donc qu'Alexandre défigure cette doctrine et il essaie de la rétablir avec des interpolations empruntées au Traité *De Melisso*. Les vers de Xénophane qu'il cite proviennent d'ailleurs certainement de

Théophraste par Alexandre, et, quoi qu'il en dise, les deux premiers sont absolument contraires à sa thèse, tandis qu'ils justifient parfaitement celle de Théophraste et d'Alexandre en ce qui concerne l'immobilité. Mais il ressort de là même et de la contradiction soulevée par Nicolas de Damas, que, pour la limitation et la sphéricité de l'univers, Théophraste n'avait pu, au contraire, trouver un texte de Xénophane qui justifiât sa thèse, mais seulement une expression très vague, comme «semblable dans toutes ses parties» ou bien «égal de tous côtés», où il avait cru voir l'indication de la forme sphérique et par suite de la limitation».

44. Vezi, mai departe, la cap. Parmenides, fr. A 7 (p. 84–5).

45. «Nel senso che è esente da nascere e perire assoluti» (Albertelli, p. 53).

46. Vezi, mai departe, fr. B 34 și notele.

47. Vezi, mai departe, fr. B 23 și urm.

48. «Die Angaben über (das jüngere Tertiär von) Syrakus u. Malta nach Pompecki durchaus glaublich, nicht die über Paros, wo weder δάφνη (Hss.) noch ἀφύη (Gronov.) fossil vorkommen kann; wohl aber sind auf Φάρος (Lessina, an der dalmatischen Küste) fossile Fische zahlreich gefunden» (Kranz, în apend. ediției).

49. Citesc ἀφύης cu Gronovius, în loc de δάφνης, lecțiunea manuscriselor adoptată de Diels.

50. Cf. Nicolae din Damasc, citat mai sus, fr. A 31 (8).

51. Albertelli, p. 57: «La concezione formulata qui e nei passi seguenti deriva (come ha dimostrato il Diels, *Berl. Sitz. Ber.*, 1920, p. 6 sgg.) da un fenomeno ottico osservabile dal monte Ida e notato dal contemporaneo di Senofane, Cleostrato (cf. Teofr., *De signis*, 4; Diod., XVII 7, 5; Pomp. Mela I 94)».

52. Reinhardt, p. 149, n. 2, observă că afirmația e o absurditate: «die allerwenigsten Sterne fangen zugleich mit ihrem Anfange am Himmel zu leuchten an».

B) FRAGMENTE

1. «Es ist das feierliche Bild des archaischen Symposion, – scrie despre acest poem Werner Jaeger, *Paideia*, p. 233, – das noch von tiefernster

religiöser Weihe erfüllt ist. Jeder kleine Zug des kultischen Hergangs, auf den des Dichters Auge trifft wird in seiner Schilderung zu höherer Bedeutung geadelt. Das Symposion ist noch die Stätte hoher Überlieferung von den grossen Taten der Götter u. den Vorbildern männlicher Tugend. Da befiehlt Xenophanes zu schweigen von hässlichem Götterzwist u. Kämpfen der Titanen, Giganten u. Kentauren – Erfindungen der Vorzeit, wie andere Sänger sie beim Mahle gerne verherrlichten, vielmehr die Götter zu ehren u. das Gedächtnis der wahren Arete lebendig zu halten. Was er mit der Ehrung der Götter meint, hatte er in anderen Liedern gesagt, wir entnehmen nur dieser Äusserung, dass die Kritik der hergebrachten Göttervorstellung in seinen erhaltenen Gedichten Gelagepoesie war. Sie ist von dem erzieherischen Geist des archaischen Symposion durchdrungen. Mit dem Gedanken der Arete, der dort seine Pflege findet, verbindet sich ihm die neue reinere Gottesverehrung u. die Erkenntnis der ewigen Ordnung im Weltall. Ihm wird die philosophische Wahrheit die Führerin zur wahren menschlichen Arete.» Despre acest fragment, mai de curând și J. Defradas, *Le banquet de Xénophane*, RÉG, LXXV, 1962, p. 344-365.

2. Θεόν, la singular. E cunoscut procesul la capătul căruia, din numeroasele manifestări ale divinului în natură, oglindite de religia cea mai veche a grecilor, avea să se desprindă imaginea unui zeu înzestrat cu atributele atotputerniciei și unicității, a unei divinități prevăzătoare și drepte, străină de antropomorfismul vulgar. Acest proces s-a săvârșit în bună parte în Ionia, de unde se trăgea Xenofanes, și, în elaborarea lui, înaintea filosofului nostru, un rol hotărâtor avusese Hesiod, el însuși originar dintr-un port al Eoliei. «Dans la pensée discursive, – notează în această ordine de idei un mare elenist al vremii noastre, – l'école des Éléates a fait le travail correspondant: elle aboutit à la conclusion que l'unité existe mais comme un trait imprédicable, privé de toute qualité et de toute activité. Pour l' homme qui pense, la question est ainsi écartée de savoir si la religion grecque est monothéiste ou polythéiste» (Th. Zielinski, *La religion de la Grèce antique*, trad. d'Alfred Fichelle, Paris, 1926, p. 126).

3. Εὐφήμοις μύθοις καὶ καθαροῖσι λόγοις. «Wer den Dichter kannte, – scrie despre acest vers Reinhardt, p. 127, – kannte auch seine Rügelieder auf die Unvernunft der Sage u. des volkstümlichen Götterglaubens, wusste, wie erüber all jene Geschichten dachte,... u. worauf die Mahnung zielte».

4. Προχειρότερον. Diels-Kranz traduc: «denn dies zu erbitten, ist ja das Gemässere (das uns näher Angehende)»; Nestle (*Philol.*, XXI, 1908, p. 532), mai mult parafrazând: «denn dies – eben das Recht handeln – liegt höher, ist wichtiger als die Glücksgütter nämlich, die für gewöhnlich den Gegenstand des Gebets bilden»; în sfârșit Fraccaroli (*Lirici greci. Elegia e Giambo*, Torino, 1923, p. 142): «Questa è la prece che vien più spontanea...».

5. Pentru ἀρετή în înțelesul nou în care e predicată de Xenofanes, vezi fragmentul B 2 și rândurile lui Jaeger reproduse mai sus, n. 1.

6. «Man wird sich, zumal wenn man das Ganze liest, des Eindrucks kaum erwehren können, dass der Dichter selber sich in Szene setze» – observă despre acest text Reinhardt, p. 134. Și adaugă: «Die Behauptung der eigenen Würde und damit verbunden die abschätzigen Seitenblicke auf die Ehre der andern müssen in der Tat recht wesentliche Züge dieser heftigen Persönlichkeit gewesen sein» (p. 135).

7. Πυκτοσύνη. Cuvântul se întâlnește aci pentru întâia oară într-un text grec.

8. Ῥώμης γὰρ ἀμείνων ἀνδρῶν ἠδ' ἵππων ἡμετέρη σοφίη. Versuri îndelung discutate pentru înțelesul dat termenului σοφίη. Pentru Reinhardt, «die σοφία auf die seit Alters jeder Μουσῶν θεράπων und so auch der Rhapsode seinen Anspruch hatte, hat sich bei Xenophanes mit einem neuen Inhalte erfüllt, und dieser Inhalt überrascht durch seine Mannigfaltigkeit. Politik, Ethik, Theologie, Naturphilosophie, beinahe alle Fächer, die... später die Sophistik umfasst, finden sich in ihr vorgebildet» (pp. 139-140). Într-un sens analog, noua formă de ἀρετή propovăduită de Xenofanes ar fi fost, după Werner Jaeger, *cultura spiritului*. «Mit dieser Stufe – scrie el – hat die Entwicklung des politischen Aretebegriffs ihr Ziel erreicht: Tapferkeit, Besonnenheit u. Gerechtigkeit, endlich die Weisheit – das sind die Eigenschaften, die noch für Plato der Innbegriff der bürgerlichen Arete sind. In der Elegie des Xenophanes meldet die neue «Geistestugend» der ἀρετή, die in der philosophischen Ethik eine so grosse Rolle spielen sollte, zum ersten mal ihre Forderung an. Die Philosophie hat ihre Bedeutung für den Menschen, das heisst für die Polis entdeckt. Der Schritt von der reinen Anschauung der Wahrheit zum Anspruch auf die Kritik u. Führung des menschlichen Lebens ist getan» (*Paideia*, pp. 235-236). Altfel C. M. Bowra (Xenophanes and the Olympic Games, *Amer. Journ. of Philology*, LIX, 1938, pp. 257 și urm.), care crede

că, prin σοφία, Xenophanes ar fi înțeles propria-i poezie filosofico-didactică. Cf. și B. Snell, *Die Ausdrücke für den Begriff des Wissens in der vorplatonischen Philosophie*, Berlin, 1924.

9. Cu această lipsă de prețuire pentru «virtutea» agonală, din partea lui Xenofanes, compară cuvintele puse de Platon în gura lui Socrate (*Apolog.*, 36 d): «Este desigur mult mai însemnat dacă cineva dintre voi ar fi câștigat premiul la jocurile olimpice, cu un cal, cu o pereche sau cu carul cel mare; un astfel de premiu vă dă o spoială de fericire, nu însă fericirea pe care v-o dau eu» (trad. Cezar Papacostea).

10. Asupra legăturilor grecilor de pe coasta Asiei Mici cu statele din interior și în special cu Lydia, vezi G. Radet, *La Lydie et le monde grec aux temps des Mermnades*, Paris, 1892; D. G. Hogarth, *Ionia and the East*, Oxford, 1909; R. Dussaud, *La Lydie et ses voisins aux hautes époques*, Paris, 1930. G. L. Huxley, *op. cit.*, p. 109-122.

11. Amănunte despre viața politică a Colofonului, înainte de cucerirea cetății de lydieni, ne oferă Aristotel, *Pol.*, VI 3, 8.

12. Cf. Theognis 1103: Ὕβρις καὶ Μάγνητας ἀπώλεσε καὶ Κολοφῶνα καὶ Σμύρνην. Πάντως, Κύρνε, καὶ ὔμμ' ἀπολεῖ...

13. Ultimele date asupra originii și dezvoltării monedei, la G. H. Hill, *Coinage from its origin to the Persian war*, în *Cambridge Ancient History*, IV, pp. 124 și urm.

14. Asupra deosebirii dintre ἑλλαδικός și ἑλλενικός, vezi Dittenberger, *Hermes*, XLI, 1906, p. 209.

15. Cum relevă Albertelli, Diogene e victima unei confuzii: «l'argomento dei versi che seguono è certo la trasmigrazione delle anime,... ma non si tratta affatto della trasmigrazione dell'anima di Pitagora» (p. 66, n. 1).

16. «Das Hundgeheul als traute Freundesstimme, das tiefinnerliche Mitleid und die ganze, so sparsam und doch so sicher karikierte Erhabenheit des grossen Wundermannes ist unübertrefflich» (Reinhardt, p. 141).

17. Cf. Hesiod, *Theog.*, 173 și urm.

18. Homer, *Il.*, XIV 204.

19. Cf. Aristot., *Pol.*, I 1, 7: «După cum oamenii își reprezintă chipu le zeilor asemenea lor, tot astfel își reprezintă și viețile zeilor...».

20. «Il semble que cette pensée si libre, devant qui ne trouvent grâce ni

les théologiens, ni les physiciens, ni non plus les mystiques, doive aboutir à un probabilisme sceptique, – observă P.-M. Schuhl, *Essai sur la formation de la pensée grecque*, Paris, 1934, pp. 274-275 – quand soudain se produit la première péripétie philosophique que nous rencontrions: c'est la connaissance même de la relativité des représentations humaines qui révèle à Xénophane l'absolue transcendance d'une ontologie métaphysique. Les dieux nègres des Ethiopiens, les dieux roux aux yeux bleus des Thraces lui font imaginer les formes que les boeufs, les chevaux, les lions prêteraient à leurs dieux, s'ils pouvaient peindre et sculpter. Ce ne sont pas seulement les formes humaines, ce sont toutes celles que leur prêtent les hommes qu'il refuse d'attribuer aux dieux...».

21. Xenofanes adoptă aci o atitudine potrivnică opiniei tradiționale, după care omenirea ar fi avut parte la început de o «vârstă de aur», urmată în curgerea timpului de alte «vârste», mereu mai rele (cf. Hesiod, *Munci și zile*, 109-201). În urma lui, părerea că civilizația reprezintă o cucerire trudnică și înceată avea să fie exprimată, între alții, de Esch., *Prometh.*, 447-468; Sof., *Antig.*, 332-364; Eurip., *Suppl.*, 201-213; Platon, *Protag.*, 320 C - 322 D.

22. «Quella di Senofane – relevă cu dreptate Albertelli – non poteva certo essere ammirazione, ma meraviglia soffusa di ironia, dato che le sue concezioni escludevano assolutamente la possibilità di previsioni astronomiche» (p. 70).

23. În 540 a. C., după toate probabilitățile, când patria filosofului a fost supusă de Harpagos.

24. «Pour préciser ses idées, – scrie P.-M. Schuhl, într-o carte pe care am mai citat-o, – il paraît avoir approfondi ce qui n'était encore contenu qu'en germe dans la physique milésienne, et c'est ce qui donne la clé des difficultés soulevées par ceux qui se demandent si sa doctrine est un déisme ou un panthéisme, tout comme le fragment que nous venons de citer, où l'expression même nous rend sensible la difficulté de passer du polythéisme au monothéisme, répond à la question de savoir s'il faut l'appeler monothéiste ou polythéiste: ce que l'on trouve chez lui, c'est précisément le déisme en train de se dégager à la fois du polythéisme d'une part, du naturalisme de l'autre, de sorte que toute tentative pour l'enfermer dans une de ces catégories est forcément vouée à l'échec» (p. 275).

25. «In generale vedo in questo frammento e nel seguente soltanto la

polemica contro concezioni antropomorfiche che attribuivano organi veri e propri agli dèi. Non posso quindi sottoscrivere all'interpretazione del Capelle che vede qui l'affermazione che Dio è *ganz Geist*; la distinzione tra materiale e spirituale puó essere rintracciata solo negli ulteriori sviluppi dell'Eleatismo» (Albertelli, p. 72).

26. Πάντα κραδαίνει. Calogero, în *Encicl. Ital.*, s. v. *Senofane* propune să se citească κρααίνει: «săvârșește». Ideea unei minți cârmuitoare a Universului, reluată și dezvoltată de Anaxagoras (fr. B 12), îmbracă, cu Herodot, caracterul unei providențe divine, care veghează asupra desfășurării fenomenelor din natură (III 108).

27. «Dass Gott nicht bald hierhin bald dorthin gehen dürfe, weil das dem Begriffe der göttlichen Allmacht und Allgegenwart widerspreche, – scrie despre aceste versuri Reinhardt, punându-le în nemijlocită legătură cu fr. precedent, –... das alles sind Vorstellungen, die sich aus dem Theismus leicht erklären und sich überall wiederfinden, wo ein solcher Glaube auftritt. Aberwarum in aller Welt soll dieserGottewigan demselben Flecke bleiben und sich nicht rühren können? Reimt sich das mit seiner Allmacht? Und wo bleiben hierdie Parallelen anderer Religionen? Ich wüsste keine einzige zu nennen, aber wohl weiss ich eine, aus der Spekulation, der eleatischen Seinslehre: denn der Ausdruck ἐν ταὐτῷ μένειν erscheint als regelrechtes Schulwort bei Parmenides,ja,... er steht auch hier wieder verbunden mit dem μὴ κινεῖσθαι (pp. 112-114; cf. Parm., fr. B 8, 22-26).

28. «L'espressione ἐς ἄπειρονdeve tradursi «indefinitamente»... se non si vuole urtare irrimediabilmente contro la fondatissima tradizione che pone il dio-mondo di Senofane come limitato e sferico» (Albertelli, p. 73). Cf. totuși Reinhardt, pp. 146-147: «Hier hat Xenophanes sich erlaubt, was sich kein griechischer Philosoph seit Thales mehr erlauben durfte: er hat es fertiggebracht, die Kugelform des Himmels undder Welt unddamit den Zusammenhang der Sternbewegungen rundweg zu leugen. Damit war das fruchtbarste Problem aller seitherigen Naturerklärung auf die Seitegeräumt, miteiner Unbekümmertheit, die schwerlich ahnen mochte, was es hier zu fragen und zu lösen gab; die Erde schien unendlich, in die Tiefe wie in die Weite gemessen, ebenso unendlich wie der Himmel, der sich über ihr wölbt. Und was ihn zu diesem Schritt verführt hat, ist derselbe selbstgewisse kritische Geist, derselbe Glaube an den Augenschein und an die Richtigkeit gesunden Gefühls, gesunden Menschenver-

stands gewesen, die ihm bei der Bekämpfung der Volksgötter und des Athletenwesens so erfolgreich beigestanden haben.».

29. Cum bine notează Albertelli, e vorba de o concepție foarte răspândită printre primitivi. Dintre gânditorii greci care au profesat idei analoge, se pot cita Anaximandros (fr. A 30), Empedocles (fr. A 72), Democrit (fr. A 139), Archelaos (fr. A 1).

30. Αἰθήρ. «Das ist ein anderes Element als die Luft, die Atmosphäre... Daher bleibt es unzureichend, wenn wir αἰθήρ nur mit Luft oder Himmel wiedergeben können; manchmal ist er der Etymologie nach «Feuer» (Wilamowitz, *Der Glaube der Hellenen*, I, 138, citat la Albertelli, p. 74).

31. Vezi, mai sus, nota 29.

32. Τὸ σαφές. Albertelli traduce: «il certo». Diels-Kranz: «das Genaue».

33. τετελεσμένον. Diels-Kranz: «ein Vollendetes auszusprechen»; Albertelli: «dire una cosa reale».

34. δόκος δ'ἐπὶ πᾶσι τέτυκται. Cf. Wilamowitz, *Hermes*, XXVI, 1891, p. 280: «an allen Annahmen ist befestigt, kleibt ein Meinen, Glauben, etwas Subjektives».

35. Cf. Lucr., *De rer. nat.*, I 349-50.

PARMENIDES

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

1. După Crönert (*Hermes*, XXXVII, 1902, p. 212, n. 1), forma adevărată a numelui ar fi fost Παρμενείδες.

2. Colonie ionică pe țărmul tirenian al Italiei, întemeiată în jurul anului 540 a. C. de foceeni alungați din patrie de înaintarea mezilor. Cf. E. Pais, *Storia d'Italia dai tempi più antichi fino alle guerre puniche*, I (Torino, 1894), pp. 303-309.

3. După Diels, urmat de Albertelli (p. 89, n. 2), paranteza și fraza imediat următoare ar reprezenta o glosă marginală strecurată în text. Pretinsa legătură directă dintre Parmenides și Anaximandros e imposibilă, din motive cronologice, dar o legătură ideală a existat între ei, fără îndoială.

4. εἰς ἡσυχίαν: *otium*. M. Untersteiner, *Parmenide*, Torino, 1925, p. 198, traduce: «serenità».

5. Doctrină împrumutată, poate, de la pytagorici, despre care Aristotel ne informează: τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ εἶναι σφαιροειδής... ἡ γῆ (*De caelo* B, 293 b 33). În ce privește afirmația lui Diogenes Laërtios, «non si puó asserire che una tale enunciazione sia dovuta per primo a Parmenide, – scrie un specialist al acestor probleme; la sua teoria delle zone, infatti, mostra che la teoria della sfericità, che de quella è presupposta, doveva esserci già saldamente stabilita. Forse in Parmenide abbiamo una prima enunciazione chiara e categorica della nuova dottrina». (A. Mieli, *Le scuole ionica, pythagorica ed eleata*, Firenze, 1916, pp. 428-429).

6. Citesc ἐκ πηλοῦ πρῶτον γενέσθαι, cu Ziegler, în loc de ἐξ ἡλίου, lecțiunea manuscriselor.

7. Citesc αὐτοῖς ἐνυπάρχειν, cu Heidel. Manuscrisele: αὐτὸν δὲ ὑπάρχειν.

8. Prioritatea lui Parmenides e pusă la îndoială de cei mai mulți istorici ai filosofiei. Alte izvoare antice atribuie această descoperire școlii pytagorice: Ἀπολλώδορος ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ θεῶν Πυθαγορείαν εἶναι

τὴν περὶ τοῦ τὸν αὐτὸν εἶναι φωσφόρον τε καὶ ἕσπεραν δόξαν (Stob., *Ecl.*, I 24, p. 207 W).

9. Nepot de soră al lui Platon (născut în jurul anului 393 a. C.), urmaș al acestuia la conducerea Academiei. Asupra activității lui, cf. Lang, *De Speusippi Academici scriptis*, Bonn, 1911.

10. Cum au grijă să releve Diels-Kranz, notița lui Suidas e compilată după Diogenes Laërtios.

11. «Si tratta di un equivoco derivato da un noto passo del *Sofista* platonico. L'antichità non conobbe di Parmenide che una sola opera in versi» (Albertelli, p. 92, n. 2).

12. Imposibilitate cronologică.

13. Din Gerasa, filosofpytagoric de la începutul secolului al II-lea p.C.

14. După Platon, anul nașterii lui Parmenides ar cădea între 520-510, iar al lui Zenon între 495-485 a. C. Sensibila deosebire dintre aceste indicații și informațiile lui Apollodoros a prilejuit o nesfârșită discuție asupra chestiunii de a ști care merită mai multă crezare. Cum observă judicios Albertelli, «argomenti decisivi per l'una e per l'altra tesi mancano assolutamente; invece conosciamo bene, da un lato, come spesso (ed è anche il caso nostro) le localizzazioni cronologiche di Apollodoro poggino su dati estrinseci e fittizi, e, dall'altro lato, la grande libertà che si prende Platone nel creare l'ambiente dei suoi dialoghi. In ogni modo, indipendentemente della possibilità di un incontro Parmenide-Socrate, la tendenza generale è di credere storica la venuta di Zenone in Atene» (p.93).

15. Mahalaua Olarilor, apoi cimitir faimos prin stelele descoperite acolo, asupra cărora vezi paginile admirabile ale lui Ch. Maurras: *Corps glorieux ou vertu de la perfection*, în *Les vergers sur la mer*, Paris, 1932.

16. τούτῳ δὲ ἐπιγενόμενος. E de reținut circumspecția cu care Theofrast se exprimă asupra raporturilor dintre Parmenides și pretinsul său maestru. Poate că, așa cum bănuiește Albertelli, «non si é lontani dal vero se si pensa che egli, sulla questione, non sapeva nulla di più di Aristotele, che si trincerava dietro un «si dice che P. sia stato suo scolare [cioè di Senofane]» (p. 93). Vezi, mai sus, Xenof., fr. A 31.

17. «Se è incerto il modo preciso per cui Empedocle venne a conoscenza delle dottrine pitagoree (che d'altra parte erano note in quel tempo), i

rapporti spirituali sono evidenti» – scrie Ettore Bignone, *Empedocle*, Torino, 1916, p. 58. Tocmai acestor raporturi le e consacrat un capitol deosebit de important al cărții lui Augusto Rostagni, *Il verbo di Pitagora*, Torino, 1924, pp. 183-247.

18. Poet didactic, originar din Colofon, născut spre sfârșitul veacului al III-lea. Poemul pomenit în text (astăzi pierdut) trata despre mușcăturile fiarelor și leacurile lor.

19. Cel puțin în ce-l privește pe Empedocles, Plutarh e aci de acord cu Aristotel, care, în primul capitol al *Poeticii*, comparând pe autorul *Purificărilor* cu Homer, găsește că acestuia «i se dă pe drept numele de poet, câtă vreme primului i s-ar potrivi mai bine acela de naturalist» (1147 b 18-20).

20. «Per quanto ne sappiamo noi – observă aci Albertelli, p. 97 – hanno letto il testo di Parmenide, oltre Platone Aristotele e Teofrasto, soltanto Proclo e Simplicio e, val la pena di ricordarlo, su codici che presentano notevoli differenze».

21. Κατὰ τὸν λόγον ἑνὸς ἅπτεσθαι. «*Unità secondo il logo* è l'unità concettuale, l'unità di essenza, di ciò che ha la stessa definizione» (Albertelli, p. 100, n. 6).

22. Referința e probabil la dialogul Περὶ φιλοσοφίας.

23. Κατ' ἐπίνοιαν. «Si nega aldivino non soloun processo dispiegantesi nel tempo, ma anche ogni processo ideale, logico, quale ammettono il neoplatonismo, il cristianesimo (Trinità) e il Vico e l'idealismo (momenti della vita dello spirito)» (Albertelli, p. 106, n. 3).

24. Τὸ μὲν θερμὸν διακρίνειν τὸ δὲ ψυχρὸν συνιστάναι. Faptul că Albertelli traduce: «è proprio del caldo di comporre e del freddo di scomporre» nu se explică decât printr-o nebăgare de seamă.

25. στεφάναι: tradus când prin «sfere» (Tannery, Zeller, Pfeiffer), când prin «zone» (Berger), când prin «inele» (Diels), când prin «roți» (Burnet). În atâta varietate de opinii, interpretarea cea mai prudentă mi se pare cea mai apropiată de înțelesul inițial al cuvântului: «coroană, cunună».

26. τὴν μὲν ἐκ τοῦ ἀραιοῦ, τὴν δὲ ἐκ τοῦ πυκνοῦ. Reinhardt, p. 10, propune să se citească: <τὴν μὲν ἐκ τοῦ πυκνοῦ, τὴν δὲ ἐκ τοῦ ἀραιοῦ, καὶ πάλιν> τὴν μὲν ἐκ τοῦ ἀραιοῦ, τὴν δὲ ἐκ τοῦ πυκνοῦ.

27. <ἀρχὴν> τε καὶ <αἰτίαν>, conjecturi ale lui Diels.

28. ἕκτου μεγέθους. «Settima grandezza», la Albertelli, p. 111, e o scápare din vedere.

29. Aceeași descoperire e atribuită și altor filosofi ionieni: vezi Anaximandros, fr. A 1, Anaximenes, fr. A 16, Anaxagoras, fr. A 42 (8).

30. Στρογγύλη. Feluritele interpretări ale cuvântului sunt strânse cu luare aminte de Albertelli, p. 112, n. 1, și ele merg de la *semisferic* (Patin) și *gekrümmt* (Frank), până la *convex* (Mondolfo) și *sferic* (Zeller, Berger). Tot atât de spinoasă e și chestiunea de a ști cui îi revine meritul de a fi susținut pentru întâia oară sfericitatea Pământului, atribuit de Theofrast lui Parmenides, dar de cele mai multe izvoare antice lui Pythagoras sau elevilor săi. «Comunque sia, – observă în această ordine de idei Aldo Mieli, – vediamo che tutta una parte di pitagorici sostiene fermamente questa teoria, mentre, e per lungo tempo ancora, la teoria ionica della terra piatta continua a mantenere il favore in una larga corrente di scienziati dell' oriente greco. Fra questi dovremo ramentare Anassagora e Democrito, che pure ebbe fama di grande geografo» (p. 103). Cf. și R. Mondolfo, *La prima affermazione della sfericità della terra*, «Rendiconti delle Sessioni della R. Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna» – Classe di scienze morali, serie IV, vol. I, 1937.

31. «Già Talete aveva emessa la teoria che la terra, galleggiante sull'acqua, si mouveva su di essa comme un bastimento, ma questa spiegazione non era sufficiente per spiegare i terremoti locali. Anassimene invece riporta il fenomeno alla siccità ed alle inondazioni. Queste cagionano nel terreno spacchi e vuoti che, determinando cadute di terra, cagionano i terremoti. Secondo alcune delle fonti rimasteci è l'aria che entrando nelle cavità determina le cadute. Una delle cagioni principali degli spacchi, dei vuoti, e delle cadute deve pero riconoscersi nell'invecchiamento della terra» (A. Mieli, p. 59).

32. «Sehr mit Vorsicht aufzunehmen sind die Nachrichten über die Zonenlehre des Parmenides, weil sie aus Posidonius stammen und man dem Posidonius, wo er über die Ursprünge der Dogmen berichtet, gar nicht genug auf die Finger sehen kann... Bewohnbarkeit der Erde und Einteilung des Himmels waren ursprünglich Fragen, die sich gar nichts angingen. Eine Erdzonenlehre, etwas einem Platon noch gänzlich Fremdes, begegnet zuerst bei Eudoxos,... aber die Beziehung zu den Himmelskreisen ist auch hier noch nicht vollzogen und die Lehre selbst erscheint als etwas Neues, als Gedanke der ägyptischen Priester. Und auch für

Aristoteles ist die Gleichung zwischen Erdzonen und Himmelskreisen noch keineswegs als etwas Selbstverständliches gegeben...» (Reinhardt, p. 147, n. 1). Altfel A. Rehm, *Exakte Wissenschaften*, în Gerke-Norden, *Einleitung i. d. Altwiss.*, V. Heft (Leipzig, 1933), p. 12.

33. «Solo con la dottrina socratica del concetto il pensiero antico riuscì a superare decisamente il sensismo. Tuttavia bisogna tener presente che lo sforzo di distaccare senso e ragione caratterizza tutti i pensatori presocratici dei quali noi abbiamo qualche informazione dettagliata, per lo meno nella sua formula più elementare che cioè bisogna controllare i dati del senso. Eraclito è... su questa linea un anello fondamentale e l'antico pitagoreismo doveva sentire esigenze forse ancora più potenti. In ogni caso è proprio Parmenide e l'eleatismo in genere che scava un abisso tra ragione (logo) e senso e sotto questa luce ha goduto di altissima considerazione presso la filosofia della prima metà del secolo scorso, compressi gli oppositori dell'idealismo; peró è indubitato che egli non seppe trasferire in espliciti termini di gnoseologica quell'antitesi che pure gliera cosichiara in termini di metafisica» (Albertelli, p. 114, n. 1).

34. «Che cosa siano, poi, detti pori – scrie în această privință Covotti – non è certo. Probabilmente i pori della vista sono i nervi ottici (forniti di canali) facili a osservarsi anche allora; i pori dell'udito e odorato, le cavità dell'orecchio e del naso, che si credeva giungessero fino al cervello. Solo per analogia si sarebbe parlato anche dei pori della lingua» (*La filosofia nella Magna Grecia e in Sicilia*, «Annali Univ. Toscana». XXIII, 1901, p. 39).

35. Text corupt. Citesc *ab Empedocle <non> dissentiente* cu Diels.

B) FRAGMENTE

1. Cum s-a relevat, între alții de Untersteiner, pp. 234-23, fără să fie cu totul sigur (o serie întreagă de mărturii antice ni-l transmit felurit) titlul poemului parmenidian are toate șansele să fie autentic. Περὶ φύσεως e dealtminteri denumirea dată, într-o epocă mai nouă, tuturor operelor vechilor filosofi greci: τὰ γὰρ τῶν παλαιῶν ἅπαντα περὶ φύσεως ἐπιγέγραπται, τὰ Μελίσσου, τὰ Παρμενίδου, τὰ Ἐμπεδοκλέους, Ἀλκμαίωνος τε καὶ Γοργίου καὶ Προδίκου καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων (Galen., *De elem. sec. Hipp.*, I 9 (I 487 K).

2. «Wer der Philosoph gewesen ist, der so stark unter dem Eindruck

des Platonischen Gleichnisses vom Wagenlenker stand, dass ihm die apokalyptische Wagenfahrt des Parmenides als Bild der Seelenkräfte erscheinen konnte, mag ein andermal entschieden werden; wie ich glaube, war es Posidonius; aber es genügt, dass es nicht Sextus selber war» (Reinhardt, p. 33).

3. Ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεμὲς ἦτορ. Fr. original (v. 29) poartă: εὐκύκλεος «al adevărului bine rotunjit».

4. «Dieser Eingang ist majestätisch, – scrie Hegel despre versurile ce urmează, – zeigt uns die Manier der Zeit, und im Ganzen eine energische, heftige Seele, welche mit dem Wesen ringt, es zu fassen und auszusprechen» (*Gesch. der Philosophie*, I, p. 271).

S-a discutat și continuă să se discute cu aprindere dacă drumul descris de Parmenides trebuie înțeles ca o călătorie în accepția materială a termenului (Gilbert, Kranz, Pfeiffer, Capelle), sau dacă e vorba mai curând de un parcurs simbolic, cum ar fi calea de la întuneric la lumină, de la ignoranță la cunoaștere. Această din urmă interpretare, întrevăzută de Diels, a fost făcută plauzibilă de studiile pătrunzătoare ale lui H. Fränkel, pentru care «der Weg oder die Fahrt... ist der Gang des parmenideischen Denkens» și orice încercare de a-i da o altă explicație e sortită unui eșec lamentabil (*Parmenidesstudien*, «Nachr. v. d. Gesellsch. d. Wiss. zu Göttingen». Phil.-hist. Klasse, 1930, pp. 154 și urm. Cf. și O. Becker, *Das Bild des Weges u. verwandte Vorstellungen im frühgriechischen Denken*, Berlin, 1937, după al cărui mod de a vedea «calea» parmenidiană ar fi (p. 143): «die Lösung der Weltfrage und zugleich eine unendlich weite Reise durch die Welt, die sie ganz durchmisst, die den Welt-λόγος angibt»).

Tot așa de dezbătută e și problema eventualelor motive sau influențe religioase identificabile în proemiu. După o vreme în care, rând pe rând, s-a susținut când înrâurirea orfică (Kern, Rathmann), când aceea a religiilor orientale (Pfeiffer), tendința generală e astăzi de a sublinia caracterul rațional al atitudinii gânditorului. Timid inițiată de Diès, această nouă orientare și-a găsit o categorică formulare în pagina în care, analizând semnificația «învelișului mitologic» al versurilor discutate, Reinhardtscrie: «Die ungeheure Kluft, diezwischen diesemJenseits und dem Diesseits lag, liess sich nur mit dem Unterschiede zwischen Gott und Mensch vergleichen. War das, was es zu verneinen galt, nichts weniger als die gesamte Welt des Menschen, so war es zum mindesten kein überflüssiger und kein schlechter Einfall, das Verdammungsurteil

einer Göttin in den Mund zu legen. So betrachtet erscheint die Form der Offenbarung als die natürliche Hülle und Haut für diese radikalste aller Philosophien; sie schmeigtsich leicht und ungezwungen allen ihren Teilen an und nirgends zeigt sich ein Missverhältnis oder ein Widerspruch» (p. 67). Cum bine observă, pe de altă parte, Albertelli: «occorre non dimenticare che, dato e non concesso che nel proemio compaiano espressioni e immagini riconducibili ad una particolare forma di religiosità, esse perdono necessariamente ogni significato propriamente religioso non solo in quanto sono proiettate sullo sfondo di una dottrina dell'essere che con esse è in contrasto irreducibile, ma anche in quanto servono a ritrarre un 'esperienza, anzichè mistico-religiosa, razionale» (p. 121). De unde încheierea, fericit exprimată de același comentator: «si dovra dire che in Parmenide un afflato religioso c'è, ma che esso, anzichè denunziare una religiosità particolare, positiva, esprime semplicemente, attraverso le immagini e i termini propri della religiosità corrente, quel generico sentimento di unione e fusione intima con l'assoluto che caratterizza ogni opera alta e cosciente dell'uomo» (p. 122).

5. ὁδὸν πολύφημον. După H. Fränkel: «der Weg des Liedes mit vieler klingender Rede» (p. 156). K. Riezler, *Parmenides*, Frankfurt a. Main, 1934, traduce: «zu den kundereichen Weg».

6. Diels citea δαίμονος. δαίμονες e conjectura lui Wilamowitz, acceptată de Kranz.

7. εἰδότα φῶτα. Cf. Jaeger, *Paideia*, p. 240.

8. πάντ' ἄστη; Lecțiune îndoielnică. În sprijinul ei, C. Bowra (*The Proemium of Parmenides*, «Class. Philology», XXXII, 1937, p. 109) citează fragmentul orfic: Ἥλιε Πῦρ, διὰ πάντ' ἄστη νίσεαι (47, 3 Kern).

9. δώματα Νυκτός. Diels-Kranz trimit la Hesiod, *Theog.*, 744 urm.

10. Cf. Hesiod, *Theog.*, 748 urm; cf. 811-812 și E 748.

11. «*La porta dei sentieri della Notte e del Giorno*, non può significare altro che la porta che *divide* i sentieri, perchè, per ragioni evidenti dal contesto i sentieri non possono essere nè ambedue al di qua ne ambedue aldi là dellaporta» (Albertelli, p. 123, n. 14).

12. ἀμοιβούς: interpretarea adoptată de mine e a lui Brandis. Kranz traduce: «die wechselnden Schlüssel».

13. Δίκη πολύποινος. Comentatorii răspund felurit la întrebarea dacă

Dreptatea aci pomenită trebuie socotită una cu Δίκη din fr. 8, 18 și cu Ἀνάγκη și Μοῖρα din același fragment (v. 34-41). Amintindaceste opinii, a căror amănunțită examinare ne-ar duce prea departe, Albertelli notează judicios că «un motivo di verità non è da rifiutare a nessuna di queste giustificazioni, ma forse è piu semplice immaginare, che in Parmenide il trapasso dall' ἀνάγκη nel senso di norma e legge nell' ἀνάγκη in senso logico-metafisico non sia ancora psicologicamente un saldo possesso e che di conseguenza il termine seguiti a trascinare con sè quelle espressioni e concetti (δίκη, μοῖρα) coi quali (nella vecchia accessione) andava abitualmente unito e che invece (nel suo nuovo significato) doveva risolutamente respingere da sè. Con ciò la δίκη πολύποινος del proemio non ha bisogno di particolare giustificazione dato il luogo che occupa e la funzione che ha. Tenendo presente l'atteggiamento generale del proemio, tanto più vicino che non la restante parte dell'opera alle intuizioni tradizionali, e che Parmenide *immagina* di essere iniziato a qualcosa che è al di sopra delle possibilità umane e abnorme e che richiede un particolare atteggiamento morale, non può destare eccessiva meraviglia che la δίκη assuma, come dice il Diels, il carattere meno filosofico e più immaginoso di sacerdotessa del tempio della luce» (p. 124).

14. *Dreptatea*, de care a fost vorba în nota precedentă.

15. θέμις τε δίκητε. Cf. Jaeger, *Paideia*, p. 145 și, în general, vezi Ehrenberg, *Die Rechtsidee im frühen Griechentum*, Leipzig, 1921.

16. Cf. Aristot., *Metaph.*, Δ 6. 1016 b 16: ἡ τοῦ κύκλου μάλιστα μία τῶν γραμμῶν, ὅτι ὅλη καὶ τέλειός ἐστι.

17. V. Xenofan., fr. B 34, mai sus, p. 68.

18. ἀλλ' ἔμπης καὶ ταῦτα μαθήσεαι, ὡς τά δοκοῦντα χρῆν δοκίμως εἶναι διά παντὸς πάντα περῶντα. Poate cele mai obscure și mai anevoie de redat din versurile păstrate ale poemului, în orice caz cele ce au făcut să curgă mai multă cerneală. O trecere în revistă a diferitelor interpretări fiind imposibilă, din lipsă de spațiu, mă mulțumesc să precizez că versiunea mea urmează în substanță pe a lui Kranz («doch wirst du trotzdem auch dieses kennen lernen und zwar so, wie das *ihnen* Scheinende auf eine probehafte, wahrscheinliche Weise sein müsste, indem es alles ganz und gar durchdringt»), care e și aceea a lui Calogero: «ma tuttavia tu imparerai anche questo, come avrebbero dovuto essere secondo verosimiglianza tutti gli apparenti aspetti dell'opinione, che dappertutto

si estendono» (p. 31). Altfel Albertelli, care înțelege: «Parmenide, nella sezione dedicata alla δόξα ha voluto delineare quella che, ammesso il punto di vista dualistico,... che è proprio dell'opinione comune legata all'apparenza sensibile, doveva essere logicamente e correntemente la spiegazione dell'universo. Tutto questo perchè fosse chiara agli ascoltatori nel suo errore fondamentale e nella sua fisionomia più precisa e coerente l'illusione eterna ed eternamente risorgente dei mortali» (p. 127) și traduce: «ma tuttavia anche questo apprenderai, come le apparenze bisognava giudicasse che fossero chi in tutti i sensi tutto indaghi». Dintre celelalte interpretări ce-mi stau la îndemână, amintesc cu titlu de curiozitate pe a lui Riezler: «aber dennoch sollst Du auch das erfahren, wie das nur nach dem Anschein Gesetze geltend werden und solche Geltung alles mit ihrem Scheinwesen hat durchdringen müssen» (p. 29).

19. τοῦτο δαμῇ: v. nota 33.

20. Vezi fr. B 6, n. 3, mai sus, p. 120.

21. νόῳ: dativ instrumental, de legat cu λεῦσσε.

22. ἀποτμήξει. După Albertelli, persoana a II-a: «non distaccherai». Pentru mine, verbul e la persoana a III-a, iar subiectul subînțeles νοῦς.

23. Dintotdeauna s-a văzut în ultimele două versuri o aluzie polemică la fizica ionică. Mai anevoie e de precizat la cine anume se va fi gândit Parmenides, dintre Pythagoras, Anaximenes și Heraclit, rând pe rând puși în cauză de comentatorii moderni. Chiar dacă nu rezolvă dificultatea, mi se pare că are dreptate Albertelli atunci când propune ca interpretare generală a pasajului: «con processi di rarefazione e condensazione la fisica ionica intende spiegare il nascere e perire e il passaggio da uno stato all'altro. Ora, si può immaginare ogni sorta di disgregazione e ricomposizione, ma non mai si riuscirà a far si che l'essere non sia, cioè (insistendo sull'immagine dell' unione e disunione) a disunirlo dall' essere.» (p. 134, n. 6).

24. ξυνὸν δέ μοί ἐστιν: «ein Gemeinsam-Zusammenhängenden ist es mir» (Kranz); «das *Sein* ist mir ein gemeinschaftlich zugehöriges» (Riezler). Tot atât de puțin convingătoare și traducerile italiene: «connessione perfetta, dovunque cominci è per me» (Untersteiner); «per me ha un valore duplice, il mio punto di partenza, qualunque esso sia» (M. Cardini, *Gli Eleati*, Lanciano, 1931, p. 91).

25. Pentru cei mai mulți comentatori, subiectul subînțeles e τὸ ὄν: «ființa, existența». După Calogero, în schimb, «l'ἐστι non sarà riferito a un soggetto determinato come espressione specifica dell'esistenza di una data realtà, bensi sarà usato in quell'assoluta interminatezza, che è propria dell'essere in quanto puro elemento logico e verbale dell'affermazione» (p. 18).

26. παναπεύθεα. Calogero preferă παναπειθέα, lecțiunea lui Proclos. Și glosează: «la via del non è dunque quella stessa della particolare conoscenza delle cose sensibili, la via del molteplice e del differente, che è una cosa non essendone un'altra: quella via, come si è detto, che in tanto è della negazione dell'essere puro in quanto è dell'affermazione dei particolari predicati, e cosi può presentarsi senz'altro come il mondo degl'infiniti «nomi», di contro all'unità indifferenziata dell' essere che li sorregge asserendoli» (p. 33).

27. τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι. Albertelli înțelege: «infattiil pensare implica l'esistere del pensato», de acord cu Joël: «das Denken ist nichtohneSeins Inhalt» (*Gesch. der Phil.*, I, p. 428). În schimb, Calogero, punând hemistihul în nemijlocită legătură cu ultimele versuri ale fragmentului precedent și completându-l precum urmează: οὐτε γὰρ ἄν γνοίης τό γε νὴ ἐὸν (οὐ γὰρ ἀνυστόν) / οὔτε φράσαις. τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι / <ὅσσα νοεῖς φάσθαι> – traduce: «chè quel che non è non le puoi no pensare ne dire: *pensare in fatti è le stesso che dire è quel che pensi*», deslușind: «il parallelismo del pensare e del dire non può giustificarsi se non riferendosi a una più profonda legge che stringa insieme quelle due funzioni: ma questo collegamento è nient'altro che una fondazione delle possibilità del pensare nelle possibilità del dire, considerato quest'ultimo in quella sua più universale caratteristica, per cui esso si presenta sempre come affermazione di un è» (p. 19). Dintre interpreții mai vechi, Überweg-Praechter traduc: «was gedacht wird, ist auch» (*Grundriss* I, p. 83); Zeller: «denn dasselbe kann gedacht werden und sein» (*Philos. der Griechen.*, I, p. 687, n. 1); Heidel: «for it is one and the same thing to think and to think that it is» (*On certain fragments of the Presocratics*, «Proceed. of the Amer. Acad. of Arts and Sciences», XLVIII, 191, pp. 720-21).

28. χρὴ τὸ λέγειν τε νοεῖν τ' ἐὸν ἔμμεναι: «nötig istzu sagen und zu denken, dass *nur* das Seiende ist» (Kranz). Altfel Albertelli: «bisogna che il dire e il pensare sia l'essere», – cu deslușirea: «nel dire e nel pensare

figura necessariamente l'essere» (p. 136).

29. μηδὲν δ'οὐκ ἔστιν. Cum reiese din traducere, pentrumine (de acord cu Kranz, Calogero, Praechter, Cornford) μηδέν = τὸ μὴ ὄν. Uşor diferit, Albertelli: «mentre nulla non è».

30. κωφοὶ ὁμῶς τυφλοί τε (cf. fr. B 7, 4: νομᾶν ἄσκοπον ὄμμα καὶ ἠχήεσσαν ἀκουήν). «Non è escluso... che l'accusa di assurdità anche rispetto alla conoscenza sensibile contegna proprio una speciale punta polemica contro i non rari riferimenti di Eraclito al valore dei sensi, in cui le asserzioni circa la loro gerarchia son pure riconoscimenti della loro validità sostanziale» (Calogero, p. 38, n. 1).

31. ἄκριτα φῦλα: «unentschiedene Haufen» (Kranz, după Fränkel); «gente senza criterio» (Calogero).

32. οἷς τὸ πέλειν τε καὶ οὐκ εἶναι ταὐτὸν νενόμισται / κοὐ ταὐτόν, πάντων δὲ παλίντροπός ἐστι κέλευθος. Reluând o opinie exprimată altădată de Diels, dar combătută în vremea din urmă de Reinhardt, Calogero propune să se vadă în «muritorii» batjocoriți de Parmenides «quei particolari teorizzatori, che dicono che l'essere è nello stesso tempo identico e diverso dal non essere, e che per ogni cosa c'è una via che torna all'indietro, cioè una negazione corrispondente e coessenziale alla sua affermazione. E questi non possono essere che i seguaci di Eraclito: si rammenti, per l'identità e l'alterità dell'essere e del non essere, l'εἶμεν τε καὶ οὐκ εἶμεν, del frammento 49 *a*, e per la παλίντροπος κέλευθος insieme la ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ αὐτη del frammento 60 e la παλίντροπος ἁρμονίη ὅκωσπερ τόξον καὶ λύρης del frammento 51» (p. 37).

33. τοῦτ' οὐδαμῇ, manuscrisele, corectat de cei mai mulți critici în τοῦτο δαμῇ. Calogero citește τοῦτο δαῖς (p. 20, n. 2), iar Jackson, «Journ. of Philology», XXI, p. 174, τοῦτο δαμ' ἦ.

34. «Già in questa prima posizione del suo problema la δόξα si presenta come una «via di ricerca», dalla quale conviene trattenere il pensiero, non facendosi dominare da quell'abitudine all'esperienza del molteplice, che si manifesta nel libero uso dei sensi, vista e udito e della lingua, e attenendosi invece a una discriminazione razionale: con che è già determinato alla perfezione, per quanto *in nuce*, ogni aspetto del mondo della δόξα, che è il campo della consueta esperienza del molteplice e del differente, tutto constituito di datti del senso e organizzato nella distinzione dei nomi delle cose, e che si oppone a quel κρῖναι λόγῳ, che non potrà

essere differente dalla κρίσις tra l'è e il non è, altrove ricordata come essenziale per determinare i veri attributi dell'ente e insieme per distinguere la via della verità da quella dell'errore» (Calogero, p. 32).

35. σήματα. Cf. Melissos fr. B 8 și nota 21, mai departe, p. 276.

36. οὐλομελές, lecțiune păstrată de Plut., *adv. Colot.*, 1114 C. Diels citea μουνογενές, cu Simplicius, urmat de cei mai mulți comentatori.

37. ἀτέλεστον. Kranz înțelege: «ohne Ziel»; Riezler: «nicht erst zu beenden».

38. «L'οὐδέ ποτ' ἦν οὐδ'ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν, – scrie despre acest vers Calogero, – è, si, dimostrato, in quel che segue, con l'esclusione dell'ipotesi che l'ente possa essersi comunque generato; ma a sua volta, questa esclusione non si basa su altro che sull' οὐ φατὸν οὐδὲ νοητὸν ἔστιν ὅπως οὐκ ἔστι (v. 8-9) e più nettamente, poco più oltre, sulla ben nota κρῖσις tra l'ἔστιν e l'οὐκ ἔστιν (v. 15 sgg.) E nei versi che subito seguono (πῶς δ'ἂν ἔπειτα πέλοι τὸ ἐόν; πῶς δ'ἄν κε γένοιτο; εἰ γὰρ ἔγεντ', οὐκ ἔστι, οὐδ' εἴ ποτε μέλλει ἔσεσθαι) viene in luce anche più immediatamente la genesi logico-verbale della stessa esclusione specifica del passato e del futuro dal modo di essere di quel che è: l' ἔγεντο e il μέλλει ἔσεσται sono infatti da escludere in quanto equivarrebbero senz'altro a un οὐκ ἔστι. E che questo sia il vero punto di partenza dell'asserzione parmenidea, risulta del resto chiaro anche dal fatto che la stessa conclusione definitiva, che immediatamente segue (τῶς γένεσις μὲν ἀπέσβεσται καὶ ἄπυστος ὄλεθρος) solo nella sua prima parte può direttamente riferirsi all'esclusione ontologica della genesi: che nella sua seconda parte (quella dell'ὄλεθρος) essa non ha alcuna giustificazione diretta in quell'argomentazione ontologica, e non potrà quindi basarsi che sulla pura κρίσις logica» (p. 61, n. 1). Și mai departe: «nell'uno enell'altro caso, comunque, appar chiaro come in Parmenidè la dimostrazione dell'assolutezza temporale dell'ente si basi non tanto sull'esclusione ontologica del nascere e del perire quanto sull'esclusione logica di ogni passato e di ogni futuro dal presente dell' «è» (p. 62). Cf. totuși, într-un sens diferit, argumentele lui Albertelli, p. 143, n. 11 și încheierea: «Per me il fatto che si è costretti ad ammettere che in Parmenide compare anche il motivo della immortalità sta ad indicare non oscillazione e incertezza nel pensatore, ma che in genere si è detto male da parte di tutti gli storici quando si è parlato di extratemporalità. L'extratemporalità presuppone

il concetto del tempo come misura del movimento, il concetto della idealità del tempo, cioè qualcosa che poteva affacciarsi soltanto con Platone.»

39. πῇ πόθεν αὐξηθέν; în acest punct, Diels presupunea o lacună, pe care încerca să o completeze: <οὔτε ἔκ του ἐόντος ἔγεντ' ἄν· ἄλλο γὰρ ἄν πρὶν ἔην>.

40. ἐκ μὴ ἐόντος, Diels-Kranz. Albertelli preferă ἐκ τοῦ ἐόντος «din ființă», cu Karsten, precizând: «non credo affatto che si tratti qui della dimostrazione dell'impossibilità della nascita dall'essere, ma bensì dalla dimostrazione dell'impossibilità del perire, che è richiesta della conclusione esposta nei vv. 17 sgg. e che invece, secondo i critici, mancherebbe nel testo» (p. 144, n. 16).

41. Δίκη. V. fr. B 1, n. 13 și Heracl., fr. B 94.

42. ἡ δὲ κρίσις περὶ τούτων ἐν τῷδ' ἔστιν· ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν. «Non potrebb'esservi più esplicitamente manifestata la genesi logico-verbale del tutto, – scrie despre aceste versuri Calogero, credincios unui punct de vedere exprimat și în alte texte de mine reproduse. E, in quel che segue, si espone appunto il risultato di tale κρίσις (che si realizza secondo la logica ἀνάγκη) nella parificazione dei due termini di quel binomio alle due vie del vero e del falso: l'ultima della quali va abbandonata come impensabile e «innominabile», nel senso che si è detto» (p. 34, n. 2).

43. Citesc: τὴν δ' ὥστε πέλει καὶ ἐτήτυμον εἶναι cu Calogero (p. 34, n. 2), în loc de ὥστε πέλειν (Kranz) sau αὖτε πέλειν (Diels, Albertelli).

44. ἐὸν γὰρ ἐόντι πελάζει. «Quest'ultima frase – relevă Calogero – corrisponde *ad unguem* all'ἐὸν τοῦ ἐόντος ἔχεσται [din fr. B 4, 2]: ed ecco che si chiariscono perfettamente l'ἀπεόντα e il παρεόντα [din același fragment], che indicano appunto la condizione delle cose «distanti tra loro» o «vicine tra loro», quali si presentavano le prime a coloro che le facevano σκίδνασθαι e συνίστασθαι e le altre a Parmenide» (p. 22, n. 1).

45. După Fränkel, Albertelli amintește aici lucrețianul: *quod tamen a vera longe ratione repulsum est* (*De rer. nat.*, I, 180).

46. Ἀνάγκη πείρατος ἐν δεσμοῖσιν ἔχει. Amintind numeroasele pasaje ale poemului parmenidian unde se întâlnește motivul acesta al unei Necesități care se confundă cu Legea (cf., între altele, fr. 10, 5 și 8, 27), Calogero scrie: «Intollerante attitudine legislatrice la quale... è il motivo capitale dello spirito parmenideo. Il cui essere è insieme così radicata-

mente un dover essere, che si può ben dire che lo stesso gran problema aristotelico della modalità abbia in esso le più remote e inconsapevoli origini. Parmenide è appunto il fondatore del logo antico, in quanto primo pone come reale una legge, senza pensare che questa possa distinguersi dal reale: in quanto per primo impone al reale una norma di validità assolutamente intrinseca, che è quella della sua pura pensabilità indipendente e contrastante con quella della sua presentabilità nell'intuizione. Così il suo ente è perchè dev'essere e perchè non può essere che così, esistenza del necessario e necessità dell'esistente, o, meglio, indifferenziata unità ontologica dell'esistenza e della necessità: dove la necessità è presupposto dell'esistenza, pur illudendosi di esserne il semplice attributo» (p. 54).

47. ταὐτὸν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὕνεκεν ἔστι νόημα. Vers anevoios, interpretat în cele mai felurite chipuri: de la «Denken und des Gedankes Ziel ist ein und dasselbe» (Diels; modificat de Kranz în: «dasselbe ist Denken und der Gedanke, dass IST ist», până la: «dasselbe ist das «Erkennen» und das, um dessentwillen Erkenntnis ist» (Riezler). Cum s-a relevat, cu dreptate, pricină principală de greșeli a fost și continuă să fie semnificația lui οὕνεκεν, înțeles de cele mai multe orica τὸ οὗ ἕνεκα. În ce mă privește, socot că οὕνεκεν are aci valoare de ὅτι ca de fiecare dată când e construit cu *verba sentiendi*. Pe linia aceasta, Heidel traduce: «thinking and the thought that the object of thought exists, are one and the same» (p. 722); iar Fränkel: «dasselbe ist Erkennen und Erkennen des Ist». În sfârșit Calogero, a cărui justificare a traducerii mi se pare luminoasă («pensare una cosa è identico a pensare che essa sia, ad affermare l'essere dicendo che è, nel pensiero che pensa «come qualmente essa è». Il νόημα di una cosa equivale affatto al νόημα οὕνεκέν ἐστι questa stessa cosa, perchè senza tale affermazione dell'ἐστίν non si realizzerebbe neanche quel νόημα»): «la stessa cosa è il pensare e il pensiero che è» (p. 11).

48. οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἐόντος, ἐν ᾧ πεφατισμένον ἐστίν,/ εὑρήσεις τὸ νοεῖν. Cei mai mulți interpreți acceptă versiunea lui Diels, ușor modificată de Kranz: «denn nicht ohne das Seiende, in dem es als Ausgesprochenes ist, kannst du das Denken antreffen». Traducerea mea, inspirată de Calogero, ține seamă de considerațiile învățatului italian: «La connessione del pensiero con l'essere risulta dal fatto che esso non può attuarsi senza prender corpo in un'affermazione, di cui il verbo essere è costitutivo

essenziale, perchè è la forma comune ed universale di ogni possibile qualificazione o predicato, che non può esser pensata se non con quella, mentre quella può vice-versa esser pensata di per sé e senza alcun'altra aggiunta. La vera realtà sarà quindi quella di questo puro essere, in cui il pensiero universalmente si esprime, a prescindere da ogni altra sua determinazione; e siccome Parmenide non è nè propriamente un metafisico nè propriamente uno gnoseologo, non avendo ancora alcuna consapevolezza di una simile distinzione, ma è bensi nello stesso atto o a volta entrambe le cose, cosi s'intende come questo essere, scoperto come universale nella forma verbale del giudizio, sia da lui senz'altro riconosciuto come la stessa assoluta realtà del vero...» (p. 7). Altfel Albertelli, care, respingând acest fel de a vedea și înțelegând pe ἐν ᾧ πεφατισμένον ἐστίν, ca ἐν τούτῳ ὃ π. ἐ. (p. 146, n. 32), traduce: «perchè senza l'essere, in ciò che è detto, non troverai il pensare».

49. πάντ' ὄνομα ἔσται, ὅσσα βροτοὶ κατέθεντο. «C'è in Parmenide – notează Albertelli, p. 147, n. 34 – una antitesi assai netta tra φάσθαι-φράζειν e ὀνομάζειν. Il primo termine indica quell'espressione che coincide col pensiero (verità) e con l'essere, il secondo sta a significare il linguaggio che gli uomini foggiano per indicare le cose del mondo sensibile oggetto di opinione. Siamo, con tale distinzione, al primo cenno nel mondo ellenico di quella dottrina della convenzionalità del linguaggio... che sarà più tardi sostenuta da Democrito e dalla Sofistica».

50. πείρας πύματον. «Il più interessante – scrie Calogero, pp. 24-25 – è come in tale delimitazione spaziale si ontologizzi e materializzi quel che non è in origine se non una pura esigenza ideale, e cioè quell'assoluta necessità logica, quel χρεών, che unico determina la natura dell'ente vero, e che nell'intuizione parmenidea si mitizza con tanta insistenza nelle figure della Δίκη, dell' Ἀνάγκη della Θέμις, della Μοῖρα: le inallentabili πέδαι della Δίκη del v. 14 sono gli stessi μεγάλων πείρατα δεσμῶν del v. 26, e questi a loro volta coincidono... coi πείρατος δεσμοί che la potente Ἀνάγκη tien serrati tutti intorno all'ente, e che fan si che per esso sia Θέμις il non essere ἀτελεύτητον (v. 31-33): dove ormai è minimo il passo perchè essi si presentino rigorosamente come limiti spaziali (v. 42 e 50), nel πείρας πύματον dell'ente τετελεσμένον e dei πείρατα che lo determinano uniformemente come sfera».

51. μεσσόθεν ἰσοπαλὲς πάντῃ: «von der Mitte her gleichgewichtig» (Kranz). Iar Calogero: «pari in ogni parte a tener fronte dal centro». «Ed

ecco che anche questa famosa forma sferica dell'ente parmenideo – glosează acest savant – che, più ancora del concetto del «pieno», è sempre stata uno dei cavalli di battaglia dei sostenitori del suo carattere naturalistico e materialistico di contro ai difensori della sua natura essenzialmente logica e ideale, si chiarisce come tale che dà insieme torto e ragione agli uni e agli altri conciliando la loro unilateralità, in quanto non è che il risultato di una ontologizzazione e materializzazione dell'ideale e dellogico» (p. 25). Şi mai departe: «l'ente non è tanto un essere sfera, quanto un infinitoampliarsinellaforma omogeneamente finitadella sfera: se meglio si vuole, non tanto è una data sfera, quanto partecipa di quell'idea della sfera, per cui essa è forma definita anche quando la si pensi come figura che eternamente si accresce rispetto al suo centro; dove il fatto che nulla possa intervenire ad ostacolare e quindi a differenziare in qualche punto questo suo infinito avanzare implica insieme che nulla pure ci possa essere che la fermi e determini in una data posizione e dimensione» (p. 27). Pentru alte interpretări, vechi şi moderne, v. Albertelli, p. 148, n. 38.

52. δόξας βροτείας. «La via di ricerca» dalla quale Parmenide dice che anzitutto bisogna «tener lontano il pensiero» non è gia l'assurda affermazione che l'essere non esista... bensi, sostanzialmente, l'asserzione che in certo rispetto, è e che in certo rispetto è quel che in certo rispetto non è quel che in certo rispetto non è, e cioè quella stessa legge logica della predicazione particolare delle cose, che è appunto la *forma mentis* della δόξα» (Calogero, p. 36). Şi în alt loc: «secondo le stesse parole di Parmenide, l'errore della δόξα vista ancora nell'antico aspetto della sua posizione da parte dei «mortali», può configurarsi come localizzato esclusivamente in questa giustapposizione dell'elemento negativo, in aggiunta a quello positivo che sotto tale rispetto appare commune al vero e al verosimile» (p. 43).

53. τῶν μίαν οὐ χρεών ἐστιν: «von denen man *freilich* eine nicht *ansetzen* sollte» (Kranz): «Che le due forme siano in fondo essere e non essere – observă Albertelli – è indubitato. Però bisogna osservare che questo è appunto il grande merito di Parmenide, di aver visto che degli opposti, che il pensiero comune considerava ugualmente reali (infatti la tenebra era concepita come qualcosa di positivo, e così il freddo ecc.), uno solo in realtà è tale, mentre l'altro è semplicemente il suo negativo. In altre parole, la riduzione di tutte le opposizioni all'opposizione fonda-

mentale essere – non essere è precisamente la scoperta e il punto d'arrivo della filosofiaparmenidea» (p. 149, n. 47).

54. ἀδαῆ de la δάος, «lumină», singura dată când apare în acest înțeles într-un text grec.

55. διάκοσμος. «Die Präposition drücktaus,–scrie despre acest termen Kranz, – dass diese Ordnung bis ins einzelne geht, hier also «Welteinrichtung», aber nicht als Zustand sondern auch als Entstehung» («Sitzber. d. Berl. Akad.», 1916, p. 1171). ἐοικὼς διάκοσμος ar fi, după Wilamowitz, «eine Weltordnung die ganz scheinbar ist» («Hermes», XXXIV, 1899, p. 204), câtă vreme, în traducerea lui Riezler, versul unde cele două cuvinte apar sună: «diese Weltordnung und ihre Entfaltung künde ich dir in der Scheinhaftingkeit ihres Wesens» (p. 37). Pentru încadrarea ideii în sistemulparmenidian, cf. Calogero, p. 42: «Lacomplessa naturadellaδόξα parmenidea... è palese anche in quelle più specifiche determinazioni che essa assume quando, ontologizzatasi e valorizzatasi propriamente nell'aspetto dell' ἐοικὼς διάκοσμος, si costituisce come motivo ermeneutico e genetico del reale empirico; dove il caratteristico è appunto nel fatto che essa, mentre dall'angolo visuale della sua natura meramente negativa rispetto alla «verità» dovrebbe a rigore differenziarsi il più possibile da questa, in quanto invece finisce col porsi come vera e propria dottrina verosimile del reale fa pero intorno a motivi che son strettamente connessi con quelli della «verità» e ne rappresentano anzi una sorta di abbassamento nella sfera dell'imperfetto».

56. ὀνομάσθαι. Vezi fr. B 8, n. 49, mai sus, p. 251.

57. δυνάμεις «Kräften» (Kranz); «atitudini» (Albertelli).

58. ἴσων ἀμφοτέρων, ἐπεὶ οὐδετέρῳ μέτα μηδέν. Ultimeledouă versuri prezintă dificultăți «quasi insuperabili» (aprecierea e a lui Albertelli) și, în fapt, au fost înțelese în chipul cel mai felurit: «so ist alles zugleich mit Licht u. unsichtbarer Nacht erfüllt, die beide einander gleich sind, denn keins hat an den andern Teil» (Reinhardt, p. 31, n. 1); «ist alles zugleich voll von Licht u. unsichtbarer Nacht, die beide einander gleich mächtig sind, weil ohne Anspruch u. Recht des einem an dem anderen» (Riezler, p. 37); «so ist alles voll zugleich von Licht u. unsichtbarer Nacht, die beide gleich (gewichtig); denn nichts ist möglich, *was* unter keinen von beiden *steht*» (Kranz); «alles ist erfüllt von Licht u. Nacht gemeinsam, beiden gleich (wertig)-en. Denn keinen von beiden gehört nichts an» (Fränkel,

p. 176). Pentru sensul general al fragmentului, cf. Calogero, p. 43, n. 1: «come tutte le cose sono di «nome» (e cioè dal punto di vista della δόξα, qui già tanto ontologico quanto verbale) luce e notte, cosi «queste denominazioni, nelle loro singole possibilità (e cioè negli ulteriori aspetti fisici che possono assumere) valgono per questo e per quello» (cioè per ogni cosa particolare)».

59. ἔργ' ἀίδηλα. Sens obscur. «Se ἀίδηλος significa davvero ‹che rende invisibile›, qui non si potrà alludere se non all'opera del sole in quanto rende invisibili le stelle col suo apparire: ma può anche darsi che l' ἀ di ἀίδηλος non sia privativo ma intensivo e che quindi tanto in questo caso quanto in quello del πῦρ non si parli se non della forte visibilità, luminosità del sole e del fuoco. Più probabile ancora è pero che ἀίδηλος non abbia senso attivo ma passivo e significhi semplicemente «non visto, invisibile, ignoto» (Calogero, p. 52, n. 2).

60. Citesc εὐαυγέος, cu Calogero, p. 52, n. 2.

61. «Una fuga di versi ciascuno dei quali precipita nel seguente come in un'ansia di risalita verso le origini, i principi, le ἀρχαὶ e in cui la virtù evocativa delle immagini è tutta nel mistero che dietro di esse si cela e che dovrà essere spiegato: dove il mirabile non è più in quel che è conosciuto, bensi in quel che dev'esser conosciuto» (Calogero, p. 53).

62. αἰθὴρ ξυνός. Albertelli (p. 152) trimite la Empedocles, fr. 38, 4 αἰθὴρ σφίγγων περὶ κύκλον ἅπαντα...

63. ὄλυμπος ἔσχατος: vezi nota următoare.

64. αἱ στεινότεραι. Cf. fr. A 37, *supra*, p. #. După Diels (în aparatul ediției, p. 242), Universul parmenidian ar fi avut următoarea structură: «Nach A 37 gibt es im Kosmos zwei verschiedene Arten von στεφάναι: A) aus den ungemischten Elementen Feuer und Erde gebildete; B) aus den gemischten gebildete. Von der ersten Art. (A) gibt es je zwei weitere und engere (στεινότεραι) 1. Peripheriekränze: a) ὄλυμπος ἔσχατος, festes Firmament, also aus Erde, weiterer Ring; b) Ätherfeuer (αἰθὴρ ξυνός), engerer Ring. 2. Erdkränze: a) Erdrinde, weiterer Ring; b) Erdinneres, vulkanisches Feuer, engerer Ring, Kern. Zwischen Zentrum und Peripherie kreist die zweite Art (B) von Ringen gemischter Natur. Das sind die Gestirnkränze, deren Elemente Erde und Feuer nicht reinlich gesondert nebeneinander, sondern vermischt durcheinander liegen. Solche dunklen Ringe, aus denen hier und da das Feuer herausblitzt, sind

die Milchstrasse, Sonne, Mond und die Planeten. Die δαίμων in der Mitte der Weltringe lokalisiert Berger auf der Sonne als lebenspendendem Prinzip... Andererseits setzt Simpl., *Phys.*, 34, 14 die δαίμων in die Mitte des Universums, d. h. also in das Kernfeuer (= Ἑστία der Pythagoreer)»

65. δαίμων ἣ πάντα κυβερνᾷ. Pentru localizarea zeiței («wo Nacht und Flamme durcheinanderfahren,... im mitten der gemischten Kränze»), cf. Reinhardt, pp. 12-13.

66. *Theog.*, 120-122

67. După Rohde, între alții, Simplicius s-ar referi aci la transmigrația sufletelor: *Psyché* (trad. Reymond) p. 393.

68. «Ed ecco il lucreziano martellatore dei durissimi versi sulla dottrina dell'essere, ... il successore dell'antiomerico Senofane... che diventa il musicale cantore di una luna malinconicamente innamorata del sole» (Calogero, pp. 53-54). Cu titlu de curiozitate, amintesc opinia lui Tannery după care versul aci citat ar fi apocrif (imitat după Empedocles) și strecurat în opera lui Parmenides «par quelque néopythagoricien jaloux de faire remonter jusqu'au Maître la découverte qui constitue le plus important titre scientifique d'Anaxagore» (p. 216).

69. Cf. Emped, fr. B 47: ἀθρεῖ μὲν γὰρ ἄνακτος ἐναντίον ἀγέα κύκλον...

70. «Uno dei più difficili frammenti parmenidei: lezione e interpretazione comuni sono ben lungi dal soddisfare in ogni parte, e se non ci si potesse orientare con quel che dicono Aristotele e Teofrasto citando il frammento, sarebbe forse più ragionevole apporre un *non liquet* e darsi pace aspettando nuova luce» (Calogero, p. 45, n. 1). Pentru amănuntele spinoasei discuții, v. Calogero, pp. 45 și urm.

71. Citesc ἑκάτοτ' cu Riezler și Calogero, după Theofrast.

72. κρᾶσις, conjectura lui Calogero. Manuscrisele κρᾶσιν.

73. τὸ γὰρ πλέον ἐστὶ νόημα. Pentru înțelesul general, compară traducerile: «Denn je nachdem wie ein jeder besitzt die Mischung der vielfach irrenden Glieder, so tritt der Geist den Menschen zur Seite. Denn dasselbe ist es, was denkt, die innere Beschaffenheit der Glieder bei den Menschen allen und jedem: nämlich das Mehr ist der Gedanke» (Kranz); «wie der Nous je die vielirrenden Glieder gemischt hat, so ist er den Menschen beigegeben: denn es ist immer dasselbe, was da als Art der

Glieder in den Menschen sinnt; bei allem und jedem – das Mehr der Mischung nur ist ihnen Gedanke» (Riezler): «infatti, a quel modo che in ogni singolo caso si comporta la crasi dei molto errabondi organi di senso, in tal modo si conforma, presentandosi negli uomini, il percepire: giacchè la stessa cosa è quella che percepisce oer tutti gli uomini e per ogni loro organo di senso: il più, infatti, è il pensiero» (Calogero).

74. «In sede di mera congettura, – notează Calogero, p. 49, n. 1 – si potrebbe immaginare che Parmenide facesse corrispondere la parte destra a quella del freddo settentrione e quella sinistra a quella del caldo mezzogiorno, supponendo come direzione ideale del mondo della δόξα, o, più determinatamente, della δαίμων ἣ πάντα κυβερνᾶ, l'esser rivolto ad occidente, visto che la degradazione del mondo κατὰ δόξαν rispetto a quello dell' ἀλήθεια si può pur pensare come un allontanamento dall'oriente verso l'occidente, se è vero... che alla Verità ci si avvicina invece andano verso oriente e facendo a ritroso il cammino del Sole. Ma, s'intende, tutto ciò non è che semplice congettura».

75. Cf. fr. B 8, 38-41 și Calogero, p. 33: «per questo nominalista a rovescio, il mondo della δόξα non è che il mondo apparente dei nomi di fronte al mondo vero del verbo, dove poi e gli ὀνόματα e l' ἐστίν non restan soltanto i predicati nominali e la copula ma si ontologizzano oggetivandosi».

76. După Reinhardt, p. 46, n. 1, fragmentul ar fi din *Purificările* lui Empedocles (cf. fr. 120 și 128 Diels).

ZENON

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

1. ἀμφοτερόγλωσσος. Cf. Simpl., *Phys.*, 139,3: ἐφ' ἑκατέρα γυμναστικῶς ἐπιχειροῦντα.

2. Completarea aparține lui Diels.

3. Istoricii moderni ai filosofiei greceşti pun la îndoială această afirmație.

4. Precizările lui Diogenes Laërtios l-ar privi în realitate pe Empedocles, după Diels, urmat de cei mai mulți comentatori (printre care Albertelli, p. 171, n. 5). Cf. totuși obiecțiile lui Calogero, p. 89, n. 1, după care, în ciuda câtorva «incertezze e ingenuità», «non c'è motivo per non riconoscere in queste righe le tracce della fedeltà zenoniana anche alla concezione parmenidea del mondo secondo opinione».

5. κόσμους εἶναι, manuscrisele. Kranz citește: κόσμους εἶναι <ἀπείρους>, iar Albertelli (referindu-se la Emped., fr. A 47): κόσμος ἕνα.

6. Cf. Emped., fr. B 14: τοῦ παντὸς δ' οὐδὲν κενεόν. πόθεν οὖν τί κ' ἐπέλθοι;

7. Cf. Emped., fr. A 33 (Stob., *Ecl.*, I 10, 11 b, p. 121 W): ἐκ τεσσάρων οὖν στοιχείων τὸ πᾶν, τῆς τούτων φύσεως ἐξ ἐναντίων συνεστώσης, ξηρότητός τε καὶ ὑγρότητος καὶ θερμότητος καὶ ψυχρότητος...

8. Cf. Emped., fr. A 75: ἐγεννᾶτο τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐκ τῆς γῆς...

9. Cf. Emped., fr. A 78 și B 107.

10. Același răspuns e atribuit lui Empedocles de *Gnom. Paris.*, n. 153, «Ac. Cracov.», XX, n. 152 (Emped., fr. A 20).

11. Cum observă Jacoby, citat de Albertelli, p. 172, n. 1, e vorba probabil de o confuzie: fie cu Protagoras, fie cu Diagoras.

12. πρὸς τοὺς φιλοσόφους: pythagorici, după o ipoteză a lui Burnet, *Early Greek Philosophy*, p. 312.

13. H. D. P. Lee, *Zeno of Elea*, Cambridge, 1936, p. 5 presupune că ultimele două titluri ar fi ale unei singure cărți: πρὸς τοὺς φιλοσόφους περὶ φύσεως.

14. «Qui – notează Calogero, p. 87, n. 2 – la tradizione dell'assoluta fedeltà al pensiero parmenideo si fonde con quella dell'energia rispetto al dolore, dando appunto allo stesso λόγος parmenideo l'aspetto di una tesi moralistica di tal genere: come poi nel πυθαγορικὸς καὶ παρμενίδειος τρόπος τοῦ βίου della Tavola di Cebete, la severità eleatica assume nella tradizione la stessa aria eticizzante di quella pitagorica (senza quindi che tale passo serva a provare il «pitagorismo» di Parmenide, più di quanto altri provino il suo «antipitagorismo»)».

15. Citesc Ἀσώπιοι, cu Kern și Albertelli. Cf. Herod., IX 15.

16. Cf. Diog. Laërt., III, 48: διαλεκτικὴ δὲ ἐστι τέχνη λόγων, δι' ἧς ἀνασκευάζομεν τι ἢ κατασκευάζομεν ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ὑποκρίσεως τῶν προσδιαλεγομένων.

17. Conducere oligarhică instalată de spartani în Atena înfrântă, la sfârșitul războiului peloponesiac (404 a. C.).

18. Gorgias, după unii; după alții, pytagoricii.

19. «Per bocca di Socrate, – scrie despre această pagină Calogero, p. 90, – Platone vi ironizza infatti, con la più elegante e quasi imperceptibile finezza, circa la stessa diversità fra l'opera del maestro e quella dello scolaro, il quale, si «ci vuol dare ad intenderedi dire qualcosa di diverso», ma in realtà non fa che ripetere, in altra forma, la stessa tesi di Parmenide: che negare il molteplice tanto vale quanto affermare l'uno! Il motivo ameno dello scolaro che s'affanna per rimanere allo stesso punto del suo maestro è colto alla perfezione: già agli occhi di Platone scopriva dunque questo lato debole del suo atteggiamento».

20. «Il «soccorso» che l'«alleato» Zenone arreca a Parmenide è dunque costituito dalla dimostrazione che le difficoltà che sembrano sorgere dalla posizione dell'ente unico sono di gran lunga superate dagli assurdi impliciti nella posizione delle realtà molteplici. E con ciò, essenzialmente, una polemica contro il molteplice, condotta deducendo dalla premessa della sua esistenza conseguenza tra loro contraddittorie e chiarendo così l'assurdo della premessa medesima: una polemica, rispetto alla quale quella contro il movimento, pur rimasta tanto più famosa nella tradizione, non sarà allora che un caso o esempio particolare. Come risulta del resto

dagli stessi dati dossografici, che parlano di ben quaranta argomentazioni contro il molteplice, mentre quelle contro il movimento sono soltanto quatro, secondo la tradizione aristotelica, o al massimo cinque, quando si volesse credere alla testimonianza di Elia, che è invece assai più verosimile abbia semplicemente frainteso il testo aristotelico» (Calogero, p. 91).

21. Citesc ἐναργείας, cu Diels și Albertelli.

22. «Zenone, dunque, considerava come fondamento dell'inconcepibilità degli enti (che, al plurale, non potevan essere se non i molti enti, il molteplice) la stessa inconcepibilità dell'uno che doveva esserne elemento: e cioè di quel ente singolo, di quel ἕκαστον, che infatti, s'è visto, non era possibile intuire se non cadendo in contradizione, perchè da una parte esso appariva infinitamente esteso e dall'altra così piccolo da non aver neanche estensione. Quell' ἕν era con ciò, per Zenone, l'uno elemento del molteplice, e non già l'uno assoluto, rigorosa esclusione del molteplice: chè della concepibilità di quest'ultimo egli, scolaro di Parmenide, non avrebbe potuto davvero dubitare, e tanto meno avrebbe potuto poi considerarla come condizione per la concepibilità del molteplice. Ma, ora, l'interessante è che nella tradizione critica, come risulta da Simplicio, sorse il dubbio che la polemica zenoniana si rivolgesse addirittura contro l'uno assoluto: ciò che implica che essa sentiva le aporie che Zenone aveva dimostrato a proposito dell' ἕκαστον come tali che avrebbero potuto avere egualmente per soggetto lo stesso assoluto ente eleatico» (Calogero, p. 145).

23. «Gehört wohl dem Stoiker», – adnotează Kranz. Spusa figurează dealtminteri printre fragmentele lui Zenon din Kition (fr. 218, I 53 Arnim).

24. «Retta e piano portano aumento quando siano aggiunte per gli estremi. Per es. il piano aumenta quando gliene venga aggiunto un altro secondo la retta che è essa stessa limite del piano; negli altri sensi, no» (Albertelli, p. 185, n. 11).

25. τὴν δὲ στιγμὴν μηδὲ ἓν τιθέναι. U. Schobe, *Quaest. Eudemeae*, Halle, 1931, p. 56, propune: μηδὲν τιθέναι. La fel citește, probabil, Cardini, care traduce: «egli suppone il punto come un nulla» (p. 111).

26. «Appena terminato di trascrivere il brano eudemeo, – observă Calogero, pp. 145-146, – [Simplicio] resta in imbarazzo, osservando come questa tesi zenoniana non quadri con lo Zenone che egli conosce attraverso il suo libro e attraverso il *Parmenide* platonico: chè mentre

questi nega il molteplice per affermare l'uno, l'altro nega l'uno e vien così ad affermare il molteplice. E dà torto ad Alessandro, che interpreta invece il passo di Eudemo e la sua citazione zenoniana in senso non discorde dalla meglio nota situazione speculativa dell'Eleate, in quanto considera la sua negazione dell'uno come negazione dell'elemento del molteplice, e quindi come intrinseca negazione dello stesso molteplice. Un'interpretazione, questa di Alesandro, che quadrava naturalmente meglio col pensiero zenoniano, mai in cui d'altronde appariva tipica... l'indistinzione formale tra l' ἕν negato come elemento del molteplice e l' ἕν affermato in forza della negazione dello stesso molteplice. Così, in un'ulteriore citazione del motto zenoniano (*Phys.*, 144, 14) ... Simplicio giunge addirittura ad alterarlo gravemente, sostituendo l' ὄν agli ὄντα, e considerando il rapporto di condizione e condizionato, istituito da Zenone tra l' ἕν e l'ὄν dal punto di vista conoscitivo, senz'altro come segno dell'intrinseca coessenzialità dei due concetti in seno all'ontologia parmenidea».

27. «Nell'attribuire la tesi delle grandezze indivisibili a Senocrate sono d'accordo tutti gli antichi... Invece il Burnet e il Ross hanno sostenuto in base a Arist., *De gen. et corr.*, A 8. 324 b 35 sgg., che in tutti e due i casi si tratta degli atomisti che dall'esperienza eleatica furono costretti ad ammettere il vuoto e l'atomo. La corrispondenza quasi verbale tra i due passi di Aristotele ci costringe a sottoscrivere alla tesi dei due eminenti studiosi inglesi. Con ciò naturalmente non intendiamo escludere che il richiamo a Senocrate per la dottrina delle grandezze indivisibili non possa essere filosoficamente giustificato» (Albertelli, p. 184, n. 6).

28. Cf. și Simpl., *Phys.*, 562, 1: ὁ Ζήνωνος λόγος ἀναιρεῖν ἐδόκει τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐρωτῶν οὕτως. «εἰ ἔστιν ὁ τόπος, ἔν τινι ἔσται· πᾶν γὰρ ὂν ἔν τινι. τὸ δὲ ἔν τινι καὶ ἐν τόπῳ. ἔσται ἄρα καὶ ὁ τόπος ἐν τόπῳ καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον οὐκ ἄρα ἔστιν ὁ τόπος». Măcar că pasajul nu figurează printre mărturiile citate de Diels, Calogero nu șovăie să vadă în el un text autentic, meritând să-și găsească loc printre puținele fragmente autentice rămase de la Zenon. Pentru semnificația lui filosofică (aceeași, în parte, cu a crâmpeielor grupate sub no. 24), cf. considerațiile învățatului italian, pp. 93-96: «Che Zenone argomenti contro la molteplicità delle cose in quanto essenzialmente condizionate dall'esistenza dello stesso spazio, è evidente: ma il fatto è poi che questa aporia dello spazio, prima ancora che essere l'aporia del molteplice spaziale, è la stessa aporia dell'uno eleatico in quanto necessariamente intuito in forma spaziale. Il

quale, infatti, da una parte dev'esserpensato come perfetto, compiuto, e quindi come determinato, delimitato in un πέρας, che lo distinguerà allora nello spazio costituendolo in una data forma, quale quella della sfera parmenidea; e dall'altra non può non escludere che accanto a se possa esistere quell'ulteriore realtà, in cui esso dovrebbe venire a trovarsi collocato se quella lo delimitasse in una data forma finita, e deve quindi per forza, in nome della sua unità, presentarsi come ἄπειρον. L'antitesi di Parmenide e di Melisso quanto alla tesi della finità o dell'infinità dell'ente è con ciò nient'altro che il dispiegarsi storico di quella più profonda antinomia costitutiva dell'ente eleatico, che poi potrà considerarsi come lo stesso motivo fondamentale della dissoluzione dialettica del logo antico. Ora Zenone, illudendosi che essa valga soltanto per il molteplice spazializzato, non fa che rilevare questa antinomia: chè il suo processo all'infinito dello spazio che dev'essere in uno spazio è nient'altro che lo stesso processo dell'ente eleatico a volta intuito come finito e come riassorbente in una più vasta sua finità l'infinità del reale escluso dalla sua precedente finità, in una perpetua vittoria del motivo parmenideo contro il perpetuo rissorgere del motivo melissiano».

29. περὶ τοῦ μὴ κινεῖσθαι.

30. διὰ τὸ πρότερον εἰς τὸ ἥμισυ δεῖν ἀφικέσθαι τὸ φερόμενον ἢ πρὸς τὸ τέλος. Cum relevă Albertelli, după alții, există cel puțin două chipuri de a înțelege cuvintele lui Aristotel: «1. Il mosso deve giungere prima che al termine alla metà, poi alla metà della restante metà, poi alla metà dell'ultimo quarto e così all'infinito. 2. Il mosso deve giungere prima che al termine alla metà, prima che alla metà alla metà della metà, e così via all'infinito. La prima interpretazione trova la sua espressione nella formula 1 + 1/2 + 1/4... (oppure + 1/4 + 1/8...)... La seconda interpretazione ha come formula 1 – 1/2 – 1/4 – 1/8...» (p. 189, n. 3).

31. «Secondo l'interpretazione corrente, – scrie despre această aporie Calogero, – Zenone avrebbe qui presupposto l'infinita divisibilità dello spazio, e sulla base di questa premessa avrebbe, con pura virtù logica, costruito il suo argomento: l'avrebbe presupposta, aggiunge l'interpretazione più sistematica, tanto in questa prima quanto nella seconda aporia, con quella stessa precisione metodica con cui avrebbe invece presupposto nelle altre due la tesi inversa, cioè quelladella composizione delcontinuo da elementi indivisibili. Ma, anche prescindendo ora del tutto dall'idea della sistematicità, e prendendo solo in esame quella (che le sta poi alla

base) della presupposizione consapevole e metodica che Zenone abbia compiuto del concetto della divisibilità infinita, non è difficile accorgersi dell'antistoricità di una simile ricostruzione del processo mentale dell'Eleate quando si pensi che il concetto specifico dell'infinita divisibilità poteva tanto poco essere una premessa esplicita e consapevole di Zenone, che invece si veniva determinando nel suo particolare carattere proprio nello sforzo critico che fu poi necessario per confutare le stesse prime aporie zenoniane» (p. 120). Şi în alt loc: «All'astratta immagine di Zenone che presuppone l'infinita divisibilità bisogna... sostituire la storica immagine di Zenone che procede dividendo e sommando, e avverte come questo processo possa proseguire indefinitamente, dando luogo alla scoperta di un'infinita estensione: dove l'«infinita divisibilità» e l'«infinita sommabilità» sono tanto poco le sue premesse quanto, piuttosto, le sue conclusioni – e anzi, a rigore, neanche le sue conclusioni nel senso che si presentino al suo pensiero esplicitamente in quella forma, perchè nel suo pensiero esse vivono solo come agenti immediati e inconsapevoli dell'unica conclusione dell'infinità spaziale, e propriamente esplicite e consapevoli esse possono diventare soltanto nella riflessione critica ad esso posteriore. Così, nell'aspetto di questo concreto dividere e sommare, e di chiarire in tal modo quantitativamente infinito quel che prima era apparso quantitativamente finito si vede netta l'identità del metodo zenoniano tanto nelle argomentazioni contro il molteplice quanto in quelle contro il moto, o per lo meno, intanto, in questa prima: chè la suddivisione progressiva dello spazio entro cui deve attuarsi il moto e la constatazione della sua infinità corrisponde perfettamente alla progressiva constatazione del molteplicarsi infinito degli enti, e l'assurdo del movimento è lo stesso assurdo della contraddizione tra finità e infinità quale appare implicita nell'ammissione del molteplice» (pp. 123–124).

32. «L'Achille è in Zenone un secondo argomento proprio in quanto Zenone non presuppone in astratto l'infinita divisibilità, ma in concreto divide e somma: ed è evidente allora come possono presentarglisi quali paralleli argomenti i singoli casi in cui può tipicamente attuarsi tale suo processo, senza che egli abbia consapevolezza esplicita dell'unità di questo stesso processo. Analogamente, negli argomenti contro il molteplice, identico,... è il metodo colquale Zenone dimostra la finità e l'infinità degli enti sia dal punto di vista numerico sia dal punto di vista spaziale, e pure questedimostrazioni si presentano come parallele e distinte. Ma c'è, ora, anche di più: chè l'identità del motivo si è scoperta non

solo nell'ambito dei singoli argomenti contro il molteplice e in quello dei singoli argomenti, finora veduti, contro il moto, ma anche nel complesso di tutti questi argomenti presi insieme. In tutti si tratta della dimostrazione di un'antitesi tra finità e infinità, in cui la finità è chiarita mediante l determinazione oggetiva e immobile di un ente o di un'estensione e l'infinità è dedotta mediante l'infinito superamento di quella determinazione, la quale (sia per l'esigenza logico-ontologica della sua delimitazione, negli argomenti contro il molteplice, sia per l'esigenza ugualmente logico-ontologica del muoversi, negli argomenti contro il moto) deve porre accanto a se altro, e ancora determinarlo e ancora negarlo, senza che tale processo possa esaurirsi» (Calogero, pp. 127–128).

33. Cea de a treia aporie zenoniană – scrie despre acest argument Calogero, p. 129 – «non presenta reale diversità di problemi rispetto alle precedenti, nè forma con la quarta, in contrasto con quelle, il secondo corno di un dilemma, opponendosi nettamente ad esse per il carattere antitetico dei suoi presupposti: ma anzi approfondisce lo stesso problema che si manifesta nelle prime, contemplando lo stesso assurdo che queste contemplano ma contemplandolo non più nell'antinomia dei suoi estremi risultati bensi in quella intrinseca al suo stesso motivo genetico. La contraddizione del mobile che non si muove non è altra da quella del mobile che percorre l'infinito, ma è questa stessa, vista nella sua prima radice». Și mai departe: «Se si pensa al livello speculativo di Zenone scolaro e difensore di Parmenide, e si accorge che egli difficilmente avrebbe potuto concepire non solo un νῦν indivisibile in quanto puro e inestesso limite del tempo, ma anche un tempo composto di νῦν: e proprio perchè per lui, scolaro di Parmenide, il νῦν non sarà tanto un elemento del tempo quanto la stessa unica forma reale del tempo, rispetto a cui il passato e il futuro non sono che apparenze e irrealità. Per Parmenide... l'ente «non era nè sarà, perchè è tutto insieme, *ora*, compatto»: il νῦν, il presente, è la forma dell'unità e totalità temporale che assolutamente corrisponde all'affermazione indifferenziata dell' ἐστίν, così come per Melisso l'infinità temporale, considerata invece nel senso della successione, in cui il puro νῦν s'è trasformato in un ἀεί equivale immediatamente all'infinità spaziale. Ora, s'intende che non può dirsi che Zenone parta esplicitamente da tali presupposti, non essendo chiara la posizione esteriore della polemica contro il moto rispetto ai presupposti dell'uno o del molteplice, e cioè non potendo stabilirsi se in essa fossero poste esplicitamente delle premesse basate sul concetto dell'unità spaziotemporale dell'uno... Ma

sta di fatto, d'altra parte, che solo ricostruendo in questo rigido clima eleatico la *forma mentis* di Zenone si può veramente intendere, nella sua genesi e nel suo significato, anche questa terza, e fondamentale, delle sue aporie (p. 137).

34. ὄγκοι.

35. «Nessuno è mai riuscito a spiegare, se non a prezzo di ridicole fantasticherie, a che cosa serva il far muovere le serie dei corpi in uno stadio» (Albertelli, p. 201, n. 3).

36. ἐν ᾧ συμβαῖνειν οἴεται ἴσον εἶναι χρόνον τῳ διπλασίῳ τὸν ἥμισυν. Pasajul poate fi înțeles în două chipuri: 1. timpul dat e jumătate și îndoit (raport 1 : 2); 2. jumătatea timpului dat e egală cu îndoitul timpului dat (raport 1 : 4). Cf. Albertelli, p. 201, n. 4.

37. ἀρχόμενοι. Cum observă Albertelli (p. 201, n. 5), «il termine sembrerebbe richiedere che i *B* fossero disposti a cominciare dalla metà della serie *A* verso l'estremo di essa. Ma facendo questo diventa impossibile construire l'edificio argomentativo che si richiede. Allora si dovra intendere il *cominciano* nel senso di *cominciano il moto*».

38. Lachelier, *Rev. de Métaph. et de Morale*, XVIII, 1910, p. 347, citește: συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον *B* ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ <Γ> εἶναι καὶ τὸ πρῶτον Γ <ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ *B*>. Dar, după justa observație a lui Albertelli, «dal momento che il moto delle due serie *B* e Γ va dalla metà di *A* in senso contrario, si può intendere ugualmente bene: «all'estremo (ai due estremi opposti) della serie *A*» e «all'estremo di *B* e di *A* rispettivamente»; però è più naturale la seconda interpretazione dato che Γ è visto in relazione a *B* e *B* in relazione ad *A*» (p. 202, n. 8).

39. Ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν *B* ὅσον περ τῶν *A*, ὥς φησι, διὰ τὸ ἀμφότερα ἴσον χρόνον παρὰ τὰ *A* γίγνεσθαι. Lachelier citea: ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν Γ ὅσον περ <τὸ Γ> τῶν *A*...

40. Unii interpreți numără și acest argument în seria celor tinzând să dovedească absurditatea ipotezei multiplicității; alții îl consideră ca o încercare de critică gnoseologică. «In realtà, – crede Calogero, – esso è insieme l'una cosa e l'altra, perchè per Zenone la contradittorietà del mondo del molteplice è poi la stessa contradittorietà di quella δόξα, che invece considerava come essenzialmente vera Protagora, contro cui è appunto detto che qui Zenone polemizzi» (p. 110, n. 1).

41. «Che qui il testo sia malsicuro, – notează Calogero, p. 88, n. 2, – (già quel superfluo μόνον è sospetto) risulta chiaro da quel che segue immediatamente: καὶ τὸ μὲν ἕν τὴν ἀνάγκην, ὕλην δέ αὐτῆς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, εἴδη τε τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν, dove l' ἀνάγκη, puó ben essere eleatica, ma ilresto è empedocleo,... ed è quindi accaduto un pasticcio. Il quale potrebbe, allora, aver indotto un inesperto a rimediare aggiungendo il καὶ Ζήνον: tolto il quale, resta in Aezio quell'antitesi tra il πεπερασμένον di Parmenide e l' ἄπειρον di Zenone, che era già stata fissata da Aristotele».

B) FRAGMENTE

1. «Qui – scrie Calogero, a cărui interpretare o urmez în liniile-i mari – è... in atto quella stessa fondamentale dialettica di Zenone, che s'è vista già operare negli altri ragionamenti, e che s'impernia tutta nella contraddizione eterna delle opposte esigenze del finito e dell'infinito, constatata nello spazio discreto del molteplice. Nella dimostrazione dell'infinito di numero, la distinzione del singolo elemento del molteplice implica la posizione del distinguente come «altro», quindi come nuovo elemento del molteplice, e con ciò la moltiplicazione infinita dello stesso molteplice: quel che si constata è sempre, in sostanza, l'infinita postulazione dell'ἕτερον accanto all' ἕκαστονe l'infinita cristallizzazione di questo ἕτερον in un nuovo ἕκαστον, ma quel che in particolare si rileva è il conseguente accrescersi numerico di questi enti. Nella dimostrazione dell'infinito di grandezza, invece, quel che vien messo in rilievo è l'ideale accrescimento spaziale, che si manifesta in ciascun elemento del molteplice, in quanto esso ha bisogno, per poter avere una determinata estensione, di distinguersi da ciò che da esso è altro, ma questo a sua volta si distinguerà da altro e così via, in modo che quel particolare verrà ad esigere in sè, per la sua determinazione spaziale, un'infinita alterità spaziale» (pp. 104–105).

2. καὶ ἀπέχειν αὐτοῦ τὸ ἕτέρον τοῦ ἑτέρου. **Kranz traduce:** «somuss... Abstand der eine vom anderen haben». Cam în acelaşi fel Albertelli: «... e che in essa una parte distinta dall'altra».

3. οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τοιοῦτον ἔσχατου ἔσται, οὔτε ἕτερον πρὸς ἕτερον οὐκ ἔσται: «denn kein derartiger *Teil* desselben (*des Ganzen*) wird die

äusserste Grenze bilden, und nie wird der eine ohne Beziehung zum anderen sein» (Kranz); «nessuna infatti di tali parti sarà l'ultima e non è possibile che non ci sia una parte a precedere l'altra» (Albertelli). Pentru spinoasele discuții prilejuite de interpretarea acestor rânduri, v. Albertelli, p. 207, n. 4.

4. Citesc μέγεθος γὰρ μηδὲν ἔχοντος, προσγενομένου οὐδὲν οἷόν τε εἰς μέγεθος ἐπιδοῦναι, cu Gomperz și Albertelli. Diels-Kranz prezintă: μεγέθους γὰρ μηδενός ὄντος, προσγενομένου δέ, οὐδὲν οἷόν τε εἰς μέγεθος ἐπιδοῦναι («denn wird eine Grösse, die nichts ist, einer anderen hinzugefügt, so kann diese an Grösse nichts gewinnen»).

5. «L'unico λόγος di Zenone che ci sia stato tramandato nella sua tipica forma antinomica – scrie despre acest fragment Calogero – costruisce dunque i due corni del suo dilemma coi due stessi termini estremi dell'aporiacostitutiva dell'ente eleatico. S'intende che qui finità e infinità sono, immediatamente, quelle numeriche e non quelle spaziali, come gia osserva Simplicio: ma lo stesso Simplicio può poi riferire, negli altri due frammenti, accanto a questadimostrazione zenoniana dell' ἄπειρον κατὰ πλῆθος, anche quelladell' ἄπειρον κατὰ μέγεθος. Realtà è que, anche in questa dimostrazione dell'infinito numerico, il motivo probante non può non rimanere identico a quello onde si deduce l'infinito spaziale: e questo, tanto in quella forma universale che si è gia vista nell'aporia dello spazio [cf. fr. A 24], quanto nella specificazione che può farsene quando questo spazio venga suddiviso in parti. Zenone non può infatti dimostrare l'infinità numerica della realtà presupposta molteplice se non riferendosi all'infinità spaziale di ciascuna delle unità di questo molteplice: la quale è, per un verso, delimitata in sè stessa, ma, per l'altro verso, deve presuppore accanto a sè un limite che la distingua dalle altre unità, e, esistenzializzando così accanto a sè il suo ἕτερον e incessantemente trovandosi di fronte a questo nella stessa situazione che suscitava l'esigenza della posizione del limite distinguente, finisce col multiplicare accanto a sè all'infinito il numero degli enti spaziali. Vista nei suoi costituenti singoli e con ciò nel suo vero motivo genetico, l'aporia del molteplice zenoniano composto di enti insieme di numero finito e di numero infinito è dunque la stessa aporia dell'uno eleatico, per un verso spazialmente limitato e per l'altro verso spazialmente illimitato. Non solo, cioè il finito-infinito numerico è nient'altro, in sostanza, che il finito-infinito spaziale, ma anche l'assurdo

intrinseco dello spazio discreto è l'identico assurdo intrinseco dello spazio uno» (pp. 97–98).

6. Sext. Empiricus (*Adv. dogm.*, IV 87 și *Pyrr. hyp.*, III 10, 71) atribuie afirmația «megaricului» Diodoros Cronos.

7. «La contraddizione del moto è appunto quella dell'essere in un luogo e del non esservi, e del superare così quella propria delimitazione spaziale che è insieme determinazione e immobilità temporale» (Calogero, p. 138).

MELISSOS

A) VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURA

1. Pretinsa legătură dintre Melissos și Heraclit e pusă cu drept cuvânt la îndoială de majoritatea istoricilor filosofiei grecești.

2. Citesc ἀδύνατα cu Bonitz, în loc de ἄϊδια, lecțiunea manuscriselor urmată de Diels-Kranz. «La proposizione disgiuntiva – crede a putea afirma Albertelli – denota uno spirito pedantesco ed è assolutamente contraria alla mentalità di Melisso» (p. 224, n. 2).

3. «Qui – relevă Calogero – l'accadere nella dimensione del tempo è immediatamente veduto come accadere nella dimensione dello spazio, e l'impossibilità per l'avvenimento nello spazio si traduce subito in impossibilità per l'avvenimento nel tempo: in tanto è inammissibile un divenire accanto a un essere e il conseguente indefinito accrescersi del reale in forza di questo divenire, in quanto l'essere verrebbe con ciò a perdere la sua identità di sè con sè, diventando maggiore di sè stesso. Per esser tutto, non si può esser tutto che nello spazio, ma esser tutto nello spazio significa esser tutto anche nel tempo: che quel che non è tutto nel tempo non può esser tutto neanche nello spazio» (p. 67).

4. Citesc περαίνειν ἄν cu Apelt.

5. Argumentul lipsește în fragmentele lui Melissos. V., mai departe, comentariul la fr. 6 (p. 273, n. 9).

6. V., mai departe, fr. B 7 și comentariul, p. 274, n. 13.

7. După Apelt (*Melissos bei Pseudo-Aristoteles*, «Jhb. f. klass. Phil.», 1886, p. 739), am avea acio aluzie polemică la învățătura atomistă. Pentru Albertelli, în schimb, ideile atribuite în acest paragraf lui Melissos ar fi posterioare filosofului samian, «che non aveva nessun bisogno di sottilizzare tanto, date le sue premesse fondamentali che escludevano senz'altro le possibilità qui prospettate» (p. 224, n. 9).

8. Pasaj anevoios. Albertelli înțelege: «in questi modi soltanto egli riteneva che le cose potessero essere molte e tali apparire a noi...» (p. 217).

Pentru Calogero, fraza «conferma la situazione sistematica della dissoluzione del mondo κατὰ δόξαν nel pensiero di Melisso» (p. 82, n. 1). «Da notare – mai adaugă învățatul italian, în continuarea rândurilor citate – come l'Anonimo attribuisca a Melisso la teoria che a condizioni eguali a quelle a cui è sottoposta l'esistenza dell'ente unico dovrebb'essere sogetto anche il molteplice, sia che esistesse sia che soltanto apparisse: spezzando così e giustapponendo quel che in Melisso è intrinsecamente legato».

9. φαντάζεσθαι. Cu Spalding, suprim ininteligibilul ἁπατᾶν la sfârșitul propoziției; Calogero preferă să-l îndrepte în ἁπαντᾶν.

10. οὔτε εἴᾳ αἱρεῖν, cu Calogero, p. 82, n. 4.

11. Citesc ταύτην ἐκείνης, cu Albertelli, în loc de ταύτης ἐκείνην (Diels-Kranz).

12. Aluzie probabilă la Heraclit, cu toate îndoielile lui Apelt (*art. cit.*, p. 747) urmat de Albertelli.

13. τὸ ἅπαντα... εἶναι καὶ λέγεσθαι. Mai prolix, Albertelli traduce: «All'infinito... anche lui applica i predicati «è tutte le cose» ed «è detto tutte le cose» (p. 219).

14. τοῦ μὲν εἶναί τι ὡς ὄντος καὶ κειμένου διαλέγεται, redat de Albertelli: «il fatto di avere una determinazione implica l'esistenza e la stabilità» (p. 219).

15. Cuvintele καὶ τῇ διακρίσει sunt suprimate ca interpolate de Albertelli (p. 225, n. 22), fără motiv plauzibil.

16. Cum are grijă să releve Kranz, în aparatul ediției, Anonimul confundă aci pe Anaximandros cu Thales.

17. τὸ ὅλον suprimat de Albertelli, după Wendland.

18. ῥυθμῷι διαφέρειν. Albertelli traduce: «differiscono per forma».

19. ὃν δεικνύναι τὸ οὕτως ὄν ἕν. În acest pasaj, observă Calogero, «si allude a Zenone come a tale che avesse dimostrato la molteplicità intrinseca dell'unico ente, quando esso fosse stato inteso come unica sostanza materiale, nel senso della fisica ionica: dove Zenone, dimostrando molteplice quest'Uno che, comunque, non era elemento del molteplice bensì spazialmente assoluto, non avrebbe potuto non scorgere immediatamente l'applicabilità di tale dimostrazione anche all'Uno eleatico» (p. 151).

20. Versul: ὡς διὰ πολλῶν δὴ βροτέων ῥηθέντα ματαίως e păstrat de

Aristot., *De caelo*, B. 13.294 a 21 subforma: ὡς διὰ πολλῶν δὴ γλώσσας ἐλθόντα ματαίως.

21. Albertelli înțelege altfel paranteza, traducând τὸ πᾶν οὕτως ἔχον prin: «ciò che è in quest'ultimo modo».

22. Vezi mai sus, cap. I § 7 al tratatului.

23. În fraza: τὸ μὲν γὰρ κενὸν οὐκ ὄν, κινηθῆναι δ' οὐκ ἄν δύνασθαι μὴ ὄντος κενοῦ κεχωρισμένου, Calogero bănuiește o lacună. «Infatti, – scrie el, – se il κεχωρισμένου si riferisce veramente a κενοῦ non gli aggiungerebbe nulla, e vice versa l'azione del χωρίζειν è propria appunto del κενόν in quanto divide e distingue». Și propune să se citească κινηθῆναι δ'οὐκ ἄν δύνασθαι μὴ ὄντος <τοῦ κενοῦ καὶ μὴ ὄντος ἀπο τοῦ> κενοῦ κεχωρισμένου...

24. ...*hoc quod esset infinitum et inmutabile et fuisse semper et fore.* Albertelli înțelege: «cio che è infinito è sempre stato sarà anche immutabile» (p.227).

25. În ochii lui Aristotel, ἀρχὴν ἔχειν nu-i tot una cu γεγονέναι; sfera de înțeles a primului e mai vastă, în măsura în care poate avea și o accepție spațială, care lipsește celui de-al doilea.

26. φθαρτὰ ἐν δυνάμει...

27. «Dopo aver banalmente osservato come Melisso non vedesse la possibilità che una cosa calda diventasse poi fredda, – scrie Calogero despre acest text, – seguita con un'osservazione preziosa nella sua ingenuità: la filosofia di Melisso, egli dice, non è altro che un dissolvare e contraddire le sensazioni διὰ τὸ μάλιστα πιστεύειν αὐταῖς. L'eleatizzazione del particolare non potrebbe esser meglio, espresso che in questa «assoluta fede nel sensibile», che, eternizzandolo, lo induce d'altronde in contraddizione e in crisi» (p. 82, n. 1).

B) FRAGMENTE

1. «La netta differenza rispetto a Parmenide – notează, în legătură cu acest pasaj, Calogero – è nel fatto che mentre questi, partendo dal suo «è», esclude del tutto da esso tanto l'«era» quanto il «sarà», e vede quindi l'assolutezza temporale dell'ente come un puro presente, immune da ogni differenziazione temporale di passato e futuro (οὐδὲ ποτ' ἦν οὐδ' ἔσται,

ἐπεὶ νῦν ἐστιν ὁμοῦ πᾶν), Melisso concepisce invece la sua eternità nel senso dell'estensione (ἀεὶ ἦν καὶ ἀεὶ ἔσται). In Parmenide l'eternità è superiorità al tempo, presente senza passato e senza futuro; in Melisso l'eternità è *totale estensione del tempo, somma del passato del presente e del futuro*» (pp. 60-61). Într-un sens analog, K. Joël: «er [Parmenides] geniesst eben in Seienden gerade die innere Konzentration auf die Identität, Melissos abervielmehr seine unendliche Expansion in Zeit und Raum, sodass ihm die Einheit zurücktritt vor der Unendlichkeit» (*Gesch. der antiken Philosophie*, Tübingen, 1921, I, p. 475).

2. La observația lui Zeller că Melissos uită să dovedească aci că ființa n-are moarte, Albertelli relevă cu drept cuvânt că, de vreme ce nimic nu poate dispărea în nimic, în ochii filosofului nostru moartea nu-i decât *nașterea a altceva*; dovedindu-se imposibilitatea nașterii *eo ipso* se dovedește imposibilitatea morții (p. 230, n. 2).

3. În cuvintele ἔστι τε καὶ ἀεὶ ἦν καὶ ἀεὶ ἔσται Reinhardt vede «ein Ausdruck für die Unveränderlichkeit» în care εἶναι «dient nie als Copula, sondern bedeutet Dasein und Bestehen» (p. 176, n. 2). Apropierea de Anaxagoras, fr. A 48, apare îndoielnică.

4. Citesc ἤρξατο γὰρ ἄν ποτε γενόμενον cu Diels-Kranz. Calogero, urmat de Albertelli, preferă γινόμενον, lecțiunea lui Simplicius. «È chiaro – argumentează el – che in entrambi i casi [aci și în paranteza următoare] esso ha lo stesso valore di participio presente specificante (secondo la costruzione dei verbi indicanti inizio o fine d'azione) gli opposti ἤρξατο e ἐτελεύτησεν» (p. 64, n. 2). Potrivit acestui fel de a vedea, traducerea celor două propoziții parentetice ar trebui să sune: «într-adevăr, cândva ar fi prins a se naște» și «într-adevăr, cândva ar fi încetat de a se naște».

5. Cf., mai sus, criticile lui Aristotel, fr. A 10: «din faptul că orice lucru născut are început nu însemnează că orice are început trebuie să se fi și născut» și «... unde tot lucrul născut are început, Melissos socoate că și tot ce are început s-ar fi și născut, ca și cum, prin faptul de a avea un început, lucrul născut și lucrul mărginit ar fi amândouă tot una...». Altfel spus, ceea ce Aristotel îi reproșează lui Melissos, față de al cărui mod de argumentare avea foarte puțină stimă, e trecerea arbitrară de la *temporal* la *spațial*. Învinuiri analoage îi aduc, dintre istoricii moderni ai filosofiei grecești, Zeller și Windelband. Alții, printre care Apelt, Chiappelli și Tannery, îi iau apărarea, încercând să dea propozițiunilor incriminate o interpretare diferită. «S'il était vrai que, dans son argumentation, Mélissos

eût, comme on le prétend, entendu par infinitude l'infinitude dans l'espace, – scrie acesta din urmă, – le vice de sa déduction serait palpable. Mais on ne doit certainement pas lui attribuer une pareille thèse, alors qu'il nie formellement que l'«être» soit étendu. Il entend sans aucun doute l'infinitude au sens abstrait; c'est là un concept dont il faut lui faire honneur, qu'il soit ou non valable, et dont il se sert pour affirmer l'unité» (p. 275). Mai aproape de noi, Calogero susține că, în concepția lui Melissos, spațializarea temporalului nu trebuie judecată ca rezultatul unui echivoc sofistic, cum s-a crezut prea multă vreme, ci ca «il portato schiettamente arcaico di un'intuizione per cui la dimensione del tempo è così immediatamente ed astrattamente oggettiva che non si distingue per nessun carattere essenziale della stessa dimensione dello spazio» (pp. 62-63). În sfârșit, respingând deopotrivă învinuirile și interpretările înaintașilor ca nefondate, Albertelli, unul dintre cei mai reprezentativi exegeți ai filosofului samian, ajunge la încheierea că «in Melisso non c'è affatto la tropo grossolana *quaternio terminorum* che dice lo Zeller nè alcun'altra delle posizioni mentali che gli vengono comunemente attribuite. Egli pensa all'inzio e fine quanto alla cosa (e non già quanto al tempo) e li attribuisce a ogni cosa che diviene; di qui, negato che l'essere divenga, passa ad attribuirgli l'infinità. Il suo ragionamento così, puressendo erroneo, ci si palesa, sulle orme di Aristotele, molto più sottile e pericoloso di quanto non sospettino i moderni. Egli, ripetiamo, partendo dall'osservazione che tutte le volte che c'è nascita c'è, in ciò che nasce, principio e termine, ha creduto necessario negare principio e termine a ciò che non nasce, cioè affermare l'infinità dell'eterno. Invece la conversione non era possibile, perche mancava l'identità di soggetto e predicato» (p. 232).

6. După Albertelli (p. 233, n. 2), fraza n-ar fi a lui Melissos, ci simplă reelaborare din partea lui Simplicius, care ne-o transmite, a spuselor lui Melissos din fr. 2. Dimpotrivă, pentru Calogero, care nu-i pune la îndoială autenticitatea, «nella corrispondenza dell' ὥσπερ con l' οὕτω il punto di vista dello spazio sembra considerato in una posizione puramente analogica rispetto a quella del tempo, ma la ripetizione dell' ἀεί in entrambi i termini... e sopratutto l'interna ragione che rende possibile il loro stesso parallelismo restaurano la loro gerarchia o, meglio, coessenzialità più profonda» (p. 68).

7. Totatât de puțin autentic ca fr. 3, după Albertelli, p. 234, n. 1. În schimb, lui Calogero, fragmentul îi dă prilejul să descopere o caracteristică a

personalității lui Melissos în tendința de a «sistematiza» acele categorii ale ființei care, la Parmenides, se întâlnesc numai juxtapuse. «Si può dire – precizează el – che il motivo più profondo della insufficiente sistematicità e quasi dell'incertezza della stessa determinazione parmenidea degli attributi dell'ente è proprio nel fatto che quest'ente, per la sua genesi e natura medesima, avrebbe dovuto, a rigore, non tollerare accanto a sè alcun predicato specifico, determinante la sua assoluta indeterminatezza. In Parmenide le esigenze ontologiche si trovavano così a combattere contro il suo originario e prepotente logicismo: Melisso, che per la sua situazione speculativa opera fin dall'inizio con una logica assai più ontologizzata, può ora invece proporsi il compito di quella miglior deduzione o sistemazione» (pp. 68–69).

8. «Dall'attributo dell'infinità discende ora quello dell'unità: questa è propriamente una novità di Melisso, il quale, osservando come una realtà infinita non possa essere che unica perchè l'esistenza di un'altra realtà oltre di essa o in genere una sua dualità equivarebbe a una limitazione e quindi a un annientamento della sua infinità, dimostra l'unità in un modo che non poteva naturalmente esser quello di Parmenide, il quale, d'altra parte, non sentiva quasi il bisogno di argomentarla, trovandola in certo modo immediatamente implicita nella stessa singolarità dell'e generante il suoente» (Calogero, p. 69).

9. După Burnet, p. 322 și Albertelli, între fr. 6 și începutul fr. 7, trebuie să se fi situat în opera lui Melissos demonstrația omogenității ființei. Într-adevăr, în primele rânduri din fr. 7 ființa apare «una și aceeași în totul», fără ca propoziția să fi fost înainte dovedită; iar tratatul pseudo-aristotelic *De Melisso, Xenophane, Gorgia*, în care ordinea tezelor melissiene e cu siguranță împrumutată textului original, înfățișează un paragraf al cărui cuprins e următorul: «Una, [ființa] trebuie să fie și aceeași (ὅμοιον) în toate părțile ei; căci de n-ar fi aceeași, fiind multiplă, n-ar mai fi una, ci multe» (I 4, *supra*, p. 182).

10. Întemeindu-se pe Pseudo-Aristotel, *De MXG*, 974 a 18 și urm., Reinhardt (p. 91) propune să se citească după οὔτε μετακοσμέοιτο, <οὔτε ἑτεροιοῖτο>. Maiplauzibil, Calogero (p. 70, n. 2) crede că οὔτε ἑτεροιοῖτο trebuie să fi precedat, în original, cuvintele οὔτε μετακοσμέοιτο, așa cum o lasă să se bănuiască ordinea ideilor în fr. 7, unde «prefacerea în altceva» (ἑτεροιοῦσθαι) e discutată înainte de «schimbarea alcătuirii lăuntrice», (μετακοσμηθῆναι). Pentru Albertelli, în schimb, textul nu e lacunar, «in

quanto la negazione della ἑτεροίωσις comprende in sè la negazione del perire e deldiventar maggiore: infatti essa implica, come dice l'argomentazione, che τὸ πρόσθεν ἐόν *perisca* e che, come si verifica nel diventar maggiore, *nasca* ciò che non è» (p. 236, n. 1).

11. Cum s-a relevat de Heidel și de alții, ἑτεροιοῦσθαι apare aci pentru întâia oară într-un text grec.

12. Subiectul e «ce existaînainte» (τὸ πρόσθεν ἐόν). «Il divenire concreto è assurdo – comentează Calogero – non solo in quanto la sua unità si spezza necessariamente in un assoluto essere e in un assoluto generarsi, ma anche in quanto questo stesso generarsi, visto in tale assolutezza, non può presentarsi se non come un totale incomprensibile sorger dal nulla e precipitar nel nulla. Così s'intende anche l'estrema conclusione, che se un simile alterarsi si realizzasse anche nella misura più esigua nella più gran distanza di tempo, nell'eternità esso finirebbe per condurre all'annientamento totale dell'ente: chè anche qui esso è idealmente scisso nelle due parti del permanente e del diveniente, e questo è concepito come una progressiva corrosione e riduzione nel nulla incidente sempre più nell'altro, fino alla sua totale distruzione, per lento che possa esserne il processo» (p. 71). Pentru concepte analoage, Albertelli trimite la Empedocles, fr. 17, 31 Diels: εἴτε γὰρ ἐφθείροντο διαμπερές, οὐκέτ' ἂν ἦσαν și Epicur, *ad. Herod.*, 30, 1: καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα ἂν ἀπωλώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων εἰς ἃ διελύετο...

13. Citesc πῶς ἂν μετακοσμηθὲν τῶν ἐόντων εἴη, cu Diels-Kranz. Albertelli preferă lecțiunea lui Heidel: πῶς ἂν μετακοσμηθείη τι τῶν ἐόντων și traduce: «come potrebbe alcunchè mutare disposizione?».

14. Obișnuit se raportează οὐδὲ ἀλγεῖ la durerea fizică, iar ἀνιᾶσθαι din § 6 la suferința morală.

15. οὐ γὰρ ἂν πᾶν εἴη ἀλγέον, unde, cu Diels și Calogero, înțeleg pe ἀλγέον ca echivalent cu εἰ ἀλγέοι, subiectul subînțeles fiind τὸ ἐόν.

16. «Parmi les négations qu'il fait rentrer dans l'immutabilité de l'être, – observă, în legătură cu §§ 4–6, Paul Tannery, – celles de la douleur et du chagrin attirent particulièrement l'attention. Elles tendent à faire penser que Mélissos considérait effectivement son Être comme le Dieu et lui attribuait ou était au moins porté à lui attribuer la conscience immuable de son éternelle stabilité». (p. 276). Iar Calogero: «Qui si può dire che

l'ideale eleatico dell'essere raggiunga veramente la sua estrema espressione, col trasferimento nell'astratto logo ontologico dei predicati concreti della volontà, trasvalutati e posti in funzione, s'intende, delle stesse esigenze di quel logo: dove l'arcaismo è soprattutto nell'implicita intuizione animistico-teologica (in cui rivive forse anche il Dio-Uno senofaneo) dell'ente come vivente assoluto, essendo peraltro in esso un motivo che resta poi capitale in tutto lo sviluppo del pensiero antico. L'ente, essendo totalità, è autosufficienza, è quindi assoluta soddisfazione di sè, la mancanza di tale metafisica contentezza importerebbe quindi l'immediata negazione di quel suo fondamentale attributo, che è la totalità, insieme spaziale e temporale, dell'infinito e dell'eterno». Şi, maideparte: «... questi attributi supremi della perfezione dell'ente, totalità identità autarchia salute non sofferenza, si compenetrano e connaturano strettamente nella trattazione melissiana che, negando all'ente ogni sorta di deficienza e di sofferenza tanto fisica quanto spirituale, costituisce, ancora più specificamente diquella parmenidea, uno dei più antichi e tipici documenti della direzione ideale della teologia ellenica» (pp. 73–74).

17. εἰ μὲν γὰρ κενεὸν ἦν. Diels-Kranz traduc: «Denn wärees leer...», interpretare vădit greşită, pentru că, după justa observaţie a lui Albertelli, «l'essere neppure per ipotesi può essere vuoto» (p. 237, n. 12). Cu Burnet şi Calogero (p. 74, n. 1), prefer să văd în κενεόν un adjectivsubstantivizat, ceea ce se potriveşte incomparabil mai bine cu contextul.

18. «Questa mancanza del vuoto– notează Calogero –esclude affatto la possibilità del movimento, che si può pensare solo quando ciò che deve muoversi abbia uno spazio in cui muoversi, una capacità quindi di allontanarsi dal luogo che occupa per trasferirsi in altro: ecco il tipico concetto melissiano dell' ὑποχωρεῖν, nel quale è interessante l'ambiguità che intrinsecamente vi permane in quanto il vuoto, di cui vien prospettata la possibilità, appare da una parte esterno all'ente come pieno, ma dall'altra anche interno all'ente come tutto, e di conseguenza lo stesso ὑποχωρεῖν è anzitutto un ceder di luogo totale, che non puòquindi realizzarsi se non «verso il vuoto», ma in secondo luogo anche uno spostarsi intrinseco, quasi un avvicendarsi del pieno e del vuoto nella totalità dell'ente» (p. 75). La acestea, nu fără dreptate, Albertelli relevă că «se con esterno si intende il vuoto che per ipotesi circonda ogni porzione dell'essere, si può sottoscrivere alla sua affermazione. Se invece convuoto esterno si intende il vuoto che per ipotesi circonda l'essere preso nella

sua totalità, allora bisogna dire che in Melisso tale concezione non può neppure profilarsi, data l'infinità dell'essere» (p. 238, n. 13).

19. πυκνὸν δὲ καὶ ἀραιὸν οὐκ ἂν εἴη. Πυκνόνșiἀραιόν suntluateca substantive de Diels-Kranz, care traduc: «Auch kann es kein Dicht oder Dünn geben». Mai probabil mi se pare că e vorba de două atribute ale subînțelesului ἐόν, care e și subiectul lui κινεῖται din § 10.

20. «Proprio nel concetto di questo criterio, – scrie Calogero, p. 76, – si vede chiaro il rapporto storico tra Melisso e Parmenide: che la κρίσις di Melisso corrisponde giusto alla κρίσις di cui parla Parmenide, con la differenza che quest'ultima è la distinzione tra l'è e il non è, mentre quella di Melisso è la distinzione tra il pieno e il non pieno, e cioè tra le due realtà in cui si erano ormai assolutamente ontologizzati quell'è e quel non è. E mentre Parmenide... afferma tanto l'assoluta realtà dell'essere quanto i suoi predicati di pienezza e d'immobilità deducendoli, in sostanza, dalla fondamentale certezza logica della possibilità del dir e dell'impossibilità del dir non è, Melisso, per cui la originaria ontologizzazione del logico propria del suo maestro non è piu problema ma premessa indiscussa e anzisentita solo nel suo risultato metafisico, non può più contentarsi di quella deduzione, e quindi ricava ordinatamente prima l'inesistenza del vuoto dal concetto dell'ente uno e omogeneo e infine la sua immobilità dall'inesistenza del vuoto».

21. σημεῖον. Cf. Calogero, p. 78, n. 1: «i σημεῖα corrispondono... ai parmenidei σήματα, ma con la differenza generale che c'è tra Melisso stesso e il suo maestro: in quest'ultimo i σήματα sono... le determinazioni dell'essere quali si possono scoprire procedendo per la via della verità...; in Melisso, che rende come sempre univoche le ambiguità di Parmenide, i σημεῖα sono invece soltanto gli argomenti da cui si conclude alla verità, e che quindi posson provenire tanto dall'esame intrinseco dell'uno quanto da quello della contradittorietà del molteplice».

22. ὅτι ἓν μόνον ἔστιν. Cu Diels și Albertelli, consider ca subiect subînțeles τὸ ἐόν pe lângă care ἕν e predicat. Burnet și Calogero iau ca subiect pe ἕν și traduc: «că există unica ființă».

23. καὶ τὸ μὲν ζῶον καὶ τὸ δὲ τεθνηκός, καὶ μέλαν καὶ λευκόν... Urmez pe Calogero, pentru care «il Diels, intendendo nel τὸ μὲν ζῶον τὸ δὲ τεθνηκός i due articoli come soggetti e i due aggettivi come predicati, vi introduce un dualismo dianoetico che è certamente troppo deciso per

Melisso, pel quale ciascuno di questi termini è anzitutto un ἕκαστον, un particolare unitariamente individuato, in cui quindi non è specificamente distinta una sostanza da un attributto: come è del τὸ θερμόν del § 3, che è insieme «il caldo» e «quel che è caldo», senza che sia sentita tale differenza, per la cui determinazione sarà infatti necessaria tutta la successiva storia della logica antica fino ad Aristotele» (p. 78, n. 1). Recunoscând dreptatea observației lui Calogero, Albertelli adoptă totuși interpretarea lui Burnet și Diels, – după care subiecte sunt cele două articole, iar adjectivele predicate, – sub cuvânt că, pentru presocratici, «dire che una cosa è viva o morta o nera ecc. non implica la distinzione soggetto e predicato, ma che nella cosa ci sia il vivo, il nero ecc. intesi sostantivamente» (p. 240, n. 4).

24. ὅσα φάσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀληθῆ. Reinhardt (p. 72) trimite la Parmen., fr. B 8, 39: ὅσσα βροτοὶ κατέθεντο πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ (*supra*, p. 129), apropiere judicioasă, chiar dacă exegeza învățatului german nu poate fi în întregime acceptată. Cf. Calogero, p. 79, în notă.

25. ὁμουρέων: lecțiune adoptată de Kranz, în ultima ediție, după Bergk și Wilamowitz. Diels citea ὁμοῦ ῥέων, de interpretare anevoioasă.

26. Melissos s-a putut gândi la stalactite, după ipoteza lui Calogero, p. 80, în notă.

27. ὥστε συμβαίνει μήτε ὁρᾶν μήτε τὰ ὄντα γινώσκειν. Ordinea, puțin firească, e reconstituită de Th. Gomperz: μὴτε ὁρᾶν τὰ ἐόντα μήτε γινώσκειν.

28. Citesc: εἶναι πολλὰ καὶ ἀίδια εἴδη τε καὶ ἰσχὺν ἔχοντα cu Calogero, p. 81, în notă.

29. πάντα ἑτεροιοῦσθαι ἡμῖν δοκεῖ καὶ μεταπίπτειν ἐκ τοῦ ἑκάστοτε ὁρομένου. Kranz traduce: «scheint uns auf Grund des jedesmal Gesehenen, dass alles sich ändert und umschlägt». Calogero: «ci sembra poi che tutti si alterino e mutino da quella forma che volta per volta vien veduta». Mai credincios mi se pare Albertelli: «ci sembra che tutto si trasformi e si muti da quel che ogni volta l'occhio ci fa vedere».

30 τοῦ γὰρ ἐόντος ἀληθινοῦ κρεῖσσον οὐδέν. Diels traducea: «denn stärker als die wirklich vorhandene Wahrheit ist nichts», modificat de Kranz în: «denn stärker als das wirklich seiende Wahre ist nichts». Mai plauzibilă interpretarea lui Calogero («nulla è infatti più potente di ciò che veramente è»), adoptată în esență și de Albertelli («nulla è infatti più possente di ciò che esiste realmente»).

31. Fragment din cele mai discutate, din pricina anevoinței pe care o prezintă tăgada atât de categorică a corporalității ființei, după ce, în fr. 3, ni s-a vorbit de nesfârșirea ei spațială (*supra*, p. 206). E ceea ce i-a făcut pe unii istorici ai filosofiei vechi să-i pună la îndoială autenticitatea, pe alții să-i caute interpretări care de care mai ingenioase. După Chiappelli, de pildă (citat la Albertelli, p. 241, n. 3), Melissos ar fi recunoscut ființei mărime spațială «uniforme e indeterminata, ma non corporea nel senso di eterogeneità materiale». Într-un sens analog, Heidel (*ibid.*) crede că «Melissus, understanding σῶμα as a ἄθροισμα of parts which, because divisible *in infinitum*, must be tridimensional or have «thickness», says that a true Unit (whether Eleatic or Pythagorean) cannot be conceived as a σῶμα or ἄθροισμα. Tot așa Gilbert (*Griechische Religionsphilosophie*, p. 193, n. 2) scrie și el: «Das ἀσώματον kann nur heissen, dass die Substanz *keine bestimmte körperliche Form hat* (wie die Parmenideische Kugelbildung): keineswegs aber soll dadurch das Unsubstantielle oder Unstoffliche, also rein Geistige der Gottheit ausgedrückt werden». Mai aproape de noi, Albertelli presupune că, în fr. 9–10 (amândouă păstrate în *Fizica* lui), Simplicius ar fi atribuit lui Melissos idei pe care acesta era departe de a le fi întrevăzut. Dintre argumentele pe care se întemeiază, citez: *a)* imaterialitatea și indivizibilitatea ființei nu figurează în parafrază (mai jos, p. 214) și nu-s criticate în *De Melisso, Xenophane, Gorgia*, cap. 2, 19 și urm. (*supra*, p. 194); *b)* cele două fragmente nu-s pomenite de Simplicius în *De caelo* (559, 14), unde i-ar fi oferit argumente prețioase în polemica cu Aristotel, în ochii căruia Melissos se înfățișa ca un materialist; *c)* exactitatea citațiilor lui Simplicius nu-i întotdeauna ireproșabilă; *d)* atributele ἀμέγεθες și ἀδιαίρετον («lipsit de mărime» și «indivizibil»), caracteristice ființei melissiene după fr. în chestiune, sunt puse pe seama lui Parmenides, în alte texte ale lui Simplicius.

32. «Il moto è bensi immediatamente dedotto dallo stesso atto del dividersi, il quale è negato all'ente allo stesso modo con cui è negato da Parmenide (framm. 8, 22–25), ma con la differenza che mentre perquesti csso è negato in forza della semplice esclusione del non ente che dovrebbe operare quella divisione, per Melisso esso è negato in forza dell'esclusione del muoversi, che è per lui la forma stessa del non essere: anche qui, dunque, secondo il tipico rapporto d'identità e di differenza che lega Melisso a Parmenide» (Calogero, p. 153, n. 1).

33. După Burnet, p. 321, n. 5, fraza ar fi reproducerea textuală a

cuvintelor lui Melissos, meritând să figureze printre fragmente sub nr. 1 a. Pentru Albertelli, în schimb, «le parole in questione sono così arzigogolate e oziose, che difficilmente possono essere attribuite a un pensatore in fondo elementare come Melisso. Si trata senza dubbio di uno scolastico amore di completezza e pienezza di argomentazione che ha spinto ad elaborare la prima frase... Direi anzi che il concetto rivela la lettura del *Sofista* platonico» (p. 244, n. 1).

34. Parafraza mise pare a confirma lecțiunea γενόμενον în fr. 2 (despre care v. mai sus, p. 206, n. 4): ἐτελεύτησε γὰρ ἄν ποτε γενόμενον e redat aci τὸ φθειρόμενον τελευτὴν ἔχει ceea ce înseamnă că, în judecata lui Simplicius, τελευτὴ din același fr. 2 era înțeleasă ca «sfârșitul existenței».

35. ἄπειρον. Ca în românește, cuvântul susceptibil și de o interpretare temporală și de una spațială. Aceasta din urmă e accepția pe care i-o atribuie fără îndoială Simplicius, judecând după paragraful următor. Vezi și comentariul la fr. 2, mai sus, p. 209, n. 5.

36. Se subliniază aci deosebirea între ὑποχωρῆσαι, tradus de mine prin «a-și face loc», cu alte cuvinte mișcarea exterioară, și εἰς ἑαυτὸ συσταλῆναι, «a se strânge în sine», mișcare lăuntrică de contractare și dilatare.

37. «Die Frage des Palaiphatos ist, nachdem die Biographie des angeblich antiken Fragmentes Harrisons... sich als Simonideische Fälschung erwiesen hat,... wieder ins alte Geleise gekommen. Melissos und Lamiskos halte ich für Schwindelzitate eines alexandrinischen Schriftstellers, wie denn Lamiskos auch bei dem Archytas und Okkelos-fälscher auftaucht» (Diels in app.).

38. «Che possa forse esserci qualcosa di buono – scrie Calogero, referindu-se la acest fragment îndoielnic– è reso meno inverosimile anche dal fatto, che, mentre idealmente esso non disdice a Melisso, d'altra parte non vi sono altri frammenti su cui esso risulti materialmente calcato» (p. 84, n. 1).

INDICE BIBLIOGRAFIC[1]

Albertelli: Pilo Albertelli, *Gli Eleati. Testimonianze e Frammenti*, Bari, Laterza, 1939.

Burnet: John Burnet, *Early Greek Philosophy*, Third edition, London, Black, 1920.

Calogero: G. Calogero, *Studi sull' Eleatismo* (Pubblicazioni della Scuola di Filosofia della R. Università di Roma, III), Roma, Bardi, 1932.

Cardini: M. Cardini, *GliEleati. Frammenti e testimonianze*, Lanciano, Carabba, 1931.

Fränkel: H. Fränkel, *Xenophanesstudien*, «Hermes», LXXIX, 1925, pp. 174-192; – *Parmenidesstudien*, «Nachr. von d. Gesellsch., d. Wiss, zu Göttingen», Phil.-hist. Klasse, 1930, pp. 153-192.

Heidel: W.-A. Heidel, *On certain Fragments of the Presocratics*, «Proceedings of the Amer. Acad. of Arts a. Sciences», XLVIII, 1913, pp. 681–734.

Jaeger: W. Jaeger, *Paideia. Die Formung des griechischen Menschen*, I. Band, zweite Aufl., Berlin, W. de Gruyter, 1936.

Joel: K. Joel, *Geschichte der antiken Philosophie*, I. Bd., Tübingen, 1921.

Kranz: W. Kranz, *Ueber Aufbau und Bedeutung des Parmenideischen Gedichtes*, «Sitzber. d. Berl. Akad. d. Wiss.», 1916, pp. 1158–1178.

Mieli: A. Mieli, *La scienza greca, I: Prearistotelici, I: Le scuole ionica, pythagorica ed eleata*, Firenze, «La Voce», 1916.

Reinhardt: K. Reinhardt, *Parmenides und die Geschichte der griechischen Philosophie*, Bonn, Cohen, 1916.

Riezler: K. Riezler, *Parmenides* («Frankfurter Studien sur Religion u. Kultur der Antike», V), Frankfurt a. M., Klostermann, 1934.

Schuhl: P.-M. Schuhl, *Essai sur la formation de la pensée grecque*, Paris, Alcan, 1934.

1. Se menționează aci, într-o formă completă, lucrările mai des citate în comentariu, de fiecare dată cu numele autorului urmat de indicația paginii. Alte contribuții folosite sunt arătate la locul lor, în note.

T a n n e r y: P. Tannery, *Pour l'histoire de la science hellène. De Thalès à Empédocle*. Deuxième édition par A. Diès. Avec une préface de M. Federigo Enriques, Paris, Gauthier-Villars, 1930.

U e b e r w e g - P r a e c h t e r: Fr. Ueberwegs, *Grundriss der Geschichte der Philosophie des Altertums*, XII. Aufl. von K. Praechter, Berlin, 1926.

U n t e r s t e i n e r: M. Untersteiner, *Parmenide. Studio critico. Frammenti-testimonianze-commento*, Torino, Bocca, 1925.

Z e l l e r: E. Zeller, *Die Philosophie der Griech.* I. Teil, Bd. I–II: *Vorsokratische Philosophie*. VI. Aufl. bes. von Fr. Lortzing u. W. Nestle, Berlin, 1919–1920.

INDICI ALFABETICI

A) TERMENI GRECI

αἰθήρ 236, n. 30
Ἀνάγκη 244, n. 13; 249, n. 46; 251, n. 50
ἄπειρον 28; 32; 194; 229, n. 37, n. 39; 235, n. 28; 260, n. 28
ἀρετή 232, n. 5; 232, n. 8
ἀρχὴν ἔχειν 270, n. 25

γενόμενον 271, n. 4; 279, n. 34
γινόμενον 264, n. 39; 271, n. 4

διάκοσμος 253, n. 55
Δίκη 243, n. 13; 244, n. 15; 249, n. 41
δόκος 24; 70; 236, n. 34
δόξα 238, n. 8; 245, n. 18; 247, n. 34; 252, n. 52; 253, n. 54; 254, n. 58; 256, n. 74
δόξας βροτείας 251, n. 50

εἶναι 237, n. 5; 237, n. 8; 244, n. 18; 246, n. 27
ἕν 259, n. 22; 260, n. 26; 265, n. 41
ἑτεροίωσις 274, n. 10

κενεόν (κενόν) 275, n. 6; 275, n. 17
κρίσις 248, n. 34; 249, n. 42; 276, n. 20

μετακόσμησις 273, n. 10

νοεῖν 246, n. 27; 246, n. 28; 250, n. 47, 48
νόημα 250, n. 47; 255, n. 73

ὀνομάζειν 251, n. 49
οὐρανός 229, n. 40

πείρας πύματον 251, n. 50
πέλειν 247, n. 32; 249, n. 43
πέρας 32,94,202

σημεῖον 276, n. 21
σοφίη 232, n. 8
στεφάναι 239, n. 25; 254, n. 64
στρογγύλη (γῆ) 240, n. 30

ὑποχωρεῖν 275, n. 18; 279, n. 36

φάσθαι 246, n. 27

B) NOTABILIA

Achille (argumentul zis) 167
Adevăr 25; 69; 79; 85; 91; 93; 99; 115; 117; 119; 121
Alterare 199; 201; 211; 213
Atomi 85

Cald (element) 101
Calea Laptelui 101; 105
Cauză 85; 93; 101; 133
Cer 103; 105
Civilizație 234, n. 21
Coroane (cununi) 101; 133

Devenire 91
Dialectică 147; 151; 157
Divinitate 207
Dreptate 115; 117; 127
Dualitate 97

Elemente 15; 39; 79; 101; 107; 139; 145; 189; 201

Flagelare (rituală) 227, n. 22
Foc 99; 101; 125; 133; 191

Ghicirea viitorului 55
Gol (v. și vid) 197; 199; 203

Har (divin) 25

Immutabilitate 204; 270, n. 24; 274, n. 16
Incorporalitate 215
Indivizibilitate 163; 215
Infinit (numeric) 175
Infinit (spațial) 173; 268, n. 3
Infinit (temporal) 268, n. 3
Iubire 133

Împărțire 161; 163; 165
Întuneric 125; 131; 133

Lume 45; 145
Lumină 125; 131
Lună 43; 49; 103; 131; 135

Marea 43; 69
Materie 79; 93
Mărginire 193; 195
Mărime 209
Mișcare 29; 41; 43; 165; 167; 175; 179; 217; 219

Naștere 93; 123; 127; 133; 183; 187; 191; 193
Necesitate 99; 101; 127
Nemărginire 29 și urm.; 203; 205; 207; 209; 211; 217
Nemărginit 193; 195
Nemișcare 29; 41; 155; 167; 185; 203; 217; 219
Noapte 125

Om 201

Organe 135

Pământ 43; 45; 49; 51; 53; 69; 79; 93; 99; 101; 135; 145
Părere 25; 79; 85; 137
Pieire 93; 127
Pluralitate 29; 93; 155; 155; 161; 163; 173; 175; 185; 187; 195; 201
Principii 39; 41; 85; 93; 101; 207
Proporție 171

Rațiune 79; 95; 115; 123; 185
Rece (element) 101; 107; 111; 145

Schimbare 215; 217
Senzații 53; 79; 91; 95; 107; 109; 115; 115; 123; 185; 187; 207
Sferă 79; 99; 125
Soare 43; 49; 51; 69; 105; 131
Soartă 129
Spațiu 163; 165; 199
Stele 49; 103
Suflet 17; 55; 79; 107; 145

Tot 39; 43; 45; 85; 93; 95; 97; 163; 179; 191; 193; 195; 199; 201; 203; 205; 213
Trecut 99

Umed (element) 145
Unitate 35; 37; 43; 93; 97; 99; 155; 157; 159; 161; 185; 187; 193; 199; 211; 213; 215
Univers 101; 225, n. 7
Unu și Totul 39; 171; 203; 205
Uscat (element) 145

Veșnicie (v. și Infinit temporal) 183; 185; 189; 191; 193; 209; 211
Vid (v. și Gol) 95; 145
Viitor 99

Zămislire 111; 113; 135
Zei 21; 43; 63; 65; 67; 73; 99; 179
Zeu 15; 27 și urm.; 41; 45; 67; 99
Zone 107